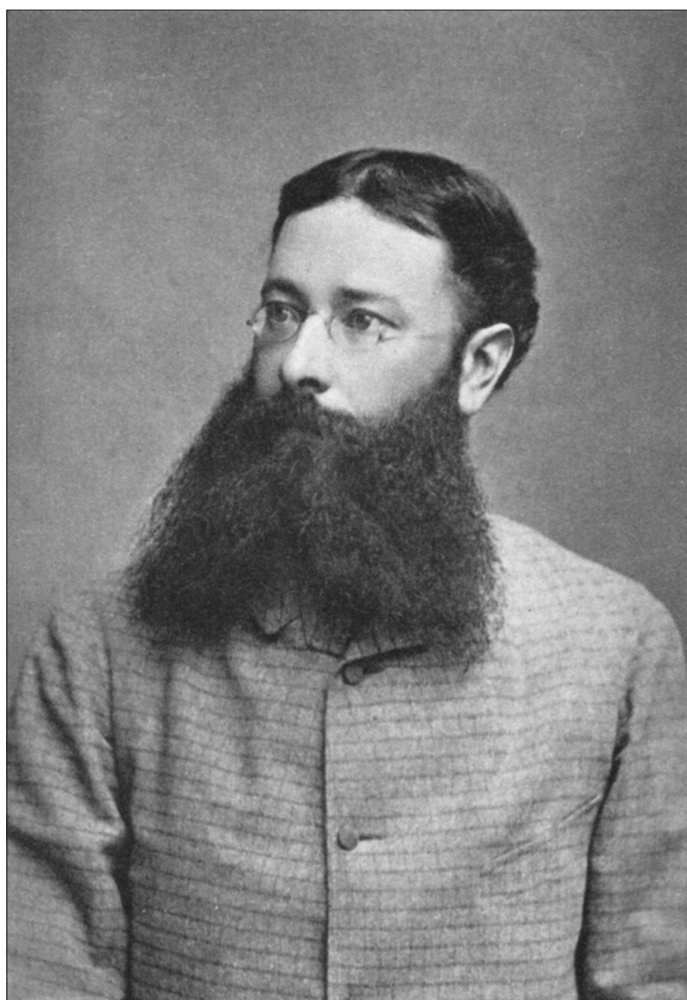

GREGOR KOCIJAN

JANKO KERSNIK
M O N O G R A F I J A

MONOGRAFIJE
K ZBRANIM DELOM
SLOVENSKIH PESNIKOV
IN PISATELJEV

GREGOR KOČIJAN

JANKO KERSNIK

2009

Avtor in založba se za fotografije zahvaljujeta lastniku gradu Brdo g. Francu Kersniku, pisateljevemu vnuku, ter Narodni in univerzitetni knjižnici, Ljubljana.

Digitalna različica (pdf) je pod pogoji licence CC BY-NC-ND 4.0 prosto dostopna:
<https://doi.org/10.3986/9789612541347>

CIP – Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

821.163.6.09Kersnik J.
929Kersnik J.

KOCIJAN, Gregor
Janko Kersnik / Gregor Kocijan. - Ljubljana : Založba ZRC, ZRC SAZU, 2009. - (Monografije k Zbranim delom slovenskih pesnikov in pisateljev ; knj. 10)

ISBN 978-961-254-134-7

245757184

VSEBINA

Slovo	7
Zgodnja leta in pesniški poskusi	23
Feljtonist	55
Sredi literarno-kulturnega dogajanja v Ljubljani	75
Kersnikovo ustvarjalno sodelovanje z Jurčičem	97
Kersnik in Ljubljanski zvon	127
Kersnikovi literarnoestetski pogledi in literarnokritična merila	155
Premik v realizem	189
Kratka pripovedna proza	221
Povestna proza z vrhom v Jari gospodi	259
Politik	321
Usihanje ustvarjalnih moči in postopen umik iz javnega življenja	363
Sklepno poglavje	375
Viri in literatura	389
Kazalo osebnih imen	399
Summary.....	417

SLOVO

Kersnik se je na štefanovo 1895 na lovu močno prehladil in odtlej bolehal. Bolezen je zanemaril in se začel prepozno zdraviti, zato je bilo njegovo stanje vse slabše. Po skrbnem in strokovno zanesljivem prizadevanju prijatelja zdravnika Edvarda Šavnika, ki je Kersnika povabil v Kranj in se dva meseca trudil, da bi pisatelja pozdravil ali da bi vsaj zavrl jetiko v grlu, bistvenega izboljšanja ni bilo. Zadnje Kersnikovo upanje je bilo zdravilišče v Gleichenbergu pri Gradcu. Tja sta se s soprogo Lojzko odpravila sredi maja 1897. Toda – bilo je prepozno: ponoči 28. julija je umrl.

Še isti dan (28. julija) je Slovenski narod med »Dnevniimi vestmi« objavil žalostno novico, da je pisatelj umrl in kdaj bo pogreb. Sledile so osmrtnice Pisateljskega podpornega društva, Narodne tiskarne in Kersnikove družine. Slednja je bila več kot pretresljiva, saj so imenu žene in matere sledila imena osmih za očetom žalujočih otrok.¹ Ta dan je Slovenski narod (anonimno) objavil kratek uredniški nekrolog, ki je imel bolj obvestilno vlogo. Kljub temu je pisec

¹ Pogled na otroke ob pisateljevem zadnjem slovesu je marsikoga pretresel; Fran Zbašnik se je takole spominjal svojega pogleda »na najmlajše rajnikove otroke, ki so s tako prisrčno naivnostjo ravnodušno motrili pogreb nenadomestnega jim očeta« in mu »polnil srce z nepopisnim sočutjem do teh nedolžnih bitij in obenem z najglobokejšo žalostjo«. F. Zbašnik: Spomini na Janka Kersnika, 354–355.

uporabil oznake, ki so poudarjale Kersnikovo pomembnost kot pisatelja, npr. »najodličnejši slovenski romanopisec«, »zastopnik slovenskega socialnega realizma« itd.

29. julija je bil v Slovenskem narodu v rubriki »Dnevne vesti« spet najavljen pogreb, kdo je daroval vence in kako so se od pisatelja poslovili v Ljubljani, preden so posmrtno ostanke odpeljali na Brdo. Ta dan je Slovenski narod (št. 170) objavil precej obširen uvodnik-nekrolog »Janko Kersnik«. Napisal ga je (ni podpisan) Ivan Tavčar. Razgrnil je svoje poglede na Kersnika kot človeka, pisatelja in politika ter sem in tja izzveneval polemično. Poudaril je prijateljstvo med Jurčičem in Kersnikom, ki je v slovenskem slovstvu rodilo lepe sadove, pokojnik pa si je na pisateljskem področju pridobil »slavo prvega in vrednega Jurčičevega naslednika«. Nato je zaostрил, da je Kersniku zadnja leta »znana prenapetost, koja se le prerada šopiri po mladeniških literarnih krogih dunajskih, ki se brez dvojbe odlikujejo z mnogimi talenti, pri tem pa tudi z obilo domišljavostjo – izbila pero iz roke, in kakor razljučen Ahil stal je v ozadju ter prepuščal novi struji, da je rojila in brenčala po njivi našega pripovednega slovstva«. Hkrati je Tavčar menil, da bi Kersnik, če ne bi umrl, presenetil še z marsikaterim delom, »ker ne verujemo, da bi mu bilo rojenje in brenčanje nove struje za vedno odvezlo veselje do slovstvenega delovanja«.² Postavil

² Isti dan, ko je Slovenski narod objavil Tavčarjev nekrolog o Kersniku, je Fran Govekar pisal Ivanu Cankarju, naj obračuna s Tavčarjem, češ da sta oba napadena, a se on ne more oglasiti, ker je uslužbenec Slovenskega naroda. Cankar je to odklonil, nato je Govekar pridobil za odgovor na Tavčarjevo trditev Vladimirja Levca in Frana Vidica. Levčeve besede smo citirali v monografiji na strani 16, medtem ko je Vidic 13. avgusta 1897 v Domovini

je hipotezo, da bo Kersnik »slovstvenik« »mnogo dalje živel v spominu slovenskega naroda nego pa politik Kersnik«. Navajal je, da je bilo zanj kot politika značilno, da »ni se silil v ospredje«, a bil je »vsekdar na bojišču«. Hodil je svoja pota in dosledno spoštoval svoja dva »vzora«, ki ju nikoli ni zatajil: narodnost in svobodo. Ni bil politik, ki bi se hotel na vse strani prikupiti, bil je »pošten liberalec«, »svobodomiseln značaj«, v politiki ga bodo pogrešali. Seveda Tavčar ni mogel mimo nasprotne strani in je o pisatelju pripomnil: »Bil je v politiki za ta ali oni kompromis, ali za zvezo s kranjsko klerikalno stranko, kakor je le-tá dandanes, ni bil nikdar!«

Pisatelja so 30. julija ob 10. uri pokopali na brdskem pokopališču. Naslednji dan je Slovenski narod o tem podrobno poročal, opisal pogreb, veličasten sprevod in vesplošno žalost. Nagrobni govor je imel Ivan Tavčar. S tem v zvezi so zanimivi spomini Frana Šukljeta, ki je bil prvi naprošen za govor; v tretjem delu »Iz mojih spominov« je

med drugim zapisal: »V zadnjih letih smo težko pogrešali njegovih (tj. Kersnikovih, op. G. K.) povestij. Krivo je bilo brezdvomno bolehanje in ne 'znana prenapetost, koja se le prerada šopiri po mladeniških literarnih krogih dunajskih'. 'Rojenje in brenčanje nove struje' ni moglo izbiti Kersniku peresa iz roke, ker ga nikdo ni napadal niti najmanje, temveč se je nasprotno povdarjalo, da sta uprav Kersnik in dr. Tavčar bila naravna prednika nove struje in da se ista bojuje proti drugim, dosti znanim 'strujam'. Zdi se mi torej, da se je 'Slov. Narod' povsem po nepotrebnem zaletel v 'dunajske literarne kroge'.« Nato se je v Edinosti (19., 21. in 24. avgusta) oglasil Govekar, ki je opozoril (!) na oba prispevka in skušal prikazati, da »novostrujarji« niso niti najmanj krivi za razmerje do Kersnika in Tavčarja in da so te polemike odveč. Navedeno je podrobneje razčlenila Marja Boršnik v Opombah v osmi knjigi Tavčarjevega Zbranega dela, 425–431.

zapisal: »V Ljubljani so želeli, da bi jaz prevzel nagrobni govor. Moral sem odkloniti, ker sem dobro vedel, da ga radi notranje razburjenosti ne bi mogel zavřiti. Tedaj je nagrobni govor prevzel I v a n T a v č a r. Govor je bil zelo lep, kakor sem pozneje čital v časopisih. Peljal sem se pač na Brdo, toda pogreba se osebno nisem udeležil. Videl sem dolgo vrsto žalujočega občinstva kreniti mimo mene, videl sem tudi krsto in za njo pokojnikovo rodbino in ostalo sorodstvo, a ko se je sprevod odmaknil od mene, sem se naslonil na bližnji plot in jokal, jokal kakor malo dete!«³ Slovenski narod je poročal, kdo vse se je udeležil pogreba in poimenoval mnoge najodličnejše osebnosti kulturnega in političnega življenja v ospredju z deželnim glavarjem.

Tavčarjev govor (Slovenski narod ga ni dobesedno natisnil) je bil kratek, močno čustven in z nekaj pomembnejšimi poudarki o Kersnikovi človeški in ustvarjalni podobi. Govorec je izpovedal, da sta si s Kersnikom »v gorkem prijateljstvu obljubila, da ima tisti, ki spremlja drugega na zadnji poti, zavezo, spregovoriti ob odprti gomili nekaj besed mrtvemu tovarišu v slovo«. In to obljubo zdaj izpolnjuje. Za spořtljiv odnos do pokojnika sta pomembna še dva odlomka iz govora: »Ostanejo nam spomini, ali s temi družijo se tudi – dela, katerih mrtvaška lopata vzeti ne more. In tvoja dela ostanejo za tabo!« In: »V svojih delih ostal bodeš sredi svojega naroda tudi v bodoče in blagor tebi, da bode narod slovenski še v poznih letih iz tvojih del sklepal na tvoje zlato, blago, mehko in rodoljubno dušo, koje odsev so vsa tvoja dela.« Iz povedanega in iz splošne žalosti za pisateljem je mogoče sklepati, da se je ob zadnjem slovesu

³ F. Šuklje: Iz mojih spominov II, 62.

nedvomno izpričala priljubljenost Kersnika kot človeka, pisatelja in politika.

V Slovencu 28. julija (št. 169) je v rubriki »Dnevne novice« (anonimna) novica o smrti Janka Kersnika obsegala osemnajst vrstic. Poleg nekaj besed o bolezni in mnenja, da je »znan vsemu slovenskemu svetu kot plodovit pisatelj, za pokojnim Jurčičem doslej prvi slovenski romanopisec«, in oznake, da je bil kot človek »blagega srca, uljuden in proti vsakemu prijazen«, je sledila še politična karakteristika: »Sicer ni bil naš politični somišljenik, toda v svojem vedenju je znal varovati meje dostojnosti nasproti svojim političnim neprijateljem. Bil je mož plemenitega značaja, s katerim se je mogla govoriti mirna, trezna beseda tudi o prepornih vprašanjih.« Nekrolog ali kaj podobnega temu zapisu ni sledil.

Objavljena sta bila še dva nekrologa, in sicer 14. avgusta v tržaški Slovenki (»Janko Kersnik. Umrli dne 28. julija 1897«), napisala ga je urednica Marica Nadlišek, in nepodpisani uredniški nekrolog (napisal ga je urednik Viktor Bežek) v avgustovski številki Ljubljanskega zvona (»Janko Kersnik«). Marica je na začetku nekoliko nenavadno zapisala: »Dási je bil elegantni i realistični pisatelj ljubljenev vsega naroda, dási so ga preradi čitali možki in ženske, vendar je bil slovenskega ženstva še poseben ljubljenev.« Pretežni del nekrologa je namenila svojim spominom in izkušnjam z umrlim pisateljem, ki ji je bil mentor pri prvih in tudi poznejših korakih v svet pripovedne proze: »Ves narod slovenski mora mu biti hvaležen za njegove prekrasne proizvode, ali osobito hvaležna moram mu biti prav jaz, ker me je blagi pokojnik vvedel v slovensko slovstvo in med

slovenske literate.« Kersnik ji je po njenem svetoval, kaj naj bere, in ji tudi pošiljal knjige, da bi si pridobila širše obzorje; poleg nekaterih nemških ji je svetoval zlasti poljske in ruske pisatelje, v prvi vrsti realiste. Iz tega je nastala tudi njena opredelitev pisatelja: »Čitajte te ruske spise, sem pa videla, da je Kersnik takov, prav takov ruski realist.« Eden od Kersnikovih nasvetov njej se je v pismu glasil: »Tako je prav; opazujte življenje in opisujte in pišite le o krogih, katere poznate in v katerih se sučete.« K temu je dodala: »Tako je delal on, zato so njegovi ljudje pravi, resnični ljudje.« Celoten Maričin nekrolog je močno čustveno obarvan in skladna s tem je njena oznaka umrlega pisatelja: »/.../ kakor mi nihče na svetu ne izbriše iz srca utisa, katerega je napravil na me plemeniti, uzorni, veleizobraženi, duhoviti in nad vsakdanjostjo, nad navadnimi ljudmi, nad navadnim življenjem tako vzvišeni – Janko Kersnik.«⁴

Drugačen je bil nekrolog v Ljubljanskem zvonu: bolj uraden, leporečen, vsebinsko ne preveč tehten. Napisan je bil bolj po uredniški nuji kot iz resnične prizadetosti ter dobrega poznavanja umrlega in njegovega dela. Od tod tudi dokaj skromen obseg sestavka.⁵ Najbolj skopo in kar podcenjujoče je bilo mogoče brati o pisateljevi smrti v Domu in svetu 1897 (urednik je bil Frančišek Lampe): na platnici (!) s paginacijo 16 je bilo objavljenih šest vrstic, in sicer: »Janko Krsnik. Umrli je po noči na dan 28. min. m. v Ljubljani znani slovenski pisatelj, notar J a n k o K r s n i k . Za Jurčičem je bil pač najsposobnejši pripovednik. – Ker se s par vrsticami ne označi mož takega pomena, upamo, da

⁴ Slovenka 1897, št. 17, 1–2.

⁵ Ljubljanski zvon 1897, 507–508.

nam kak znanec obširneje opiše pokojnika.« Toda to se ni nikoli zgodilo.

Kaj je sledilo? Razmeroma kmalu se je v tisku pojavilo nekaj sestavkov, ki so želeli bralcem predstaviti svoja pričevanja o Kersnikovi visoko pozitivni človeški, pisateljski in politični podobi. Prvi poskus je bil objavljen že 7. in 9. avgusta na prvih dveh straneh Slovenskega naroda: na prostoru za podlistek so sodobniki lahko prebrali sestavek Vladimirja Levca »Janko Kersnik«. Levce je spoštljivo in precej izčrpno predstavil Kersnikovo življenje, pesništvo in pripovedništvo. Zanimivo je, da se je kar dosti ukvarjal s Kersnikovo pesmijo in tudi navajal nekaj pesmi (v celoti ali delno); ob koncu tega dela razpravljanja je sklenil, da Kersnik s poezijo »še ni bil razvil popolnoma in do cela svojega talenta«. V nadaljevanju je označil poglobljena prozna dela in ugotovil, da je napisal veliko del, »katere smemo brezdvojbeno prištevati najboljšim v našem slovstvu, kar dokazuje že to, da je ravno Kersnikovih povestij največ prevedenih ne samo na druge slovanske jezike, ampak zlasti tudi v nemščino«; nadalje, »da je razširil slovenskemu leposlovju obzorje s tem, da je vanj uvedel tisti proklicani salon in pokazal, da se hvaležni tipi za opisovanje ne dobe samo po kmetijskih kočah in pri občestnih beračih, ampak ravno tako tudi v srednjem stanu, mej uradniki, profesorji, meščani in tržani, in naposled tudi mej aristokracijo«; da je »bil realist v najlepšem, najčistejšem pomenu besede« in da je imel »prav poseben talent« za »socialni roman, to je bilo polje, pravo polje njegove fantazije in njegove delavnosti«. Na željo Frana Govekarja se je dotaknil tudi vprašanja (ki ga je v nekrologu načel Tavčar), kateri so »pravi vzroki, da

je Kersnik odtegnil svoje moči listu, čigar dolgoletni sotrudnik je bil. Nikakor mu pa ni – tako mislim, – 'nova struja' v našem slovstvu izbila peresa iz rok, saj je bil ravno Kersnik njen duševni oče, saj so ravno Kersnika 'novostrujarji' vedno in povsod imenovali svoj vzor, dasi teže v realizmu še dlje«. Pod črto je uredniška opomba: »To je, se ve, samo subjektivno mnenje g. pisatelja.«

V Ljubljanskem zvonu sta se pisatelju oddolžila – in s tem nekoliko popravila vtis nekrologa – Fran Levec v septembrski številki (1897) s sestavkom »Janko Kersnik. Prijateljski spomini«, ki so ostali torzo, in v letu 1898 (v junijski in julijski številki) Fran Zbašnik s »Spomini na Janka Kersnika«. Uvodni odstavek Levčevih spominov je svojevrstni nekrolog, ki prizadeto predstavi veliko bolečino žene in matere, ta se najbolj pretresljivo izrazi v besedah matere Berte (Levec jo primerja z Niobo): »Povejte mi, gospod profesor, s čim sem se pregrešila, da me je Bog tako strašno kaznoval!« Levec ta del spominov končuje s prepričanjem, da »čuti tudi ves narod slovenski neizmerno izgubo, ki jo je tragična smrt tega plemenitega moža in klasičnega pisatelja povzročila bodisi v slovenski družbi, bodisi v slovenski politiki ali v slovenski književnosti«. ⁶ Levec je nanizal vrsto dejstev (ter vtisov in pogledov) o Kersnikovem rodu, starših, Jankovi mladosti, okolju, njegovih pesniških začetkih in sploh pesnjenju ter vplivih nanj, študiju na Dunaju in v Gradcu, službovanju v Ljubljani, skratka, zajel je čas do Jankove poroke (1881) z Lojzko Tavčarjevo. Dosedanji biografi so iz Levčevih spominov črpali prenekateri biografski podatek ter mnenje o Kersniku kot človeku in literatu. Ve-

⁶ F. Levec: Janko Kersnik. Prijateljski spomini, 535.

liko pove tudi Levčeva več kot ljubezniva oznaka prijateljevega videza in značajskih lastnosti: »Veselo pa ti ga je bilo pogledati takrat na plesu v ženski družbi. Visoka vitka postava, dolga temnorjava brada, živahno kretanje, fino vedenje, neprisiljen, dovtipen razgovor, njegov prijazen smeh, združen z dobrodušnostjo, ki se je brala iz njegovih rjavih oči in iz njegovega simpatičnega glasu – vse ti ga je moralo prikupiti na prvi pogled.«⁷ Levčevi spomini so utrjevali Kersnikovo plemenito podobo med sodobniki in ohranili vedenje o pisatelju poznejšim rodovom.

Podoben namen so imeli tudi Zbašnikovi spomini. Ti niso tako intimni kot Levčevi in posegajo zlasti na politično področje (deželnozborske volitve 1883, srečanje s cesarjem, vpogled v njegovo »elasticiteto«, možna kandidatura za deželnega glavarja itd.), v Kersnikovo bivanje v Gradcu (obiskovanje in sodelovanje v graškem društvu Triglav) in navajajo pisateljeve izjave v zvezi s posameznimi pripovednimi deli ter opozarjajo na okoliščine, ki so botrovale tej ali oni pripovedi. Pomembno je Zbašnikovo mnenje o Kersnikovem ustvarjalnem razpoloženju in načrtih v zadnjih letih, ko ga je bolezen že močno načela in ovirala.⁸ Omem-

⁷ Prav tam, 544

⁸ Fran Zbašnik je v navedenem delu na strani 415 zapisal: »Ker je Kersnik l. 1894 odložil pero tako naglo, tako nepričakovano, se je vnela o tem neka polemika v naših časopisih ... Jaz sem govoril z njim o ti stvari, in sicer mi je povedal sam od sebe, ne da bi ga bil vprašal, vzrok, zakaj se je odtegnil 'Zvonu'. Žalilo ga je namreč, kakor mi je rekel, da se je izvršila izprememba pri 'Zvonovem' uredništvu brez njegove vednosti.

Dasi s tem še ni naravnost ovržena trditev onih, ki pravijo, da se Kersnik ni zlagal z novostrujarji, se pa iz njegove izpovedi vendar le da kolikor toliko odločno sklepati, da ni nehal pisati radi

be vredne so sodbe (ki jih je nekoliko relativiziral) o Kersnikovem pripovedništvu in njegovem pomenu. Nekaj trdi-
tev: Kersnik je »eden prvih naših prozaikov«; »zlasti glede
karakterizovanja se bodo imeli naši mladi pisatelji še mno-
go učiti pri Kersniku«; ni mu bil vseh preskromen obseg
njegovih pripovedi, nadalje »tehnika Kersnikovih povesti,
dasi sama na sebi izborna, se mi zdi nekoliko preenolična«;
da so »v Kersnikovih povestih različne nuance realističnega
pripovedovanja«; da se je »zmeraj trudil, da bi napredoval
z duhom časa. Čital je mnogo in se učil: poznal je vse naj-
novejše slovstvo« itd.⁹

Proti koncu leta 1897 (15. in 16. decembra) je Sloven-
ski narod (v obliki podlistka na prvi in drugi strani) ob-
javil govor Konrada Voduška na »Kersnikovem večeru« v
dunajskem društvu Slovenija z naslovom »Janko Kersnik«.
Poudaril je plodno medsebojno Jurčičevo in Kersnikovo
sodelovanje in njuno literarno povezanost ter zatrdil: »Jur-
čič je ustvaril in podaril Slovincem naroden roman, Ker-
snik pa je uvedel poleg originalnih kmetških tipov tudi vse
druge socialne razmere v okvir svojih povestij.« Na kratko
je označil posamezna pripovedna dela in ob *Očetovem gre-
hu* menil, da je pisatelj s to povestjo doospel »na vrhunec

tega, ker je krenil 'Zvon' pod novim uredništvom na nekoliko
drugo pot, nego jo je hodil dosedaj. To spričujejo tudi vrstice, ki
mi jih je pisal lani o novem letu. Želeč mu veselo novo leto, sem
ga jaz izpodbujal, naj se oglasi zopet v 'Zvonu'. Odgovoril mi je
iz Kranja, kjer se je tisti čas mudil radi bolezn, ter med drugimi
rečmi o ti stvari pisal doslovno tako-le: 'Letos že spet kaj spišem,
dosedaj sem bil pa res tak, da se mi ni čisto nič ljubilo.' –

Iz tega je razvidno, da se mu je bila nejevolja že podela, in da se
ni ravno pomišljal stopiti v kolo novostrujarjev ...«

⁹ Prim. Ljubljanski zvon 1898, 351–360, 411–420.

objektivnega realizma«. V drugem delu svojega podlistka (govora) si je zastavil vprašanje: »Kakšno mesto zavzema naš slavljeneč, Janko Kersnik, v slovenski književnosti?« Svojih ugotovitev ni strnil v natančnejši odgovor, je pa izluščil nekaj (po njegovem) značilnih lastnosti Kersnikovega pripovedništva. Označil ga je za realista, ki se nikakor ni bližal naturalizmu; njegove spise preveva »pesniško vzvišeni duh, ki blagodejno vpliva na čitatelja«; pisateljeva tehnika pisanja mu je mojstrska; kakor zna živo predstaviti naravo, »tako stvarja v svojih romanih tudi čiste in markantne značaje ljudi«; njegov jezik imenuje »milobni« itn.

Najdlje se je pri (verjetno mnogih) sodobnikih ohranil kar se da ugoden spomin na Kersnika človeka in pisatelja. Gledanje sodobnikov na Kersnika je morda najbolj povzel Fran Vidic v sestavku »Janko Kersnik«, ki ga je objavil v Ilustrovanem narodnem koledarju za leto 1898. Kersnikovo osebnost je opisal z besedami:

»Kersnik je bil visoke, vitke, elegantne postave, lepega lica, katero je obrobjala bujna dolga temnorujava brada; v družbi pa je bil živahen, fin, nežen, dovtipen in nad vse prijazen. Bil je uzor moške lepote in prijaznosti. Vse ga je ljubilo in oboževalo, povsod je bil dobrodošel in vsakemu se je prikupil s svojim prijaznim finim vedenjem.«¹⁰

O Kersniku pisatelju je menil: »/.../ prisojam prvo mesto v slov. literaturi Kersniku, sodeč s širšega stališča svetovne literature, dasi mi ne pride niti z daleka na misel, kratiti Jurčiču velikanske zasluge za naše slovstvo ali le količkaj

¹⁰ Ilustrovani narodni koledar 1898, 97. (Vidic je svojo označitev delno posnel po Levčevih spominih na J. Kersnika, Ljubljanski zvon 1897, 544.)

ponižati veljavo njegovih krasnih, v nekaterih ozirih res nedolžnih umotvorov. Uverjen sem pač, da je Janko Kersnik doslej najboljši slovenski novelist! /.../ Kersnik je slikal in pisal po življenju resnično in istinito. Bil je realist v najboljšem pomenu besede.«¹¹

Kersnikova smrt je v slovenskih kulturno-literarnih, izobraženskih in političnih krogih močno odmevala. Ob tem se je pokazalo, da slovenska srenja ne more mimo strankarsko-nazorskih delitev in da niti pisateljska pomembnost ter človeška plemenitost in korektnost niso dovolj, da bi se strasti pomirile in da bi za trenutek zbledela notranja nasprotja. Toda kljub vsemu se iz objav ob smrti in poznejših spominov sodobnikov (Josip Vošnjak, Fran Šuklje,¹² Ivan

¹¹ Prav tam, 94, 101.

¹² Janka in prijateljstvo z Jankom je Fran Šuklje upovedil na svojevrsten način – precej sentimentalno in izjemno prizadeto: »Ni treba naglašati, da je bil Janko moj najintimnejši prijatelj. Najina srčna zveza je bila nekaj posebnega, nekaj povsem izrednega. Ljubila sva se bolj nego rodna brata, ker je vsak izmed naju dobro znal, da sme brezpogojno računati na drugega, da isti, ako mora biti, žrtvuje zanj celo svoje življenje.

Bila sva si: *non amici, fratres; non sanguine, corde!* 'Ne prijatelja, brata; ne po krvi, pač pa po srcu!' /.../

Tako sem bil notranje uničen, da niti toliko nisem mogel zbrati svojih moči, da bi stopil, ko so bile pogrebne svečanosti pri kraju, do matere in pokojnikove vdove ter jima povedal par tolažilnih besed in izrazil svoje najglobokejše sožalje!

S Kersnikom je Slovenija sila mnogo izgubila. Bil je mož povsem svoje vrste, v istini singularna prikazen, kakršne morda naš narod še ni imel. Dobro vem, da je Kersnika kot pesnika in pisatelja marsikateri naših slovstvenikov nadkriljeval, uverjen sem, da smo imeli može bolj učene in bolj globoke nego je bil Janko. Ali one čudovite harmonije moške telesne lepote in duševne plemenitosti, kakor smo jo našli pri Janku, nismo več dobili. V

Hribar) da sklepati: da je velik del ljudi, ki je prišel v stik z Jankom Kersnikom, imel in ohranil spoštljiv in prijazen spomin na Kersnika kot človeka, pisatelja in politika, da so mu sodobniki (poznavalci in ljubitelji slovenske književnosti) priznali pomembno mesto v slovenskem pripovedništvu in literaturi sploh in da so korektnost, načelnost, strpnost in resnična zavzetost za reševanje perečih nacionalnih, socialnih, izobraževalnih in gospodarskih vprašanj ohranjale v sočasni družbi njegovo podobo kot politika v kar najlepši osvetljavi in daleč stran od politikov, ki so se s tem ukvarjali zaradi osebnih koristi in oblastniško-prestižnih namenov. Mogoče je ugotoviti, da taka Kersnikova podoba velja še danes in da nekaterih njegovih pripovedi niti 20. stoletje niti začetek 21. nista potisnila v pozabo.

njegovem vedenju ni bilo nič priučenega, niti sledu tistega čestokrat zoprnega naštudiranega 'bon-tona', pri njem je bilo vse naravno in neprisiljeno, daleč je odklanjala njegova narava vsako senco nizkote, vsak pojav prostaštva! Slovenci smo gotovo zdrav, krepak, nadarjen narod, toda enega svojstva se ne sme od nas zahtevati. Mi smo narod seljakov in delavcev, vsakemu izmed nas se več ali manj še pozna kmetska lupina, iz katere smo komaj zlezli. Vsega tega se oni tip 'gentlemana', ki ga nam kaže elita angleškega naroda, pri nas ali sploh ne, ali vsaj silno redko dobi. Kersnik je bil 'gentleman' v vsakem pogledu; njemu se ni bilo nikdar treba beliti glave pri izbiri častnejše, poštenejše in pravilnejše poti. Po naravnem nagibu, kar instinktivno je ukrenil to, kar zahtevata od moža čast in poštenje.« F. Šuklje: Iz mojih spominov II, 62–63.

**ZGODNJA LETA
IN PESNIŠKI POSKUSI**

Janko Kersnik se je rodil zakoncema Berti Höffern (1830–1909) in Jožefu Kersniku (1823–1877) 4. septembra 1852 na Brdu pri Lukovici.¹³ Menda je bil slaboten

¹³ Grad Brdo je leta 1803 (Ivan Prijatelj ima v svoji monografiji v prvem zvezku na strani 8 letnico 1801; mi se ravnamo po sporočilu Janka Kersnika, ki je v pismu Jurčiču 8. aprila 1881 navedel letnico 1803 in jo je ta uporabil v enajstem poglavju *Rokovnjačev*, ter po ugotovitvah Ivana Stoparja in Mitje Potočnika, ki sta v razpravah Brdo, razkošni renesančni dvorec in Lastniki gradu Brdo pri Lukovici, Zbornik občine Lukovica 2004, str. 63 in 70, navedla letnico 1803) kupil ljubljanski odvetnik Janez Burger (1761–1822), v francoskih časih brdsko-lukoviški župan, maire. Hčerki Johani – Ivani (1792–1879) je graščino podaril za doto, ko se je poročila z Ernestom Höffernom pl. Saalfeldskim (1783–1834). Avgusta 1850 je prišel na brdsko sodišče službovat (kot aktuar, tj. sodni zapisnikar) Jožef Kersnik, sin priljubljenega profesorja fizike na ljubljanskem liceju Janeza Krstnika Kersnika (1783–1850). Jožef je bil na sodišču skupaj z Leopoldom Höffernom in ta ga je seznanil s svojo sestro Berto. Zaljubila sta se in se 14. januarja 1852 poročila.

Biografski in bibliografski podatki o Janku Kersniku in njegovih so posneti po naslednjih delih: I. Prijatelj: Janko Kersnik, njega delo in doba I–III, 1910, 1914; F. Erjavec, P. Flere: Janko Kersnik, Izbrani spisi za mladino, 1924; Življenjepis, VII–XCV, Tolmač, 365–414; I. Grafenauer: Kersnik Janko, Slovenski biografski leksikon I, 1925–1932; Kersnikovo Zbrano delo I–VI, 1947–1952, 1984 (Opombe I. 283–330; II. 299–356; III. 339–406; IV. 279–348; V. 423–/648/, VI. 379–542); F. Bernik: Pisma Frana Levca I, 1967; G. Kocijan: Janko Kersnik (Krsnik), Zbornik občine Lukovica, 2004. Glede na to avtor pričujoče

otrok, toda ob skrbni negi se je kmalu razvil v krepkega dečka. Brdo z okolico je bilo izjemno prijazno in slikovito naravno okolje, ki se je Janku močno priljubilo in ki mu je ostal zvest vse življenje. O Brdu je vedno govoril prizadeto, poln občudovanja in nežnosti. Grad na rahli vzpetini mu je odpiral razgled po okoliških ravninah, za katerimi je bilo proti zahodu mogoče zaslutiti Ljubljano, na jugu moravško ravan, proti severu so gozdovi zastirali pogled na kamniško pogorje, pogled na vzhod je budil domišljijo s skrivnostnim Črnim grabnom. Grajska okolica s peščeno ravnico, visokimi topoli, košato lipo, kostanjevim drevoredom, sadnimi nasadi in ribnikom ga je že zgodaj zazibala v sanjarjenje, ki je segalo v neskončna prostranstva, vendar se je vedno ustavilo ob tej naravni lepoti.

Jankovo otroštvo je bilo brezskrbno, polno prijetnih otroških iger ter starševske ljubezni in skrbi zanj, za oba bratca in sestrice.¹⁴ S pripovedovanjem pravljic in povedk je njemu in drugim otrokom razvnela domišljijo pestunja Urša Lončar (1795–1889) iz Prevoj, ki so jo ljudje imeli za »rokovnjaško babo« in ki je Kersnikove spremljala povsod. Ko je dopolnil šest let (1858),¹⁵ se je za Janka začelo »šola-

monografije pri biografsko-bibliografskih dejstvih ne navaja sprti virov, razen če gre za kolizije.

¹⁴ Berti in Jožefu se je rodilo šest otrok: prvi je bil Janko, nato Josip – Pepi (1853–1895), Marija (? – 1855), Berta (1856–1857), druga Berta (1858–1861) in Anton (1862–1884).

¹⁵ Z Brda so se 1855 zaradi Jožefove premestitve na ljubljansko deželno sodišče Kersnikovi preselili v Ljubljano (stanovali so v Židovski ulici št.1). Poletne mesece so redno preživljali na Brdu. Ko je bil Jožef imenovan za okrajnega sodnika v Stični (Zatičina) 1866/1867, mu je soproga z malim Antonom sledila v Stično, medtem ko sta Janko in Pepi ostala v Ljubljani. Stanovala sta pri

nje»: prva tri leta je bil privatist (pod skrbnim materinim nadzorom) in je ob koncu vsakega šolskega leta opravljal na ljubljanski normalki izpit; v normalko so ga starši vpisali v četrti razred, ki ga je končal nadvse uspešno. V prvi razred ljubljanske gimnazije je vstopil v jeseni 1862. V prvih dveh razredih je bil odličnjak, potem se mu je zataknilo pri grščini; h Kersnikovim je začel – morda že od poletja 1864 ali od februarja/marca 1865 – prihajati kot inštruktor Fran Levec, šestošolec (1846–1916),¹⁶ v katerem je Janko našel zvestega in nepogrešljivega prijatelja za vse življenje.

Nekega dne je bratec Pepi, ki mu je Levec prav tako pomagal, Janka »zatožil«, da piše pesmi, in mu v dokaz pokazal Jankov rokopis. Na Levčevo presenečenje je bila pesem v nemščini: *Ode an den Triglav!* Levec je nato vplival na Janka, da je opustil pesnjenje v nemščini in pesnil samo v slovenščini. Še isto leto (1865) je imel zvežčič (18 strani) slovenskih pesmi. Petošolcu Janku je Anton Janežič, urednik Slovenskega glasnika, 1. oktobra 1866 objavil prvo pesem z naslovom *Gomila* (podpisal se je J. Krsnik).¹⁷ Pe-

sodnem uradniku Čelešniku na takratnem Šentjakobskem trgu 148. Poletne počitnice 1867 sta preživljala v Stični, skupaj z njima tudi Levec (prejšnji dve leti je počitnikoval pri Kersnikovih na Brdu). Janko se je seznanil z Josipom Jurčičem (ta je takrat bival na Muljavi) in Antonom Tomšičem, poznejšim urednikom Slovenskega naroda, ki je bil doma iz Dednega Dola blizu Stične. Kersnik, ta dva in Levec so obiskovali domišljijo zbujačnega Napoleonovega vojščaka Andreja Pajka, ki je z Jurčičevo pomočjo popisal svoj pohod s Francozi v Rusijo v Spominih starega Slovenca (1865).

¹⁶ Prim. F. Bernik: Pisma Frana Levca I, 238 in 264 (F. Bernik).

¹⁷ Podatki, ki jih je avtor pričujoče monografije uporabil v zvezi z rokopisnim pesniškim gradivom ter nastankom in objavo posameznih pesmi in ciklov, so iz Opomb v četrti knjigi Kersnikove-

sem je domoljubna, izzveneva rahlo pripovedno, opeva slavo junaka, ki leži v grobu, in ko sliši (!) hvalno pesem, »*srce veselo, živó / se mu raduje*«. Pesem kaže večjo izbrušenost v primerjavi s tistimi iz prejšnjega leta. Gre za štiri štirivrstičnice, verzi imajo daktilsko ritmično shemo, dvozložna rima je v drugi in četrti vrstici. Prevladujeta opisnost narave in manj izrazita poosebitev.

Od jeseni 1867 (Levec je odšel študirat na Dunaj) je bil Janko izjemno dejaven: bil je duša novoustanovljenega skrivnega dijaškega literarnega kluba, v katerem so se sestajali in brali svoje literarne poskuse slovenski in nemški mladi literati (pozneje je Janko ustanovil samo slovenski literarni klub), zbiral je naročnike za Slovenski glasnik in Cvetje iz domačih in tujih logov ter – pesnil. Z Levcem sta si dopisovala in obveščala o dogajanju in razmerah na Dunaju in v Ljubljani. Na izjemno pesniško produktivnost srednješolca Kersnika opozarja rokopisna zbirka s 176 stranmi (pesmi so datirane od 25. julija 1866 do 5. aprila 1869), iz katere je črpal pesmi za objavo v Slovenskem glasniku in pozneje v Stritarjevem Zvonu. Slovenski glasnik mu je leta 1867 objavil pesmi *Ljubav do doma, Slavec, Obraz ter Roža in skala*, leta 1868 pa *Sred voda, Roža na tujem, Sanje in Poleg Save* (podpisoval se je J. ali Jan. Krsnik, enkrat Kresnik; »e« je bil morda tiskovna pomota). Te pesmi so Janka dovolj značilno predstavile javnosti kot pesniško nadarjenega mladeniča, vendar na začetku ustvarjalne poti in pod vidnim vplivom vzornikov (manj Franceca Prešerna, izraziteje Simona Jenka, ljudske pesmi in delno Heinricha Heineja, ki ga je prevajal že kot šestošolec in ki

ga Zbranega dela, 1951, 326–347. Zbrano delo je z »opombami opremil« Anton Ocvirk, razen šeste knjige, ki jo je Francè Bernik.

mu je bil vse življenje najljubši tuji pesnik). Zanimivo je, da je v teh objavah prevladala domoljubna tema (s poudarkom tudi na slovanstvu), kar se je posebej kazalo v pesmih *Ljubav do doma*, *Roža na tujem*, *Sanje in Poleg Save*. Iz teh pesmi izžarevata bolj žalost in bolečina kot ogorčenost nad tujčevo prevlado (izjema je pesem *Jetnik*, ki je ostala v rokopisu in ki opeva pretresenost nad zaslužjenostjo, pod katero »trpki rod ječi«). Ponosen je na slovensko-slovanski rod in želi njegovo prebujo. Prešernovski motiv dominantnega in samosvojega slavčevega (pesnikovega) petja je upešnil v *Slavcu*, medtem ko je jenkovsko spoznanje o moči in trdnosti narave ter ob tem človeške šibkosti in nemoči v *Roži* (prvem delu dvodelnega cikla *Roža in skala*). V baladnem *Obrazu*, ki je bila do tedaj najbolj dovršena pesem, je z lapidarnostjo in pretresljivo prisposodljivostjo izrazil svoje boleče doživetje človekove nesreče. Za mladeniča brez življenjskih izkušenj kar prezahtevna tema. Posebno mesto med temi pesmimi ima balada *Sred voda*, ki opeva sinovo utapljanje v razpenjeni Dravi in očetovo (brodnik) neuspešno reševanje: razjarjena voda pogubi oba. Videti je, da se je mladi pesnik že zelo zgodaj poskušal v pripovedni pesmi, s katero se pozneje ni več dosti ukvarjal (iz tistega časa je v nibelunški kitici speta *Kmetova kletev*, ki opeva kmečki punt in ki je ostala v rokopisu). Ni dvoma, da je *Sred voda* opozorila na Kersnikovo epsko nagnjenost, ki je dobila svoj popolnejši izraz v pripovedni prozi. Prve objave bi lahko zbudile napačno predstavo, da Kersnika takrat ljubezenska izpoved ni zanimala, saj med temi pesmimi tega ni. Toda neobjavljene pesmi iz tistega časa povedo, da to ni res. Med pesmimi iz let 1866–1868 so tudi ljubezenske, več jih je z letom 1869 in pozneje. V rokopisu so ostale pe-

smi *Zbogom!*, *Svarjenje*, *Fantovska pesem*, *Morda je bilo* idr., ki opevajo nesrečno ljubezen, žalost ob izgubi ljubezni itd., ni vedrih tonov, če izvzamemo nekoliko humorno *Vence pisane sva vila*. Med izrazito razpoložensjske pesmi spada neobjavljena *Hrepenenje*.

Kersnika je Jenkova »obrazna kitica« (štirivrstičnica s tristopičnimi trohejskimi verzi in dvozložno rimo v 2. in 4. verzu) od vsega začetka privlačila, zato jo je uporabil v *Obrazu*, *Slavcu*, *Sanjah* in *Poleg Save*. Dobro je obvladal tudi štiristopični jambski verz, ki ga je vezal v štirivrstičnice, pri čemer sta drugi in četrti verz katalektična in se rimata (enozložno), prvi in tretji pa ne (*Roža na tujem*), druga možnost je bila prestopna rima (abab: dvozložna in enozložna; *Roža in skala*). Z nekaj mašili mu je uspelo speljati štirivrstičnice z rimo aabb in šestnajstzložnimi verzi s trohejskim ritmom v pesmi *Sred voda*. Z odično pesmijo *Ljubav do doma* v mali sapfiški kitici¹⁸ je uspel le delno: sredinski daktil se mu v glavnem ni posrečil, medtem ko je četrti (tj. adonijski) verz izzveneval korektno s poudarkom na domu, domovini, domovju (npr. »*ljubim domovje*«: -∪∪-∪). Ta oblika je bila za mladega Kersnika očitno prezahtevna. Za objavljene pesmi (in tudi za tiste, ki so ostale v rokopisu) so značilni opisi, podobe narave, *Obraz* je prava »pesem-podoba«,¹⁹ pogoste so pridevniške metafore, poosebitve in po zgledu ljudskih pesmi deminutivi (npr. *lunica*, *rožica*, *cvetka*, *valek*, *hišica*) itd. Epitetoni so narejeni po zgledu stalnih ukrasnih pridevkov, npr. *siva skala*, *zeleni mah*, *zlata zora*, *svetla luna*, *jasno* nebo, nekateri pridevki

¹⁸ Prim. K. Gantar: Grške lirične oblike in metrični obrazci, 50.

¹⁹ Prim. J. Kos: Primerjalna zgodovina slovenske literature, 138.

so ponazoritveni, npr. *prevesela* doba, *otožni* slavec, *cvetoče* polje, *skalnati* bregovi, *šumljajoča* reka, bolj ali manj posrečeni so sestavljeni pridevki, npr. *miloglasno* petje, *siloburni* piš ali valovje, *groznojuti* boji, *sivobebe* skale, *vlažnotežek* zrak. Da ni bil imun za koseskizme, dokazujeta primera (*Skala*): *krvavi boji*, *vražnojute steke* in *trohlobe nikdar se ne loti gin* (*gin* srečamo tudi v *Kmetovi kletvi*). Pri vsem tem ne smemo pozabiti, da je bil Janko star komaj 14 do 16 let!

Za družinsko-starševsko okolje je veljalo, da je na Janka vplivalo s svojo kultiviranostjo, razgledanostjo in narodno zavednostjo (oče!). V gradu na Brdu so imeli bogato knjižnico in bili so naročeni na domala vse slovensko časopisje, a tudi na nemško, zlasti na družinske revije.²⁰ Ob slovenščini je bil občevalni jezik v družini tudi nemščina. Pri Kernikovih je vladalo leposlovju in drugemu branju prijazno ozračje. Janku zaradi goreče narodne pripadnosti nemški profesorji niso bili preveč naklonjeni, a tudi s profesorjem slovenščine (duhovnikom) Josipom Marnom nista bila v prijateljskih odnosih (v beležnici je nanj nameril nič kaj ljubezniv epigram). Navduševalo ga je vse v zvezi z narodnim gibanjem; nemški in nemškutarski profesorji so skrbno pazili na narodno zavedne dijake in med njimi tudi na mladega Brdčana. V tistem času je ustanovil dijaški rokopisni listič *Vejica* (ki je 1868 izšel trikrat), bil je zaljubljen v 16-letno Ano Czerny, hčerko visokega uradnika, udeleževal se je dijaških srečanj in prireditev, mnogi so vedeli, da

²⁰ Tako je ostalo tudi pozneje, ko je Janko prevzel brdsko posest; Levca je v pismu 24. januarja 1890 prosil, če mu lahko pošlje staro in novo Sočo in nadaljeval: »Jaz plačujem vže toliko listov – 24 – da se mi kar greh vidi, še tega vraga naročati.« Kersnikovo ZD VI, 120.

piše pesmi. V letu 1869 je spet zasnoval rokopisni dijaški list, tokrat Kres, ki je prav tako izšel trikrat, dokler mu niso prišli na sled profesorji in je moral tako kot Vejica prenehati izhajati.²¹ Svoja premišljevanja, negotovanja in svobodomiselnost je zaupal beležnicam in dnevniku, ki ga je pisal od 9. septembra, a ga je že proti koncu meseca opustil. Takratnega Janka lepo označuje zapis v dnevniku

9. septembra 1868:

»Hodil sem danes po semnju. Suhemu, le o mesečini in vijolicah živečemu poetu bi se pač vtrnile besede: o proza. /.../ ali proza se je vendar izgubila, ko sem njo ugledal. /.../ Štaterci so že junaki; oni se vsaj ne puste dejati pod koš, te naše šleve v deželnem zboru so pač pravi norci. /.../ Mlada leta, srečna leta. Škoda, da človek tega ne spozna. Res, tudi jaz še nisem star, dopolnil sem šele 16 let oni teden, ali mlad v obraz, izkušen pa ko 40-letni človek /.../«.

11. septembra je zapisal:

»O Shakespeare, /.../ kaj bi ti sedaj zapisal med svoja nedosegljiva dela, ko bi vedel, da sovražijo celo ljudje še svoj rojstni kraj, svojo domovino in delajo na njeno škodo in pogubo.«

Janko je hitro dozoreval in si o vsem, tudi o politiki, ustvarjal svoje mnenje, ki je bilo velikokrat precej priostreno, čeprav tega videz (morda) ni kazal, a tudi njegove pesmi večinoma učinkujejo dokaj blago, sentimentalno in svetobolno. Nenaklonjeni so v njem videli možnega prevrat-

²¹ Vejica je izšla 11., 18. in 25. aprila 1868, medtem ko je Kres 23. aprila, 31. maja in 18. junija 1869.

neža. Med drugim so ga obdolžili, da se je udeležil vižmarskega tabora (17. maja 1869) in da je sodeloval v pretepu med kmečkimi fanti in nemškimi telovadci na Jančah (23. maja). Preiskava ni mogla nič dokazati (o tem je pisal Levstik v Slovenskem narodu),²² a Janko je bil dovolj »očrnjen« in še v šoli mu ni šlo kaj prida. Pred koncem šolskega leta je šolo zapustil, imel je slab red iz vedenja in zgodovine.²³ V jeseni je opravil popravni izpit in tako končal sedmi razred. Z odlokom šolskega sveta (28. oktobra) mu je bilo dovoljeno opravljati izpite za osmi razred in maturo kot eksternistu.

Da je v letu 1869 kar naprej pesnil, je poleg obsežnejšega zveščiča, ki smo ga omenjali, dokaz tudi sešitek s petnajstimi pesmimi: datirane so od 6. aprila do 24. novembra. V tem letu ni imel kje objavljati svojih pesmi, saj je Slovenski glasnik prenehal izhajati, Zvon pa se še ni rodil. Da ga je ljubezensko čustvovanje sililo v izpoved, dokazujejo neobjavljene pesmi iz tistega leta, npr. *Kos že davno je odpel, Pravijo, da ti si roža* in zlasti *Nikdar, nikdar*, v kateri zatrjuje: »*Nikdar, nikdar ne bo tako, / da bi se pozabila, / nikdar, nikdar ne bo tako, / da bova se ločila.*« V *E pur si muove!* ves nesrečen zdihovaje premaguje srce in na ves glas kriči: »*Vendar te ljubim!*« Oglašča se tudi domoljubna pesem, ki opeva domotožje (*Že v jezeru žarno odseva*) ali sprašuje »*večerno zvezdo mило*«, če je njegov rod še vedno »*v železne sponse uklet*« (*Šumi, šumi valovje*).

²² Prim. I. Prijatelj: Janko Kersnik, njega delo in doba I, 87.

²³ Jožef Kersnik je bil 1868 postavljen za okrajnega sodnika na Brdu in družina se je vrnila v brdsko graščino. Janko in Pepi sta še naprej stanovala pri Čelešnikovih v Ljubljani. Tudi Pepi ni bil uspešen in je padel kot šestošolec, za razliko od Janka je nadaljeval šolanje v Novem mestu.

V šolskem letu 1869/1870 je bil Janko doma, na Brdu: tožilo se mu je po ljubljanskem vrvežu, veliko je bral, se pripravljajal za izpite in maturo in – pesnil. Kako navezan je bil na svoje sošolce v Ljubljani in kako jih je spodbujal k domoljubju, priča pismo, ki jim ga je pisal ob majskem izletu 1870:

»Fantje! Osem mesecev že vas nisem videl zbranih tako prijateljsko, kakor danes, osem mesecev že me je spremljal tožni spomin minulih let. /.../ In recite, vi fantje gorenjski, vi, katerih zibel je stala ob veličastnih snežnikih, recite, ali ni vaša ljubezen do domovine tako čista, tako velikanska, kakor je jasno nebo gorenjsko, kakor so srebropene vode gorenjske. Recite, fantje notranjski, ali je vaša ljubezen tako trdna, kakor je skalnata vaša zemlja? In vi, vi, ki so vas rodile solnčnate vinske gorice, vi fantje Dolenjci, recite, ali je vaša ljubezen do domovine tako krepka, tako goreča, kakor je kapljica, ki se rodi po vinogradih vaših? Da, res je! Tako čista, tako trdna, tako goreča je ljubezen vaša. In zato se hočemo boriti za svoj rod, zato: 'rojaki, opasujmo uma svitle meče'. Mladi smo še; prevroče se še pretaka kri po naših žilah, zato je treba, da se pripravljamo, da se učimo za prihodnost, za boj za omiko, napredek in svobodo. In ko bo zableščala jutranja zora svobode, takrat bodo prišli pravičnejši narodi od dandanašnjih ter Slovincem prinesli vence zmage, rekoč: 'Vi ste sukali uma svitle meče, vi ste pomagali zidati palačo omike in napredka, vam gre delež lavorjevega venca'.« (Odlomek.)²⁴

Z Levcem sta si prijateljsko dopisovala. V dolgem pismu, ki ga je datiral »na sv. Tomaža dan 1869«, je Levec ogorčeno izražal svoje negotovanje nad političnimi razmerami

²⁴ I. Prijatelj, n. d., 52–53.

na Slovenskem in nad politiki, v prvi vrsti staroslovenci, ki se obnašajo sprenevedavo in paktirajo z Nemci, medtem ko se na drugi strani mladoslovenci mlačno »trudijo« za »zedinjeno Slovenijo«: »Pa še druga reč me je dolgo grizla – slovenska politika – in še me grize. Kakor veš sem bil od nekdanj hud politik, zdaj sem pa to reč malo opustil. Zadnje *lumparije* v kranjskem in goriškem zboru so me brezkraino razjarile – in od tega časa sem se odpovedal skoro popolnoma čitanju političnih stvari, ker vidim, da naši podkupljeni lumpje hočejo za vsako vižo Slovenijo vničiti. Nekaj dni nisem bil takrat za nobeno rabo, in ker sem videl, da mi to jemlje preveč časa ter mi napravlja samo jezo in srd, obesil sem politiko na kol, kakor naši očetje zedinjeno Slovenijo. Kar me še spravi v *fanatizem*, to je *nesramno* vedenje tistega moža, ki je predsednik prvega našega literarnega zavoda. Dr. E. H. C.! (tj. Etbin Henrik Costa, predsednik Slovenske matice, op. G. K.) – Fej te bodi! Prvega psa, ki ga bom imel, bom po njem krstil! – Pa pustiva to! Kadar zaidem v te stvari, se pri najboljši volji ne morem brzdati, akoravno sem v obče postal miren človek. Kadar premišljam slovenske zadeve, me kar obup obhaja in skoro bi jo potegnil za Celestinom in Brezovarjem v St. Peterburg. Celestina je sam obup na naši domovini tako daleč pripravil!« V istem pismu je Levec Kersnika obveščal o nastajanju Stritarjevega Zvona in ga vabil: »Če imaš kaj pripravnega, pošlji. Ako se ne bo natisnilo, boš vsaj zvedel *pravo* razsodbo o svojih spisih. *Meniha* moraš poslati /.../.«²⁵ Kersnik je vzel prija-

²⁵ F. Bernik, n. d., 78–80. Ivan Prijatelj je v svoji monografiji o Kersniku v prvem sešitku (1910) na str. 80–81 med drugim ugotavljal: »Medtem, ko so stari vedno bolj puščali v nemar 'zedinjeno Slovenijo', predlagajoč dne 22. oktobra 1869 v kranjskem

teljevo vabilo resno in v začetku januarja (1870) poslal Josipu Stritarju pesmi *Menih pri oknu* in *V nedeljo*. Prve mu Stritar ni objavil, drugo pa je natisnil v uredniški listnici. Spregovoril je o njegovih pesmih in mu priznal nadarjenost. Toda Janko je svojo prvo objavo v Zvonu – vmes je bilo kar nekaj njegovih pošiljk Stritarju – dočakal šele 15. junija, in sicer pesem *Slovo*. V Zvonu (1870) so nato sledile v avgustu *Nekdaj – sedaj*, v septembru *Čez gore*, novembra *Včeraj in danes* in decembra cikel *Cvetje 1–6*. (Povsod se je podpisal Janko.)

Slovo izvira iz njegove rokopisne zbirke s 176 stranmi, a jo je popravljaj in prepisoval, preden jo je poslal Zvonu. V šestih štirivrstičnih kiticah z jamskim ritmom opeva ljubezensko slovo od dekleta – tujke, saj ne bo mogla razume-

deželnem zboru samo krotko resolucijo, da 'se ustava prenaredi in odkaže večja avtonomija deželnim zborom, katerim naj se pa na prosto voljo pusti, po svojih historiskopravnih razmerah, po narodnem soplemtvu ali z ozirom na financialne ali sploh materialne okoliščine združiti se v državnopravne skupine', in sta v goriškem zboru samo dva poslanca – Tonkli in Žigon – imela pogum zahtevati 'zedinjeno Slovenijo' – drugi poslanci goriški predloga niso hoteli podpisati, so samo štajerski poslanci v Gradcu z 'Mladoslavencem' Vošnjakom na čelu vložili 8. oktobra 1869 odkrito interpelacijo zaradi združenja Slovencev. Drugi deželni poslanci so snedli besedo, ki so si jo dali glede te interpelacije na shodu v Ljubljani dne 3. septembra 1869. /.../ Kolikor bolj so popuščali stari te idealne cilje, toliko bolj so se pogrezali v klerikalizem. V tej smeri je prednjačil, prisvajajoč si poleg ostarelega Bleiweisa vedno bolj vajete vodstva – dr. Etbin Henrik Costa /.../. Ustanovil je začetkom l. 1869 z nemškimi grofom Wurmbrandtom v Ljubljani 'katoliško društvo'. O tem je javil dopisnik Slov. Naroda iz Ljubljane (Levstik?), da je grof fevdalec, konservativec in sovražnik demokratičnih načel, kar ne more biti Slovincem nikdar v prid /.../.«

ti njegovega doživljanja narodnega gorja. V *Nekdaj – sedaj* v treh štirivrstičnicah z amfibraško melodiko razlaga svoje razpoloženje ob doživljanju nostalgije za nekdanjimi časi in spominjanju, da nekaterih tovarišev ni več. Tema ni kaj dosti uglašena z izkušnjami tako mladega pesnika in kaže bolj na pozo ob črnogledih trenutkih. Veliko bolj pristno je pričakovanje in hrepenenje, da se bo srečal z ljubljnim dekletom v pesmi *Čez gore*. Nekaj kmečke idilike je bolj prevzeto kot resnično doživetje, medtem ko vzhičenost nad naravo (gorami, ki se zlatijo v »zarji jutranji«) daje videz prave doživetosti (pri končni redakciji je imel vmes prste Fran Levstik). Opisovanju narave in doživljanja se prilega jamsko intonirani osemzložni verz, povezan v pet štirivrstičnic. Za pesmi *Nekdaj – sedaj* in *Včeraj in danes* je Stritar Janku v pismu 28. maja spodbudno zapisal, da bo obe pesmi z veseljem tiskal in da »nisem se motil v upanji, da se imamo še lepega nadejati od Vas«. ²⁶ V baladni *Včeraj in danes* je pesnik segel po pripovednosti in ljudskem motivu (delno asociira na Jenkovega »Knezovega zeta«) o starem knezu, lepi hčerki in vdanem služabniku, ki je prekršil stanovske zapovedi, zato je po knezovem naročilu vmes posegel krvnik-rabelj (tudi tu je s popravki botroval Levstik).

Kljub Stritarjevi hvali in Levstikovim popravkom ta pesem ni dosegala Jankove ljubezenske poezije, zgoščene v ciklu šestih pesmi z naslovom *Cvetje*. Kersnik je rad spletal pesniške vence in v letih 1876–1877 je tega objavljeno več (pet ciklov). *Cvetje* ima izvir v *Raztresenih listih*, ki spadajo v rokopisno zbirko s 176 stranmi, in v zadnji rokopisni zbirki *Pesmi*. (V Zvonu objavljene pesmi segajo v leta

²⁶ Stritarjevo Zbrano delo IX, 291.

1867–1869, s tem da so 1869. in 1870. leta doživljale nove Kersnikove popravke.) Jenkovski kontrast med človekovo nemočjo ter vsemogočnostjo in neprizadetostjo narave sta predmet opevanja v prvih dveh pesmih: v prvi – procesija, križi, petje: »škrjanci v zrak lete«, žvrgolijo, nad njimi sije sonce; v drugi – mrtvaški zvon, pogreb, zvonovi, solze: »na nebu sonce sije«. Tretja pesem opeva fantovo odhajanje, vendar je mogoče sklepati, da je to le začasno slovo (npr. odhod k vojakom). Četrta opozarja na spomin na mladost, ki ga bo prinesla starost in z njo solze, zato naj zdaj še trga cvetlice. Prikriti klic po uživanju ljubezenske sreče? Po vsem sodeč prav to, saj so cvetlice – dekleta. To je Kersnikovo ustaljeno izražanje. Kaj takega pomeni tudi roža (v peti pesmi), ki »precvita ... na sivi skali sred morjá« in za katero pravi, da jo bo na okno dal in ji vsak dan prilival »vodé hladné«. S »prebelo rožico« se ukvarja v šesti pesmi in toži, da potuje po tujih krajih sam – »samec« (izraz srečamo v Jenkovi »pesmi-podobi« »V travi«); pesem izzveneva svetobolno ob spoznanju, da bo sonce še sijalo, ko ga ne bo več in ko bo (življenjski) piš odnesel tudi »rožico«. Šesta in zadnja pesem v ciklu združi neizprosne zakonitosti narave in večno hrepenenje po ljubezenski sreči, o čemer mladi pesnik poje dokaj zastrto. Cikel izzveneva nežno, na robu zaželenega, poln je skritega hotenja in bolečine, mladostnega dvoma, negotovosti in ljubezenskih želja. Venec zaokroža zgodnjo fazo Kersnikovega pesništva, pri čemer se motivno in izrazno naslanja na Jenkovo vzorništvu in na ljudsko pesništvo, marsikdaj tudi glede kitice, verza in rime. *Cvetje* je v celoti ubrano v rastočem ritmu, jambsko; z izjemo ene pesmi z dvovrstično kitico so vse druge štirivrstične, tri pesmi imajo po dve kitici, ena tri in dve štiri. Po številu zlogov

se v treh pesmih izmenjavajo 7- in 6-zložni verzi, v eni 8- in 6-zložni, v dveh pa so vsi osemzložni. V štirih primerih se rimajo drugi in četrty verzi, medtem ko je v dveh zaporedna rima (povsod je enozložna). Vse to je skladno z dotedanjo Kersnikovo poetiko in je večkrat podobno omenjenemu vzorništvu. Po izrazni plati se objavljene pesmi iz leta 1870 približno ujemajo z objavljenimi v Slovenskem glasniku, s tem da tokrat nima sestavljenih epitetonov in da so po zgledu ljudske pesmi pogoste geminacije.

* * *

Janko je kot eksternist opravljal izpite za osmi razred in maturo v juliju 1870; vse drugo je bilo v redu, le iz latinščine je padel. Levcu je 26. septembra sporočal:

»Kakor slutim iz tvojega pisanja, tebi še nij znano, da jaz še nijmam spričevala zrelosti. Pal sem v latinskem (!) /.../ Sedaj le toliko, da imam 10. ali 11. oktob. drugi izpit. Če ga naredim, potem šele smem misliti na Dunaj. /.../ Ako pa izpita ne naredim, kaj pa potem, ljubi moj? Na univerzo ne morem, še ko 'ausserordentlich' ne, ker nijmam spričala iz oktave. Še eno leto čakati, in potem zopet maturo delati, tega pa ne. Raji na Grintovcu koštrune pasti, nego to. /.../ Moj bratranec pride še pred menoj na Dunaj. Jaz pa bržkone 12. ali 13. zvečer, če še pridem. Določeno še ni. Raji bi dva meseca drva sekal, ko v taki dvombi živel. Če pa pridem na Dunaj, potem sem pa često tvoj.«²⁷

11. oktobra je opravil izpit in se še isti dan odpeljal na Dunaj študirat pravo (vojakov ni služil zaradi slabovidnosti).

²⁷ Kersnikovo Zbrano delo VI, 11–13.

Na Dunaju²⁸ se je pogosto družil s Franom Levcem, Josipom Stritarjem (pomagal je odpremljati Zvon), Josipom Jurčičem, Franom Levstikom, Franom Šukljetom, Josipom Ogrincem in drugimi. Pridno je študiral in obiskoval predavanja. Udeleževal se je prireditve v akademskem društvu »Slovenija«, vpisal se je (novembra) v češki akademski klub, 2. decembra je zelo odmevno nastopil na Prešernovi proslavi z recitacijo »Slovesa od mladosti« (o tem sta pisala Slovenski narod in Zvon) itd. Veliko je bral, poleg pravne literature je prebiral tudi taka dela, kot je npr. Bucklejeva »Zgodovina civilizacije v Angliji« (po Levčevem nasvetu). Skratka, bil je močno zaposlen in dejaven. S tem je vsaj delno omilil svoje veliko domotožje, toda najbolj mu je hladilo nostalgijo po domu in starših vsakdanje pisanje pisem materi (vsak dan je pisal, ni pa vsak dan odpošiljal), včasih tudi očetu, in seveda zelo pogosto prejemanje njenih pisem. Kako ga je mučilo domotožje, nazorno kažejo odlomki iz pisem (s starši je korespondiral v nemščini):

11. december 1870: *»Ljuba mama! /.../ in zdaj, ko na dragem, starem Brdu vsi spite in nihče, prav nihče ne misli na samotnega človeka, ki vam v tihih noči na lepi modri Donavi skrivaj pošilja pozdrave in zaman poskuša utolažiti silno domotožje, zdaj ti pišem, ljuba mama, in zavidam iz cunj narejenemu papirju, ker bo v sredo v tvojih rokah. /.../ Prestolnica ne bo pokvarila mojega okusa, kajti na Brdu bo zame vse spet lepo, privlačno, ljubeznivo in poetično. Nebeško!«*

²⁸ Janku je na Dunaju pomagal poiskati stanovanje Fran Levec: našla sta ga v »Marokanarici« – Marokkanergasse v tretjem dunajskem okraju. S stanovanjem je bil zelo zadovoljen.

Kersnik – mladi pesnik, pred odhodom na Dunaj

14. decembra 1870: »Ljubi papa! /.../ Kako pogosto sanjam o Brdu! A potem ko se zdramim in pod mojim oknom grmi mimohiteči voz, tedaj dvakrat težko občutim žalostno razliko med nekoč in zdaj, in preklinjam usodo, ki me je pregnala sem.«

10. februarja 1871: »Ljuba mama! /.../ Zdaj sem spet v svojem starem žitju in bitju, sedim in pišem dopoldne na univerzi, sedim in pišem popoldne doma; zvečer pa puham debele oblake dima pred sebe, medtem ko stojim pred pečjo, žal pogosto prehlajeno, in mislim na vas, moji ljubi, in na vaše hribe. Da, spet imam staro domotožje, morda še hujše kot nekoč.«²⁹

Za božič 1870 je Janko odšel domov in ostal na Brdu do začetka februarja 1871, nato se je vrnil na Dunaj. Tam je ostal le do druge polovice marca, ko se je od Dunaja dokončno poslovil in se odločil za študij v Gradcu. V jeseni – v Gradec je odpotoval 10. oktobra – se je vpisal na graško univerzo (pravo). Bilo mu je bolj všeč kot na Dunaju,³⁰ hitro se je vključil v študentsko življenje in pridno študiral (prvo leto za božič ni šel domov), sodeloval je pri graških akademskih »bésedah« (»Slovanska béseada« je bila društvo graških slovanskih visokošolcev; prirejali so predavanja, pogovore, recitacije, plese idr.; 5. decembra 1871 je Janko predaval o zgodovini slovenske književnosti). Domotožje je ostalo, a ni bilo več tako intenzivno, blažil ga je s študijem. Zadnji izpit je Janko opravil 3. junija 1874 in zapustil Gradec. S 1. septembrom je začel delati na finančni prokuraturi v Ljubljani, 24. oktobra je postal koncipient.

* * *

²⁹ Kersnikovo ZD VI, 163, 165, 211–212, 174.

³⁰ V Gradcu je Kersnik stanoval skupaj z Edvardom Šavnikom in Janezom Jarcem v Zinzendorfgasse.

Predstavitev Kersnika kot pesnika v Zvonu 1870 je bila nazorna, čeprav po številu objav ne preveč bogata. Kdo se je »skrival« za podpisom Janko, so verjetno vedeli le njegovi prijatelji in znanci, medtem ko je dosledno podpisovanje pesmi v letih 1876–1877 z Baptista (mnogi so ga poznali kot feljtonista) krog poznavalcev precej razširilo. Zakaj je uporabil psevdonim, lahko samo ugibamo, delno je morda vzrok pesnikova sramežljivost. Objave v letih 1876–1877 pomenijo za Kersnika slovo od pesniškega nastopanja v javnosti.

V zadnji rokopisni zvezek (okoli osemdeset listov) s pesmimi, ki so nastajale od 1870 dalje, je vključil tudi zbirko šestintridesetih pesmi in jo naslovil: *Pesmi. Zložil Janko Krsnik*. Iz te zbirke so tudi pesmi, ki jih je objavil v Zvonu 1876–1877. V letih med 1870 in 1876 je spesnil (zlasti 1872–1873) nekaj pesmi, ki jih najdemo v beležnicah in v rokopisni zbirki osemdesetih listov, a jih ni objavil. Bile so neposredno vezane na ljubezen v graških letih in so se delno ali v celoti morda nanašale na Teklo Koširjevo, hčerko sodnika in graščaka zaloškega gradu pri Moravčah. Druga možnost je, da ne gre le za zvezo s Teklo, marveč tudi s kakšnim drugim dekletom, na kar pesnik napeljuje v svojem pripovednem/leposlovnem podlistku *Corpus juris* iz leta 1872, v katerem dekle poimenuje Slavika. Odprta je tudi možnost, da sta bili Tekla in Slavika isto dekle, vendar tega doslej ni bilo mogoče dokazati.³¹

³¹ M. Boršnik je v Fragmentu o Kersnikovem mladostnem delu na 102. str. med drugim ugotavljala: »Okrog 1872 se je za dve leti navezal na črnooko dekle (Marici Nadliškovi 9. avg. 1889; prim. tudi njegovo delo, zlasti pesmi). Morda je bila to hči sodnika in graščaka zaloškega gradu pri Moravčah Tekla Koširjeva, ki pa je

Te pesmi niso dovolj dodelane, so izrazito erotične, izraz ljubezenske erupcije in se po načinu izražanja, neposrednosti in delno motivih razlikujejo od dotedanje Kersnikove pesniške bere in od objav v Zvonu 1876 in 1877. Verjetno je blizu ljubezenskemu začetku pesem *Poglej, dekle* (nastala je spomladi 1872 v Gradcu), v kateri sprašuje dekle, ali se v njej ne budijo ljubezenska čustva do njega, njegove želje namreč »*potujejo*« za njo že dolgo časa. Dekleta nagovarja v dveh štirivrstičnicah z 8- in 11- zložnimi jambskimi verzi. V tej pesmi so vidne značilnosti Kersnikove ustaljene poetike, medtem ko v pesmi *Kako si ustni zaničljivo ubrala* privre na dan zajedljivo trpka izpoved, močna čustvena iritiranost, tudi užaljenost tako neposredno, da pozabi na slikovito epitetonezo, na vsakršno besedno okrasje in prisposodljivost. Odločno zastavi vprašanje: »*Kaj pač si s tem hotela razodeti? / Da boljša nego jaz si zdaj postala!*« Vendar jo zavrne: »*Enaka sva oba /.../*«. Uporabil je italijanske enajsterce in jih povezal v dve štirivrstičnici, kot bi bili kvartini v sonetu. Prav tako je iz leta 1872 nežnejša pesem *Nikar me ne pogleduj*, prošnja, naj ga ne pogleduje s svojim čarobnim očesom, da ne bi zbudila čustva v njegovem trudnem srcu, da ne bi povzročila požara, viharja,

morala vsaj čez zimo prebivati v Gradcu in se tam udeleževati študentskih plesnih prireditev. Kot poročata urednika Kersnikovega izbranega dela brez navedbe vira, se je hotel Kersnik še kot visokošolec s tem dekletom zaročiti, a so doma to preprečili. (Navaja Erjavca in Flereta, op. G. K.) Poleg tega podatka o Koširjevi, glede katere še ni bilo mogoče preveriti, koliko se ujema z graško ljubeznijo, o tej graški ljubezni doslej nimamo drugih podatkov razen tistih, ki jih sam vpleta v svoje delo in korespondenco. Naglaša njen ne ravno zmagovalno lepi obrazek, mladostno divji značaj, samoljubnost, lahkomiselnost veselje, ki se uveljavlja v koketariji, zlasti pa njene žive, duhovite oči /.../«

besnečih valov in snežnega plazju. Če k tem trem pesmim dodamo soneta *Oj v Vrbe dragem kraju to je bilo* in *In ko si gori na balkonu stala* (urednik ju ni uvrstil v Kersnikovo *Zbrano delo*), ki sta nastala po 15. septembru 1872, ko je bil Kersnik v Vrbi na Prešernovi slavnosti, je mogoče prirediti Ivanu Prijatelju, ki v svoji monografiji (v kateri je soneta objavil) pravi, da se je Kersnik »oddaljil od Jenka in Stritarja in se približal Prešernu«. V mislih ima zlasti to, da je te pesmi (on meni, da tudi tiste, ki jih je objavil v Stritarjevem Zvonu) »rodila ljubezenska strast«, da so »erotične vsebine«. Ne poudari pa, da gre za izrazno in motivno sorodnost s Prešernom. V drugem sonetu pesnik izraža ob dekletu upanje in strah, da ne bo uslišan, zato prosi, da bi ohranila spomin na poeta, ki ji vedno želi: »*Bog te obvar!*« Prijatelj je menil, da je Prešeren »obdžal oblast nad pesnikom Kersnikom, dokler letá ni prenehal pisati verze«, vendar tega ne potrjujejo pozneje objavljene pesmi. Za dokaz trditvi je Prijatelj navedel pesem, ki je bila zložena 3. novembra 1873 in ki je po njegovem »v dikciji in izrazih čisto Prešernova«, ³² to je v italijanskih enajstercih napisana trikitična štirivrstičnica *Tako moj čolnič semtertja se ziblje: čolnič zanaša, jadra so raztrgana, krmilo ne uboga, dno se je že napolnilo z vodo; pomlad je, toda njemu ne bo rodila sadu, saj ga k sreči pelje »trohli čoln in vetrov sila«*. Toda očitno Prešernovo vzorništvó se je v izrazu in motivih sočasno prepletlo s Kersnikovim ustaljenim načinom pesnjenja (ki smo ga srečali v objavljenih pesmih in tistih v rokopisih). Na to opozarjajo neobjavljene pesmi iz tistega časa *Vse sem ti povedal*, *Trava že poganja* in *Kak si vendar lepa* (nastala v Gradcu 29. oktobra 1873). V zadnji občuduje dekletovo

³² I. Prijatelj, n. d., 249 in 251–252.

lepoto, toda dekleta koketno pogleduje po drugih; v pesmi se izrazno vrača k svojemu modelu pesnjenja in uporabi svoje značilno izražanje: *ravno polje, poljske rože, črne lasce, krasne lasce* itd. Tega ne bi imeli za klišeje, marveč za značilnost pesnikovega jezikovnega sloga že od vsega začetka njegovega pesnjenja. Pesniška epizoda, ki je ostala očem javnosti v Kersnikovem času skrita, je močnejše razodela pesnikovo erotično doživljanje in sposobnost tudi drugačnega pesniškega izražanja, kot je bilo zanj tipično in kakor smo mu priča ob objavah 1866–1868, 1870 in 1876–1877.

V obnovljenem Stritarjevem Zvonu je 1876 izšel Kersnikov cikel *Nove pesmi 1–9*. Pesmi v tem vencu so nastajale ob *Cvetju* ali po njem in jih vsebuje rokopisna zbirka *Pesmi*. Pesnika vračajo v bližino Jenka in ljudske pesmi, morda tudi Stritarja. Venec je v glavnem intoniran otožno-žalostno in je Kersnikova varianta Jenkovih »Obujenki« po čustvenoizpovedni plati in delno motivni, medtem ko po številu verzov v kiticah in po številu kitic v pesmih cikel ni enoten, prav tako ne po verzoritmiki shemi: v štirih pesmih so verzi trohejski, v petih jamski in amfibraški. Prva pesem opeva osamljenost, neljubljenost, trpek bo občutek, ko bo umrl; druga je pesem slovesa: dekleta joka, ker ljubi odhaja v negotovost, k vojakom (ali morda na vojsko); tretja je spomin na mlada leta, saj zdaj »*minule gorke želje so nekdanje, / minule so nekdanje sanjarije*«; četrta sprašuje, ali je izpovedovalec podoben hrastu, ki ga je vihar podrl, ali potoku, ki se je zgubil v morju, odgovora ne zve; peta je pesem-podoba: travnik je pokošen, sredi travnika je »*rožni cvet pozabljen, posušen*«, okrog stojijo drevesa in proti roži žalostno povešajo krošnje (vredna je pozornosti slikovita poosebitev); šesta je refleksivna in aforistično zaokroži

misel o tem, da boj za »*prihodnji kruh* zaduši *blagi čut*« in da spomin na mlade dni v starosti let ne pomladi; sedma pesem je tipični primer jenkovskega »obraza«, ki govori o ločitvi od dekleta in odhajanju – tako kot lastovke – v južne kraje, kjer njegov »*mili narod / sužne spone nosi, / v svoji zemlji tujec / tujca kruha prosi*«; v osmi pesmi mu je dekle dalo venček, a ga je pozabilo. V zadnji, tj. deveti, pesmi mu prisposodba o hitrih vozovih, ki puščajo za seboj oblake prahu, zbujajo bridke občutke, da življenje prav tako hitro mineva, toda za seboj ne pušča sledov. Melanholično ozračje v ciklu polnijo spomini na nekdanje dni, na mladost, ljubezen, slovo, pozabljenje, minevanje, žalosti ga bridka narodova usoda itd. Ljubezenska neosrečenost se prepleta z bivanjsko nelagodnostjo. Viden je razpon od doživljanja posameznika, prek razmerja med žensko in moškim do nesrečnosti narodnega občestva. Izrazno se bistveno ne oddaljuje od cikla *Cvetje*, epitetoneza je podobna prejšnjemu pesništvu, srečamo geminacije, pomanjševalnice, vzklike, učinkovita je slovanska primera ipd. Opisnost je poglobitveni ubeseditveni način.

V letu 1877 je Zvon objavil kar precej Kersnikovih pesmi, sledile so si takole: *Pesmi 1–3, Čez goro, Ob Savinji 1–5, Slovo, Dekliške pesmi 1–7, Pozabljeni očaki, Siroti, Spoznanje, Drobtine 1–3, Narodu, Nekdaj, Stari grad, Zbogom!, Po smrti, Plevel, Zapuščen*. V kratkem ciklu *Pesmi* opeva upanje, negotovost in konec upanja – ni bil uslišan (trohejski verzi, urejeni v po tri štirivrstičnice). Pesnik se poigrava s podobami narave, dekle po ustaljeni navadi imenuje *roža, rožica*. Cikel je izrazno in ritmično uglajen. V pesmi *Čez goro* z refrenom »*čez goro, oj, čez goro!*« v treh petvrstičnih kiticah z jambskimi sedmerci in osmerci lirski subjekt izraža

samotnost (z dekletom se je razšel) in se po jenkovsko poimenuje »*samec*«. Spomin mu izzveneva v refrenu, ki opozarja na slovo, zvezano z vožnjo čez goro. Pesnikova domišljija se rada poigrava s podobami iz narave, ki verjetno niso zvezane s stvarnim dogajanjem, tako da so na podobe vezani le čustveni odzivi. Ljubezenska izpoved je središčna tema tudi v vencu *Ob Savinji*, v katerem v dveh primerih uporabi »obrazno« Jenkovo kitico, in sicer takrat, ko s podobo narave ponazarja svoje nekdanje ljubezensko doživetje, ki so ga zatle »*nevihtne sile*«, tako da je vprašanje, kdaj bo spet srce veselo in bo tako kot njiva »*po povodnji*« spet rodilo sad. V preostalih treh pesmih se je prepustil daljšemu amfibraškemu ali trohejskemu verzu z devetimi, desetimi in enajstimi zlogi in svojo srčno stisko izpovedal preudarno, umirjeno in bivanjsko poglobljeno. V drugi, četrti in peti pesmi je prevladujoči motiv Savinja, ki je prispodoba dogajanja v izpovedovalcu, ljubezenske neuslišanosti, spremljevalka melanholičnega in žalostnega razpoloženja. Razpoloženski lok je razpet od črnogledosti do zanosa ob pogledu na lepoto narave in domovine, pri čemer potisne svoje težave na stran. Cikel se ne oddaljuje od svetobolja (Stritar!), ki je značilno za precejšnji del Kersnikove poezije.

V ciklu *Dekliške pesmi* je lirski subjekt dekle, ki doživlja slovo od ljubčka, njeno čustvovanje valovi od obupa do bolj ali manj svetlega upanja, vendar ob koncu ugotavlja, da se ljubi ni vrnil, ker »*drugo je zbral za ženó*«. *Dekliške pesmi* glede izražanja in oblike ne prinašajo nič novega, pesnik samo potrjuje svojo poetiko, ki je taka, kot smo jo opisali ob vencu *Cvetje*, med cikli so zagotovo najbližje lirski ljudski pesmi. Na te pesmi se navezuje pesem *Plevel*, v kateri na koncu dekleta premaga jeza (fant jo je zapustil), da cvetoči

mak, ki ga izpuli, imenuje plevel. Drugačne strune ubira v pesmi *Zapuščen*; z grenkobo ugotavlja, da ga nobeno dekle ni ljubilo, in ko so ga pokopali, se ni nobena jokala za njim. Svetobolnemu doživljanju se pridružujeta tudi pesmi *Po smrti* in *Nekdaj*. Samozavestnejše in obenem lahkotnejše je občutje v pesmi *Slovo*, ki je med posameznimi pesmimi najbolj izbrušena; slovesa ne jemlje kot nesrečo, saj zatrjuje, da »nisem bil poslan, / da bil bi tebi vdan«. Izpovedi je prilagojena štirivrstičnica s šestzložnim jambskim verzom, ki mu je v tretji vrstici dodan še en nenaglašeni zlog. Vedno se enozložno rimata prva dva verza, preostala dva pa ne, kar zveni bolj prozaično, pač skladno s pragmatično življenjsko izkušnjo, da ni nič tragičnega, če pride do slovesa. Podobno ozračje prevladuje v pesmi *Zbogom!*

Ob optimističnem rodoljubnem zanosu v zadnji pesmi venca *Ob Savinji* se v pesmi *Narodu* oglašča nasprotno občutje, ki je povsem katastrofično: pesnik toži, da ne »bolesti« njegovega rodu in ne njegove nihče na svetu ne pozna in z njima nihče ne sočustvuje. Zanimivo je, da mu pesniške strune v vencu *Drobtine* zazvenijo povsem drugače: oglašča se rahel obešenjaški humor in logično življenjsko spoznanje, da je kronos urejevalec življenja, da so otroci in očaki ter bogatini in siromaki smešni: prvi in drugi blebetajo – klepetajo, tretji in četrty k sreči koračijo – beračijo. In zakaj bi se čudili, saj modri menijo: »vse to je življenje«. Odlika prve pesmi je zvočnost, h kateri delno prispevajo ponavljanja ter dvo- in trizložne rime: *blebetajo – klepetajo, koračijo – beračijo* itd. Z vsem tem so skladni šestzložni trohejski verzi, razporejeni v 14-vrstično kitico, ki ima sedmi in osmi verz devetzložni.

V Zvonu 1877 so v večini ljubezenske pesmi, domoljubna je *Narodu*, poln življenjske modrosti je reflektivni cikel *Drobtine* (naslov in vsebina sta si v nasprotju), medtem ko so štiri pesmi bolj ali manj pripovedne in z raznorodnimi motivi: pesem *Siroti* poje o dekletu, ki so ji pokopali očeta in je ostala sama na svetu, poslali so jo služiti; *Spoznanje* opeva ponočnjaka, ki se je zaradi druge izneveril zaročenki in ga zdaj peče vest: lahkomišelnost je plačal s srečo; Kersniku priljubljeni grajski motiv obravnava *Stari grad*: mlad pastir je prihajal na grad in od grajske gospodične zgodaj zjutraj jemal slovo, toda krvnik je po naročilu opravil svoj posel; v *Pozabljenih očakih* bralca zgodovinski spomin popelje v daljne čase, ko je na gradu gospodoval ponosen rod, medtem ko zdaj vnuk v dolini reže brazde in se poti za vsakdanji kruh. Grajske razvaline odsevajo sedanji čas. Zadnje štiri pesmi so bolj zasnutki kot izoblikovani izdelki.³³

Kersnik je po več kot desetletju približno z letom 1875 kontinuirano pesnjenje opustil in se potem tega loteval samo izjemno.³⁴ Taka izjema je bila *Naša pesem* iz leta 1882,

³³ I. Prijatelj je v Komentarju v petem zvezku Kersnikovih Zbranih spisov na strani 355 ugotavljal: »Kot pesnik je Kersnik – kakor rečeno – sodeloval pri 'Glasniku' in 'Zvonu'. Poslal pa je bil tudi mariborski 'Zori' nekaj svojih pesmi, a to šele v zadnjem letu, tako da jih niti prinesiti ni utegnila več, ker je poprej prenehala.« (Prenehala je izhajati marca 1878, op. G. K.)

³⁴ Levec je pozneje, ko je urejal Ljubljanski zvon, v zadregi za pesniško gradivo Kersnika večkrat prosil, naj mu pošlje kakšne svoje pesmi, vendar zaman. Prim. F. Bernik, n. d., str. 90, 93, 95 (Levčeva pisma Kersniku: 11. 6., 22. 7., 12. 8. 1881). Ko je izšla *Naša pesem*, ga je spodbujal: »In ker se ti je ta pesem tako izvrstno obnesla, glej, da kmalu spet kaj *zapoješ!*« (pismo 28. 2. 1882). K tej temi se je Levec zatekel tudi v pismu 9. 11. 1883, ko je Kersniku pisal: »Za pesni mi jako prede. Mladina ni za nič, stari so

speta v devetih osemvrstičnicah (7- in 8-zložni jambski verz) in spodbujena ob pesmi Josefa Winterja »Lied der Deutschen in Oesterreich«, ki ji je Deutsche Zeitung podelil prvo nagrado. Kersnika je ta pesem razjezila, zato je svojo napisal kot odgovor; nemško pesem je označil za veliko laž, ki jo izreka oholi zmagovalec. Pesnik je med drugim odgovoril z verzi:

»Za vašo vero in zemljo, / mi kri smo prelivali, / a vi bolest in kri vso to / za svojo ste prodali. / Slovane v boj podili ste / za svojo domovino, / slovansko kri svojili ste / za nemško zgodovino.«

Pesem sta pesnik in urednik Levec precej popravljala, dokler ni izšla v zadnji redakciji v marčni številki Ljubljanskega zvona 1882;³⁵ ponatisnil jo je tudi Slovenski narod 1882 v 49. številki.

opešali. Morebiti imaš ti v svojih starih dnevnikih še kaj skritega ali pozabljenega. Prosim te, pošlji mi, kar imaš. Ali pa novoletni list izide brez pesni.« N. d., 110, 130.

³⁵ Na 186. strani (v rubriki Slovenski glasnik) je Levec objavil naslednje pojasnilo: »'Naša pesen'. Nemšk list na Dunaji razpisal je meseca oktobra m. l. 100 cekinov nagrade pesniku za himno, iz katere bi avstrijski Nemci 'in ihrer heutigen bedrängten Lage' zajemali moč in tolažilo. Nagrada, za katero se je oglasilo 1570 pesnikov, bila je prisojena stud. med. Jos. Winterju za njegov 'Lied der Deutschen in Oesterreich', za pesen polno nemške rabulistike in zgodovinske neresnice. Ravno tisti list razpisal je z nova 100 cekinov nagrade najboljšemu napevu tej pesni. 'Naša pesen' v današnjem listu je slovenskega pesnika odgovor k Winterjevi pesni; zložena je v tisti meri kakor 'Lied der Deutschen in Oesterreich'. Kakor se je našel slovenski pesnik, da je Nemcu možato odgovoril, tako se morebiti najde tudi slovenski skladatelj, ki 'Naši pesni' zloži primeren napev.«

Nekaj verzno-kitičnih značilnosti Kersnikovega pesništva:

Največ je 2-, 3- in 4-kitičnih pesmi (*Zbrano delo IV* vsebuje 102 pesmi): prvih je 34, drugih 35 in tretjih 10, preostalih 23 je porazdeljenih med 1-, 5-, 6-, 7-, 8-, 9-, 10- in 18-kitičnimi pesmimi. Največ je 4-vrstičnih kitic (83), vse druge oblike so redkeje zastopane: 2-vrstičnih je 5, 3-vrstičnih 4, 7-vrstične so tri, 8-vrstični sta dve itd. Metrična shema je v 47 pesmih jambaska, sledi trohejska – 40 pesmi, amfibraških je 12 in daktilske so tri pesmi. Najpogostejša je rima v drugem in četrtem verzu (xaxa) – 43 primerov, 25 primerov ima prestopno rimo (abab) in sedem pesmi zaporedno (aabb), dvanajst pesmi ni rimanih, medtem ko imajo preostale (15) pesmi zapleteno rimo oz. različne kombinacije.³⁶

Kersnikovo pesništvo ni obsežno, vendar dovolj značilno in izraz pesnikove nadarjenosti ter velike prizadetosti in doživljenosti. Upoštevati moramo, da je strnjeno nastajalo v mlajših letih, in sicer v starosti od trinajstega do triindvajsetega leta. Precejšnjemu delu pesmi manjka večja izbrušenost tako glede ritma in rime kot izraznosti. Med najbolj dodelane pesmi bi spadale: večji del pesmi v ciklih *Cvetje*, *Pesmi*, *Nove pesmi*, *Dekliške pesmi*, *Ob Savinji* in *Drobtine*, od posameznih pa *Slavec*, *Poleg Save*, *Obraz*, *Čez goro*, *Slovo* (1877) in morda še kakšna. Največ je ljubezenske lirike, ki

³⁶ V gradivu Slovar Kersnikove rime so na str. 46 avtorji zapisali: »Kersnikova pesniška ustvarjalnost je količinsko obvladljiva, obsega vsega 1029 verzov, od katerih je 119 verzov nerimanih (=11,56%). Rimani verzi se zlivajo v 328 parov ali zaporedij, od katerih je 144 (=43,9%) ženskih in 184 (=56,1%) neženskih.«

kaže precej močno čutnost, opazna je težnja po demitizaciji ženske. Precej je zastopana tudi domoljubna tema, večkrat prepletena z ljubezensko; domoljubna pesem izpoveduje občutljivost za nacionalno podjarmljenost in je po svojem učinku narodnoprebudna. Bivanjske in refleksivne lirike je znatno manj, prav tako ni veliko pripovednih pesmi, ki so v primerjavi z liriko izrazno-oblikovno šibkejše. Ni dvoma, da je na Kersnika najbolj vplival Simon Jenko in ob njem ljudska pesem, svoj delež imajo Prešeren, Stritar in Heine. »Tudi Janka Kersnika je, kot pred tem Jenka, v svojo orbito najbolj pritegnila Heinejeva ljubezenska poezija. V tem območju dialog slovenskega realističnega pisatelja z nemškim lirikom ni bil samo najbolj pogost, ampak tudi najbolj dolgotrajen« (F. Bernik).³⁷ Izrazitejšega razvojnega loka pri našem pesniku ni, v glavnem je ostajal pri vzorcih, ki jih je v splošnih obrisih začrtala zgodnja pesem, tako da je Kersnikova poetika pozneje razmeroma neinventivna. Med ubeseditvenimi načini je v ospredju opisnost, ki je značilna za postromantično pesništvo na prehodu k realizmu.³⁸ Opisnost se bolj ali manj prepleta z neposredno izpovedjo čustvenega doživljanja in miselnega odzivanja. Ob pogledu

³⁷ F. Bernik: Heinrich Heine in slovenska književnost, 40. Navedek se nadaljuje: »Od začetka sedemdesetih do konca osemdesetih let preteklega stoletja se pri Kersniku vztrajno, čeprav s presledki omenjajo Heinejeve erotične pesmi ter navajajo verzi in kitice teh pesmi. /.../ Nadalje se v Kersnikovih podlistkih, povestih in romanih pojavljajo verzi ali kitice tistih Heinejevih erotičnih pesmi, ki smo jih srečali že pri Jenku /.../«. (Avtor natančno navaja tako pesmi kot mesta v Kersnikovih spisih, 40–41; op. G. K.) Prim. tudi G. Giesemann: Zu einigen Aspekten der Rezeption Heinrich Heines im slovenischen Realismus, 237.

³⁸ Prim. J. Kos, n. d., 137–140; G. Kocijan: Slovensko pesništvo v drugi polovici 19. stoletja, 73, 76, 80.

na celoten pesnikov opus je mogoče sklepati, da gre za poromantično pesništvo, ki se blago nagiba proti eni od različic realizma. Kersnik ni vplival na nadaljnjo pot slovenske poezije, zagotovo pa je prispeval k njeni večji popularizaciji in kultiviranju pesniške besede. Ostajal je v senci Jenkove, Levstikove in Stritarjeve poezije. Bili bi krivični, če bi ga razglašali zgolj za epigonskega pesnika, vendar je res, da sta mu premajhna pesniška moč in invencija onemogočali, da bi imel vidnejše mesto v slovenskem pesništvu. Tega se je Kersnik dobro zavedal, zato je svoje ustvarjalne moči usmeril v pripovedno prozo.

FELJTONIST

Janko Kersnik je 14. decembra z Dunaja očetu sporočil: *»Zdaj sem šel tudi med časnikarje, včasih pišem namreč podlistke za Tagespresse ali Wandererja, seveda za to nihče ne ve, pazim celo, da ne govorim o tem tovarišem. Tudi ti moraš molčati.«* Ne vemo natančno, kaj se je dogajalo, saj iskanje Kersnikovih podlistkov v teh listih ni obrodilo sadu, tako da o vsem lahko samo ugibamo.³⁹ Toda zagotovo je mogoče trditi, da se je Kersnik že v dunajski študijski dobi (od jeseni 1870 do druge polovice marca 1871) in še bolj v graški (od jeseni 1871 do konca študija 1874, ko je zapustil Gradec) dodobra seznanil s sodobno nemško pisano feljtonistiko, jo spremljal in postal vnet privrženec takšnega pisanja. Že na Dunaju je vneto pebiral feljtone takrat vodilnih Daniela Spitzerja (*»Sprehodi po Dunaju«*) in J. J. Krassniga. S slovenskimi podlistki je začel, ko je bil star komaj enaindvajset let, in s tem skoraj kontinuirano nadaljeval približno dvanajst let, nato sem in tja še do leta 1894 (posamezni podlistki).

Ena od pomembnih zahtev podlistka je, da se po obsegu prilagaja rezerviranemu prostoru v spodnjem delu časnika (zlasti dnevnika), to se pravi *»pod črto«*, pri čemer je lahko natisnjen v več stolpcih (po navadi v treh ali štirih), ki včasih sežejo na drugo (sosednjo) stran (v izjemnih primerih celo dlje). S prostorom je obseg praviloma omejen, toda tudi premakljiv navzdol ali navzgor. Kako je z obsegom pri

³⁹ Prim. Kersnikovo ZD V, 428 (A. Ocvirk).

Kersniku? Najpogosteje se giblje od okrog 700 do okrog 1100 besed. Tako podobo dobimo, če analiziramo Kersnikove feljtonistične cikle. Včasih pisatelj poseže po krajšem podlistku – od približno 350 do nekaj prek 600 besed – ali se izjemoma napoti do okrog 1400 besed. Preostale lastnosti feljtona so bolj ali manj poljubne. Pri tem je razumljivo, da obseg narekuje zamejenost sporočilno-motivne in izrazno-postopkovne plati feljtonistike, kar velja tudi za našega feljtonista.⁴⁰

Kersnik se ni spuščal v teoretična razglabljanja o feljtonistiki, vendar je z nekaj opazkami in pripombami dovolj jasno opredelil svoj pogled na to pisanje, zlasti na dokaj izjemen položaj, ki zaznamuje podlistkarstvo z večjo svobodnostjo in neposrednostjo pri obravnavanju pojavov in ljudi. Leta 1875, ko je imel za seboj že poskus z *Muhastimi pismi* in cikle *Nedeljska pisma*, *Pisma iz Gradca* in *Postna premišljevanja*, se je z otožnostjo spominjal (v posebnem *Nedeljskem pismu*) dotedanjega podlistkovanja in svoje delo označil z besedami: »Po naši domovini je bilo takrat vse živo; vse se je borilo, vsak za svoj obstanek; križem so se napadali, vsak za svoje pravo ali nepravo; Baptista pa je gledal z vrhunca svojega humorja to čudno mrgolenje in opisal Vam je vsako nedeljo tega in onega bojevnika po njegovih dobrih in slabih lastnostih. Počasi pak je utihnil šum, ponehal boj in, ko so nastopili hladni jesenski večeri s svojo slano, ki ne more razburiti vroče krvi, nastal je – mir.«

V prvem podlistku *Stricu v Ameriko* je leta 1882 ugotavljal, da se je »število listkarjev med Slovenci /.../ v zadnjem času izdatno pomnožilo in, akoravno toži v *Ljubljanskem*

⁴⁰ Prim. G. Kocijan: Janko Kersnik kot feljtonist, 133–135.

*Zvonu' (ta baje tudi v nekoliko eksemplarih v Ameriko hodi) 'Negoda z Golovca' (to je bil Josip Stritar, prim. KZD V, 532, op. G. K.), da nimamo pravega feljtona, imamo vendar takih dovolj, ki poskušajo in nameravajo biti feljtonisti. Kdo mi bode torej zameril, da se še jaz vrinem v njihove vrste, kajti potrebo čutim, da dam kaj pisanega od sebe /.../.« V petem podlistku cikla *Vieux saxe* iz leta 1884 je zgovorno označil feljtonistično svobodnost pri pisanju, češ »da tu doli pod črto veljajo drugi zakoni, druge postave nego tam gori nad črto; tu doli se človek rad smeje, tem rajši, ako ima nad črto povoda dovolj jeziti ali jokati se. Seveda – smeh tu doli pa onega, komur velja, bolj boli in peče nego tisoč resnih in krepkih udarcev tam gori« (o tem prim. tudi podlistek *Gospodje uredniki in nadzorniki!*).« V 12. podlistku istega cikla je te opredelitve nekoliko dopolnil s svojimi takrat že bogatimi izkušnjami: »Tudi jaz sem sklenil, da bom enkrat resno govoril tu pod črto. Že nekoliko mesecev se šalim in drezam na desno in na levo z edinim namenom, da temu ali onemu čitatelju pripravim za celih pet minut kratkočasnega berila ter pri tem dobrem namenu nisem tako kočljiv glede sredstev, da bi si mislil ali hotel – da je beseda – konj; pudarjal sem tudi že ves ta svoj namen – pa vse nič ne pomaga, beseda je konj postala, in kar je kratkočasnemu listkarju najhujše – ljudje me imajo tu pod črto – za resnega, medtem ko se smejem! Poizkusimo narobe, bodimo enkrat resni – pa bog varuj, ne predolgo!«*

S podlistkarstvom se je začel Kersnik ukvarjati takrat, ko so se v njem že porajale zamisli o pripovednoproznem pisanju. Navdušenje za feljtonistiko, ki se je rodilo leta 1870 in je v slovenski publicistiki začelo dobivati prve resnične obrise v drugi tretjini leta 1873, ga ni odvrnilo od misli, da bi se intenzivno ukvarjal s pripovedništvom v pravem

pomenu besede. Že v začetni razvojni fazi bi lahko govorili o poskusih mešanih rešitev, saj je obenem s pisanjem feljtonistične publicistike posegel po pripovednem/leposlovnem podlistku, s katerim se je približal kratki pripovedni prozi, ki jo je najpopolneje upovedoval v 80. letih. Še pred prvim *Muhastim pismom* je v začetku 1872 napisal *Corpus juris* (obj. v Slovenskem narodu septembra 1874). Sestavek prepleta lastnosti, ki so značilne za feljtonistično publicistiko in na drugi strani za kratko prozo.

Z dvema podlistkoma *Muhastih pisem* (v maju 1873) je imel smolo: zaradi prvega je bila številka Slovenskega naroda zaplenjena, drugega pa mu previdni Jurčič kot glavni urednik preprosto ni upal (!) objaviti. To na Kersnika ni ugodno vplivalo, čeprav mu ni vzelo poguma, saj je prvi podlistek iz cikla *Nedeljska pisma* izšel že tri tedne potem, ko je Jurčič v listnici uredništva sporočal (24. maja),⁴¹ kaj je kot urednik ukrenil. *Nedeljska pisma* – 18 po številu – so izhajala od 15. junija do 12. oktobra 1873. Kersnik je upošteval Jurčičevo »svarilo«, naj se raje ne loteva tako kočljivih zadev, kot se je v *Muhastih pismih*: napadel je namreč deželnega predsednika Aleksandra Auersperga. Kako upravičeno in pravično je bilo to z vidika slovenske narodne skupnosti, je ugotovil urednik Kersnikovega *Zbranega dela*, zapisal je: »Mar ni bil ravno deželni predsednik za Kranjsko, grof Aleksander Auersperg, pristen simbol fevdalne reakcije pri

⁴¹ Prim. Kersnikovo ZD V, 430 (A. Ocvirk). Marici Nadlišek je Kersnik leta 1889 poslal *Nedeljska pisma* in v pismu 2. septembra pripominjal: »Krstil sem jih najprvo 'muhasta pisma', a ker so mi zaporedoma dvojje konfiskovali, sem potem ime spremenil in pisal malo previdneje. A duhovni mi teh pisem do dandanes niso odpustili.« (Kersnikovo ZD VI, 326.)

nas, resnično trdne opore raznarodovalnih podvigov centralistično usmerjene nemške in nemčurske birokracije po domovini? In ali se ni od julija 1872, ko je grof stopil na najvidnejše mesto v deželi, pritisk na Slovence še povečal in se stopnjeval tja v prve mesece naslednjega leta celo do pravicatega absolutističnega nasilja?⁴² Kako duhovit in piker je bil mladi Kersnik, slikovito ilustrira odlomek iz prvega (cenzuriranega!) *Muhastega pisma*: »Grofu Alešu Auerspergu pak so položile (rojenice, op. G. K.) v zibel zraven grofovske krone še 'corpus juri' in 'peti dietni razred'. Vse to pak isti c. kr. Aleš daruje nam poblevnim Slovincem, to je svoje vednosti, iz drugega rodu rojene – in to je malo. – Krono in diete pa Auersperg hrani sebi. In kaj bi bila postala vendar ta slavna mladika še bolj slavnega rodu, ko bi je čarobne žene ne bile tako ocepile. Naš grof bi kot hrabri lajtnant pri ulajnarjih v kakem mestecu mučil svoje rekrute, dolgočasil sam sebe v dimnatih kavarnah, zapravljjal bi svoje groše pri šampanjcu ali pa jih pušil v podobi regalia media v zrak in marsikatero lepo oko bi gledalo za njim, kadar bi korakal z ostrogami in s sabljo rožljaje po filistrski mestni promenadi. Saj Vi (nagovarja gospico, op. G. K.) sami veste, kako interesanten je vsak lajtnant, posebno pri konjkih, ako ima grofovsko krono v perilo všito. In ko bi spolnil naš Aleš svoj soldaški tek, to se pravi, kadar bi ga jeli Judje pritiskati, tako da ne bi vedel ni kam ni kako, bi si izbral hčerko kakega bogatega židovskega bankirja in on bi ji dal črvido grofovsko krono, ona pak njemu plesnjave srebrnjake; – ostalo pak je molčanje. Zgodovina namreč bi molčala, le kaka malomestna 'chronique scandaleuse' bi morda vedela mnogo pripovedovati o njem in o njej – kakor je že tek sveta.«

⁴² Prav tam, 429 (A. Ocvirk).

Že Kersnikova mladostna feljtonistika, kamor spadajo poleg *Muhastih pisem* cikli *Nedeljska pisma*, *Pisma iz Gradca* in *Postna premišljevanja* (pisatelj je bil takrat še študent oz. ob koncu študija), ima večino značilnosti, ki so bile na splošno v veljavi v feljtonistiki, s tem da so opazne tudi nekatere posebnosti. Mladi Kersnik ni nastopil s polnim imenom, marveč se je podpisoval s psevdonimom Baptista (nekajkrat tudi Ana-Baptista in J. Baptista), *Pisma iz Gradca* so bila v celoti nepodpisana, medtem ko je *Postna premišljevanja* označil s šifro -a. Kljub temu je vsaj v ožjem krogu znancev kmalu postalo jasno, kdo je podlistkar. Če je v mladostni feljtonistični fazi razumljivo, zakaj se je skrila za psevdonim (kot študent bi lahko občutil hude posledice),⁴³ je morda težje razumeti, zakaj se pozneje ni nikoli podpisal s polnim imenom. Zakaj je pisatelj ravnal tako, lahko samo ugibamo, verjetno je, da je feljtonistični del pisanja strogo ločil od svojega pripovedništva in da teh dveh ravni ni hotel poistovetiti z istim imenom. Očitno mu je to tudi dopuščalo, da je na ta način sproščal svojo nazorsko-politično energijo in uresničeval prednost podlistkarja, saj, kot je zapisal (1887 v *Gospodje uredniki in nadzorniki!*), »pod črto listkarja ne veže tista resnoba, tisto premišljeno govorjenje, kakor mora biti neločljiv atribut njegovega kolega nad črto«, da o resnosti njegovega pojmovanja pripovedno-proznega pisanja ne govorimo.

⁴³ M. Boršnikova pravi: »Sicer se je pa tudi Kersnik sam previdno skrival za psevdonimom Baptista, roteč somišljenike k molku: 'kajti ako se izve, da sem jaz pisatelj – potem bi moral za zmiraj obmolkniti. Za-sé se sicer ničesar ne bojim; pa zarad rodbine moje bi bilo jako neugodno'. (Vatroslavu Holzu 29. jun. 1873.)« Kersnik, 462.

Tako kot v *Muhastih pismih* (v katerih je nagovarjal »*gospico s poetičnim črnim očesom*«) je tudi v *Nedeljskih pismih* vpeljal *gospico*, na katero je naslavljal svoje pisanje. S tem si je ustvaril podlago za postopke, ki so mu omogočili večjo dinamičnost v dopovedovanju, kaj je po njegovem problematično in vredno bolj ali manj ostre kritike. Čeprav se za »*gospico*« morda skriva resnična oseba, je pomembno samo to, da gre za postopek pisanja, ki omogoča večjo živost, pristnost stika in prepričljivost v komuniciranju z bralcem. V *Nedeljskih pismih* se je Kersnik bojevito lotil poglavitnih tem svoje feljtonistike, med katere v prvi vrsti spadajo: narodna neozaveščenost, nemškutarstvo in nemška dominacija nad Slovenci, navzočnost katoliško-konzervativnih pogledov na življenje in svet, osebne deviacije pri posameznikih idr. Osebe, ki jih ob teh in še drugih temah postavlja v ospredje, so Karel Dežman, Karel Klun, Karl Würzbach, Erbin Henrik Costa (zelo pogosto), Luka Jeran, Janez Bleiweis (bolj prizanesljivo), Josip Marn idr. Predmet obravnavanja so različni tekoči družbeni, politični in kulturni dogodki in pojavi iz takratnega vsakdana, o katerih je podlistkar presodil, da odstopajo od etično-moralnih norm in narodnozavednega obnašanja. Odzival se je na časopisne novice in poročila, na poročila iz oblastnih in kulturnih ustanov ipd. Na marsikaj so ga v tistem času in tudi pozneje opozarjali prijatelji in znanci, zlasti Fran Levec, Julij Polec idr. Včasih je kaj pobral tudi izza gostilniškega omizja, iz pouličnih govoric itd., vendar je bolj ali manj skrbno presojal, kaj še spada v njegove feljtone in kaj mora zavreči. Kot predstavnik takrat naprednega slovenskega meščanstva ga je v mladostni gorečnosti in pravičnosti včasih zaneslo, tako da je moral urednik Jurčič tudi kaj črtati ali omiliti njegov radikalizem. Jurčič je prija-

telju Janku v pismu 8. septembra 1873 pojasnjeval takole: »Včerajšnji Tvoj feljton sem s težkim srcem moral kastrirati. Ti si preradikalno vse duhovne, ves farški stan zgrabil. Dragi, to ne gre. Še je ena garda duhovnikov, ki so *narodni*. Te odbiti bi bilo nepolitično. Mi smo liberalni, a ne smemo biti *radikalni*. /.../ Vem, da boš hud, da sem skoro sukus tvojega vitza izbrisal, ali če hladno premišliš mi boš prav dal. Zato te prosim, da pišeš zdaj ene dve nedelji bolj neutralne reči. – Tvoji feljtoni se z velikim veseljem bero. Celo proštu Pogačarju dopadejo, kakor sem čul in osobito 'konkordato-bombežu' se je mož neizmerno smijal.«⁴⁴ Jurčičevo pismo dovolj zgovorno pripoveduje o mladem Kersniku, ki je napisal tisto, o čemer so drugi molčali.

Iz *Nedeljskih pisem* se da tudi jasno razbrati, kateri ubesedovalni postopki so mu bili v tem primeru najbolj pri srcu. Treba je opozoriti vsaj na tri značilnosti.⁴⁵ Prvič, podlistki se praviloma ne lotevajo samo enega predmeta, marveč najraje zvrstijo različne primere, dogodke, motive, osebe, tako da imamo opraviti z drobnimi mozaiki pojavov iz tistega časa, s tem da vse skupaj teži k ilustraciji poglobitve poante v okviru osrednje teme (nekaj smo jih navedli). Ta mozaičnost je ob kramljajočem pisateljevem slogu bralce zabavala ali jezila. Ker so jim bili dogodki in pojavi znani, ni bilo treba nobenih dodatnih razlag, kakor jih potrebujemo danes, vse jim je bilo kot na dlani. Drugič, Kersnik je v svoje besedilo pogosto vpletal posamezne verze ali cele kitice najrazličnejših pesnikov (ljudska pesem, J. W. Goethe, H. Heine, S. Jenko, F. Schiller, J. Stritar, F. Prešeren idr.), domača in tuja rekla,

⁴⁴ Jurčičevo Zbrano delo XI, 311–312.

⁴⁵ Prim. G. Kocijan, n. d., 139–140.

pregovore, gesla, citate iz najrazličnejših del, npr. iz svetega pisma, tudi časopisnih člankov itd., in sicer v slovenščini, nemščini, francoščini in latinščini. S tem je delno poudarjal izrečene misli in trditve ter obenem ilustriral posamezne pojave in obnašanje nastopajočih oseb. Ni dvoma, da je vse to bogatilo vsebino napisanega in prispevalo k nazornosti povedanega ter pričalo o piščevi široki razgledanosti, in to ne le po literaturi, marveč tudi zgodovini, filozofiji, po različnih umetnostnih panogah itd. In tretjič, za Kersnikovo feljtonistično pisanje je značilno, da je prepleteno z opisno-lirskimi pasażami o naravi. Njihovo mesto ni stalno, večkrat s tem tudi začčenja in končuje podlistke. Na ta način ustvarja primerno ozračje in ponazarja razpoloženje. Ker gre za čustveno izrazitejša mesta, se tako izraža pisateljeva prizadetost ob določenih pojavih in ravnanju posameznikov. Narava je včasih v vlogi kontrastiranja, spet drugič v podporo doživljajski podobi ubesedenega ipd. Tako npr. v šestem podlistku *Nedeljskih pisem*, v katerem obravnava narodno prebujanje in ponuja svoj pogled na prihodnost, začčenja in končuje s pogledom na naravo in prisluškovanjem zvokom, ki so v sozvočju z njeno lepoto: »*Lep večer je bil. Zahajajoče sonce je, slovo jemaje, rdečilo vrhunce košatih dreves in raz široke oboke daljnih gora so odsevali žarki večerne zarje v svojem čarobnem svitu; čez širo, rodovitno polje in po tihih dobravah je razprostiral mrak svoj temni pajčolan; in v ta prijazni, molčeči mir je donel zadnji spev samotnega kosa in ž njim mehko ubiraje se melanholični glas večernih zvonov – dolgo odmevajoč od loga do loga – tako ljubkaje – tako pomirjevalno.*«

(Verjetno pogled z brdskega gradu ob zatonu dneva!) To je primer večje razčustvovanosti, opis narave pa ima lahko tudi prizvoke ironije (začetek trinajstega *Nedeljske-*

ga pisma): »Pomlad razsipa svoj cvet po zemlji, ptički pojo in znašajo gnezda; poletje s svojim gorkim soncem daje zoreti pomladnemu cvetu, ki ga okrepcuje vsako jutro hladna rosa; jesen prinaša in godi svoj sad, ptički jemljejo slovo – in zima razgrinja svoj beli prt čez ves minuli kras, čez vse mrtvo življenje; ljudje pak se jokajo in smejejo, ljubijo in objemčkajo, sovražijo in tepó, v obilnosti živijo in lakoto trpe in plačujejo za svete maše – za navadne en rajniš, za rimske po dva.«

Nedeljska pisma so predstavila Kersnikovo dokaj ostro in spretno pero, ki ni bilo v zadregi za duhovite besedne kombinacije, s katerimi je označeval ljudi in pojave, zlasti pogumno je opozarjal na ravnanje in mišljenje posameznikov, ki naj bi bili ljudem vzorniki, a so bili obloženi s preveč slabostmi, da bi to lahko bili. V zadnjem (tj. 18.) podlistku *Nedeljskih pisem* je strnil svoj odnos do nekaterih, ki jim je v ciklu držal ogledalo, in obenem poudaril svojo mladostno radikalnost, zapisal je: *»Dokler je sijalo to zlato sonce in je vetrič po polju majal pisane glavice nežnih rožic – tedaj sem bil tudi jaz vedno veselega srca in radostno in brez strasti sem gledal od daleč borno in ostudno počenjanje teh in onih ter kazal Vam, gospica moja, pravo podobo naših narodnih in nenarodnih burkežev. Klečplaz (Costa, op. G. K.) je stiskal pesti za menoj, naš 'oča' (Bleiweis, op. G. K.) je pobiral kamenje – Luka Jeran pa je pridigoval in molil in žugal s hudičem in peklenskim ognjem. Jaz se jih nisem zbal, gospica, saj sem služil Vam in vedel sem, da ste mi Vi hvaležni, – in 'očetovo' kamenje me ni zadelo in Jeranov pekel me ni pogoltnil.«*

Da bo njegovo pisanje zbuvalo ogorčenje nekaterih, je napovedal že v prvem *Nedeljskem pismu* in pri tem kot primer navajal tercijalke: *»Pa kaj mi vse to besedovanje pomaga;*

saj vem, da me bode takoj kaka ljubljanska tercijalčka – neumrlega Prešenovega spomina – razvpila kot volka v ovčji koži, ki lazi okoli, da bi koga požrl, hudi jeziki bodo planili po meni in, ko bom prilezel zopet iz teh brez zobih čeljusti, ne bo več dobre trohice na meni.« V *Muhastih pismih* se je podpisal Baptista in sedaj tudi. Zaradi aktualnih, zanimivih in kritično-ironičnih podlistkov je Baptista zaslovel, doživel je splošno pozornost, Levstikovo priznanje in Jurčičevo navdušenje. V teh podlistkih je z nagovarjanjem *gospice* verjetno mislil na svojo ljubezen (ki je še vedno tlela) – Teklo Koširjevo. Po zadnjem *Nedeljskem pismu* 12. oktobra 1873 se je odpravil v Gradec, da bi nadaljeval študij.

Tri *Pisma iz Gradca* (objavljena decembra 1873 in januarja 1874) se nekoliko razlikujejo od *Nedeljskih pisem*, saj paberkujejo o glasbenem in likovnem dogajanju v Gradcu, o razmerah v mestu in o gospodarskih težavah, pri čemer se z nelagodnostjo dotikajo ne preveč rožnatega gmotnega položaja slovenskih študentov. Podlistki nimajo tistega ognja, kot so ga imeli dotlej, in tudi razgibani so dosti manj kot *Nedeljska pisma*. Videti je, da so imeli ti sestavki bolj namen vzdrževati pisateljevo »podlistkarsko kondicijo«, kot po baptistovski razgibavati duha svojih rojakov. Toda mesec in pol po teh *Pismih* so začela v Jurčičevi organizaciji⁴⁶ izhajati *Postna premišljevanja* (od 26. februarja do 29. marca) kot odsev ideološkega boja med konzervativci in liberalci. Cikel šestih podlistkov so napisali: prvega Kersnik, drugega Ogrinac, tretjega Kersnik, četrtega Jurčič, petega istrski kaplan Lovro Rakovec in šestega spet Kersnik (podpis –a). Ustroj Kersnikovih podlistkov je podoben *Nedeljskim pismom*, s

⁴⁶ Kersnikovo ZD V, 499–500 (A. Ocvirk).

tem da je podlistkar ubral bolj piker ton in da je bil v držki samozavestnejši. Obrača se na *bralca*, podlistke navezuje na postni čas in na Klunovo postno pridigo, ki je povod za posmehovanje njegovim pogledom in ravnanju bodisi na cerkveno-verskem področju ali v javnem in političnem življenju. V tretjem podlistku se dotakne tudi ženske emancipacije, in to z nekaj primeri, ki na ženske ne mečejo lepe luči, v zadnji četrtini podlistek sklene z občutenim pripovedovanjem (!) o vojaku, ki zamaknjeno posluša igranje dveh ciganov in ob tem sanjari o domu (domovini) in ljubicu. V tem primeru Kersnikov publicistično naravnani podlistek dobiva poteze pripovednega/literarnega podlistka, racionalno-posmehljivo ubesedovanje prepušča prostor rahli razčustvovanosti in doživetju, ki ga napaja domišljija. Od takega pisanja je bil pri našem pisatelju samo še korak do leposlovne proze. Podobnega ozračja ni več v zadnjem (tretjem) podlistku v tem ciklu, saj se spet oglašča feljtonistova radikalna protiklunovska in v dnevno politiko usmerjena beseda. Svojim nazorskim nasprotnikom očita podpiranje vraževernosti in ne preveč rahločutno ravnanje z neukim ljudstvom, političnim zoprnikom pa rabo izrazov, kot so *liberaluh*, *svoboduh*, *prekucuh*, *omnipotenclar*, *satan* ipd.

V Kersnikovih podlistkih je gospodoval iskrivo-prešeren humor, ki se je rad prevesil, če je bila snovno-motivna in idejna naravnost primerna, v ironičnost; ironija se je mestoma stopnjevala v satiričnost, ki jo je odlikovala nepri- zanesljiva ostrina. Humor se »v 70. letih kaže na eni strani v izvirnem posmehu, na drugi pa se stopnjuje v odkrito ironijo, ta pa se v 80. letih razvije v literarno šaljive in satirične podlistke (npr. Stricu v Ameriko), sarkastična Postna premišljevanja in travestijo Prešernove Nove pisarije (Sne-

žene muhe). Gre za nepopustljivo razgaljenje političnih nasprotnikov s pomočjo ironije in satire različnih stopenj, ta perspektiva se mu, kar je značilno, nikoli ne sprevrže v grotesko« (M. Jesenšek).⁴⁷

V obdobju od *Postnih preišljevanj* (1874) do naslednjega cikla, tj. *Popotnih pisem* (1877), je napisal le dva posamezna podlistka (*Nedeljsko pismo*, 1875, in *Trobenice*, 1876), toda v vmesnem času so nastali pripovedni/leposlovni podlistki *Raztreseni listi*, *Na starega leta dan*, *Bujanov Matejka*, *Pomlad* in *Mokra poezija* ter »izviren roman« *Na Žerinjah* (1876).

V tem publicistično-feljtonističnem premoru je prevladala Kersnikova pripovedna nagnjenost; vplivala je tudi na podlistkarsko pisanje, ki je dobilo vidnejše poteze pripovednoproznega oblikovanja. Nastajanje novega podlistkarskega cikla z naslovom *Popotna pisma* (1877, podpisana s šifro X. Z.) je iniciralo ogorčenje ob volitvah v deželni zbor leta 1877. K pisanju sta ga spodbudila »neupravičena, z nasiljem pridobljena zmaga nemške stranke v deželi in jeza nad politično nezavednostjo in slepoto tistih slovenskih meščanskih krogov, ki so se prodali sovražniku«.⁴⁸ Navidezna potopisnost se kaže v naslovi podlistkov, saj oznanja, da se bo feljtonistovo oko ustavilo v posameznih slovenskih trgih in mestih: v Litiji, Kamniku, Postojni, Višnji Gori, Novem mestu in Ljubljani (šest podlistkov). Toda pisec se ni razgledoval po lepoti mestnih vedut in častitljivi arhitekturi, marveč je z ostrim pogledom oplazil poglavitne »ste-

⁴⁷ M. Jesenšek: Jezikovne značilnosti humorja in satire v Kersnikovem podlistku, 74.

⁴⁸ Kersnikovo ZD V, 513 (A. Ocvirk).

bre« in pospeševalce nemškutarstva, hkrati pa ni prizanašal prebivalcem krajev, saj so pripomogli, da so bili v deželni zbor izvoljeni pristaši nemškega gospostva. Nazoren primer je bila Višnja Gora z Višnjani, ki jim je namenil tele besede: »I...I nepoboljšljivi ste tudi vi, Višnjani. Že nekaj časa ste zaporedoma celi deželi skazo delali, dasiravno po nemško še očenaša ne znate in bi vas lahko prodal Švabom za pastirje, kdor bi hotel, vendar nečete biti Kranjci ali Slovenci, kar ste po rojstvu in domu, ampak štulite se ustrezati onim, ki tuj jezik bolj spoštujejo kakor naš domači. Pogledjte, vsak rod, vsako ljudstvo, Nemec, Lah, Hrvat, Oger, spoštuje svoje pleme, svoj narod, svoj jezik, svojo domovino. Ali ni sramota za našo deželo, da se dobodo taki, katerim je tuje ljubše kakor domače, kateri glasujejo in vlečejo rajši z nemškutarji nego s kranjskimi Slovenci! Ne bodite šalobarde, Višnjani, zjokajte se nad svojim grehom, s katerim ste svojo domovino razžalili I...I.« Z zvrhano mero posmeha, jeze in zaničevanja se je Kersnik lotil kritike prebivalcev, ki niso bili sposobni – pomeni, da niso bili narodno ozaveščeni – onemogočiti posameznikov, marveč so celo dopustili, da so Nemci v deželnem zboru dobili večino. Pogosteje kot doslej je citiral Goetheja in njegovega »Fausta« (tudi v nemščini), seveda ne zato, da bi podprl ravnanje nemško usmerjenih, marveč da bi z nemško umetniško besedo napadel nemškutarsko ravnanje.

Po nekajletnem premoru (1877–1882) – vmes je objavil le dva nekoliko daljša podlistka (*Nedeljsko pismo*, 1977, in *Sprehod v Slatino*, 1879) – je v poletnih mesecih leta 1882 v Slovenskem narodu zvrstil pet podlistkov (šesti je ostal v rokopisu) pod naslovom *Stricu v Ameriko* in se podpisal s psevdonimom Bolhober. Podobno kot v *Nedeljskih pismih* je našel osebo, na katero je naslavljal »pisma«, tokrat

je bil to »*stric/striček*«. V primerjavi s prejšnjimi podlistki je zdaj posegel po literarno-jezikovni temi in si za tarčo izbral: pesnika-posnemovalca Filipa Haderlapa-Lipeta, njegovo pesnikovanje in jezikoslovno čudaštvo s poudarkom na črkopisni reformi, in glasilo Ljudski glas, ki ga je urejal; Gregorčičeve kritike, v prvi vrsti Janka Pajka;⁴⁹ pesnika in slavista Gregorja Kreka ter Kresovo pesništvo s »pesnikom« Antonom Turkušem v ospredju. Po tem lahko sklepamo, da je napadal tisto slovensko literarno prizorišče, ki je s svojimi slovstvenimi proizvodi dajalo plehek priokus bralcu in ga prepričevalo, da so literarne vrednote drugje in ne tam, kjer so jih videli Kersnik in njemu podobni. V teh podlistkih je pisec uporabil podobno mozaičnost, kot smo jo srečali v *Nedeljskih pismih*, in ob tem sproščujočo humorčnost, ki se je rada prelila v uničujočo ironijo. Podlistki kažejo nov polet podlistkarskega mojstra, ki je ob obravnavani snovi – morda celo bolj kot ob političnih temah – kakovostno uresničeval postulate feljtonističnega pisanja. Zanimivo je, da je posmehljivo-satirično ozračje popestril s parodistično-persiflažnimi pesniškimi izdelki na račun epigonskega pesnikovanja Filipa Haderlapa in s tem pri bralcih požel veliko smeha in dobre volje, pri prizadetem pa jezo in ogorčenje. Tak način obravnavanja je stopnjeval v 6. podlistku v zvezi s Turkuševimi pesmimi in s pesmijo »Pod hruško« parodiral Lipetovo pesem »Pod lipo«. Za vrh Kersnikovega parodiranja imamo

⁴⁹ J. Kersnik je dvakrat branil Gregorčiča, in sicer v prvem pismu *Stricu v Ameriko* (Slovenski narod 17. junija 1882) in v drugem (Slovenski narod 6. julija). Prvič se je ostro postavil po robu Slovenčevi oceni (10. junija) Gregorčičevih Poezij, drugič pa je zavrnil Pajkovo kritiko Poezij, ki je izšla v julijski številki Kresa. Pajkovo oceno Gregorčiča je omenil tudi ob koncu tretjega pisma *Stricu v Ameriko*. O tem prim. F. Bernik: Pisma Frana Levca II, 167.

lahko v zadnjem podlistku *Sneženih muh* (I–III, Ljubljanski list 1884) objavljeno travestijo Prešernove »Nove pisarije«, ki jo je namenil časnikarsko-publicistični srenji.

Podlistki *Stricu v Ameriko* so bili naperjeni v slovstveno šarlatanstvo, medtem ko je v ciklu dvanajstih podlistkov z naslovom *Vieux saxe* spet pretresal družbene in politične razmere. Te je opazoval z gledišča notranje razcepljenosti med mladostenci oz. liberalci na zmerne »elastike« in naostrene radikalce. Za to obravnavo mu je ustrezal približno tak model podlistka, kot ga je uveljavil v začetku, s tem da si je tokrat privoščil nekoliko več modrovanja ob posameznih pojavih, ki so ga vznemirili. Verjetno bolj kot doslej so podlistki v ciklu *Vieux saxe* podrejeni določeni politični usmeritvi, zaradi katere se je Kersnik tudi spuščal v tako pisanje. Pri tem se je izognil načelnemu spopadu z radikalcem in jih raje »vneto smešil in ironiziral v njihovem drobnem vsakdanjem početju«. ⁵⁰ Podlistki niso izhajali v Slovenskem narodu, kot so dotlej, marveč v Šukljetošem Ljubljanskem listu (od 1. marca do 9. julija 1884), s čimer je bila tudi po tej plati vidna piščeva opredelitev. Pod psevdonimom Pèr in ob nagovarjanju »*gospel/milostive gospe*« se je Kersnik dotaknil vseh dosedanjih poglavitnih tem, npr. nacionalne neozaveščenosti, klerikalizma, nemškutarstva itd., ter dodal polemične tone proti radikalcem, pri čemer ni pozabil na osrednji osebnosti nasprotnega tabora: na Ivana Hribarja in Ivana Tavčarja. Svojevrstna zanimivost so 6., 7. in 8. podlistek, ki persifirajo Vatroslava Holza cikel feljtonov z naslovom »Potovanje križem domovine« (ki so od 1882 izhajali nekaj let). Kersnik je svoje tri podlistke naslovil *Domovina križem*

⁵⁰ Kersnikovo ZD V, 556 (A. Ocvirk).

potovanja in jih podpisal Kretoslav Prostanov alias Pèr, kar je skladno z obračanjem psevdonima Prostoslav Kretanov, ki si ga je nadel Holz. Lokacijsko je svojo persiflažo skrčil na popotovanje od gostilne do gostilne v Ljubljani in vmes nasul v močno vzneseni govorici (Holz je pisal zelo patetično) marsikaj na račun radikalcev, lažnega rodoljubarstva, nemškutarjev, konzervativcev, literarnega epigonstva itn., torej vse tisto, s čimer se je ves čas spoprijemal. Parodiral je tudi potopiščeve patetične opise lepot slovenske dežele. Tako je občudoval ljubljansko Kravjo dolino z besedami (delno je uporabil Holčeve besede in sintagme): *»Zamaknjen v divno pokrajinsko sliko, razgrinjajočo se po širnem okrožju, stal sem lepega popoldne tam na robu rodovitnega polja, kjer se končava staroslavna ljubljanska – Kravja dolina. Snežna temena veličastnih Kamniških planin oblijal je zlati sončni sijaj in sem od juga je vel mehak, vonljivo božajoč vetrič, vzbujaje v premrli prirodi slastne spomladanske slutnje. A – glej, tam na severni strani, nad južnim kolodvorom, dvigajo se odurnim večšam nalik sive megle, valeč se po polju sem čez zeleno, vonljivo duhtečo ravan – kjer je bil nekdaj živinski semenj – in v kratkih trenutkih je vsa okolica podobna – kalnemu jezeru, pljuskajočemu med sivimi, puščobnimi, gorskimi obalami.«*

Poglavitni pečat tem Kersnikovim podlistkom je dalo politično nesoglasje med obema liberalnima skupinama. Piščevo priostreno pero je skušalo na bolj humoren kot oster način osmešiti ravnanje in prepričanje nasprotnikov. Kljub vsemu je čutiti, da bi se dalo medsebojno zamero premagati, če bi bila za to pripravljenost (ta se je čez čas pokazala). Morda je bil Kersnik prav zato nekoliko bolj prizanesljiv in manj zajedljiv, saj je kot dober »elastik« puščal vrata odprta.

Po tem ciklu je Kersnik združil v venec tri podlistke z naslovom *Snežene muhe* (Ljubljanski list 17. in 22. novembra ter 1. decembra 1884) in se podpisal Srakopér. Očitno je, da gre za svojevrsten epilog k cikloma *Stricu v Ameriko* in *Vieux saxe*. Ni dvoma, da se je nekoliko naveličal zbadanja in lasanja s svojimi nasprotniki, zato je s temi podlistki (kljub nagovarjanju drugih, npr. Šukljeta, naj nadaljuje) končal svojo feljtonistično kariero. V naslednjih desetih letih je s precejšnjimi presledki objavil samo še pet podlistkov, ki k celoti ne vsebinsko ne oblikovno niso dodali nič bistveno novega (*Ivje*, 1885, podpis Redivivus; *Gospodje uredniki in nadzorniki!*, 1887, Recidivus; *Pirhi*, 1888, Barbatus; *S slavnostnim vlakom v Kočevje*, 1893, anonimno; *S slavnostnim vlakom*, 1894, anonimno).

Kersnikovi podlistki so bili v svojem času atraktivno in težko pričakovano branje. Pisatelj je nadaljeval feljtonistično izročilo, ki so mu začetne obrise dali Radoslav Razlag, Ferdo Kočever, Fran Levstik, Valentin Zarnik in drugi, medtem ko se je Josip Jurčič ukvarjal s podlistkom približno v istem času kot Kersnik, a tudi že nekoliko prej. Kersnik se je o spretnosti sukanja podlistkarskega peresa marsikaj naučil pri Levstiku, Stritarju, Jurčiču in Zarniku, seveda pa mu ni bila neznana sodobna nemško pisana feljtonistika. Kersnikova podlistkarska tribuna je bil Slovenski narod; izneveril se je samo leta 1884, ko je *Vieux saxe* in *Snežene muhe* objavil v Ljubljanskem listu. Mimo pomembnosti Jurčičevega deleža ni mogoče, vendar kakorkoli presojam o Kersnikovem pomen, vedno znova se izkaže, da je v polnem pomenu besede podlistek na Slovenskem konstituiral Kersnik in mu dal dovolj trdno vsebinsko in oblikovno podlago za nadaljnji razvoj.

**SREDI LITERARNO-KULTURNEGA
DOGAJANJA V LJUBLJANI**

Ko je bil Kersnik koncipient pri finančni prokuraturi v Ljubljani (od 1874 do 1877), ko je opravljal notarsko prakso pri Jerneju Zupancu (1877–1878) in ko je leta 1879 nastopil na Brdu kot notarski namestnik, je bil čas Auersperg-Lasserjeve vlade (1871–1879). Njen cilj je bil ponemčenje avstrijskih Slovanov. Raznarodovalni pritisk na Slovence je bil izredno močan. Del tega pritiska je krepko občutilo tudi slovensko časnikarstvo, in sicer v obliki konfiskacij. Ivan Prijatelj je v monografiji o Kersniku o tem ugotavljal: »Sila ostro orožje, ki ga je vihtela vlada v težkih časih zoper Slované, so bile konfiskacije. V drugi polovici sedemdesetih let skoraj ni bilo dneva, da bi ne bil konfisciran kakšen slovenski list. Silovitosti so se začele l. 1875. Dne 20. avgusta tega leta je moral 'Narod' prositi svoje čitatelje potrpljenja 'v teh za narodno novinarstvo hudih časih, ko ima birokracija tako moč kakor še nikoli'. Dne 20. novembra je pisal 'Narod': 'Čisto nič več uže ne vemo, kaj se sme in kaj se ne sme pisati.' Dne 1. decembra je natisnil Jurčič namesto uvodnega članka vprašanje na slavno deželno vlado glede neprestanih zaplemb, ki se je končavalo: 'Ali smo Slovenci na Kranjskem v izjemnem stanju?'«⁵¹ Konfiskacijska praksa se je nadaljevala.

Janko je bil pogosto v Jurčičevi družbi; tam so bili tudi Fran Levec, Julij Polec, Andrej Senekovič, Edvard Šavnik, Franc Škofič, Fran Šuklje, Franc Višnikar, Josip Vošnjak,

⁵¹ I. Prijatelj: Janko Kersnik, njega delo in doba II–III, 10.

Fran Wiesthaler, Valentin Zarnik in mnogi drugi.⁵² Zelo dejaven je bil v Dramatičnem društvu: 12. septembra 1874 je bil izvoljen v njegov odbor. Začel je načrtno spremljati gledališko dogajanje in od 25. novembra do 24. decembra je v Slovenskem narodu objavil štiri ocene gledaliških predstav. V zadnjih dveh mesecih mu je Narod natisnil tudi pet pripovednih/literarnih podlistkov z naslovom *Raztreseni listi* (podpis J. K. K.). Jurčiču je v letu 1875 pomagal z uvodniki za Narod in od 27. marca do 1. septembra objavil tele sestavke: *Naši sodniki*, *Prvi sad*, *Izjava čeških poslancev*, *Barbarizem v slovenskih krajevnih imenih*, *Signum temporis* in *Pomagajte kmetu!*. Kersnik in drugi iz Jurčičevega kroga, ki so prav tako pisali uvodnike (F. Škofič, Karel Križman, J. Polec), so se podpisovali s črko omega – Ω.⁵³ Marja Boršnikova je o tem menila: »Sredi sedemdesetih let je pri nas napredna doba liberalizma, to je tiste miselnosti, ki je najtesneje povezana z naprednim razvojem domače buržoazije. Odtlej se ideali tega zmagujočega razreda prično spreminjati v fraze. Ni golo naključje, da spada v to prelomnico niz Kersnikovih političnih uvodnikov, ki ugotavljajo gnile razmere v sodobni domači družbi in težko gospodarsko krizo kmečkega ljudstva. Vendar ne pojasnijo globljih vzrokov za to stanje, ker jih iščejo le v preostankih birokratskega absolutizma in v pomanjkanju prirodnih pogojev za gmotni napredek Slo-

⁵² Prim. F. Levec: Janko Kersnik, 543. Janko je najprej stanoval pri teti Klari Binter, roj. Höffern, v Gosposki ulici, nato pri vdovi po Leopoldu Höffernu na Mestnem trgu; rad se je umaknil v svoje stanovanje ter bral in pisal.

⁵³ Prim. Kersnikovo ZD V, 603–604. Prim. Kersnikov spominski članek *Omega*, objavljen v Slovenskem narodu 1. aprila 1893 (Kersnikovo ZD V, 273–276). Z Ω je Kersnik podpisal tudi članek *Tibi teden*, ki ga je Slovenski narod objavil 14. aprila 1878.

vencev.«⁵⁴ Kot je Levec zapisal v spominih na Kersnika, je imela politična mora, »ki je takrat tlačila Slovence«, tolikšno moč, da so »nam predstojniki 'prijateljski' odsvetávali, naj nikar ne občujemo 'mit einem gewissen Jurčič'; naj nikar ne zahajamo k čitalniškim veselicam«⁵⁵ itd.

Kritik Kersnik je nadaljeval z gledališkimi ocenami v Slovenskem narodu: od 9. januarja do 13. maja 1875 in nato od 12. do 25. novembra je objavil 18 sestavkov. V jeseni je bil izvoljen za tajnika Dramatičnega društva, kar je še povečalo njegovo gledališko vnemo. Na odvetniški poklic se je skrbno pripravljal in v tem letu opravil pravnozgodovinski rigoroz. Nedelje je namenjal obiskom Brda in staršev. V družbi je bil zelo priljubljen in prenekatero žensko oko se je ustavilo na njem. Levec se je spominjal: »Mnogo mrež je bilo Janku takrat razpetih po Ljubljani, in Jurčič je časih nejevoljen godrnjal: 'Boš videl, da se bo ujel!'«⁵⁶ Konec leta je bil za Janka usoden in prav Jurčič ga je seznanil s 17-letno Lojzko, hčerko Luke Tavčarja, lastnika hotela »Evropa«.

Aktivno se je vključil v »prebujanje« ljubljanske čitalnice, ki je bila dotlej precej zaspana; Janku in drugim se je v letu 1876 posrečilo, da so jo oživili na zabavnem (plesih) in izobraževalnem področju (predavanja, pogovori idr.). To se je nadaljevalo tudi naslednje leto, ko je imel Kersnik v čitalnici 4. marca predavanje »o *razvoju svetovne poezije*«, s katerim je izpričal razgledanost po književnosti in pozitivistično-realistični pogled na literaturo in umetnost. Za

⁵⁴ M. Boršnik: Kersnik, 463.

⁵⁵ F. Levec, n. d., 543.

⁵⁶ Prav tam, 544.

Kersnik – kot koncipient v Ljubljani, ko je nastajal »roman«
Na Žerinjah

feljtonistiko je v letih 1873–1874 želel priznanja, 1875 je objavil nekaj pripovednih/literarnih podlistkov in proti koncu tega leta je začel snovati pripoved *Na Žerinjah*. Prvotna zamisel, tj. »načrt za roman«, je morda segla že v leto 1874, zagotovo pa v 1875. Že nekaj časa je bilo očitno, da ga je vse bolj privlačila misel, da bi se preizkusil v pripovedništvu, ki mu je posvetil vso drugo polovico svojega življenja. Svoje nagnjenje do pripovednoprozne ustvarjalnosti je pokazal že leta 1868, ko je v svoji beležnici skiciral delni načrt za povest (zasnovano od 20. do 30. julija) o dveh bratih Vevčarjih; snov je bila iz kmečkega življenja in vse skupaj je bilo ubrano na »romantično fabulistiko«⁵⁷. Zamisel o »izvirnem romanu« *Na Žerinjah* je razmeroma hitro zorela in od začetka marca do približno 27. maja 1876 je pospešeno pisal, tako da je delo izšlo že 3. junija v Jurčičevi Slovenski knjižnici (4. zvezek). Kot je zapisal v pismu 18. septembra 1889 Marici Nadliškovi, je ob tem romanu začel s pozneje

⁵⁷ Prim. Kersnikovo ZD V, 292–296. Med drugim urednik ugotavlja: »V beležnici iz leta 1868 naletiš med raznimi koncepti za pesmi v času od 20. do 30. julija na osem s svinčnikom drobno popisanih strani brez naslova – to je načrt za dokaj zapleteno zgodbo o bratih Vevčarjih. /.../ Osnutek je bil pač nedonošen in je zato ostal nedokončan.« M. Boršnik je s tem v zvezi domnevala: »V letu 1867 se je uveljavil v Slovenskem Glasniku z vrsto pesmi, očitno pa se je tam takrat poizkusil tudi že v prozi z nekim vsaj fragmentarnim delom, ki pa je bilo kot nedozorelo odklonjeno (SG 1867, 48). Morda je to v kakšni zvezi z načrtom dokaj primitivne zgodbe o bratih Vevčarjih, ki je prvič natisnjen v Kersnikovem zbranem delu (KZD I, 293–95) in ga urednik Anton Ocvirk postavlja v naslednje poletje, ko je mladi pisatelj Slovenskemu Glasniku dejansko ponujal neko svojo povest (SG 1868, 40); vsekakor pa se do izrazitejše proze v prvem petletju (1867–1872) druge razvojne faze še ni razvil.« N. d., 458.

ustaljenim načinom, da je pisal sproti, in je za to »razvado« krivil Jurčiča: »*To* (da je površen in lahkomiseln pri pisanju *Roslina in Vrjanka*, op. G. K.) *ima vse ranjki Jurčič na vesti; on sam je sproti pisaril in če je prišel Stritar z opominom, da je treba do dne 25. ali 26. kacega meseca poslati rokopis, da bo prihodnja številka gotova, potem je on potrebno nadaljevanje spisal 23. ali 24. In mene je tudi tako navadil. Prvi roman 'Na Žerinjah' pisal sem sproti za dečka, ki je hodil po rokopis iz tiskarne. In tako sem ravnal pozneje in ravnam še dandanes. Pa to je greh, a podedovan, in jaz ne morem drugače, če še tako trdno sklenem, da se poboljšam.*«⁵⁸

Ne vemo, koliko je na načrt pripovedi vplival Jurčič, prav tako lahko samo ugibamo, ali je vplival na Kersnika, da je prvotno prvo poglavje zavrgel in ga ponovno napisal. Prva različica je kmečkim likom in njihovim življenjskim razmeram namenila več pozornosti, kmetje so imeli imena. Poleg tega je bil kmet Mihec primer gospodarja, ki je svoje »*lepo posestvo*« skoraj uničil, ker se je začel ukvarjati »z *barantanjem in kupčevanjem*« (!). Skratka, prva verzija je morda napovedovala nekoliko drugačno Kersnikovo zamisel. V končni varianti je kmečko-vaško okolje postalo samo okvir, ki bolj ali manj dekorativno⁵⁹ zaznamuje okolje in ozračje na podeželju, kjer se bo nekaj dogajalo z grajsko gospodo. Kmetje so »*lepega poletnega večera*« ob kozarcu vina v Zabrdnikovi krčmi ugotovili, da so grajski prišli, in med drugim radovedno prisluhnili krčmarjevemu namigovanju, kaj naj bi se pred časom zgodilo, »*ko so našli grofa Sandra mrtvega v žerinjskem gozdu*«. Bralec je tako že na začetku opozorjen, da se bo pripoved ukvarjala

⁵⁸ Kersnikovo ZD VI, 332.

⁵⁹ Prim. J. Pogačnik: Prozaist Janko Krsnik, 133.

s skrivnostjo, ki je dotlej še ni nihče razvozlal. Podobno odmevajo svarilne besede oskrbnika Andreja Rogulina, naj nikar ne hodi na Žerinje (peto poglavje). »Roman« – glede na ustroj pripovedi ter dogajalne, problemske in časovne razsežnosti bi bila ustrežnejša vrstna oznaka povest – ima osemindvajset razmeroma kratkih poglavij, razen dveh, treh izjem. Uvajalnih, ekspozicijskih poglavij je kar nekaj, in sicer od prvega do sedmega, pri čemer imajo poglavitno nalogo predstaviti osebe in njihove lastnosti ter okoliščine, ki so jih pripeljale v žerinjsko okolje. Tretjeosebni pripovedovalec bralce – na začetku poletja – seznanja s konteso Veroniko in njeno materjo grofico Walden, s teto konteso Amelijo Walden, baronico Ano, slikarjem Rogulinom in njegovim prijateljem lajtnantom Gernauom, v poznejših poglavjih se tej družini pridružita še grof Walden in njegov daljni sorodnik grof Sori; poleg teh osrednjih likov v pripovedi srečamo še nekaj oseb v stranskih vlogah: oskrbnika Mejača in Andreja, guvernan-to Riko, vrtnarja Tineta, posebneža čevljarja Omahneževega Jurico in »zdravnika« Rakca, medtem ko so kmetje, oficirji in vojaki zgolj »statisti«.

Zapletni del pripovedi je najdaljši, saj seže od osmega do enaindvajsetega poglavja. Dogajanje je precej razvlečeno in zato premalo napeto. Osmo poglavje razgrne, da sta se Rogulin in Gernau zaljubila v Veroniko; na izletu se Rogulin Veroniki izpove, Gernau za zaljubljenca zve, ko ju nehote opazuje iz skrivališča v gozdu. S prihodom grofa Sorija se zadeve zapletejo, saj preračunljiva in koketna Veronika Rogulina zavrne in se odloči za Sorija. Pikrosti v govorjenju – in seveda ljubosumnost – Sorija in Rogulina pripeljejo do dvoboja, ki se konča z ranjenim Rogulinom in s sočutno-ljubezensko reakcijo baronice Ane ob pogledu na slikarja.

Del devetnajstega poglavja, ki napoveduje dvoboj, analitično poseže v preteklost in v poglavitnih obrisih razkrije bistvo skrivnosti: Andrej pripoveduje Rogulinu o ljubezni med Amelijo in Rogulinovim stricem baronom Selskim (ki mu je zapustil graščino Razbor); smrt Amelijenega brata je vrgla senco dvoma med ljubimca in ju za vedno ločila. Razpletni del je po vrhu zapleta, to je po dvoboju, nagel in razmeroma kratek. Od dvaindvajsetega poglavja (ko se je poletje »bližalo svojemu koncu«) dalje vse pelje k srečnemu koncu: Veronika in Sori se poročita; Rogulin ozdravi in odpotuje za nekaj let v tujino; pred odhodom na podlagi stričevega dnevnika Ameliji dokaže, da stric ni bil kriv in da se je motila, zapravila ljubezen in se obsodila na to, da je ostala sama; po vrnitvi Rogulin zaprosi Ano za roko in nato je poroka. Osemindvajseto poglavje se konča – in s tem pripoved – z besedami »zdravnika« Rakca: »*Dobro se je izteklo!*« Pisatelj je pred vrhom zapleta vpletel upočasnitveno (retardacija) dvajseto poglavje, ki se ukvarja z »zdravnikom« Rakcem, njegovim polovičnim študijem, zdravljenjem in bolj ali manj čudaškimi navadami. V šestindvajsetem poglavju se še enkrat srečamo z retrospektivo: svojo ljubezensko zgodbo pove tudi kontesa Amelija.

Z »romanom« *Na Žerinjah* se je Kersnik predstavil kot Jurčičev nadaljevalec. Osrednja tema pripovedi je ljubezen, podobno kot Jurčič je imel pred očmi v prvi vrsti fabulo. Glede na to je sprejemljiva trditev, da gre za »literaturo kot igro«⁶⁰ o ljubezni, ki je uokvirjena v dane okoliščine in ki se izogne celo stanovski nekompatibilnosti. »Roman« je v teh mejah uresničil svojo literarno nalogo, čeprav ni globlje

⁶⁰ O tem je podrobneje razpravljal Andrej Inkret v razpravi Janko Kersnik in začetki slovenske leposlovne proze, 447–448.

– prej naivno – posegel v medčloveške odnose in jim ni dal univerzalnejšega pomena. Pisateljevo pripovedovanje je tekoče, uglajeno, spretno v dialogu (mestoma je retoričen) in posledično v oblikovanju pripovednih prizorov, ki jih je veliko. Pripovedovanje je prepleteno s pogostimi opisi narave, ki ustvarjajo primerno ozračje za dogajanje in upovedene osebe (po besednem gradivu in zvezah se opisi vidno ujemajo s Kersnikovim pesništvom). Umestna je teza, da je bil pisateljev namen dati slovenskim bralcem v roke zanimivo in zabavno berilo (nekaj je spogledovanja z občinstvom), ki bi jih vabilo k branju. Delo, ki bi ga lahko označili za primer »salonsko meščanskega romanopisja«,⁶¹ se delno giblje v okvirih trivialne literature. Ta je bila v Kersnikovem času na nemškem govornem območju zelo priljubljena in brana tudi v slovenskih meščanskih krogih. Verjetno je bila živa težnja, da bi nemško knjigo zamenjala slovenska s podobno vsebinsko-pripovedno naravnostjo, kar je bilo več kot hvalevredno. Taki odtenki so bili značilni tudi za Jurčiča (»Cvet in sad«, »Doktor Zober«, »Med dvema stoloma«), toda pri mladem Kersniku so se pokazale nekatere poteze, ki so prispevale k popolnejši izvedbi takšne pripovedi. Narodnostno afirmativna problematika, na katero je napeljeval in poudarjal Levstik v »Popotovanju iz Litije do Čateža«, je tokrat povsem zbledela; k temu med drugim prispeva vtis, kot bi bila grajska gospoda prej slovenska kot nemška. Aktualna socialna nasprotja med sloji so omejena zgolj na bledikavo kmečko zabavljanje na gospodo, ki dobro živi, z nasprotne strani pa je navzoča ironična prezirljivost v besedah grofa Sorija o nižjih plasteh, o »*bosonogih ljudeh*«. Trenutek, ko se načelno in kon-

⁶¹ J. Kos: Primerjalna zgodovina slovenske literature, 170.

kretno pokaže razredno-socialni antagonizem, je rezerviran za Rogulina in Sorija. Toda nasprotovanje ni posledica le različnosti v stanovskem izvoru, marveč je pogojeno tudi z osebno antipatijo, ki delno izvira iz ljubezenskega rivalstva in ljubosumnosti. Navidezno bolj obrobno je značilno besedovanje, ki teče med Rogulinom in Sorijem (petnajsto poglavje): grof Walden ob pogledu na kmečke otroke meni, da je »med kmeti marsikako dobro zrno, ki ga mora človek vesel biti, ako ga čuti«, na to se odzoveta Rogulin in Sori:

»In koliko talentov se pokoplje in koliko jih zamre med njimi, koliko velikih duševnih moči, katere bi v pravih rokah naraščale in, na vrhunec dosepeši, stopile v vrsto drugih duševnih kulturnih bojevnikov,« reče Vinko; »in vse to ni možno, ker so – berači.«

»Vi morda še do sklepa pridete, da med ono pobalinsko čredo tudi tiči kak velikansko duhovit talent, ha, ha,« reče norčevaje se grof Sori. »Potem bi mi bilo jako žal, da sem ga spravil nogi vzeti v porabo.«

»In zakaj bi ne bila med onimi otroci taka nadarjena glava?« vpraša mirno Vinko.

»Pojdite, pojdite! Ko bi bilo tudi res in ko bi imel priliko speti se kvišku, držali bi se ga vendar vedno okovi kmetskega rojstva, kmetske krvi. Kmet ostane kmet, tudi ako se slučajno izobrazi,« reče zaničljivo plemenitaš.

»Gospod grof, vi niste prvi, ki to govori, in niste zadnji,« reče Vinko ter stopi raven kot jelka za korak bliže, – »pa dandanes je krog tistih, ki to verujejo, jako majhen in vedno manjši postaja, kajti ta vera je že – smešna.«

Kersnik je dokazal, da aristokratski sloj dobro pozna, da se izkušeno giblje v teh krogih in da mu je njihova nadutost

odvratna. S to pripovedjo je delno razširil snovno-motivno podlago slovenske pripovedne proze, toda hkrati je res, da ni posegel v pereča razmerja obravnavanega sloja z drugimi sloji prebivalstva na Slovenskem. Ker pač globljih razsežnosti in širših obzorij v »romanu« ni, se moramo zadovoljiti z bolj ali manj zabavno različico slovenske pripovedne proze, ki pa je na slovensko bralno občinstvo lahko vplivala ugodno.

Z »romanom« *Na Žerinjah* je pisatelj še precej tičal v romantičnih vodah, k temu sta prispevali snovno-motivna podlaga in osredinjenost na temo, ki jo je obdelal v relativno omejenem obsegu, vpeljevanje skrivnosti in z njo analitična kompozicijska tehnika, prevladovanje domišljijско naravnanih zapletnih in razpletnih situacij, pogosta naključnost itd. Nikakor ne zbuja prepričanja, da je prihajal do človeških podob s pozornim opazovanjem resničnih ljudi (modelov) in njihovih odnosov, podobno velja za podobo življenja nasploh. Nikakršnih trdnejših dokazov nimamo, ki bi se jih oprijeli ob ugotovitvah, »da je sebe upodobil v Rogulinu /.../, da je nevesto utelesil v Ani /.../«⁶² itd. Za

⁶² M. Boršnik, n. d., 465. Prim. tudi urednikove opombe v Kersnikovem ZD I, 309: »Če je res, kar trdita urednika 'Izbranih spisov', je naslikal Kersnik v Veroniki hčerko zaloškega graščaka, Teklo Koširjevo, 's katero se je hotel še kot visokošolec zaročiti, a so doma to preprečili' (IS, 399–400). Po mnenju pisateljve hčerke Slavke je Veronika žena Ferdinanda S., lepotica, o kateri je bilo znano, kakor piše dr. Prijatelj, 'da stavi svojemu možu rožičke' (Kersnik II, 126). Če se da o Veroniki ugibati to ali ono, pa je o Anici, osrednjem ženskem liku zgodbe, za trdno znano, da je Kersnik v njej upodobil svojo takratno nevesto Lojzko Tavčarjevo. Izmed ostalih oseb so le še nekatere posnete po življenju: v Ameliji je baje naslikana pisateljeva teta Mina, v Tinetu vrtnar na tuštanjskem gradu, a Mejač da bi bil nekdanji brdski oskrbnik Švajger (glej IS, 399). Rogulin je nedvomno pisatelj sam, vsi drugi z Gernauom in

Rogulina bi bilo smiselno trditi, da mu je na jezik polagal nekatera svoja spoznanja, npr. tisto o slikarju v sedmem poglavju (»Vsakemu človeku je nekaj prirojeno /.../«) ali razpravljanje o enobarvnosti in enakomernosti ter idealizmu in realizmu v enajstem poglavju, nadalje o izgubljenih talentih v petnajstem itd.

Kljub dokajšnji slikovitosti v označevanju posameznih oseb je vse like omejil z njihovimi vlogami in jih premikal kot šahovske figure. Povsem pozitivne osebe so Ana, Rogulin, Amelija, z nekaj blažjimi moralnimi odkloni Gernau, medtem ko sta Veronika in Sori precej negativna lika. Preostali »nastopajoči« so bolj ali manj neizraziti. Ni si mogel kaj, da ne bi vpeljal jurčičevska posebneža Jurico in Rakca in na začetku precej podobno družčino, kot je bila tista pri Obrščaku. Izlet in dvoboj sta »rekvizita«, ki sta bila v evropskem pripovedništvu ničkolikokrat uporabljena.

Še na nekaj bi v zvezi z »romanom« na *Žerinjah* kazalo opozoriti, o čemer je premišljeval Matjaž Kmecl v »Rojstvu slovenskega romana« (1981) in povedal naslednje: »/.../ slikar Vinko Rogulin (Kersnik, Na *Žerinjah*) na koncu z zvesto ljubečo 'pepelko' konteso Ano priženi še eno, žerinjsko graščino. Takšna, sicer obzirno zatajevana in za bliščem najčistejše ljubezni skrita kombinacija je dodatno pravilo zgodnjega 'izvirnega' slovenskega romana. Matrimonialne združitve, s katerimi se ti romani z izjemo Zorina končujejo, so znamenje uspešne prvobitne akumulacije kapitala; meščanski kraljevič je ta kapital odčaral iz stare plemške

Sorijem na čelu pa so običajni predstavniki romantičnega romana, sestavljeni po okusu dobe in miselnosti časa.«

letargije, prenesel ga je v nove, spretnejše, sposobnejše meščanske roke, pahnil ga je čez prag brezplodnosti v živahen obtok in tveganje.«⁶³

Ugotovitev, da »roman« *Na Žerinjah* »lahko imenujemo tpično prehodno delo od romantike k realizmu«,⁶⁴ je mogoče sprejeti, vendar s pripombo, da je bil Kersnikov korak v realizem še močno neizrazit in domala neopazen. Pri nas je bila literarna kritika v tistem času precej slabo razvita, zato ni nenavadno, da na »roman« ni bilo kaj dosti odmevov. Bolj mimogrede se je dela dotaknil Stritar v Zvonu 1877 in Kersnika pohvalil, da zna upovedovati ženski spol: »/.../ Janko Kersnik, ki je s prvim svojim romanom 'Na Žerinjah' s tako lepim uspehom stopil v kolo romanopiscev, da se smemo nadejati najlepših del iz njegovega peresa – Janko Kersnik se zna kaj ljubeznivo in graciozno sukati z ženskim spolom, tudi po parketu!«⁶⁵ Edino literarnokritično oceno o Kersnikovem delu je objavil Ivan Gornik v Zvonu 1878. »Roman« je podrobneje razčlenil in ugotovil, da je Kersnik nadarjen pripovednik, spreten pripovedovalec, da zna dobro izoblikovati značaje, da zna najti položajem primerno barvitost, da sta med moškimi liki izvrstna »tipa« Gernau in Rakec, da je jezik plemenit, da pa bi bilo primerneje delo poimenovati novela in ne roman, da »pravega junaka ali junakinje« v pripovedi ni, da je imel pisatelj probleme z motiviranostjo ravnanja oseb, da je Amelijina odpoved ljubezenski sreči neprepričljiva itd.⁶⁶ Kako se je pisatelj odzval na pohvale in pomisleke o »roma-

⁶³ M. Kmecl: Rojstvo slovenskega romana, 79–80.

⁶⁴ M. Boršnik, n. d., 466.

⁶⁵ Kersnikovo ZD I, 310.

⁶⁶ Prav tam, 310–312; I. Gornik: Na Žerinjah, 93–95.

nu« *Na Žerinjah*, ne vemo, ker iz korespondence ali drugih virov tega ni mogoče ugotoviti.

* * *

Zanimanja za gledališče Janko po očetovi smrti 3. julija 1877 ni opustil. Za družino je bila ta smrt bridka, zlasti za soprogo Berto, tako da je bil Janko pogosteje na Brdu. Kljub vsemu je obiskoval gledališke predstave in še naprej pisal gledališke ocene. 1876 je objavil 20 ocen (od 8. januarja do 24. decembra), 1877 – 12 (od 4. januarja do 20. decembra) in 1878 le tri (od 23. januarja do 10. aprila), potem se s tem ni več ukvarjal. Skupaj je Kersnik napisal 57 poročil (ocen) o gledaliških predstavah. Ko je postal tajnik Dramatičnega društva, se ni več podpisoval s šifro -s-: tako je bilo od 25. novembra 1874 do 13. maja 1875, pozneje so bile ocene anonimne (od 12. novembra 1875 do 10. aprila 1878), vendar verjamemo uredniku Kersnikovega *Zbranega dela*, ki je bil trdno prepričan, da so vse preostale ocene Kersnikove in jih je zato uvrstil v *Zbrano delo V*.⁶⁷

Ocenjevani repertoar je obsegal približno štiri sedmine veseloiger, burk, dve sedmini iger oz. igrokazov s petjem in operete ter eno sedmino dram in tragedij. Vmes sta bili dve proslavi Prešernovega dne; sestavljeni sta bili iz prvega dela, ki je bil posvečen pesniku (za uprizoritev 2. decembra 1874 je *Prolog* spesnil Kersnik: obsegal je šest stanc z nekoliko spremenjeno rimo), in drugega dela, ki je vseboval eno ali drugo delo iz načrtovanega repertoarja. Med avtorji je bilo dve tretjini nepomembnih ali manj pomembnih imen in

⁶⁷ Kersnikovo ZD V, 365–413; prim. 630–645.

le tretjina so bili komediografi oz. dramatikci večjega pomena.⁶⁸ Največ del je bilo z nemškega govornega območja, sledijo francoski avtorji (razmerje 2:1), po dve deli sta bili iz češke, poljske in italijanske dramatike, tri uprizoritve so predstavile slovenske pisce.

Kersnikovo poročanje o gledaliških predstavah je bilo nekaj posebnega: večino svojih poročil je namenjal ocenjevanju igre igralk in igralcev, pri tem je bil precej kritičen, vendar ni bil nikoli žaljiv, pomanjkljivosti je rad odel v duhovite domislice ali pa neposredno povedal, kaj mu ni bilo všeč. Neredko se je nad igralci in igralkami navdušil, govoril je o njihovi večji ali manjši nadarjenosti, jih poučeval in priporočal izpopolnitev v taki ali drugačni smeri. Med igralkami je skrbno spremljal in ocenjeval Cecilijo Podkrajškovo, ki jo je imel za zelo nadarjeno, med igralci so mu bili to Peregrin Kajzelj, Josip Nolli in Franjo Schmidt. Pri igralkah/igralcih so ga motili enoličnost, lesenost, neznanje vloge, nerazločno govorjenje, le naučena, »napiljena« vloga (ne doživeta), premajhno prizadevanje pri študiju vloge itd. Menil je, da slovensko gledališče napreduje, saj napredujejo tudi igralka/igralci, in obenem poudaril, da ni dovolj, »*ako je gledališče – slovensko, ono mora biti tudi dobro*«. ⁶⁹

O dramatskih delih je spregovoril redkeje, prav tako o značilnostih režije. Igram je le sem in tja pripisoval uprizoritveni neuspeh, vendar se je dogajalo tudi to; tako je npr. ob veseloigri »Edina hči« J. A. Fredra lakonično zapisal: »*Slaba*

⁶⁸ Nekaj pomembnejših imen: L. Anzengruber, A. Dumas oče, C. Goldoni, K. Holtei, F. Kaiser, A. Kotzebue, S. H. Mosenthal, J. N. Nestroy, J. Offenbach, F. Schiller, E. Scribe idr.

⁶⁹ Kersnikovo ZD V, 403.

igra, slabo igranje.«⁷⁰ O Aleševčevi zgodovinski igri »Francozi v Kamniku« ni varčeval z grajami: »*Obžalovali smo igralce, da so se trudili in mučili, kajti tu je bila vsa muka, ves trud zastonj.*«⁷¹ S tem si je nakopal avtorjevo zamero in ostre graje Novic in Slovenca (oba časnika sta Kersnikove gledališke ocene in Slovenski narod, ki jih je objavljala, večkrat napadala). Slednji je v članku »'Narodovemu' kritikastru« poročevalca označil za »zabavljača«, »kritikastra«, »modrijana« itn. Tudi zgodovinski žaloigri »Dan slave« Frana Potočnika je Kersnik med drugim naštel tele slabosti: »*pomanjkanje enotne ideje, pomanjkanje dejanja, nič pravega tragičnega zapleta*«, igro bi bilo treba »*temeljno predelati in prestvariti*«, ni »*dramatične motivacije*«, »*tudi jezik je pomanjkljiv*«⁷²itd. Uprizoritev je ocenil: »*Igralo in predstavljalo se je pa – da ni vredno govoriti o tem. Ko bi bilo to boljše, imela bi tudi igra pri vseh slabostih nekoliko več uspeha.*«⁷³ Ob zelo slabem Aleševčevem prevodu Kaiserjeve veseloigre »Krčmarica« je izrazil negodovanje in ogorčenje: »*O prestavi pa naj še enkrat omenimo, da je barbarična in treba bode enake prevode dobro pregledati, prej ko se predstavijo. Zlasti neumnih dovtipov v spačeni in celo neresnični 'kranjski šprahi' ni treba, in občinstvo je takim primojduševskim rečem tudi res sikalo. Germanizmov mrgoli vse po tem delu, skratka: prestava je miserabell*«⁷⁴

Kersnik je recenzentsko vlogo opredelil tako, da je poudarjal svojo neodvisnost in težnjo po objektivnosti: »*Pra-vijo sicer, da mora diplomatičen recenzent posnemati vedno*

⁷⁰ Prav tam, 366.

⁷¹ Prav tam, 383.

⁷² Prav tam, 413.

⁷³ Prav tam, 413

⁷⁴ Prav tam, 408.

le velikodušno večino poslušalstva, pa nadejajmo se, da nam bodo tudi nekatere lepe oči odpustile greh, ki ga storimo s tem, da smo tudi danes po svoji navadni trmi drugih misli nego imenovana večina ter prav odkritosrčno in z najboljšim namenom povemo svojo sodbo.« In še enkrat: »/.../ da pri svoji sodbi izrekamo deloma svoje subjektivno mnenje brez ozira na glas občinstva in da smo le v tem smislu 'brezobzirni'«. ⁷⁵ Ni si mogel kaj, da ne bi občasno spregovoril o občinstvu in njegovem ravnanju. Tako je dokaj razočarano pripomnil: »Že dvakrat zapored smo morali konstatirati toliko praznih prostorov, kakor so sicer le pri nemških predstavah na dnevnem redu, in nerazumljivo nam je, da občinstvo ravno pri boljših igrakh doma ostaja.« Brez zadrege je tudi protestiral proti pogosti in prav nič prijetni razvadi občinstva: »Omenimo naj še h koncu ter zastavimo vsem dotičnikom v premislek, kako neprijetna je navada, katera se je vgnezdila v naše občinstvo, namreč navada viharnega ploskanja pri vsaki še tako malostni in včasih še čisto napačni priliki.« ⁷⁶

* * *

Leta 1877 je Kersnik opustil misel na odvetništvo in se odločil za notarstvo, s 1. oktobrom je nastopil prakso pri notarju Jerneju Zupancu (družinskem prijatelju in sve-tovalcu). 1878 se je vneto posvečal študiju, zato je bil na drugih področjih manj dejaven. Marljivost pri študiju se mu je obrestovala: 23. maja je v Gradcu opravil drugi rigo-roz in 30. julija tretji. Načrtoval je, da bi v oktobru opravil še notarski izpit, a se mu to ni posrečilo. Druga polovica leta 1878 je bila izpolnjena z delom pri notarju Zupancu, s

⁷⁵ Prav tam, 369, 379.

⁷⁶ Prav tam, 393, 389.

študijem, tajnikovanjem v Dramatičnem društvu, pomagal je Jurčiču pri Slovenskem narodu in bil več kot dejaven pri pripravah na proslavljanje Bleiweisove 70-letnice. Ljubljani Lojzki je 25. oktobra pisal:

»Zdaj pa imam toliko dela z vsemogočimi pripravami na veliko Bleiweisovo slavnost, ki bo tukaj 18. in 19. novembra: baklada, podoknica, banket, béseda – vse mogoče bo, in jaz sem dobil sicer častno, vendar vse prej kot prijetno nalogo, da za bésedo napišem veseloigro. Zupanc mi je celo dejal, da lahko za to priložnost vzamem dopust, če želim. Mislim, da brez tega ne bom gotov z igro, delo pač stane. Potem ko bo stvar mimo, bom mirno razpoložen odšel na Brdo in bom študiral. Zelo verjetno se bo to zgodilo že v novembru.« V pismu 21. novembra je Lojzki natančno opisal celotno slavlje, kot da bi ga popisoval za časnik.⁷⁷ Pod Kersnikovim vodstvom so 18. novembra v ljubljanski čitalnici igrali njegovo in Jurčičevo veseloigro »Berite Novice«. Požela je veliko navdušenje. Zanimiv je Kersnikov pomirjevalno-slogaški zasuk ob Bleiweisovi slavnosti. Če se spomnimo, kaj je pisal o Bleiweisu v *Nedeljskih pismih* (zlasti v osmem in devetem),⁷⁸ je obrat pravo presenečenje. Očitno je, da so tako Kersnik in Jurčič kot drugi iz mladoslovenskega kroga po sili razmer iskali

⁷⁷ Prim. Kersnikovo ZD VI, 229–231, 231–238.

⁷⁸ Janez Bleiweis je v 33. številki (6. avgust) Novic 1873 na Kersnikova *Nedeljska pisma* odgovoril: »Tako si je 'Narod' poslednji čas pridobil nekega pobalina za sodelavca, ki se svetu kaže za 'Baptista'. Naj bralci pisalca 'Baptista' prestavijo na slovensko in *Krsnika* imajo. To vam je pobalin, ki leta 1870 v prvi preskušnji za maturo ni bil goden spoznan, zdaj pa je, kakor nemški žurnalista Albin Arko, ki je svoje študije na kol obesel, 'odlični Narodov pisar' 'nedeljskih pisem', ki so pravi izvirki 'des höheren Trottelthums'. Take baže pisarji so 'Narodovi'!« Kersnikovo ZD V, 469.

kompromis, ki je bil motiviran z idejo o nacionalni ogroženosti in posledično strnjenosti narodno zavednih vrst. Ob hudem nemškem raznarodovalnem pritisku je bilo to bolj ali manj razumljivo in Bleiweisova slavnost je bila priložnost za manifestiranje narodne pripadnosti in enotnosti.

Brdski notar Johan Roth je novembra 1878 umrl in Kersnik se je odločil, da bo postal notarski namestnik na Brdu. Zapustil je Zupanca in 12. decembra odšel na Brdo (opustil je tajnikovanje v Dramatičnem društvu) ter se posvetil študiju in namestništvu. V letu 1878 je poleg nekaj gledaliških ocen napisal članek *Tihi teden* in ob Jurčičevi asistenci enodejanko »*Berite Novice*« (igra je izšla prihodnje leto kot 44. zvezek zbirke Slovenska Talija). Leto 1879 je bilo povsem »sušno«: objavil je (v avgustu in septembru v Slovenskem narodu) samo podlistek *Sprehod v Slatino* (bil je posledica obiska pri Tavčarjevih v letovišču 14. avgusta). Privajanje na notarsko delo in pospešen študij sta ga močno obremenjevala. Ljubezenska romanca z Lojzko se je nadaljevala: občasno jo je obiskoval v Ljubljani, poleg tega sta si pogosto dopisovala. 2. januarja 1880 se je odpravil v Gradec, kjer je 30. marca opravil pisni in 3. aprila ustni notarski izpit (z odliko). Po vrnitvi je takoj zaprosil za samostojni notariat na Brdu in ga 7. junija nastopil (uradna objava v Wiener Zeitung ima datum 15. junij).

**KERSNIKOVO USTVARJALNO
SODELOVANJE Z JURČIČEM**

Janko Kersnik se je z Josipom Jurčičem seznanil kot dijak poleti 1867, ko je poletne počitnice preživel v Stični, kjer je oče služboval. Levec se je spominjal: »Leta 1866 je bil gospod Kersnik prestavljen za okrajnega sodnika v Zatičino na Dolenjskem. Tudi mene so povabili Kersnikovi, da sem leta 1867. prebil velike počitnice pri njih. /.../ K prijatelju Tomšiču /pa/ je hodil skoro vsaki dan z Muljave modroslovec Jurčič, že takrat slavni pisatelj 'Jurija Kozjaka', 'Domna' in 'Desetega brata', in vsakdo si lahko misli, kako nas je zanimalo, s svojimi očmi gledati kraje, v katere je postavil Jurčič te svoje nedosežne povesti, in spoznavati ljudi, ki so govorili tisti prijetni jezik, kakor kmetje in junaki v Jurčičevih krasnih povestih.

Ker sem bil s Tomšičem že poprej dober znanec, z Jurčičem že več let prijatelj, sem kmalu z obema seznanil Janka. Hodili smo na Muljavo ter tam na vrtu polegali pod tisto znamenito hruško, pod katero je Jurčič snoval svoje nesmrtnne povesti /.../.

Ob neki veseli priliki pa smo se pobratili pri Tomšičevi sestri v Zatičini in to pobratimstvo smo zvesto ohranili vsi štirje, dokler nas ni razdružila smrt.«⁷⁹

Vezi med Jurčičem in Kersnikom so se vse bolj utrjevale, ko je prišel Janko na Dunaj in se družil z Jurčičem; zlasti so

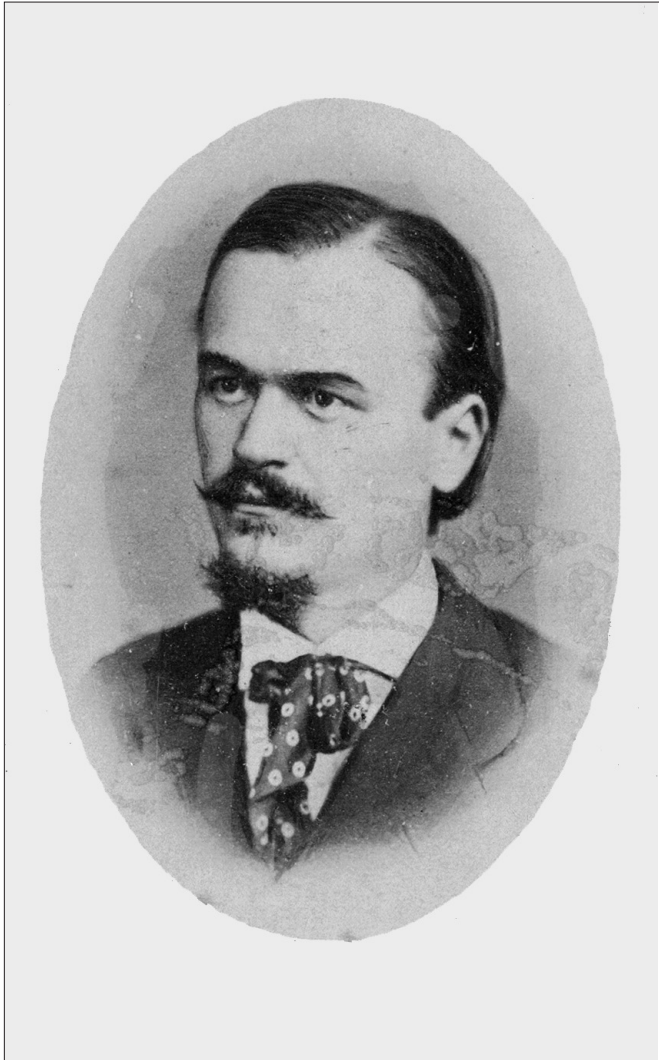
⁷⁹ F. Levec: Janko Kersnik, 539.

se poglobljale, ko je bil Jurčič glavni urednik Slovenskega naroda in mu je Kersnik začel pošiljati svoje feljtone: *Muha-sta pisma*, *Nedeljska pisma*, *Pisma iz Gradca* (1873–1874). Jurčič je Janka sem in tja usmerjal, opozarjal na vsebinske zagate, možnosti in nemožnosti. Značilno je pismo z dne 8. septembra 1873, češ da je preradikalno »ves farški stan zgrabil« itd. Jurčič je znal Kersnika spodbujati, pohvaliti in se nad njegovim delom navduševati. O tem priča pismo, ki ga je Janku pisal po šestem *Nedeljskem pismu* (po 20. juniju 1873), v katerem pravi: »Dragi! Za Tvoje zares izvrstne feljtone, ki 'furore' delajo posebno v omikanih (celo nemškutarskih) krogih – lepa hvala! Osobito denes dobljeni je klasično delo. Fant! Ti imaš talent za take reči, več kot sam veš! Torej iz srca: živio baptista!«⁸⁰

S prihodom 1874 v Ljubljano je Kersnik postal stalni član Jurčičevega omizja (v hotelu »Evropa«), vse bolj sta se navezovala drug na drugega. Že v prvi četrtini tega leta je Jurčič Janka vpletel v svojo feljtonistično kombinacijo, ko so nastala *Postna premišljevanja* in je Janko v družbi z Jurčičem in drugimi napisal tri feljtone. Obojestranska simpatija je spodbujala njuno sodelovanje in Jankovo pisanje, npr. uvodnikov za Slovenski narod (1875). Svojo tesno navezanost na Jurčiča, ki je bila včasih skoraj breme, je Kersnik zaupal Levcu in ta je v spominih posnel njegove besede: »Janko je zelo zaupno občeval z Jurčičem, a časih mu je vendar presedala njegova družba. – 'Ta Jurčič je vražji človek', mi reče nekoč, 'vsako misel mi ugame in kar bere mi v srcu, da ne moreš čisto nič prikriti pred njim. Naj še tako tajim in zavijam, naposled se mu moraš vendar udati!'«⁸¹

⁸⁰ Jurčičevo Zbrano delo XI, 310; prim. tudi 421–422.

⁸¹ F. Levec, n. d., 544.

Josip Jurčič

Čeprav ni mogoče z gotovostjo reči, koliko in v čem je Jurčič vplival na Kersnika ob pisanju »romana« *Na Žerinjah*, se vseeno poraja misel, da mu je po svoje »gledal čez ramo« in kaj pripomnil, predlagal, svetoval. Na to nas nehote napeljuje opuščena prva verzija prvega poglavja. Poleg tega je bila objava *Na Žerinjah* v Jurčičevi Slovenski knjižnici (1876) več kot prijateljsko dejanje. Za Kersnika je bila to – po Jurčičevi zaslugi – velika afirmacija in neposreden prodor v slovensko pripovedništvo. Prijateljsko uje-manje med pisateljema, njuna duhovna uglašenost, resnost spodbude, svetovanja, medsebojnega obravnavanja idej, snovi, načina pisanja idr., a tudi nasprotovanja, ugovarjanja ipd. so se delno pokazali ob enodejanki »*Berite Novice*«.

V *Predgovoru* k izdaji *Vesele igre v enem dejanji* »*Berite Novice*« v Slovenski Taliji sta Jurčič in Kersnik na začetku zapisala (podpisala sta se *J. K.* in *J. J.*): »*Ta igrica je naglo skupno delce dveh pisateljev, narejeno za posebno priliko narodne svečanosti 70-letnice dr. Bleiweisove 18. novembra 1878.*« Iz tega bi bilo mogoče sklepati, da sta deleža enega in drugega pri nastajanju enodejanke približno enaka, vendar ni tako. Ker Levec kot urednik Jurčičevih zbranih spisov Kersnika ni vprašal, kaj je resnica, te v celoti ne moremo več ugotoviti. Ivan Prijatelj je v zapuščini našel rokopis igre in »v njem dokaz, da je igra 'po zamisli in izvedbi Kersnikova', a da jo je Jurčič 'samo popravil'«. ⁸² V rokopisu je mogoče po pisavah določiti, kaj je Jurčičevo in kaj Kersnikovo. Urednik Kersnikovega *Zbranega dela* je prišel glede tega do natančnejših sklepov: »Kersnik je v resnici izdelal celotno igro od začetka do konca sam in jo napisal na desno stran čez sredo

⁸² Prim Kersnikovo ZD IV, 324 (A. Ocvirk) in Kersnikove Zbrane spise V, 360–361 (I. Prijatelj).

po dolgem prepognjenih pol, medtem ko je na levi pristavljaj Jurčič svoje popravke in vstavke, a tu in tam posegel tudi v Kersnikovo besedilo, prenařejal, črtal in dostavljaj. Tega pa vendarle ni toliko, kakor bi sodili na prvi pogled. V bistvu je tok dogajanja takšen, kakor ga je izoblikoval Kersnik, Jurčičeve so le razne domislice, nekatere jezikovne izboljšave in tu in tam nekaj globljih posegov v motivacijo dejanja. Kakor je res, da je končna redakcija nedvomno delo obeh in ni Jurčič igre samo popravljal, pa sta zamisel in izvedba enodejanke vsekako plod Kersnikovega duha.«⁸³ Anton Ocvirk je menil, da je imel Prijatelj prav, ker je v Kersnikove *Zbrane spise* uvrstil prvotno besedilo, saj je s tem želel dokazati, kdo je resnični avtor enodejanke; z literarnozgodovinskega gledišča »pa je končna oblika vendarle tista resnična podoba umotvora, mimo katere ne moremo in ne smemo, saj sta jo Kersnik in Jurčič priznala in tudi označila kot skupen slovstveni proizvod.«⁸⁴

Enodejanka ima devet prizorov, nastopajo štiri osebe in vse se vrti okrog strahopetnega uradnika Kratkega, ki je prepričan (močno se boji za službo, pred predstojnikom je zelo ponižen), da so Slovenci puntarji in da je on Kranjec, ki mora govoriti nemško. Zahteva, da se tako obnaša tudi njegova hčerka Manica. Slovenska beseda in Novice sta v tej družini tabu tema, saj Kratki bere samo Laibacher Zeitung. Vmes poseže doktor Dragič, ki je zaveden Slovenec in ki uradu (v katerem je zaposlen Kratki) pošlje slovensko napisano vlogo, kar Kratkega in ves urad močno razburi. Po naključju se srečata z Manico: dežuje, posodi ji dežnik, in ko pride po dežnik k njim na stanovanje, se sre-

⁸³ Kersnikovo ZD IV, 324 (A. Ocvirk).

⁸⁴ Prav tam.

čata s Kratkim, ki takoj pomisli, kaj bo rekel predstojnik, če bo zvedel. (*»Če ne grem sam povedat, more me še kdo denuncirati, da taki Slovenci k meni zahajajo, in nazadnje bi moj šef še mislil, da sem jaz tudi kakov skrivni Slovenec, in ob službo me denejo, ob službo mene, ki mi je ta slovenščina toliko kot deveta skrb.«*) Na koncu se izkaže, da je ministrstvo ukazalo, da je treba enakopravno reševati tudi vloge v slovenščini, in zdaj je Kratki čisto iz sebe, ker ne zna dobro slovenskega jezika. Dragič mu prišepne, naj bere Novice in si tako pridobi potrebno znanje materinščine. Enodejanka je precej enostavna, celo naivna, prevladuje situacijska komika, toda opozorila je na pereče vprašanje tedanjega časa: na nemški potujčevalni pritisk, ki je spačil podobo slovenskega uradnika in ga oblikoval v oportunisto in narodno neozaveščene-ga. Igra je hvalnica Novicam in Bleiweisov pomen je v igri hvalniško poudarjen. Doktor Dragič o Bleiweisu Manici pravi: *»A glejte, dr. Bleiweis je mož, ki že mnogo mnogo let stoji na čelu naše inteligence in ki seje zrno v plodno zemljo, zrno, iz katerega nam bode dorasla boljša prihodnost.«*

Kakšnih posebnih gledališko-dramatskih kvalitiet delce nima, toda v svojem času je bilo aktualno, za narodno prebujajo spodbudno in zelo primerno za čitalniške uprizoritve. Zato ni presenetljivo, da je že ob prvem stiku z občinstvom – ob Bleiweisovi slavnosti – poželo veliko navdušenje. Ni nepomembno, da je bila igra predstavljena kot delo, ki je bilo plod sodelovanja dveh takrat popularnih osebnosti.

Čez nekaj let se je ponovno pokazalo ustvarjalno sozvočje med Jurčičem in Kersnikom: dokaz so *Rokovnjači*. Jurčič jih je začel (enajst poglavij), medtem ko jih je Kersnik ubrano z Jurčičevim načinom pisanja uspešno končal (trinajst

poglavij). Jurčič je bil od srede septembra do srede decembra 1879 hudo bolan. Kersnik je bil zanj zelo v skrbeh, zato je Levca prosil (pismo 30. septembra): »*Če moreš, piši mi par vrstic, in poroči mi, kaj natančnejšega o Jurčičevi bolezni. Mene močno skrbi.*«⁸⁵ Čeprav je Kersnik v pismu celo spraševal, če Slovenski narod potrebuje feljtone, in ga je Levec, ki je Jurčičevemu namestniku pri časniku Petru Grasseliju veliko pomagal, prosil za uvodnike in feljtone, mu Janko ni mogel ustreči, ker je bil z notarskim namestništvom na Brdu zelo zaposlen, poleg tega je intenzivno študiral, urejal domače zapuščinske zadeve (babica Ivana je umrla ter hčerkama Berti in Mini-Viljemini zapustila vsaki polovico posestva) in materi pomagal pri gospodarjenju z brdskim posestvom. Levec ga je o Jurčičevi bolezni obveščal in hkrati sporočal, da je Slovenski narod v veliki zadregi za prispevke. O Jurčičevi bolezni je v pismu 1. oktobra Kersniku zapisal: »Jurčič je tako nevarno bolan, da nekateri zdravniki mislijo, da bode težko težko svojo bolezen ali bolje: svoje bolezni prebil. Kajti k prvotnemu *trebušnemu tifusu*, katerega je dobil prehladivši se najbrž 7. in 8. sept. doma na Dolenjskem ali pa 14. sept. na Šmarnej Gori, pritisnilo je pozneje še *vnetje reberne mreže* združeno sè *silnim eksudatom* na vsej desni strani od trebuha gori notri do vratu. Zdaj je v hiralnici v Kravjej Dolini, kjer ima izvrstno postrežbo.«⁸⁶ Kljub ne preveč obetavnim napovedim se je Jurčič le opomogel in se na vso moč ukvarjal z *Rokovnjači*. Za roman se je odločil sredi leta 1879 in marljivo zbiral gradivo in prebiral literaturo. To je prav tako počenjal takoj po bolezni. Bral je dela F. G. Pitavala, W. Irvinga, K. Spindlerja, F. Marryata idr.

⁸⁵ Kersnikovo ZD VI, 16.

⁸⁶ F. Bernik: Pisma Frana Levca I, 86.

Pri zbiranju gradiva so mu pomagali tudi drugi, npr. Anton Koder.⁸⁷ Gradivo, ki je ostalo v zapuščini in s katerim je razpolagal Fran Levec, v roke pa ga je dobil tudi Kersnik, obsega 109 listov. Jurčič je bil zelo natančen, skrben in sistematičen. Zbiral je najrazličnejše stvari; o tem urednik Jurčičevega ZD Mirko Rupel poroča takole: Jurčič je gradivo razdelil »na tri dele: v eno skupino je družil citate, gesla (motte) in študije, v drugo zgodbe ('pravljice'), vraže in reke za Blaža Mozola, v tretjo načrte za posamezne prizore in za zgodbo. /.../ Tu so osnutki za posamezne prizore, variante, ki naj bi pojasnile Grogovo preteklost, dialogi, zgodovinski podatki, kulturnozgodovinski drobci, izpiski iz berila, citati, zemljepisna imena, pokrajinski opisi, imena, ljudske vraže, izreki, kletvice, pesmi itd. itd.«⁸⁸ V oči padejo npr. takile zapisi: »Rokovnjači so 1. *berači*, 2. *tatovi*, 3. *razbojniki*, 3.(!) *goljufni trgovci* – posebej in vse vkup. *Berači*, ki znajo svoje rokodelstvo posebno.« – »*Kolovec*. Star gaber blizu Kolovca, ko se v Kamnik gre, okolo njega na eni strani pot v smrečje, na drugi gabrje. Tu planota za 20 Rokovnjačev. Na potu z Brda v Kamnik.« – »Groga je *popolubrat* oskrbnikov – temna sovražna preteklost.«⁸⁹

Pri Kersniku na Brdu je bil Jurčič od približno 7. junija do 7. julija 1880. Z Jankom sta si podrobneje ogledala »rokovnjaške« kraje. Levčeva, Kersnikova in Jurčičeva ohranjena korespondenca o tem ne pripoveduje, medtem ko o Jurčičevem zdravju in počutju beremo v Kersnikovem pismu nevesti Lojzki 14. junija. Pravi, da se Jurčič »*počuti zelo dobro, videti je precej boljši, ves je porjavel, ker veliko*

⁸⁷ Jurčičevo ZD VII, 286–288.

⁸⁸ Prav tam, 287 (M. Rupel).

⁸⁹ Prav tam, 298, 301, 309.

hodi po soncu. Mislim, da bo bivanje pri nas podaljšal bolj, kot je nameraval spočetka.»⁹⁰ Na to je mogoče navezati Jurčičevo pismo Johannu Ottovi 11. julija, torej kmalu potem, ko je zapustil Brdo, v katerem se pohvali, da je »sedaj povsem zdrav in da bi bil zadovoljen, če bi sedanje zdravje trajalo vsaj še 15 let, za več mi že ne bi šlo. V tem času morem narediti, kar želim, in doživeti, kar bi rad«. O Brdu pa pravi: »Preteklega meseca julija (junija, op. G. K.) sem si spet napravil počitnice in sem ta čas prebil pri dobrem prijatelju, notarju Kersniku, na gradu Brdo pri Kamniku na Gorenjskem; po dolgem času spet en ves poletni mesec brez drugega dela kot kako lahko branje v gozdu!«⁹¹

Kljub slabi obveščeniosti o Jurčičevem bivanju pri Kersniku lahko domnevamo, da se je Jurčič dobro seznanil z okoljem, v katero je postavil svoje *Rokovnjače*, da so ga kraji in ljudje navdušili in da je dobil veliko volje za pisanje romana. O tem nas prepričuje dejstvo, da se je po vsej verjetnosti lotil pisanja že v zgodnji jeseni 1880, saj sicer do 14. novembra ne bi imel »izdelanih vsaj osem, verjetno pa celo devet poglavij ter se pripravljaj na pisanje desetega in enajstega.«⁹² Med tem so se izdajatelji in lastniki nove revije – Ljubljanskega zvona – Jurčič, Kersnik, Levec in Tavčar vneto pripravljali na prvo leto izhajanja. Zagotovo so ocenili, da bodo Jurčičevi *Rokovnjači* primerno in privlačno branje, ki bo pritegnilo kar največ bralcev in naročnikov. Niso se motili: urednik Levec je pozneje ugotavljal, da so največ novih naročnikov pridobili prav *Rokovnjači*.⁹³ Po skoraj ev-

⁹⁰ Kersnikovo ZD VI, 274–275.

⁹¹ Jurčičevo ZD XI, 329–331.

⁹² Jurčičevo ZD VII, 290 (M. Rupel).

⁹³ F. Bernik, n. d., 98.

foričnem Jurčičevem zatrjevanju v prejšnjih mesecih, da se dobro počuti in da je zdrav, se je 19. decembra ponovno prehladil in po novem letu 1881 dobil hude oblike plevritisa z eksudatom. Bolezen je napredovala in z Jurčičem je bilo vse slabše. Napisal je še enajsto poglavje in – 3. maja umrl.

Z *Rokovnjači* je nastala huda zadrega in zastavilo se je vprašanje, ali naj ostanejo nedokončani ali naj jih kdo nadaljuje. Urednik se je oklenil druge možnosti in začel nago-varjati Kersnika, naj se poprime pisanja. Kersnik se je razmeroma hitro odločil in že 20. maja Levcu poslal dvanajsto poglavje. Tega sicer ne bi mogel narediti, če ne bi Jurčičeve zamisli dobro poznal (nedvomno sta se zlasti ob njegovem poletnem počitnikovanju na Brdu veliko pogovarjala o romanu). Pri prvem svojem poglavju Kersnik še ni imel Jurčičevega gradiva o rokovnjačih, ker je za »*obljubljene Jurčičeve stvari in Dimitza*« Levca prisil v pismu, s katerim mu je pošiljal dvanajsto poglavje.⁹⁴ Levec mu je takoj naslednji dan odpisal: »Rokovnjače si bom še le jutri v nedeljo privoščil. Prav vesel sem rokopisa in še bolj obljube, da jih boš nadaljeval.« V pismu 22. maja je Janka nadvse pohvalil in ga spodbujal za nadaljevanje: »Bravo, bravissimo! Poslani Rokovnjači mi neizmerno dopadejo. Uverjen sem, da bi jih bil sam Jurčič vesel, ko bi jih mogel brati. Tudi kar se jezika tiče, ne bode treba skoro nobenega popravka. Zvonu si storil z njimi največjo uslugo, kajti vsak človek se zanima, kaj bode zdaj z Rokovnjači. Mislim, da je najbolje, da se takoj v tej številki *resnica* pové, kdo jih nadaljuje ter takoj v naslovu n. pr. zapiše: 'Po Jos. Jurčičevem načrtu spisal Janko Kersnik'. In to največ zategadelj, ker vsa Ljubljana in vsak

⁹⁴ Kersnikovo ZD VI, 17.

človek, ki je Jurčiča poznal, dobro vé, da je pisatelj roman pustil nedovršen, kar je 'Slov. Narod' naznanjuje Jurčičevo smrt tudi na vsa usta povedal. Pišeš pa tako, da se ne moreš in ne smeš sramovati nadaljevanja, temveč ves svet slovenski ti bode zahvalen, da si prevzel to težko nalogo.«⁹⁵ Kersnik se je s prijateljem strinjal in mu v pismu 24. maja sporočil: »*Ravno tako me je razveselila Tvoja sodba o 'Rokovnjačih', in ako hočeš v naslovu naznaniti, da nadaljujem roman jaz, kakor si mi uže omenil, stori, kakor se Ti dozdeva prav.*«⁹⁶ V junijski številki Ljubljanskega zvona je imela pripoved naslov: »*Rokovnjači*. Historičen roman. Po pokojnega *Josipa Jurčiča* osnovi spisal *Janko Kersnik*.«⁹⁷ Tako je bil roman naslovljen v vseh preostalih številkah Ljubljanskega zvona: od julijske do decembrske, ko se je končal.

* * *

⁹⁵ F. Bernik, n. d., 87–88.

⁹⁶ Kersnikovo ZD VI, 18–19.

⁹⁷ Na 385. strani junijske številke Ljubljanskega zvona 1881 je bilo pojasnilo: »*'Rokovnjači'*. Pokojni Jurčič tega romana ni dovršil, a v njegovej literarni ostalinini našli smo *več sto* skrbno spravljenih drobnih listkov, na katerih je pisatelj imel zaznamovane posamezne vire, epizode, karakteristike in prizore. Na podlagi te osnove bode 'Rokovnjače' nadaljeval *Janko Kersnik na Brdu*. In po naših mislih tudi nihče temu delu ni zmožnejši nego on, ki je bil pokojnemu Jurčiču najboljši prijatelj, s katerim je tudi poprej uže marsikaj literarno sodeloval. ('Berite Novice', 'Mej dvema stoloma' itd.) Poleg tega je Jurčič 'Rokovnjače' o svojih počitnicah lansko poletje baš na Brdu v prijateljskih pogovorih s Kersnikom osnoval ter zategadelj glavno dejanje na Brdo in njegovo okolico postavil. Tudi se je malo dnij pred smrtjo s svojim prijateljem pogovarjal, kako misli roman nadaljevati, ako mu Bog povrne ljubo zdravje. 'Rokovnjače', kolikor jih priobčuje današnji 'Zvon', napisalo je uže Kersnikovo pero in mislimo, da lahko s mirno vestjo čestitim čitateljem prepuščamo sodbo o tem poglavju.«

Preden nadaljujemo z *Rokovnjači* in njihovimi značilnostmi, si oglejmo ljubezensko razmerje med Lojzko (Alojzijo) Tavčarjevo in Jankom Kersnikom. Zakaj je to zvezano tudi z Jurčičevo osebo, smo ugotovili v prejšnjem poglavju: Jurčič ju je seznanil. Lojzki je bilo tedaj 17 let, Janko jih je imel dobrih 23. Na silvestrski večer (1875/1876) se je zaljubljenost izpričala. Odtlej sta se bolj ali manj pogosto videvala, sicer pa zvesto dopisovala; prvo Jankovo pismo je datirano 8. avgusta 1876 in potem je sledilo veliko pisem (in to v nemščini, kar zbuja pomisleke), ki se jih je po podatkih urednika Kersnikovega *Zbranega dela* VI Francéta Bernika ohranilo kar 294, medtem ko Lojzkina pisma (Janku) niso znana.⁹⁸ Iz pisem je razvidna izjemna Kersnikova čustvena

⁹⁸ Prim. Kersnikovo ZD VI, 477–479. Zaradi obsežnosti korespondence je urednik Kersnikovega ZD VI pripravil izbor 29 pisem. France Bernik je v Opombah utemeljil z besedami: »Razumljivo je, da vseh pisem Lojzki Tavčarjevi celo znanstvenokritična izdaja, kot je Kersnikovo zbrano delo, ne more ponatisniti, in to ne samo zato, ker so pisma v največjem številu izrazito osebne, če ne kar zasebne narave, temveč tudi zategadelj, ker se njihova vsebina neredko ponavlja ali vsaj obnavlja. Glede na povedano se je urednik odločil za razmeroma strog izbor pisem, ki pa naj bi bil tak, da bi predstavljal bistvene značilnosti Kersnikovega dopisovanja z zaročenko in poznejšo ženo. Desetina vseh pisem ali bolj natančno 29 pisemskih enot, ki so v zgornjem popisu natisnjene kurzivno, nazorno prikazuje pisateljevo ljubezensko čustvovanje in pojave, ki to čustvovanje spemljajo, deloma motivirajo in sooblikujejo. V Kersnikovih pismih Lojzki sledimo namreč erotičnemu čustvu, ki mu je pisatelj ves čas zvest in predan brez pridržkov, celo takrat, ko ljubezensko čustvo po vrednosti izenačuje z ljubeznijo do matere, ali ko poseže v razmerje z zaročenko ljubosumnost z njene ali njegove strani, največkrat kot izraz pretirane občutljivosti, pa tudi kot sebičnost ali težnja po posedovanju intimnega prijatelja oziroma prijateljice.« (N. d., 478–479.)

Lojzka Kersnik

prizadetost, ljubezenska navezanost na dekle, medsebojna občutljivost, skratka, vidni so mnogi odtenki njenega razmerja, ki ima izrazito erotične in obenem tudi duhovne razsežnosti. To doživljanje je ustvarilo podlago za njun zakon, ki je bil zgleden in uspešen. Zadnje Jankovo pismo ima datum 11. februar 1881, 15. t. m. sta se namreč poročila in skupno zaživela v graščini na Brdu. Rodilo se jima je devet otrok, štiriletna hčerkica Berta je 1891 umrla.⁹⁹

Kersnikovo subtilnost in ljubezensko čustvovanje naj ilustrira nekaj odlomkov iz pisem (v prevodu po Kersnikovem *Zbranem delu VI*):

»Moja ljuba, ljuba Lojzka! /.../ In ves prelepi svet okoli mene, z vsemi svojimi cvetovi in svojim soncem, z vsem svojim sijajem – ne bi bil nič, bil bi brez čarov, če ne bi imel tebe, moje življenje! /.../ Zdaj sem tako neskončno srečen, in če mislim nate in na najino ljubezen, se mi včasih zdi, kot da bi to bile samo sanje, podoba redkih ur, saj se srečni ljudje vedno bojimo konca.« (8. avgust 1876)

»Moja najljubša Lojzka! /.../ Včeraj zvečer sem še dolgo in večkrat bral ljube, sladke besede, ki si mi jih napisala ti, moja deklica, in tvoja sladka podoba je živo plavala pred mojimi očmi, da se mi je zdelo, kot da je treba samo stegniti roko in te pritisniti na srce, ti moje vse, ti moje življenje. /.../ Odkar sva se globlje in bolj prisrčno pogovorila, odkar te mnogo bolj poznam, kot sem te poznal doslej, te tako neskončno ljubim kot najvišje, kar imam, kar mi je najsvetejše na vsem svetu, kot svojo ljubo,

⁹⁹ Kersnikovi otroci: Janko (roj. 28. decembra 1881), Jožef (23. marca 1883), Anton (30. novembra 1884), Vida (20. aprila 1886), Berta (17. oktobra 1887 – 3. junija 1891), Maša (27. marca 1889), Ruša Vera (28. oktobra 1890), Ana Nuša (3. januarja 1893), Alojzija (25. avgusta 1894).

zvesto mater. Vaju obe sem tako globoko zaklenil v srce, obedve sta moja vera in moja ljubezen.» (17. februar 1877)

»Najljubša Lojzka! /.../ Se še spominjaš Silvestrovega večera leta 1875, ko smo v vaši gostilni trli velikanskega sala-mandra? Od tedaj so minila tri leta, tako lepa in pomenljiva za naju oba, veliko srečnih ur sva doživela, pa gotovo misliš večkrat na ta večer. Takrat je počasi začela kliti najina sreča in ob naslednjem Novem letu sva že vedela, da spadava skupaj za vse življenje.« (13. december 1878)

»Moja ljuba, sladka deklica! /.../ Jaz čutim, jaz vem, da si ti, moja in samo moja Lojzka, vedno in vedno z menoj in da me stalno spremlja tvoj blagoslov. In kako naj ti opišem, kako neskončno, neizrekljivo te ljubim? Vedno mislim, da mi vzcvete raj na zemlji, ko boš nekoč ti moja ljubezniva, zvesta žena!« (6. februar 1879)

»Moja najbolj ljubljena ljubica! /.../ Jutri popoldne se spet peljem na litijsko mejo, kjer imamo komisijo zaradi tatvine v gozdu, o kateri sem ti že poročal. Tako gre dan za dnem. Seveda se ne pritožujem nad tem, nasprotno, zmeraj sem vesel in srečen, kajti moja duša, sladka ljubica, se mudi ves čas pri tebi, in najsrečnejša misel in najbolj vroča želja, ki me navdihuje, je ta, srce, da bi nekoč imel tebe, in to kolikor mogoče kmalu ob sebi. /.../ Ljubica, ti ne slutiš, kako lepo je zdaj pri nas. Če pogledam skozi okno, ne vidim drugega kot morje belih cvetov, med katerimi se kot otoki vzpenjajo rožnato rdeči cvetovi breskev. Tako lepo je, da ne pridem do materialistične misli, koliko bo sadja, če bo vse obrodilo. Vse je sama poezija, vsenaokoli, in samo tebe pogrešam v tej lepoti narave, da bi jo lahko v celoti užival.« (27. april 1880)¹⁰⁰

* * *

¹⁰⁰ Prim: Kersnikovo ZD VI, 224, 226, 239, 246–247, 273–274.

20. junija je Kersnik Levcu napovedal novo pošiljko *Rokovnjačev*. Obenem je zapisal: »Meni se dozdeva, da se mi bo ideja z *Grogom*, kakor sem jo sedaj začel izpeljevati, posrečila.«¹⁰¹ Levec ga je v pismu prav tako 20. junija opozoril, kaj je o *Rokovnjačih* menil Josip Vošnjak. Dejal je: »Te dni smo se pogovarjali v mali družbi o *R. Dr. Vošnjak* je bil te misli, da bi se *R.* poiskal izvor v *socijalnem* vprašanji; tudi z Jurčičem je govoril o tej stvari, a Jurčič o *socijalnem* vprašanji ni hotel ničesa vedeti. Njemu je bila navadna *tatinska* družba. Meni pa Vošnjakova misel dopada; to bi *R.* naredilo neka-ko simpatične, če bi bili na vse zadnje še 'mučeniki' našega *socijalnega* in *državnega* reda. Pa bojim se, da bi te s tem ne motil. Iz tega, kako si *Groga* naslikal, vedel bom, kaj ti misliš o tej stvari.« Svetoval mu je, naj prebere pripoved Charlesa Nodiera »Jean Sbogar«.¹⁰² Kersnik je Levcu v pismih 21. in 22. junija razložil: »Vošnjakova nisel mi tudi dopada, a ispeljati se sme samo v ozkih mejah; pisal ti bom več o tem jutri; da pa vidiš, kako te *vbogam*, dal sem *Grogi* na *predzadnji* strani uže nekoliko take barve, da lahko pozneje na *narodno-socijalno* stran zavijem.« In naslednji dan: »Jurčič je začel z *R-či* 'historičen roman', in da je naslov kolikor toliko opravičil, iskal je po 'historičnih osebah', to se pravi, po *tacih*, katere so v *istini* živele. Dalje on z *R-či* *druzega* nij nameraval: kakor pisati 'einen spannenden Roman'; to mi je sam rekel; *tendence* nij imel nobene ta roman. V tem oziru se jaz tudi z Jurčičem zlagam. Če sem ti pa včeraj rekel, da mi Vošnjakova misel dopada, menil sem to samo tako, da za *motivacijo* *Grogovega* delovanja *porabim* deloma *socijalno* vprašanje, – pa tudi ne več, nego samo v *ideji* *Grogovej*, da varuje uboge in zatirane ljudi 'domačih in

¹⁰¹ Prav tam, 19.

¹⁰² F. Bernik, n. d., 90–91.

tujih zatiralcev'. Koliko je ta misel tudi last druge rokovnjaške družbe, to bom videl, kadar mi pod peresom dotična eventualna potreba nastane.«¹⁰³ Očitno Kersnik te »potrebe« ni zaznal in uresničil, medtem ko je Grogi položil na jezik besede (v trinajstem poglavju): »In glejte, če sem tudi, kakor pravijo, roparski glavar, ali ropam ubogemu? Ali ne tepem in ne bijem onega, ki tepe in bije naš ubogi ljud?« Kersnik je v navedenem pismu nadaljeval: »Jaz sicer ne vem, kako ti to poglavje dopada, a meni se toliko dozdeva, da je pot, na katero sem z Grogom krenil, večini bralcev 'spannend.« Za Kersnika je bilo to dovolj; ni se želel globlje spuščati v družbena razmerja v zvezi z rokovnjači in tako je pripeljal Jurčičevo zasnovo do konca. Kot je mogoče sklepati po odzivu bralcev (védenje o njihovem obsegu je precej omejeno), so bili s takim razpletom romana bolj ali manj zadovoljni.

Kersnikova obljuba, da bo poslal nadaljevanje do 12. julija, ni držala, saj se je v pismu tistega dne opravičeval, da je vzrok za zamudo »mnogo opravil, vzlasti pa mnogo gostov in obiskovalcev«.¹⁰⁴ Iz nadaljnega dopisovanja je mogoče zaslutiti, da se je začela v polni meri uveljavljati Kersnikova navada zamujanja rokov, kar je Levca kot urednika Ljubljanskega zvona nemalokrat spravljalo na rob obupa. Levec je Janka sproti obveščal o ugodnem mnenju bralcev o *Rokovnjačih* in obenem izražal svojo hvalo.¹⁰⁵ V kolikšni

¹⁰³ Kersnikovo ZD VI, 19–21.

¹⁰⁴ Prav tam, 21.

¹⁰⁵ Nekaj odlomkov: »Kakó ljudje sodijo o Tvojih *Rokovnjačih*, to gotovo uže veš. S komer sem govoril, nobeden jih ni mogel prehvaliti. Janko, dobro si začel!« (7. junij). – »Zadnji *Rokovnjači* so ljudem posebno všeč. To ti mora delati pogum in veselje« (12. julij). – »Tvoji *Rokovnjači* so mi tudi to pot jako ugajali, toda nisem ti utegnil o njih še posebej pisati. Glej, da boš *grozoviti*

meri je pisatelj neposredno zvedel za takšne ali drugačne ocene, ne vemo, znano pa je mnenje, ki ga je slišal, ko se je 7. avgusta srečal v Logatcu (na proslavi notranjskega narodnega praznika in v spomin bratov Cirila in Metoda, namenjena je bila tudi zbiranju prispevkov za Jurčičev spomenik) z nekaterimi vidnimi literarnimi osebnostmi, npr. Janezom Mencingerjem, Simonom Gregorčičem, Franom Erjavcem. V pismu 10. avgusta je Levcu sporočal:

»V Logatcu je bilo vse hvale polno glede našega lista, in tudi jaz /sem/ od ljudi, o katerih me najbolj veseli, kakor Erjavec, toliko laskavega o Rokovnjačih slišal, da sem bil na enej strani v zadregi, na drugej pa jako vesel. Erjavec je bil vzlasti teh misli, da bode treba, ako hočemo roman letos končati, v zadnjih listih vedno eno celo polo za to porabiti. /.../ Ta vražji 'Spectabilis' (to je bil publicist Anton Kos-Cestnikov, ki je 3. julija 1881 v Slovenskem narodu pisal, naj bi pisatelj Blaža obudil, op. G. K.) pa je povzročil, da so me brezštevilni znanci, *dii minorum gentium*, obsuli s krikom in vikom, zakaj sem Blaža vbil, in nekteri so mi dali, popolnoma resno, dober svet, naj se Blaž v tistej mrtvašnici, kamor so ga nesli, zopet probudi! 'To bi bil efekt!' so djali. Pa saj veš, kako so nekteri ljudje prokleto neumni!«¹⁰⁶ Take zavrnitve bralskega mnenja pozneje v korespondenci ne srečamo več.

prizor na pošti pošteno opisal« (22. julij). – »Jako me veseli, da te je Erjavec pohvalil. Njegova beseda je vedno moška. Malo je ljudij, ki bi tako odkrito govorili, kakor mislijo in Erjavec je tak mož. Če te je hvalil, storil je, ker v resnici zaslužiš. Tudi jaz sem Rokovnjačev jako vesel. Ali čas bi bil, da bi jih začel *pobijati*, ker romana vendar ne moremo čez novo leto nadaljevati« (12. avgust 1881). Prim. F. Bernik, n. d., 88, 91, 93, 95.

¹⁰⁶ Kersnikovo ZD VI, 24.

Levčev strah (pismo 12. avgusta), da bi se v Zvonu roman zavlekel v leto 1882, je Kersnik (v pismu 24. avgusta) pregнал z besedami: »*Glede tvojega strahu, da bi Rok. še prihodnje leto rokovnjačili v 'Zvonu', te pa zagotavljam, da jih bo 1. decembra konec.*«¹⁰⁷ Tega se je pisatelj držal in zadnje nadaljevanje *Rokovnjačev* je res izšlo v dvanajsti številki prvega letnika Ljubljanskega zvona (1881). Naslednje leto (1882) je Ljubljanski zvon izdal ponatis romana v knjižni obliki in tako zadovoljil tiste, ki so ga hoteli imeti v knjigi, in hkrati omogočil njegovo dostopnost večjemu krogu bralcev.

Kersnik se je razmeroma dobro prilagodil Jurčičevemu delu *Rokovnjačev* motivno in zgodbeno, pripovednopo-stopkovno in slogovno.¹⁰⁸ Ker je Kersnik poznal Jurčičevo zamisel, ni bil glede izpeljave celote v nikakršni zadregi; prijateljevo gradivo je sem in tja uporabil tako v fabulativni zasnovi kot v dialogih.¹⁰⁹ Na skladnost zaporednih številčk gradiva in Kersnikove uporabe je opozoril že urednik Jurčičevega *Zbranega dela* v opombah k *Rokovnjačem* (Jurčičevo ZD VIII, 311–332). Kersnik je v predzadnjem poglavju romana uporabil tudi nekatere bistvene dele razsodbe (dosledno ni navajal imen obsojenih ali izpuščenih), ki je bila

¹⁰⁷ Prav tam, 25–26.

¹⁰⁸ Prim. tudi mnenje B. Paternuja v Slovenski prozi do moderne, 83.

¹⁰⁹ Kersnik je o tem spregovoril na koncu *Rokovnjačev* v posebnem *Epilogu* (12. št. 1881, str. 721), v katerem je med drugim dejal: »*Našel sem v zapuščini mnogo historičnega gradiva, mnogo zapisanih rekov in dovtipov in s pomočjo tega materijala in opiraje se na spomin, v katerem mi je bil še marsikateri pogovor z ranjkim prijateljem o 'rokovnjačih', poskusil sem dopolniti in dovršiti roman. Kar je slabega, moram vzeti na svoj račun, in to tem rajši, ako sem čitateljem z izvršitvijo bolj ustregel, nego, ko bi bil odlomek v miru pustil.*«

10. januarja 1810 izrečena obsojencem – kmetom, krivcem za smrt kapitana Boissaca, generalnega pobočnika, in Vernazza, tajnika in tolmača maršala Marmonta, ter več francoskih častnikov in vojaških oseb. Pri tem je treba upoštevati ugotovitve Mirka Rupla, urednika Jurčičevega ZD, ki je v opombah k *Rokovnjačem* med drugim zapisal, da »nista bila ne napad na Francoze, pri katerem sta bila ubita častnika Boissac in Vernazz, ne sodba 10. januarja 1810 v nikakšni zvezi z rokovnjači. Kersnik je le oboje nezgodovinsko, a spretno porabil v svojem romanu.«¹¹⁰

Jurčiču je bila zgodovinska snov zelo pri srcu, rad jo je uporabil tudi za to, da je prek zgodovinskega dogajanja izrazil svoja gledanja na družbene in politične aktualnosti svojega časa. Pri *Rokovnjačih* pa je bilo v ospredju Jurčičevo nagnjenje do zanimivega in napetega fabuliranja. Primerno snov je našel v ne tako oddaljeni preteklosti (francoska okupacija na Slovenskem), ko so prebivalce na Kranjskem, zlasti oblastnike, vznemirjali precej skrivnostni in velikokrat nasilni rokovnjači. Na to snov je opozoril že Fran Levstik v »Popotovanju iz Litije do Čateža«, toda našega pisatelja je začela zanimati dosti pozneje in mu pripovedno dozorela tik pred koncem življenja. Če bi sodili po skrbnem študiju virov in literature, potem bi sklepali, da je Jurčič želel biti, kolikor je le mogoče, zvest zgodovinski resničnosti, vendar le okvirno, saj je očitno, da moramo oznako historični roman razumeti »v romantičnem pomenu besede, ne pa v realističnem« (A. Ocvirk),¹¹¹ zakaj kar je 'zgodovinskega', je vse prilagojeno zgodbi in ne narobe. Nastala je precej bujna in razgibana

¹¹⁰ Jurčičevo ZD VII, 327 (M. Rupel).

¹¹¹ A. Ocvirk: Kersnikova pot v realizem, 388.

zgodba z nenavadnimi človeškimi usodami, z vrsto naključij in skrivnosti, ki jih je bilo treba razvozlati. Od take Jurčičeve zasnove romana Kersnik v svojem delu ni odstopal in je ostal v prvi vrsti pri fabulativno živahni pripovedi. Zaradi vtisa, da gre za »historični roman«, je Jurčič v drugem poglavju (v celoti) in delno v desetem in enajstem vpletel skoraj učbeniško razpravljanje o zgodovinskem dogajanju. Kersnik se je zgledoval pri Jurčiču in mu v tem v manjši meri sledil v štirinajstem poglavju, medtem ko je triindvajseto v celoti prepustil zgodovinskemu utripu obravnavanega časa.

Eden od poglavitnih vzvodov, ki jih je Jurčič uporabljal za zburjanje večje napetosti, je bilo razkrivanje skrivnosti, ki muči osrednjo osebo (»glavnega junaka«). Na ta romantični prijem naletimo tudi v *Rokovnjačih*. Rokovnjaškega poglavarja Grgo-Nandeta-pl. Basaja sta oba avtorja zelo skladno odela s skrivnostnim plaščem, pod katerim se skrivajo vzroki za njegovo rokovnjaštvo in žalostno človeško usodo. Vzroke sta našla v izprijenosti posameznika, ki sočloveku povzroči trpljenje (razmerje Brnjač: pl. Basaj), manj pa sta iskala vzročne zveze v širših družbenih okoliščinah. Čeprav je nakazano hotenje – bolj pri Kersniku kot pri Jurčiču – da bi vrgla pramen resnice na rokovnjaštvo z objektivne zgodovinske plati, je vseeno prevladala zanimiva zgodbenost s poudarkom na nevsakdanji usodi nesrečnika-rokovnjača Nandeta. O njegovi usodi je zgovorneje lahko pripovedovala pisateljska domišljija, kot bi zgodovina. V tej smeri je prikazana samo glavna oseba, medtem ko so preostali rokovnjači postavljeni v okvire splošne predstave o rokovnjaški družini, ki ji družba ni bila naklonjena, zlasti zaradi pogostega nasilništva ne le nad zatiralci, marveč tudi zatiranimi.

Izraženo je mnenje interpretov *Rokovnjačev*, da je lik Nandeta Kersnik izoblikoval nekoliko drugače, kot si ga je zamislil Jurčič. Njegov Nande si od Polonice želi zaupanja in ljubezni, medtem ko je Kersnik močneje poudaril njegov izvor in maščevanje. Anton Slodnjak je s tem v zvezi zapisal: »Zdi se, da Jurčič Nandeta ni oblikoval kot človeka, ki preži med rokovnjači, da se maščuje nad osebnim in dobro znanim krivičnikom, temveč kot preprostega človeka, ki ga je življenje vrglo med razbojnike in se brez očitkov vesti okorišča s strašnim poklicem. Zato je celo verjetno, da je Jurčič mislil utemeljiti njegov napad na francoski transport z njegovo nemirno in tvegavo naturo, a ne z željo po maščevanju.«¹¹²

Urednik Kersnikovega ZD je o romanu in osrednji osebi menil takole: »*Rokovnjači* so pisani v tradicionalnem slogu romantičnih zgodovinskih romanov z zgodbo v zgodbi v smislu analitične tehnike. Kersniku je bilo mnogo do tega, da razporedi osebe po načelih shematičnega risanja značajev v svetle in temne, plemenite in zlobne. Tako je postal pod njegovim peresom Groga, vodja rokovnjaške družbe, naravnost zločinec junak, ropar po zli igri usode, preganjani poštenjak, čigar edina želja je: maščevati se za krivice, ki mu jih je prizadejal njegov nasprotnik, zlobni zapeljivec, ničvredni Brnač. Za sedanost išče osvetljav in opravičil v preteklosti, a za preteklost dopolnil v sedanosti. Pod tem vidikom romantične miselnosti je Kersnik zapletal in razpletal zgodbo z vsemi pripovednimi sredstvi, ki so mu bila na razpolago in jih je poznal.«¹¹³

¹¹² A. Slodnjak: Realizem II, Zgodovina slovenskega slovstva III, 129.

¹¹³ A. Ocvirk, n. d., 389.

Po svoji utrjeni navadi je Jurčič vpeljal vrsto stranskih oseb, v tem mu je Kersnik sledil, ki občasno posegajo v dogajanje in so potrebne zato, da se dogajanje lahko kar se da slikovito zaplete in razplete, velikokrat poganjajo dogajanje naprej. Bralec se srečuje z dokaj pisano podobo družbenih slojev: z meščanskim in graščinskim življem, s kmečkim prebivalstvom in z rokovnjači, ki so zunaj družbe. Tako v Jurčičevem delu *Rokovnjačev* kot v Kersnikovem lahko govorimo o spretno predstavljenih značilnostih posameznih predstavnikov tega ali onega sloja, toda ne bi mogli govoriti o tipičnih predstavnikih, marveč o zanimivih posameznikih s prenekatero lastnostjo ljudi upovedenega časa.

Za Jurčičevo pisanje ni bila značilna močnejša čustvena obarvanost pripovedovanja, medtem ko je bilo to pri Kersniku opazno; s tem je ustvarjal primerno ozračje, ki je napovedovalo ali polnilo določene situacije. Rad si je pomagal tudi z nekoliko liriziranimi opisi narave;¹¹⁴ nazoren primer za to je začetek trinajstega poglavja (kaj takega pri Jurčiču ni mogoče srečati): *»Nekoliko ur hodá za Kamnikom raztezajo se pod planinami velikanski gozdi, večinoma lastni-na kamniškega mesta. Dandanes najdeš še lahko tamkaj gosto zarastene jarke in kraje, kamor še ni stopila človeška noga. Velikanske jelke in košate, večstoletne bukve vrste se druga za drugo; debel mah jih je porastel ter tu in tam sušé se tej in oni vrhovne veje; leto za letom podere se staro deblo, s silnim pokom in lomom trešči na mokro, mahovito zemljo in tu gnije in strohni do celega. Sekire glas še ni segel v te divje doline,*

¹¹⁴ Na to lastnost Kersnikovega pisanja je že pred petdesetimi leti opozoril B. Paternu v svojih študijah Slovenska proza do moderne, 84–85.

akoravno odmeva vsako pomlad bliže in bliže. Srnjak zbira tu svojo malo lahkonogo družino in z višave se čuje hripavi krik krokarjev; ponoči pa tuli sova uharica iz gabrovega dupla. Venomer gre tanek piš po košatem smrečju; kadar pa udari vihar iznad strmih robov v temno dolino, tedaj škriplje in poka drevo ob drevo, veja ob vejo, sapa buči po vrhovih kakor valovito morje ob vihri ter polni dušo s strahom.»

Opis, ki pričara gozdno divjino, je uvod v predstavitev rokovnjaškega tabora, skrivnostno skritega v globoki goščavi (deskripcija okolja opozarja na izjemno piščevo večšost v tem). Ozračje je razpeto med tesnobljnostjo in strahom, ki ga zbuja rokovnjaška družčina, ter veličastnostjo in lepoto narave.¹¹⁵

Za uresničitev Jurčičeve zamisli je bila primerna pramenska kompozicija, v katero se brez težave vključuje tudi retrospektivnost dogajanja. Pisatelja peljeta bralca od prizorišča do prizorišča in ob tem nizata dogajanje, ki se spleta v strnjeno zgodbo. Izbira prizorišč je pisana in zajema širši prostor, na katerem se zgodba dogaja: dogaja se v Kamniku – trg, gostilna, domovanje sodnika Grmiča, na Mozolovini (nekajkrat), v Radomljah (Bojec), na Kolovcu (večkrat), Brdu, v rokovnjaškem taboru – gozd (skrivališče), Črnem

¹¹⁵ Več kot zanimivo je v opisu rokovnjaškega tabora videnje (tudi nekaj simbolike) D. Rupla, ki v razpravi *Idealist brez idealov* (str. 474) med drugim pravi: »'Družbo' rokovnjačev loči od ostalega sveta *brezno*. Vanjo se iz sveta 'normalnih ljudi' pride po *ozki brvi*. Prihod je tvegan in skrivnosten. Zanj je potrebno znanje *posebnega jezika* (šifra). Prihod se zgodi iz teme v svetlobo. V svetu navadnih dejanj je *tema*, v svetu zagnane akcije je *luč*, velik ogenj. Ogenj razsvetljuje le to posebno pokrajino. Šele v tej luči je mogoče razločiti pravo resnico.«

grabnu – Šentožboltu itd. Ob pripovedovanju o različnih dogajalnih situacijah sta pisatelja posebno pozornost namenila številnim pripovednim scenam, ki so barvite, dialogno živahne (pogosto z antitetičnim dialogom) in napete, dogajalno razgibane. Pripovedna spretnost obeh avtorjev je dogajalne, prostorske in časovne sestavine pripovedi pripeljala do estetsko zadovoljive stopnje skladnosti in zaokroženosti. Čeprav sta si avtorja rada pomagala z naključji, je vendarle vidna vzročno-posledična črta, ki je vezana na glavno osebo; ta se s svojo skrivnostjo prebija skozi zgodbeno osrčje (ob nevsiljivi analitičnosti). Kljub vsej očitni usklajenosti obeh delov romana ni mogoče mimo pomislekov, da je Kersnikovo nadaljevanje »težko pravično ocenjevati, ker ni popolnoma jasno, do kod gre pri tem za izdelavo pokojnikove osnove, koliko pa je morebitnih Krsnikovih novot« (J. Pogačnik)¹¹⁶. Zato problematizacija tega vprašanja zahteva še nekaj premisleka o obeh ustvarjalcih, in sicer s človeško-značajske plati, idejno-nazorske in filozofsko-estetske ter glede na družbeno-zgodovinske okoliščine.

Zadnje (štiriindvajseto) poglavje skuša zgodbo in ljudi v tem dogajanju pripeljati do konca ter ugotoviti, kam so se stekle njihove življenjske poti, zaokrožiti usode in odgovoriti bralčevi radovednosti. Romaneskná zgodba ne ostaja odprta, saj pripovedovalec v zadnjem poglavju bralcu pojasni še vse tisto, kar je ostalo v dogajalnem toku neodgovorjeno. Posebej zanimiv je avtorjev poseg na koncu, ki za Kersnika sicer ni nenavaden (s takim načinom se pozneje še srečamo) in ki sooči (preteklo) dogajanje (pripoved) z avtorjevim časom (tu je Kersnik postavil Jurčiču svojevrsten

¹¹⁶ J. Pogačnik: Prozaist Janko Krsnik, 133.

spomenik): v pisateljevi sedanjosti so ostali drobcji nekdanjih časov, ki pričajo, kako se preteklost zrcali v sedanjosti prek še živečih, ki so dokazilo, podoba nekdanjosti.

»In Polonica?

Ko sva predlanskim z rajnkim Jurčičem šla na sprehod skozi kolovške gozde, vodila naju je pot tudi mimo Mozolovine. In tam je pri čebeljaku sedela stara sključena ženica, katera naju je prijazno pozdravila. Govorili smo par besed in potem sva šla dalje in jaz sem prijatelju pripovedoval, da je to Mozolova Polonica /.../.

Lansko zimo pa so jo pokopali tam gori na rovskem pokopališču, tja, kjer sta že skoro sedemdeset let počivala stric Blaž in Pavlek.«

Tako je Kersnik po svoje razrahljal Jurčičevo romantiko in se v vlogi avktorialnega pripovedovalca ozrl na dogajanje, ki mu je sicer domišljija primaknila marsikaj zanimivega in razburljivega, toda človeško življenje je ostalo ujeto v zakonitosti tega sveta, ki ga je devetindvajsetletni Kersnik vse pozorneje opazoval in skušal odtlej pripovedovati o njem čim bolj stvarno in verjetno.

K povedanemu je treba dodati še Kersnikovo posmrtno oddolžitev prijatelju Jurčiču: ob odkrivanju spominske plošče na Jurčičevi rojstni hiši na Muljavi 15. avgusta 1882 je imel slavnostni govor, v katerem je med drugim dejal:

»V javnem in privatnem svojem življenju bil je Jurčič od vsakega spoštovan; in kdor je imel priliko, občevati tako tesno in tako mnogo z njim, kakor sem jo imel jaz v vseh letih njegovega bivanja v Ljubljani, ta ga je moral ljubiti. Pošten in značajan proti vsakemu, požrtvovalen proti prijateljem svojim

*in blag v vsakem svojem dejanju – tak je bil v resnici, ako-
ravno se ni rad takega kazal niti s tem ponašal. /.../ In po
vseh njegovih delih gre nekaj, teče nekaj kakor biserni potok
po zeleni ravnini, bleščoč se v sončnem svitu: in to je ljubezen,
neizmerna, neugasljiva ljubezen do slovenske domovine. Po-
zabil je ni v redkih časih, ko mu je sijala sreča, pozabil je ni
v mnogih grenkih, bridkih urah.»¹¹⁷ Precej čustven govor, iz
katerega sta nedvomno sevali Kersnikova iskrenost in ne-
izmerno spoštovanje do pokojnega prijatelja, je izzval po
poročanju Slovenskega naroda 17. avgusta zelo čustvene
reakcije: »Ta slavnostni, izvrstno izvedeni govor ganil je vse
navzoče globoko, marsikatero oko bilo je solzno.«*

¹¹⁷ Kersnikovo ZD V, 264–265.

KERSNIK IN LJUBLJANSKI ZVON

Četverica s podobnimi pogledi in miselnostjo – Josip Jurčič, Janko Kersnik, Fran Levec in Ivan Tavčar – se je odločila, da bo z letom 1881 začela izdajati »*leposloven in znanstven list*« Ljubljanski zvon, ki naj bi v slovenskem literarno-kulturnem prostoru objavljaj najkvalitetnejše domače literarne in znanstvene dosežke. Založniki in lastniki so bili najprej vsi štirje; Jurčiča (od šeste številke 1881 Jurčiča ni bilo več) je od druge številke 1882 nadomestil Josip Stritar, leta 1885 med založniki-lastniki in izdajateljji ni bilo I. Tavčarja, od 1886 je bil lastnik, založnik in izdajatelj F. Levec, od 1891 pa prvo in drugo Narodna tiskarna (obravnavamo samo čas do Kersnikove smrti). Enako je bilo z izdajateljstvom, s tem da je bil v letih 1891–1894 izdajatelj Kersnik. Odgovorni urednik je bil v začetku I. Tavčar, od šeste številke 1881 F. Levec, od 1891 do prve številke 1895 spet Tavčar, nato Viktor Bežek itn. Prvi urednik je bil F. Levec, za njim od 1891 Anton Funtek in od druge številke 1895 V. Bežek¹¹⁸ itd. Zavzetost za list je bila med ustanovitelji v prvih letih izhajanja velika in zelo ustvarjalna. Največje breme prvih desetih letnikov je nosil Levec, ki mu je zvesto stal ob strani Janko Kersnik.

Programsko usmeritev je četverica razglasila 12. decembra 1880 v Slovenskem narodu (dostopna je bila tudi v obli-

¹¹⁸ Prim. R. Kodela, J. Munda, N. Rupel: Bibliografsko kazalo Ljubljanskega zvona, 6.

ki letaka)¹¹⁹ z naslovom »*Vabilo na naročbo* 'Ljubljanskega Zvona'«. »Vabilo« je v uvodnem delu navajalo, kdo so ustanovili »nov *leposloven in znanstven list* 'Ljubljanski zvon'.

¹¹⁹ Pred »Vabilom« je Slovenski narod, ki ga je urejal Josip Jurčič, od 7. oktobra dalje nekajkrat spregovoril (v rubriki »Domače stvari«) o pripravljajočem se »novem slovenskem lepoznanškem listu«. 7. oktobra so bili navedeni izdajatelji in da je slišati, da bo Stritar »zaradi bolehnosti« nehal izdajati Zvon. Temu zapisu je 21. oktobra sledil nekoliko daljši sestavek, ki ga je skoraj gotovo napisal Jurčič. Omenjal je priprave tudi za drugo glasilo, ki ga snujejo koroško-štajerski rojaki (tj. Kres). Posebej so omenjena mnenja posameznih slovenskih časnikov o tem, ali sta potrebni dve leposlovno-znanstveni glasili. Novice so objavile samo notico o dveh glasilih, niso se opredeljevale; tržaška Edinost je menila, da bi bilo dovolj eno glasilo, ki naj bi združilo moči, list pa naj bi izhajal v Ljubljani; enako je bila prepričana goriška Soča, medtem ko se je Slovenec »naravnost sovražno postavlja/l/ proti ljubljanskemu leposlovnemu listu« in »bodri/l/ celovškega konkurenta ter mu obeta/l/ svojo podporo«. Kratka vest (zdaj že) o Ljubljanskem zvonu je 3. novembra povedala, kako se bo list imenoval in da se je oglasilo že 28 pišočih, ki želijo sodelovati. 10. novembra so bili poimensko navedeni leposlovci in znanstveniki, bodoči sodelavci. Na koncu je bilo zatrdilo, da bo list prinašal samo »izvirne spise (prevodov ne)«. Pisanje je verjetno nastalo na podlagi sporočila iniciativne skupine. Potem ko je 12. decembra izšlo »Vabilo«, je Slovenski narod 25. decembra objavil dokaj obsežen uvodnik z naslovom »Ljubljanski Zvon«. Podpisal se je Jaropolk (verjetno Levec) in utemeljeval potrebo po izhajanju leposlovno-znanstvenega glasila v Ljubljani, nadalje, da se je okrog lista zbralo nad 50 slovenskih pisateljev in učenjakov in kdo vse bo sodeloval v prvi številki. In za konec: »Iz velike množine rokopisov, katere je uredništvo do sedaj prejelo, more se sklepati, da bodo osnovatelji in sodelavci novega lista izpolnili svojo nalogo, a uverjeni so, da bode tudi slovensko čitajoče občinstvo storilo svojo domovinsko dolžnost, ter da ne bode omikane hiše slovenske, v katerej bi se z veseljem ne čital – 'Ljubljanski Zvon'.

Fran Levec

V nadaljevanju je bila razložena programska usmeritev, ki je med drugim napovedovala, da bo list skušal zadostiti »željam in potrebam slovenskega čitajočega občinstva; gojil bode zategadelj v prvej vrsti *leposlovje* v najširšem pomenu te besede (romane, povesti, novele, pesni, potopise itd.); priobčeval bode sestavke in spise *znanstvenega* obsega iz različnih oddelkov človeškega znanja; zbiral bode raznovrstno *narodno blagó*; skrbel bode za obširen *pregled* sodobnega slovenskega slovstva in imenitnejših proizvodov drugih slovanskih literatur ter napósled poročal bode o napredovanji in delovanji domačih in občeslovanskih *literarnih* društev in *umetelnostnih* zavodov.« Potem ko so bila navedena imena sodelavcev, je »Vabilo« povabilo tudi druge slovenske pisatelje, ki še niso obljubili sodelovanja, naj se »brez razločka svojega stanu in političnega mišljenja zberó okoli '*Ljubljanskega Zvona*' ter nam tako pomagajo osnovati v središči Slovenije slovenskega razumništva dostojen leposloven in znanstven list«. In za konec: »Zatorej pa menda smejo (ustanovitelji, op. G. K.) tudi upati, da bodo drugi izobraženi domorodci z naročanjem in širjenjem lista za materijalno stran njegovega obstanka skrbeli in delali, vedoči, da s tem podpirajo razvoj slovenske literature, te prve podlage našemu narodnemu preporodu in bodočemu narodnemu obstanku.«¹²⁰ Ob tem je treba upoštevati

¹²⁰ I. Prijatelj: Slovenska kulturnopolitična in slovstvena zgodovina (= SKPSZ) VI, 62–63. Prevodov naj Ljubljanski zvon ne bi prinašal; Levec je o tem v pismu Josipu Staretu (6. novembra 1880) izrazil pomisleke: »/.../ prevodov pa Jurčič neče na noben način. Jaz mišlim, dokler se bo Jurčiču in Tavčarju ali Kersniku ljubilo pisati novele, res ni treba prevodov; ali kaj nam bo početi, če se ti naveličajo in novi novelisti ne oglasijo?« Prim. F. Bernik: Pisma Frana Levca II, 59.

pripombe Ivana Prijatelja, ki je med drugim opozoril, da se »ta programatični proglas 'Ljubljanskega zvona' skoraj nič ne razlikuje od 'Kresovega' 'Poziva'. /.../ Edino prevedenega leposlovja iz slovanskih literatur urednik novega 'Zvona' ne obeta (kakor smo čuli, na Jurčičevo zahtevo), kakor ga je napovedoval 'Kres'. Še bolj pa preseneča Levčeva molčečnost glede literarne smeri novega ljubljanskega organa. /.../ Da pa se v Levčevem programu niti z besedico ne omenjajo gesla za nas takrat nove literarne struje, v znamenju katere so vso drugo polovico 70-ih let odpadali ljubljanski 'zvonovci' od Stritarjeve premehke idealistične in pesimistične blagovesti, namreč struje izrazitejšega 'poetičnega realizma', to je očiten znak Levčeve notorične nenaklonjenosti do odkrite, načelne literarnokritične diskusije, znak njega bojzani pred javnim spopadom med zastarelimi praktikami in porajajočimi se novimi umetnostnimi iskanji, znak one Levčeve oportunistične nature, ki je vtisnila neki kompromisarski pečat novemu glasilu že v začetku in ga držala pod tem pečatom ves čas prav tja do pojava naturalističnega 'novostrujarstva', ki je pri nas prvo spožilo malo živahnejšo debato o načelnih, času primernih literarno-smernih vprašanjih.«¹²¹

Pogled na Ljubljanski zvon med tem, ko je bil Kersnik neposredno udeležen pri njegovem izhajanju in uredniško-vsebinski podobi, pove naslednje: v prvih desetih letnikih je Levec ob Kersnikovi pomoči krojil vsebino in skrbel za upravno-finančne ter organizacijske posle (v začetku so upravno-finančni del zaupali Tavčarju, vendar se je izkazalo, da je bilo premalo reda, zato je skrb tudi za ta del

¹²¹ Prav tam, 63–64.

Zvona prevzel Levec ob neposredni pomoči Jožefa Stareta in nato svoje žene Pavle).¹²² Levec je v resnici izgoreval za Zvon (v letu 1891 je celo brez plačila pomagal urejati list A. Funtku, da ne bi bilo kakšnih večjih težav). Kersnik je bil na list izjemno navezan, pozorno je spremljal in vplival na njegovo vsebino ter skrbno sledil finančno-naročniškim nihanjem. Levca je prijateljsko spodbujal, zlasti takrat, ko je ta ob takih ali drugačnih težavah obupaval. Po letu 1890 je Kersnikova vnema precej pojenjala, in ko je prišel za urednika V. Bežek, ki Kersnika in Tavčarja sploh ni povabil k sodelovanju¹²³, je povsem uplahnila (po letu 1895 moramo upoštevati tudi Jankovo bolezen).

Kako pomembna Kersnikova »tribuna« je bil Ljubljanski zvon do leta 1894, pove podatek, da je v teh letih v Zvonu objavil vsa svoja takratna pripovedna dela, razen treh izjem (*Kako je stari Molek tatu iskal*, *Znojilčevega Marka božja pot* in *Za čast*; pripovedi so izšle v Koledarju Mohorjeve družbe za leta 1889, 1890 in 1895): vse »kmetijske slike« (1882–1891), dolgo novelo *Gospod Janez* (1884), vse povesti in romane iz tistega časa – 1882 *Lutrski ljudje*, 1883 *Ciklamen*, 1885 *Agitator*, 1887 *Testament*, 1889 *Rošlin in Vrjanko*, 1893 *Jara gospoda*, 1894 *Očetov greh* – in humoreske, dodati je treba tudi nekaj literarnokritičnih sestavkov, medtem ko je publicistiko (feljtone, članke ipd.) objavljial v Slovenskem narodu (1888 tam tudi cikel *Pesmi v prozi*) in izjemno v Ljubljanskem listu. To pomeni, da je bil Ljubljanski zvon v prvem desetletju in še nekaj let pozneje močno v znamenju Kersnikove pripovedne proze. Po

¹²² F. Bernik: Pisma Frana Levca III, 152.

¹²³ I. Prijatelj, n. d., 443–444.

obsegu in pomenu sta mu sledila Ivan Tavčar (1881 »Otok in Struga«, nekaj pripovedi iz zbirke »Med gorami«, 1884 »Mrtva srca«, 1889 »Grajski pisar«, 1891 »4000«, 1894 »V Zali«) in Janez Trdina (1881 »Verske bajke na Dolenjskem«, 1882–1888 »Bajke in povesti o Gorjancih«), med vidnejše pripovednike bi uvrstili še pokojnega Josipa Jurčiča (1881 »Rokovnjači«, 1886 »Slovenski svetec in učitelj«), Frana Detelo (1882 »Malo življenje«, 1885 »Veliki grof«), Frana Maslja-Podlimbarskega, Janeza Mencingerja (1881 »Mešana gospoda«, 1883 »Cmokavzar in Ušperna«, 1893 »Abadon«, Alfonza Pirca, Josipa Stareta (1886 Prvi sneg«, 1888 »Vanda«, 1890 »Zádruga«, 1892 »Stari naslanjač« in »Lisjakova hči«), Josipa Vošnjaka idr.¹²⁴

Kersnikovo zavzetost za Ljubljanski zvon najslikoviteje odseva dopisovanje med njim in urednikom Levcem v letih 1881–1890. Iz teh let se je ohranilo 205 Kersnikovih pisem in pisnih obvestil Levcu in 162 pisem v nasprotni smeri. Značilnosti, težave in uspešnost Levčevega urednikovanja je podrobneje raziskal Anton Vratuša v svoji doktorski disertaciji z naslovom Levec in Ljubljanski zvon (1941), tako da se s tem ne bomo ukvarjali, pač pa se bomo s Kersnikovim razmerjem do Ljubljanskega zvona in z njegovim sodelovanjem z Levcem.

Glede nastajanja svojih pripovednih del je bil Kersnik suveren, literarnega poslanstva se je dobro zavedal in ustvarjanje mu je bilo notranja potreba. Toda pri tem ni mogoče mimo dokaj pogostih spodbud, ki mu jih je namenjal prijatelj Levec. Verjetno bi bilo kaj napisano pozneje, morda bi nastajalo počasneje ali sploh ne bi, če Janka ne bi

¹²⁴ Bibliografsko kazalo LZ, 50–65.

Levec (tako zaradi vsebinske naravnosti lista kot zaradi nuje izhajanja) včasih skoraj neusmiljeno priganjal, da se je lotil te ali one pripovedi in pisal pod časovno prisilo, ki jo je narekovalo redno izhajanje Zvona. Nekaj je gotovo res, a obenem je precej pretiravanja v Prijateljevih besedah, ki jih je zapisal v svoji monografiji o Kersniku: »O Janku Kersniku moramo direktno reči, da nam ga je podaril Levec. Vsaj polovice Kersnikovih spisov bi ne imeli, da ni bilo Levca.«¹²⁵ O taki sodbi je izrazil pomisleke že A. Vratuša – in mi se mu pridružujemo – z besedami: »Ne more se sprejeti brez vsakega pridržka trditev, da bi bil Levec Aškerca 'vzgojil' in da nam je Kersnika naravnost 'podaril'.«¹²⁶

Kersnikova razvada, da je pisal sproti, za vsako številko lista posebej, je delala uredniku hude preglavice; Zvon je včasih zaradi tega zamujal, kar je jezilo urednika, sodelavce in posledično naročnike. Očitki so bili razumljivi (pismo Janku 1. februarja 1885): »'Slovan' nas je ta mesec prehitel. To v prihodnje ne sme biti. Zakasnil je 'Zvon' tvoj ro-

¹²⁵ I. Prijatelj: Janko Kersnik, njega delo in doba II–III, 462. Zanimivo je, da je bilo pred tem precej podobno mnenje Janka Rahneteta, ki je v sestavku o Kersniku, objavljenem v Stražilovu (ob srbskem prevodu *Agitatorja*), zapisal: »On (tj. Levec, op. G. K.) je vzbudil v njem (tj. v Kersniku, op. G. K.) zanimanje za literaturo in veselje do poezije in ne bojimo se ugovora trdeč, da se imajo Slovenci zahvaliti v prvi vrsti profesorju Levcu za Kersnika.« Prim. Kersnikovo ZD II, 344. I. Prijatelj je na 623. strani svoje monografije o Janku Kersniku še enkrat ponovil izrečeno mnenje, in sicer v zvezi z zadnjim Levčevim pismom Kersniku 16. novembra 1896: »Zato naj mu (tj. Levcu, op. G. K.) bo dovoljeno, da z izrazom globokega spoštovanja izroči javnosti to pismo, poslednje, ki ga je pisal Kersniku on, ki nam je ustvaril romanopisca /.../.«

¹²⁶ A. Vratuša: Levec in Ljubljanski zvon, 36.

kopis. Skusi vendar, da ga ta mesec pošlješ do 20. dné.«¹²⁷ Kersnik se je prijatelju za zamude na vse načine opravičeval, včasih je poslal rokopis pravočasno, toda nemalokrat je šlo za las. Za ilustracijo naj navedemo tri primere poznega pošiljanja, in sicer v zvezi z romanoma *Ciklamen* in *Agitator* ter povestjo *Testament*: (13. marca 1883) »Tu imaš en kos rokopisa, do petka dobiš toliko, da ga bo ostalo.« (20. marca) »'Pot' Ti prinese 21/3. rokopis!«¹²⁸ – (Levec je želel rokopis od 15. do 20. v mesecu, 20. je bil skrajni rok.) – (24. septembra 1885) »Z Agitatorjem ni drugače, nego v soboto ali nedeljo express.« (26. septembra) »Jutri v nedeljo express.«¹²⁹ – (21. junija 1887: Kersnik je povabil Levca k sebi.) »Rokopis boš pa soboj vzell.« (24. junija: Levec se pred tremi dnevi ni oglašil na Brdu.) »Bodi hud ali ne – ta mesec ni mogoče povesti končati.«¹³⁰ In tako v julijski številki Zvona ni bilo nadaljevanja oz. konca *Testamenta*. Itd. Po dogovoru z Levcem je Kersnik svoj rokopis nekajkrat poslal naravnost v tiskarno, v roke stavcu, urednik pa je morebitne jezikovno-pravopisne slabosti popravil v korekturi.

Oglejmo si nekaj Levčevih »klicev v sili«: (9. novembra 1881) »Prosim te, kmalu pošlji 'Rokovnjače'. Lepo te prosim, stori mi to ljubav.«¹³¹ – (21. marca 1883) »Rokopis sem prejel – o zadnji uri. Za zdaj ti odpuščam tvojo zamudo, a v prihodnje bodi pridnejši.«¹³² – (30. aprila 1884) »Ro-

¹²⁷ F. Bernik: Pisma Frana Levca I, 147.

¹²⁸ Kersnikovo ZD VI, 50–51.

¹²⁹ Prav tam, 80.

¹³⁰ Prav tam, 91.

¹³¹ F. Bernik, n. d., 98

¹³² Prav tam, n. d., 121.

kopisa sem čakal do četrтка, a ker ga ni bilo, zamašil sem luknjo z neko Stritarjevo črtico /.../.«¹³³ – (20. novembra 1884) »Prosim te lepo, kar more prijatelj prositi prijatelja, pošlji mi *kar najhitreje* vsaj ti svoj rokopis, da se zvršé in na čisto natisnejo zadnje tri pole. Ta večna uredniška skrb je grozna!«¹³⁴ – (18. decembra 1884) »Hudi časi nastopajo za 'Zvon' in v ti krizi si mu ti *prva* pomoč. Brez tebe rajši danes ubijem 'Zvon' sam, nego da bi gledal, kako ga ubijajo drugi.«¹³⁵ – (25. januarja 1885) »Dragi prijatelj! Kaj misliš, da ne pošlješ rokopisa?«¹³⁶ – (28. decembra 1885) »Prosim te lepo, pošlji mi kar najhitreje kaj za 'Zvon'. Pošlji, kar hočeš, da le kaj pošlješ. Brez tebe bode 1. št. prazna.«¹³⁷ – (14. maja 1886) »Kaj bode s Tvojim rokopisom? /.../ Ako mi nič ne pošlješ, bodem v veliki zadregi. Prosim te odgovori mi do nedelje. Ako ne dobim odgovora, permejdunaj, da potem pišem Lojzki, da te ona priduši, kakor se spodobi.«¹³⁸ Itd. Tako sta si Kersnik in Levca dopisovala skozi

¹³³ Prav tam, 140.

¹³⁴ Prav tam, 144.

¹³⁵ Prav tam, 147.

¹³⁶ Prav tam, 149.

¹³⁷ Prav tam, 162.

¹³⁸ Prav tam, 166 (Janko je Levca prosil: »*Priporoči me gospè – če pa misliš Lojziki pisati – Te prosim, da ne storiš tega, ker me že tako usak dan priganja, da naj dela za 'Zvon' ne odlašam. Potem bo še hužje!*« Kersnikovo ZD VI, 84–85). Prim. tudi Levčevo pismo I. Prijatelju 21. maja 1908: »Iz teh pisem (tj. Kersnikovih, op. G. K.) boste videli, kako velike sitnosti in zadrege sem imel ves čas zaradi Kersnikovih rokopisov, ki ga noben mesec nisem ob *pravem* času imel v rokah. Brdska pošta je takrat prihajala v Lj. ob ½ 7. zj. Nestrpno sem čakal doma ekspresnega pisma do ½ 8. ure, ko se mi je mudilo že v šolo. Ako pa K. rokopisa do večera ni dokončal, je moral 'naš pot' *Jurko* s Prevoj ob 1. ponoči oprtiti svoj koš, da mi je zjutraj še pred šolo prinesel v Lj. rokopis.«

vseh deset letnikov Ljubljanskega zvona in ostala dobra in zvesta prijatelja.

Levec je že od vsega začetka veliko dal na Kersnikovo mnenje o pripovednih prispevkih drugih avtorjev (a je želel vedeti, kaj misli tudi o pesmih in dramatskih delih). Značilna je Levčeva sodba o Kersnikovem presojanju literarnih del v pismu Antonu Aškercu: »Ali ne bi mogli nadaljevati pesmij iz *popotnega dnevnika*? To so pravi biseri! In balad je jedna lepša kot druga. Celó strogi Kersnik je ž njimi zadovoljen, kakor vidite iz priložene dopisnice.«¹³⁹ Številne rokopise mu ni pošiljal le v branje in razsojanje, marveč tudi v popravljanje. Tako je Kersnik v Detelovo »Malo življenje« kar krepko posegel. Pismo 12. oktobra 1881: »*Deteli sem pisal denes in mu staval dvojne pogoje: I. da dovoli, da povest toliko skrajšamo, da pojde v enem letu v list, II. da se imenuje s svojim pravim imenom, ker to dela kolikor toliko reklamo. Uverjen sem, da bode Detela vse dovolil.*«¹⁴⁰ Kersnik je včasih preveč »zarezal« v Detelovo besedilo, zato ga je urednik posvaril: »Detelja /.../ Dve prečrtani stvari sem rekel staviti. Zdi se mi, da preveč brišeš.«¹⁴¹ O Podlimbarskega pripovedi »Krokarjev Peter« je Kersnik sporočal Levcu: »Zato sem ti priredil 'Krokarjevega Petra', – ki se po izpuščenih nepotreb-

F. Bernik: Pisma Frana Levca III, 152. J. Staretu je Levec 10. januarja 1890 potarnal: »Kersnik se letos nekaj odteguje; pravi, da mora dovršiti svojo 'Deseto sestro' ter jo kot celotno delo dati na svetlo. Ž njim je sploh križ, ker nikdar ni dobiti rokopisa od njega. Za 12. številko l. 1. sem prejel konec 'Rošlina in Verjanka' šele 3. decembra! Za 1. številko t. l. šele 30. decembra!« Prim. F. Bernik: Pisma Frana Levca II, 103..

¹³⁹ Prav tam, 147.

¹⁴⁰ Kersnikovo ZD VI, 27.

¹⁴¹ F. Bernik: Pisma Frana Levca I, 101.

nostih prav dobro bere. Natisni ga – pridobil boš s tem novega, očitno talentiranega sodelavca.«¹⁴² Zanimivo je, kaj je menil o Aškerčevi romanci »Dvorski norec«: »Gorazdovi pesni tudi nekaj manjka. Človek ne ve, kaj bo sultan storil z norcem, – ali se bo smijal ali jezil, ali je napravil govor kak utis nanj ali ne – meni se vidi to nekako potrebno! Beri še jedenkrat pesen – in potem ji pristavi to kitico: Sultan segel krčevito / z desno je za pas široki, / kjer je tičal handžar svitli! – / – A zakaj ni vdaril norca?«¹⁴³ Kodra ni preveč cenil (že 6. januarja 1882 je Levcu svetoval: »Lepo te prosim, varuj in ogiblji se Kodra!«),¹⁴⁴ zato je brez pomislekov popravljajl njegova besedila (pismo 15. januarja 1889): »Tu imaš zopet vse poslane povesti. Prida ni nobena, a porabiti se dado tri Kodrove, in sicer: Modra krv, katero sem pa prekrstil v 'Iz življenja' ter pre naredil ji konec. To lahko urineš v prihodnji list, ako Koder ne bo ugovarjal mojim pre naredbam, ki so pa po skromnem mojem mnenju le povesti sami v korist. V skrajni sili, in le v taki porabiti smeš: 'Krakarjev gospod', toda črtati ono večno vinopitje, in potem 'Osodopolni križávec menda, ne križévec'. Drugo je pa vse za nič, in ostale Kodrove sem bral uže pred petimi leti, ko si mi jih bil Ti poslal v presojo. Kratke opazke sem pousod napisal.« (Zadnjih dveh pripovedi ni v Ljubljanskem zvonu.)¹⁴⁵ Ker Kersnikov notarski pomočnik Janko Rahnè nikakor ni dokončal svoje humoreske *Nova železnica*, je to storil Kersnik; Levcu je (konec januarja 1888) sporočal: »Tu imaš 'Novo železnico'! Rahnetovo polo-

¹⁴² Kersnikovo ZD VI, 84.

¹⁴³ Prav tam, 89.

¹⁴⁴ Prav tam, 33.

¹⁴⁵ Prav tam, 104–105.

*vico sem jaz dopolnil, in mislim, da se bo vse dobro čitalo.*¹⁴⁶ Seveda ni mogoče mimo Kersnikovega vplivanja, svetovanja in spodbujanja ter popravljanja pripovedi Marice Nadliškove. O tem pove že nekaj Kersnikovih sporočil uredniku: (3. decembra 1889) »Tudi od 'Marice' imam dve daljši. Eno Ti bom na vsak način priredil za 1. januarij.«¹⁴⁷ (5. decembra) »Marična spisa (tj. Iz življenja mlade umetnice in Na obali, op. G. K.) vže predelujem. Bosta za rabo!¹⁴⁸ (14. januarja 1890) »Jutri dobiš rokopis M. Nekoliko ga moram še popraviti.«¹⁴⁹ (21. decembra) »Obenem Ti naznanjam, da pošljem ta teden gotovo en 'einakter', obenem pa Maričino povest (misli na pripoved Na obali, op. G. K.). Popravljati jo še moram.«¹⁵⁰ Itd.

Ni dvoma, da je Kersnikovo svetovanje uredniku in neposredno poseganje v besedila drugih pripovednikov imelo pomemben vpliv na kakovost in vsebinsko podobo Zvona. Levce je večinoma prisluhnil Kersnikovemu mnenju in se nanj zanesel pri urednikovanju, prijatelj mu ni pomagal »samo kot sodelavec, temveč tudi kot vpliven svetovalec, včasih celo kot razsodnik pri vodenju revije« (F. Bernik).¹⁵¹ Urednik je dokaj pogosto spraševal po prijateljevem mnenju. To je opaziti zlasti v drugi polovici Levčevega desetletja in prav posebej zadnja leta (1889 je bil Kersnik sourednik leposlovnega dela). Zato je povsem upravičena trditev, »da

¹⁴⁶ Prav tam, 96.

¹⁴⁷ Prav tam, 117.

¹⁴⁸ Prav tam, 118.

¹⁴⁹ Prav tam, 119.

¹⁵⁰ Kersnikovo ZD VI, 126.

¹⁵¹ F. Bernik: Koncept realizma v Levčevem Ljubljanskem zvonu, 55.

ne bi dočakal list nikoli desetletnice, da ni bilo Kersnikove izpodbujajoče besede« in »da brez Kersnikovega kritičnega očesa in finega okusa prvih deset zvezkov Ljubljanskega zvona ne bi bilo takih, kot jih poznamo danes« (A. Vratuša).¹⁵²

Kersnik je bil Levcu v pomoč tudi pri stikih s Tavčarjem, Stritarjem, Šukljatom in drugimi. Kot je razvidno iz Levčevega dopisovanja s Kersnikom, se je bolj ali manj zamerljivo obnašal do nekaterih soupravljavcev in sodelavcev Zvona. Hitro je vzkipeval in včasih izrekel dokaj neprijetne sodbe. Tako je že od vsega začetka krivil za finančno-naročniški nered pri Zvonu Tavčarja, se čezenj pritoževal Kersniku in ga označeval, da je »*administrator*, da se ga Bog usmili« in da se ga »moramo znebiti«. ¹⁵³ V pismu Janku 5. junija 1882 je zapisal: »Prijatelja tako s Tavčarjem ne bodeva nikoli, ker je on tako sam v sebe zaljubljen, da proti nikomur ni odkritosrčen. Uverjen sem: kakor sta se z Jurčičem že sprla, predno se je Zvon rodil zaradi Zvonovega programa, tako bomo pri Zvonu zdaj z njim imeli pokoro. Pa bodi – si zaradi ljubeга miru! Skušal se bodem vsaj toliko z njim sprijazniti, da bodem v *poslih* mogel z njim občevati; k temu pa ti s svojim pismom lahko mnogo pripomoreš.«¹⁵⁴ In res, Kersnik je tokrat in

¹⁵² A. Vratuša, n. d., 26.

¹⁵³ F. Bernik: Pisma Frana Levca I, 95. V zvezi s tem je natančno Levčevo pismo I. Prijatelju 21. maja 1908, v katerem pravi: »Administracijo ('Naša knjiga') je imel 1. leto Dr. Tavčar. Pa ni šlo! Ni bilo reda in ne pravega računa. Drugo leto jo je prevzel dr. Jožef Stare, pozneje moja žena.« F. Bernik: Pisma Frana Levca III, 152.

¹⁵⁴ F. Bernik: Pisma Frana Levca I, 114.

pozneje z bolj umirjeno in diplomatsko besedo »krotil« Tavčarja in gladil nesoglasja z Levcem. Tudi pozneje, ko se je Tavčar začasno odrekel sodelovanju v Zvonu (zaradi nesoglasja med »radikalci« in »elastiki«) in objavljal v Slovanu,¹⁵⁵ je bil spet Kersnik tisti, ki ga je pridobil za Zvon in blažil spor. Nekaj podobnega se je dogajalo s Stritarjem. Levec se je že ob koncu izhajanja dunajskega Zvona precej oddaljil od Stritarja, zato je moral po Jurčičevi smrti (ko sta s Kersnikom menila, da bi bil primeren za izdajatelja in lastnika Ljubljanskega zvona) posredovati Kersnik in ga je za to tudi pridobil. Levec s Stritarjevim sodelovanjem na literarnem področju večkrat ni bil zadovoljen. Kersniku je npr. leta 1882 jedko pripomnil: »S Stritarjem nisem nič

¹⁵⁵ Kaj je Levec takrat menil o Tavčarju, nazorno izpričuje njegovo pismo Kersniku 11. decembra 1883: »Novorojeni 'Slovan' od dné do dné svoje rožičke kaže bolj proti – 'Zvonu'. Oklenili so se ga vsi zagrizeni Kresovci, tako n. pr. Krek, Trstenjak, Raič i. dr. Tudi naš Tavčar se je ozko zvezal s Hribarjem. In tako nam bode letos dr. Ivan škodoval na dveh straneh, indirektno s svojim pretiranim in afektiranim t. j. neslanim romanom in direktno s 'Slovanom'. Politična stran njegova je obrnjena zoper delovanje vladne narodne stranke, leposlovna zoper 'Zvon', oziroma zoper tebe in mene. /.../ Biti nama je opreznima in delavnima. Hudič je le to, da Tavčarjev roman letos ni za nič. *Detelja* je pa še slabjši. Ti boš moral skrbeti za drobne povesti in gotovo do 15/12 pričakujem obljubljenega doneska.« Po Bernikovem komentarju Levčevih pisem je s »Tavčarjevim romanom« mišljen roman *Mrtva srca*, pri Deteli pa zgodovinski roman *Veliki grof* (izšel v LZ 1885). Pisma I, 132. Kersnik je v letu 1884 v Zvonu objavil: *Rojenico*, *V zemljiški knjigi* in *Gospoda Janeza*. Tavčar po objavi *Mrtvih src* (1884) do avgustovske številke 1888 v Ljubljanskem zvonu ni objavljajal. Med tem časom je v Slovanu objavil povest *Janez Sonce* (prvi del 1885, drugi del 1886) in kratki pripovedi *Posavčeva češnja* in *Šarevčeva sliva* (1887). Prim. M. Boršnik: *Ivan Tavčar – leposlovni ustvarjalec*, 546–547.

kaj zadovoljen. Tisti 'Drobiž' (tj. deset enokitičnih pesmi pod tem naslovom, op. glej Pisma Frana Levca I, 282), to so bile že same *smeti*. Tudi za ta list mi je poslal nekaj pomladanskih 'odpadkov'. Naposled bo vender le res, da se je mož izpisal in – postaral« (19. marec 1882).¹⁵⁶ In po-

¹⁵⁶ F. Bernik: Pisma Frana Levca I, 111; prim. tudi Pisma II, 70 – Levčevo pismo J. Staretu 17. aprila 1883: »*Stritar* je štulo napel; zakaj, nihče ne vé. Septembra meseca mi je poslal zadnji donesek, ki se je pa zdel Kersniku tako slab, da mi ga je odsvetoval tiskati. Najbrž ga je ujezilo, da so ljudje njegovim v 'Zvonu' lani natisnjenim stvarjem unisono naglas zabavljali. Saj so bile pa tudi res prav otročje pesmi!« I. Prijatelj je v Slovenski kulturnopolitični in slovstveni zgodovini (=SKPSZ) VI na strani 120 zapisal: »A ne samo pisatelji Levstikove realistične smeri, ampak tudi inteligentnejši čitatelji so silno strogo in negativno ocenjevali Stritarjeve prispevke v 'Ljubljanskem zvonu', o čemer je sporočil Levec Kersniku v svojem pismu z dne 14. maja 1882 naslednje: 'Ti, s *Stritarjem* smo vender kupili – strašanskega divjega mačka v žaklju! Ljudje njegove dozdej v Zvonu priobčene stvari neusmiljeno kritikujejo.'« Levec tudi s Stritarjevimi Pogovori v Ljubljanskem zvonu 1882 ni bil zadovoljen, zato je prosil Kersnika, naj Stritarju 'po ovinkih' pove, kaj bi bilo za Zvon primerno. Stritar je bil užaljen in je umolknil. Šele ko je Levec poleti 1883 objavil Stritarjevo prigodnico Pozdravljen, svetli car, v Ljubljani, se je omehčal in poslal verzificiran dramatični prizorček Na ljudski veselici (1883). Levec mu je to leto objavil tudi enodejanko Nedolžni! – nato je spet umolknil. V letu 1884 je Stritar Zvonu poslal nekaj pesmi: Sirota, Nosan, Spomladi le nikár!, Josipini Turnograjski na prerani grob. Iz Stritarjevega pisma Levcu 5. februarja 1884 se da sklepati, da je tudi Stritar pritegnil 'elastikom', kar ga je zbližalo z Levcem. Stritar je začel v Ljubljanskem listu objavljati feljtonistična Dunajska pisma (Ljubljanski list je iz Zvona ponatisnil tudi pesem Spomladi le nikar!). V Ljubljanskem zvonu je izšla njegova črtica Oče za sina. Stritar je nato zbolel in se v Ljubljanskem zvonu v drugi polovici leta 1884 ni več oglašal, medtem ko je v letu 1885 kar precej sodeloval

novno je bil Kersnik tisti, ki je na Levca vplival pomirjevalno. In še bi lahko navajali.

Najpomembnejšo vlogo je Janko odigral pri prepričevanju Levca, naj ne opusti urednikovanja Zvona. To se je dogajalo od leta 1886 (nakazovalo se je že prej, prvič 1883)¹⁵⁷ razmeroma pogosto, z vedno večjo nervozo in malodušnostjo. Levec je bil trdno prepričan, da mu je pri urejanju Zvona zelo škodila naklonjenost do »elastikarjev« (zlasti Šukljeta). Ivan Prijatelj je o tem ugotavljal: »Ljubljanske-

s pesmimi in Pogovori. K izboljššanemu razmerju z Levcem je prispevalo tudi Levčevo posredovanje pri založniku Bambergu, ki naj bi izdal Stritarjeve zbrane pesmi. Levec se je dogovoril za razmeroma visok avtorski honorar, toda kupčija se je iz neznanih vzrokov razdrla. Stritarjevo prošnjo, naj bi Levec posredoval pri Slovenski matici, je Levec uslišal, vendar se zadeva ni tako naglo reševala. Vmes je urednik Stritarju nekaj malega črtal v Pogovorih in takoj je bil ogenj v strehi. Stritar je uredništvu Zvona pisal užaljeno dopisnico(!) z naslednjo vsebino: »V prihodnji številki ni treba hraniti prostora 'pogovorom', ker jih ne bode.« To je bilo v avgustu, 25. oktobra pa je poslal Levcu pismo in se Zvonu odpovedal: »Čas je, da storim, kar sem že dolgo časa nameraval. Naznanjam Vam torej, da od sedaj zanaprej ne bom več solastnik in tudi ne sotrudnik 'Ljubljanskemu Zvonu'!« Odslej srečamo Stritarja v Zvonu v letu 1886 s pesmijo Rojakom, leta 1887 s predavanjem Srcé, 1889 s sestavkom Levstik (s spomini nanj). Toda od leta 1895 se je pogosteje oglašal v Ljubljanskem zvonu, ker ga je k sodelovanju povabil Viktor Bežek, medtem ko Kersnika in Tavčarja ni. O vsem tem prim. I. Prijatelj: SKPSZ VI, 119–140.

¹⁵⁷ Vratuša, n. d., 63–64: »Levec je sicer dobil od Hribarja zagotovilo, da bo Slovan izključno političen list, vendar je bil že na tem, da bi Zvon s koncem 1883 ustavil. Deloma iz osebnih zamer, a največ zato, ker mu je jemala profesorska skušnja ves pogum. Vzpodbujanje Celestinovo, predvsem pa Kersnikova odločnost je to namero preprečila.«

mu zvonu' je *mного škodovalo*, da se je bil njegov urednik tako zelo *angažiral za vladno stranko*.¹⁵⁸ 24. marca 1886 je Levce Kersniku resignirano pisal: »Stritar je 'Zvonu' pokazal figo; zdi se mi, da se mu tudi Ti odteguješ; naročniki mu obračajo hrbet in ker sam nimam ne toliko kapitala ne toliko zmožnosti, da bi list vzdržal, odločil sem se za to, da ga neham izdavatı konec leta 1886.«¹⁵⁹ Kersnikov odgovor na to pismo ni ohranjen, je pa iz Jankove večje pisateljske pripravljenosti videti, da je Levca tolažil in mu želel čim bolj pomagati, čeprav to ni rodilo sadu, saj je v tem letu v Zvonu objavil samo kratki pripovedi *Mačkova očeta* in *Mohoričev Tone*. Iz celotne korespondence z Levcem v tem letu je videti, da je skušal vplivati spodbudno in pomirjevalno, čeprav se je vmes tudi razjezil: v pismu 22. junija mu je zabrusil – *»Le ne tarnaj tako po – babje!«*¹⁶⁰ Za opogumljenje mu je za prihodnje leto (1887) obljubil povest *Testament*, ki jo je Levce napovedal že za leto 1886, toda takrat je Ker-

¹⁵⁸ I. Prijatelj, n. d., 243. Na strani 237 je Prijatelj komentiral: »Ta okoliščina, da se je bil Levce eksponiral za vladno stranko, je povzročila, da so od 'Zvona' odpadali naročniki in ga zapuščali nekateri odlični sotrudniki, o čemer je dne 5. februarja 1884 sporočil Levce Janku Kersniku naslednje: 'Število naročnikov se je letos znižalo za blizu 180. Vzroki so ti znani. Samo v Ljubljani smo izgubili blizu 70 naročnikov, največ *dijakov*, ki so se prijeli Slovana. Od *poštih* se je največ naročnikov pogubilo na Notranjskem in Goriškem. Ni čudo! Po Goriškem strastno delajo zoper Zvon. Erjavec je te dni pisal Levstiku, da nikakor ne umeje, kako more Slov. Narod še priporočati Zvon. Železnikarju očita nedoslednost, ker hvali Zvon! Gregorčič piše *Gruntarju*, kakor mi je ta sam pravil v nedeljo, da mora na vse kripnje delati za Zarnika ... Šukljeta imenuje Gregorčič Schulverein No. II.« Prim. tudi F. Bernik, n. d., 135.

¹⁵⁹ Bernik, n. d., 163–164.

¹⁶⁰ Kersnikovo ZD VI, 85.

snik ni napisal. Zdaj je to uresničil in povest je izhajala v Zvonu od januarja do avgusta (z izjemo julija) 1887.

Kersnik je tudi precej pripomogel, največ pa seveda deželni predsednik Winkler, da je Levce dobil tako zaželeno okrajno šolsko nadzorstvo v radovljiškem okraju. To ga je do neke mere pomirilo. Naslednje leto so se Levčeve »grožnje« ponovile; Zvon so napadli škofje goriške nadškofije, poleg tega se je proti uredniku Zvona in šolskemu nadzorniku Levcu oglasil nemški državni poslanec Moritz Weitlof in se posebej lotil objav Trdinovih »Verskih bajk na Dolenjskem«. Levca je to močno razburilo, odločno se je zagovarjal v Zvonu, pa vendar ... Tokrat je dobro nanj vplival pripovednik in zgodovinar Josip Starè, ki je Levca navdušil z nekaj novimi zamislimi pri vsebinski bogatitvi Zvona, poleg tega je konec leta 1887 prenehal izhajati Slovan, ki ga je Levce imel za neprijetnega konkurenta,¹⁶¹ opogumila ga je tudi Šukljeta odločna zavrnitev poslanca Weitlofa.¹⁶²

¹⁶¹ Levce 6. januarja 1888 Kersniku: »'Zvonovi' naročniki letos jako počasno kapajo. Vendar sem boljše volje nego druga leta, ker mi je odlegla 'Slovanova' mora. Vselej sem bil slabe volje, kadar sem na svoji mizi ugledal ta leposlovni 'nebodigatreba'. Proti 'Kresu' sem bil popolnoma ravnodušen; naopako, še vesel sem ga bil, ker je s praznoto svojo delal 'Zvonu' reklamo. 'Slovana' pa so rodili 'Zvonovi' *odpadniki* – naši ljudje ter z ilustracijami svetu metali peska v oči in vsakumu lahko odpuščaš, samo ne izdajici – apostate!« F. Bernik, n. d., 168.

¹⁶² Levce je J. Staretu v pismu 24. maja 1887 zatrdil: »Šukljetu delate krivico. Prav moško se je potegnil za 'Zvon', a nemški listi so to zamolčali. Njegov govor pa se bere v 'Slov. Narodu', 'Slovenec' pa *odobrava* Weitlofov napad, dasi v tisti Trdinovi bajki /.../ beseda *Nemec* še imenovana ni.« F. Bernik: »V 29. verski bajki na Dolenjskem«, objavljeni v 'Ljubljanskem zvonu' 1881 (str. 291–292), v resnici ne gre za Nemce, temveč za nemškutarje.« Pisma Frana Levca II, 261.

V letu 1888 so Zvon močno napadali nemški časniki, ostri so bili tudi napadi Rimskega katolika v zvezi z Aškercem in Trdinovimi »Bajkami in povestmi o Gorjancih«, število naročnikov je padlo, skratka, Levec je spet zapadel v malodušje. Že februarja je Kersniku zagotavljal, da Zvon »poje letos najbrž zadnje leto«, v pismu 5. novembra je resignirano zapisal: »Dolgo časa sem vse te napade molčé prenašal, a dalje ne morem. Osamljen, kakor sem, ne morem se tem združenim navalom upirati. Moči mi pojemajo in sklenil sem za trdno, da s koncem tega leta opustim 'Ljubljanski Zvon'.«¹⁶³ Kersnik je Levcu vneto redigiral prispela pripovedna dela drugih pripovednikov, mu »mašil uredniške luknje« s humoreskami (*Nova železnica, Dva adjunkta, Dohtar Konec in njegov konj*), močno pohvalil njegov spis o Jurčiču (objavljen v julijski številki Zvona: »Spomini o Josipu Jurčiči«) in se v pismu 9. novembra resno pogovoril s prijateljem: »*Ti 'Zvona' ne smeš in ne moreš pustiti! Kaj si boš nakopal s tem korakom na glavo? Posmeh vseh in škodoželno veselje Zvonovih 'prijateljev', na drugi strani pa s tem nobene maroge ali lise ne boš spral, katere Ti sedaj rišejo na hrbet. Malo več debele kože – te Ti manjka! / In če imaš le malo ljubezni do našega slovstva – kaj porečeš? Ali moreš pustiti, da izgine leposlovje z enim samim skokom z mize našega naroda? Ne, prijatelj! 'Zvon' ne sme prenehati in Ti ga ne smeš pustiti, ker si zračen ž njim in ker brez Tebe 'Zvon' ni več 'Zvon'! / Nadjam se, da si tisto prvo jezo uže prespal in prosim Te prav lepo, da se ne prenašliš.*«¹⁶⁴ Najbolj je Janko Levca opogumil z obljubo, da mu bo za Zvon v prihodnjem letu pisal *Rošlina in Vrjanka*; obljubo je res izpolnil. Tako je Levec 1889

¹⁶³ Bernik: Pisma Frana Levca I, 170, 177.

¹⁶⁴ Kersnikovo ZD VI, 101–102.

nadaljeval z urejevanjem, kljub temu da napadi na Zvon niso prenehali, kar ga je močno obremenjevalo. Janko je prijatelju pridno pomagal s sourejevanjem leposlovja, razen tega je za nekaj časa prevzel Zvonovo Listnico, se navdušeno ukvarjal z mladimi literati in vneto pisal odgovore ter dajal mladim mentorske nasvete.

V letu 1889 Zvon ni doživel kakšnih večjih pretresov, naročniki so počasi pritekali, napadi na Zvon sicer niso penehali, toda Levec jih je razmeroma dobro prenašal, Kersnik je sproti pisal *Rošlina in Vrjanka* in urednik je imel s prijateljem podobne težave kot v prejšnjih letih. V njem je živelo upanje, da bo imenovan za deželnega šolskega nadzornika. To se v začetku leta ni zgodilo, imenovan je bil drug in Levčevemu potrpljenju in upanju je izbilo dno. Očitno se je zaradi vseh nakopičenih problemov (osebnih, poklicnih, uredniških) dokončno odločil, da pusti Zvon. 28. aprila 1890 je Kersniku resignirano zatrjeval: »Jaz lista ne morem dalje uredovati, kajti ti večni napadi na 'Zvon' spravili me bodo iz uma /.../. Razven svojih ljudi in razven tebe, ni v Slovencih človeka, ki bi me v resnici rad imel. Zatorej te kot jedinega in zadnjega prijatelja prosim prijazno, svetuj mi v dveh stvareh: 1.) Kaj naj odgovorim Šukljetu! 2.) Ali naj na perfidni 'Slovenčev' napad kaj odgovorim, ali naj molčim.«¹⁶⁵ Kersnik mu je obljubil ekspresno pismo, toda odgovor se ni ohranil in tako ne vemo, kaj je Levcu odgovoril in mu predlagal, naj stori. Šuklje mu je namreč svetoval, naj sprejme direktorsko mesto v Novem mestu, za kar se Levec ni odločil. Slovenec pa je napadal Zvon zaradi kratkega povzetka govora Danila Majarona o Da-

¹⁶⁵ F. Bernik, n. d., 192.

vorinu Trstenjaku, o katerem je bilo zapisano: »*Trstenjak* je skoro jedino le s slovensko inteligenco, zlasti z mlajšo, občeval in dopisoval, ker ni bil suženj svojega stanu, ker ni iskal dogmatikov, nego *resnicoljubnikov* in takih, ki so po idealih hrepeneli. Najbolj je čislal tiste, ki so imeli vedno pogum, *resnico povedati*.«¹⁶⁶ Slovenčev članar je zaradi teh trditev silovito napadel Zvon in njegovega urednika. Majaron je javno zanikal, da bi izgovoril inkriminirane besede, in tako je vse padlo na Zvon. Da Levec ni molčal, je dokaz njegov odločen zagovor v majski številki Zvona 1890 z naslovom »Duh Trstenjakov po 'Ljubljanskem Zvonu'«. ¹⁶⁷ Ali je Kersnik Levcu kaj takega svetoval in ali je prebral Levčev zagovor, preden ga je ta objavil, lahko samo ugibamo. Dejstvo je, da je bila tudi to kaplja čez rob in Levec je vse pripravil, da bo opustil urejevanje Zvona. Kersniku je svojo odločitev natančneje razložil v pismih 23. julija in 17. novembra 1890. Janka je prosil za podporo pri njegovih dogovorih in mu predlagal, naj sprejme izdajateljstvo Zvona: »Ugibali smo sem in tja in naposled uganili – da bi bilo najbolje, ko bi se *ti* podpisal za *izdajatelja*. *Saj daš samo imé* in tvoje imé bi vleklo. Ljubi Janko, stori zaradi lista to, če že zaradi prijateljstva nečes,« tako ga je Levec nagovarjal v pismu 18. decembra.¹⁶⁸ Kersnik Levca zdaj ni več prepričeval, ker se mu je zdelo brezupno, toda izdajateljstva ni odklonil (pismo Levcu 21. decembra).¹⁶⁹ Zvon je prevzela

¹⁶⁶ Prav tam, 337 (F. Bernik). Prim. Ljubljanski zvon 1890, 256.

¹⁶⁷ Prim. Ljubljanski zvon 1890, 319–320.

¹⁶⁸ F. Bernik, n. d., 194, 196–199.

¹⁶⁹ Kersnikovo ZD VI, 126. Oglejmo si nekaj podatkov o naročniškem nihanju Ljubljanskega zvona. Prvo leto so Zvon tiskali v 1700 izvodih, naročnikov, ki so plačevali, je bilo 1400. Leta 1882 je bilo 1584 naročnikov in konec leta 1883 1200. Februar-

Narodna tiskarna, odgovorni urednik je postal Ivan Tavčar in urednik Anton Funtek. Narodna tiskarna se je obvezala, da bo poravnala finančne obveznosti, ki jih je Zvon imel za zadnje številke. Z letom 1891 se je končalo zelo pogosto dopisovanje med Kersnikom in Levcem – ni bilo več skupnega cilja, toda ostala sta v tako dobrih prijateljskih odnosih, kot sta bila dotlej.

Naj navedemo Prijateljevo oceno Levčevega urednikovanja Ljubljanskega zvona: »Levec je ustvaril z njim tip, ki je veljal v slovenski literarni publicistiki dolgo časa in po pravici za vzor. Vse, kar je slovenska muza najboljšega producirala v tem obdobju, je izhajalo v 'Ljubljanskem zvonu'. Fran Levec, ki je bil izšel iz Levstikove in Stritarjeve šole, je razpolagal s finim estetskim čutom pri presojanju literarnih doneskov in z nekim posebno srečnim instinktom pri iskanju, odkrivanju in likanju mladih talentov. O večini pisateljev osemdesetih let moramo reči, da bi ne bili ustvarjali tako, zlasti pa ne toliko, da jih ni vzpodbujal in vodil Levec. Napredek od 'Dunajskega' k 'Ljubljanskemu zvonu' je bil za razvoj slovenske literature jako velik in pomemben. /.../ Levec je s svojim 'Zvonom' napravil prvi korak k revijalni obliki, v kateri so zavzeli največ prostora seveda predvsem oni predmeti, ki so tvorili strokovno zanimanje urednika samega: leposlovje, jezik in narodna zgodovina. Urednik Levec pa je dajal mladim pesnikom in pisateljem času pri-

ja 1884 je bila naklada 1135 izvodov, plačujočih naročnikov pa okrog 1100. Februarja 1885 je imel Zvon le 950 naročnikov in naslednje leto 900. Najnižjo naklado in najnižje število naročnikov je imel Zvon 1888: niti 800. Nato si je Zvon počasi opomogel, tako da je ob koncu leta 1890, ko je Levec Zvon zapuščal, že spet bilo 1050 naročnikov. Prim. A. Vratuša, n. d., 63–67.

merne, zmerno-realistične (ali po Kersnikovo: 'poetično-realistične') literarno-razvojne smernice bolj v privatnem dopisovanju kakor v lastnih člankih v listu, v katerem se je v tem pogledu držal rezervirano precej v ozadju, prepuščajoč še sredi osemdesetih let Stritarju, da je v listu razvijal svoje zapoznele teorije. To je bil vzrok, da se pri nas ni razvil dosleden in krepak realizem v času, ko je ta literarna smer v drugih literaturah rodila pomembna dela.«¹⁷⁰

Kot smo ugotovili, je bil Kersnikov vpliv na urejanje Zvona dokaj velik in ustvarjalen. S tem v zvezi je zanimiva krajša epizoda iz leta 1889, ko je Kersnik napisal nekaj Listnic. To delo je prej opravljal urednik Levec in svoje Listnice (imenovane tudi Urednikova listnica, Iz urednikove listnice, Listnica uredništva) v letih 1881–1888 v večini primerov objavljaj na ovitkih posameznih števil. Kersnikove (tako kot Levčeve niso bile podpisane) so bile objavljene proti koncu februarke, marčne in majske številke Ljubljanskega zvona 1889.¹⁷¹ Kot je mogoče razbrati iz Kersnikovih pisem uredniku, ga je prebiranje pisanja nadbudnežev veselilo, in če se mu je zdelo kaj nadpovprečno, je Levcu priporočil za natis. 6. februarja 1889 je Levcu pisal: »*Le pošljaj! Ti ne veš, koliko veselih uric mi čitanje teh povestij in pesni napravlja. Najboljše pa so pisma, ki jih spremljajo. Jaz ljudi ali človeštvo od te strani še nisem poznal. To je ukovito!*« 16. aprila je Levcu sporočal: »*Pošlji mi kaj za listnico! Saj veš, da rad berem.*« Nadliškovo si je v celoti »prisvojil« in ji je bil dober mentor – kritik in vodnik.¹⁷²

¹⁷⁰ Prijatelj, n. d., 348–349.

¹⁷¹ Bibliografsko kazalo LZ, 320–321.

¹⁷² Kersnikovo ZD VI, 107, 111; prim. tudi str. 541 (F. Bernik).

Tudi iz Listnic lahko ugotovimo, da je imel Kersnik izbrušen okus; v svojih kritičnih pogledih na poslane izdelke ni bil prizanesljiv, toda stvaren, prijazen, nikoli žaljiv, večkrat je zavil resnico v šaljiv ton, skušal je dobro spodbujati in slabo zavračati. Opozarjal je na zametke nadarjenosti in kje so težave. Enemu od avtorjev je dejal, da se kaže v njegovem delu »*krepak talent, ki pa tava po megleni, vlažni in osladni sentimentalnosti, kakor izgubljen popotnik po gošči*«. Drugemu je nekoliko zafrkljivo zavrnil ljubezensko liriko, ki je opevala ljubljeno dekle, češ da se mu ta deklica »*smili in bojimo se, da tudi najhujše muke ni obvarovana – bojimo se, da ji berete svoje pesmi. Gospod, milost!*« Duhovito je zavrnil avtorja, ki je spisal pripoved »Ljubljanska megla« z besedami: »*Oprostite, a vendar je tako, da smo se naglas smijali, čitajte Vašo 'Ljubljansko mēglo', dasi je sama ob sebi silno tragična, – namreč – povest, ki ste jo krstili takó. /.../ toda neverjetno je, da bi skrben oče – kramar zarad te 'proklete megle' c. kr. sodnemu adjunktú odrekel hčerko, da bi zaradi te megle ona umrla, stari umrl in naposled še adjunkt umrl. Prosite in molite, da odbor za osuševanje barja isto res osuši, potem tudi ne bode tako megleno na – Poljanah in tacih meglenih povestij ne bo treba pisati.*«¹⁷³

Za Kersnikovo literarnokritično pisanje je značilen odgovor nekemu J. C. v marčni Listnici. V februarškem nadaljevanju *Rošlina in Vrjanka* je pisatelj uporabil besedo »far«, kar je pri J. C. zbudilo pomisleke in ogorčenje. Kersnik je na to odgovoril (ni se izdal, da je on pisec odgovora, prizadeti je lahko mislil, da je urednik): »*Vas je užalila tiskana beseda 'far'. Ali ne veste, da je psovka le tedaj psovka, kadar jo*

¹⁷³ Prav tam, 368, 373, 375.

rodi in spremlja *animus injuriandi*? Ali mislite, da bodo čitaje v kaki povesti besedo: 'škrijc', vsi p. t. škrijci odrveneli, da jim bo, kakor Vam po svojem izvestji 'zavrela krv do zadnje srage (sic!) ob enem po vseh žilah'? Gotovo ne! Kersnik je realista, on riše ljudi take, kakeršni so, a ne, kakeršni bi morali biti v naši domišljiji ali po uku tega ali onega; zatorej tudi pijanemu ranocelniku Štupi, katerega rabi v okviru svoje povesti, ne more na jezik pokladati moraličnih propovedij, katerih Štupa ni zmožen. Končno pa Vas prosimo: Varujte si svoje stališče in širite si svoje obzorje in ako Vam pač neče biti 'vodnik sreč', potem Vam bodi vsaj sv. Avguštín: 'In omnibus caritas!' Sicer pa prebirajte 'Rimskega katolika', pa ne kar tako tja v jeden dan, ampak s kritičnim očesom, kakor ste do sedaj – nas! Tako bo vsem in za vse prav!¹⁷⁴ Kot vemo, Kersnik tudi previdnemu Levcu ni dovolil, da bi mu v povesti črtal besedo »far«. V pismu 21. januarja 1889 mu je zabičal: »In še nekaj: Tistega 'farja' v današnjem rokopisu na noben način ne smeš črtati!¹⁷⁵ (O Kersnikovih literarnokritičnih sestavkih v Ljubljanskem zvonu v naslednjem poglavju.)

¹⁷⁴ Prav tam, 371–372.

¹⁷⁵ Kersnikovo ZD VI, 106.

**KERSNIKOVI
LITERARNOESTETSKI POGLEDI
IN LITERARNOKRITIČNA MERILA**

Kersnikove literarnoestetske poglede in literarnokritična merila je razen iz razsutih drobcev po korespondenci, podlistkih in drugih spisih mogoče ugotoviti na podlagi tehle njegovih sestavkov: *Razvoj svetovne poezije* (v nekaj nadaljevanjih v januarju – od 3. do 8. številke – v Slovenskem narodu 1878, podpis J. B. K.), *Dvanajst večerov* (januarska številka Ljubljanskega zvona 1888), *Beatin dnevnik* (junjska številka Ljubljanskega zvona 1888), *Godec* (junjska številka Ljubljanskega zvona 1889) ter *Balade in romance* (junjska, julijska, oktobriska in novembrska številka Ljubljanskega zvona 1890).

Predavanje o razvoju svetovne poezije je imel Kersnik 4. marca 1877 v ljubljanski čitalnici, v njegovi gledališki oceni 30. novembra istega leta pa je zapisano značilno mnenje o igri »Prestop žene« francoske pisateljice Delphine de Girardin. Zadeva ne bi zbudjala pozornosti, če ocenjevalec ne bi umestil zanimivega odstavka, ki se glasi: »*Pisana je igra na isti realistični podlagi, ki označuje vsa dela novejšje francoske literature in ki ima to dobro stran, da predstavlja resnico in da se ne lovi po nenaravnih, čmerikavo-sentimentalnih izmišljenih prizorih, kakor smo jih preveč vajeni, bodisi žalibog pri mnogih nemških dramatičnih delih ali pa ravno tako žalibog pri redkih pridelkih naših domačih nade polnih poetov.*«¹⁷⁶ Izrazil je svojo naklonjenost literarni stvaritvi, ki je po njegovem temeljila

¹⁷⁶ Kersnikovo ZD V, 409.

na »realistični podlagi« in ki »predstavlja resnico«. Spoznanje, da je v sedanjosti »na idealizem prišel realizem«,¹⁷⁷ ki ga je izrekel v omenjenem predavanju, je kot pozitivno vrednoto poudaril ob neposrednem obravnavanju literarnega dela, s katerim se je takrat seznanilo ljubljansko gledališko občinstvo. Srečala sta se načelno izhodišče in praktični primer.

Kersnik je začetni del predavanja namenil razlagi svojega pojmovanja pozitivistično-empiričnega pogleda na življenje in svet, pri čemer moramo biti pozorni na naslednje formulacije: 1. »Ves svet, kakor vsaka stvar na svetu, ima svoj postavni, v principu vedno enak tek in razvitek, ki se vrši po naravnih zakonih.«¹⁷⁸ 2. Vse, kar vidimo, kar čutimo in slišimo, in celo mi sami – vse se ravna po zakonih, katerim se nihče ogniti ne more.¹⁷⁹ 3. In kakor je posameznik podvržen vplivu vseh naravnih zakonov, tako je tudi s celimi rodovi, tako je s celim človeštvom.¹⁸⁰ 4. Vsak dan skušimo nekaj in skušenj je od dne do dne več. Od dne do dne se nekaj novega naučimo, prejšnje ostane, novo se pridruži in tako – napredujemo.«¹⁸¹ Ob vprašanju, odkod mlademu Kersniku vse te ideje in takšni nazori, je treba upoštevati ugotovitve urednika prvih petih knjig *Zbranega dela*, ki pravi: »Čeprav je predavanje, kakršno je, izredno pomembno kot manifestacija Kersnikovega pozitivizma in sploh njegovega pogleda na svet, vendar niso izvajanja v njem vseskozi plod njegovih dognanj, saj se je pisec nemalo kje naslonil na dela, ki jih je poznal in visoko cenil. /.../ moramo omeniti, da se je Kersnik v svojem predavanju

¹⁷⁷ Prav tam, 344.

¹⁷⁸ Prav tam, 328.

¹⁷⁹ Prav tam, 329.

¹⁸⁰ Prav tam, 330.

¹⁸¹ Prav tam, 331.

najbolj oprl na obsežni idejni oris evropske zgodovine, ki ga je podal John William Draper v spisu 'Geschichte der geistigen Entwicklung Europas'. Delo je prevedel iz angleščine v nemščino A. Bartels in je izšlo v Leipzigu v dveh zvezkih leta 1865. Prvi je Kersnika nanj opozoril Levec, ko mu je 29. decembra 1869 pisal z Dunaja, češ da mu posebno priporoča dve knjigi: Draperjevo zgodovino evropske civilizacije in Bucklejevo zgodovino angleške civilizacije. 'To je paša zate,' izjavlja. 'To je prava zgodovina /.../. Naučil se boš neizrečeno veliko iz njih.' In v resnici se je Kersnik leta 1870 na Dunaju z vso vneto lotil obeh avtorjev. Draperja si je takrat celo kupil in ga tudi kasneje prebiral. V izvodu, ki se je ohranil v njegovi zapuščini (drugi zvezek se je med zadnjo vojno izgubil), odkrijemo vse polno občrtanih in podčrtanih mest. In iz njih lahko doženemo, kaj ga je v delu pritegnilo in kaj se mu je zdelo zlasti važno.¹⁸² Po sedanjem vedenju: izgubljen je prvi del, medtem ko je drugi evidentiran v seznamu Kersnikove knjižnice.¹⁸³ V tem zvezku je malo občrtanih mest,

¹⁸² Prav tam, 626–627 (A. Ocvirk).

¹⁸³ Kersnikova knjižnica, ki je bila bogata, se ni v celoti ohranila (vojna!). Iz ohranjenega fonda je danes razvidno, da je (tako sklepano) knjižne izdaje slovenskih avtorjev zbiral v celoti (želel je imeti popolno sloveniko), od preostalih knjig pa je bila večina v nemščini, nekaj tudi v ruščini in izjemoma v drugih jezikih. Iz seznama do danes ohranjene Kersnikove knjižnice, ki ga je skrbno in strokovno sestavil (2008) mladi zgodovinar Mitja Potočnik, bližnji sorodnik sedanjega gospodarja brdske graščinske posesti Franca Kersnika, je videti, da so bili Kersnikovi (poleg drugega) naročeni na nekaj zbirk, ki so vsebovale dela nemških in svetovnih klasikov ter sodobnih nemških in drugih pisateljev. Zbirke so povsod ohranjene, poglejmo katere: Sämtliche Werke (ohranjenih okr. 23 zv.), Collection Verne (7 zv.), Russische Taschen-Bibliothek (22 zv.), Die besten Romane (86 zv.), Collection Hartleben (109 zv.), Collection Spemann (118 zv.) itd. Skupno število

več jih je v Bucklejevi »Zgodovini angleške civilizacije«. Prebiranje obeh del prepriča, da je Kersnik marsikatero idejo našel pri teh dveh avtorjih, zlasti pomembno pa je, da se je navzel duha, ki veje iz besedil. V opombah navajamo nekaj odlomkov, ki jih je naš pisatelj občrtal.¹⁸⁴

ohranjenega knjižnega fonda je 882, s tem da je vmes nekaj knjig, ki so jih dodali po Kersnikovi smrti in so mlajšega datuma.

¹⁸⁴ V drugem zvezku J. W. Draperjevega dela *Intellectual Development of Europe*, v nemškem prevodu *Geschichte der geistigen Entwicklung Europas*, si je Kersnik označil naslednji odstavek: »Kritično oko loči, da se duhovne poti neke določene generacije razlikujejo od poti njenih prednikov. Nove predstave in novi načini ravnanja so znak, da je neopazno prišlo do spremembe. Čeravno sprememba po nekem krajšem časovnem presledku pač ne prinese veliko, čez čas vendarle neizogibno pride do tega, da družba preraste svoje življenjske oblike in življenjska pravila. / .../ Ne glede na to, kolikšna je moč vlad ali človeškega ugleda, je nemogoče, da bi lahko ustavila duhovni napredek, kajti ta si utira pot s pomočjo organskega zakona, na katerega noben od njih nima vpliva« (1865, str. 320).

V prvem zvezku H. T. Bucklejevega dela *The History of Civilization in England*, v nemškem prevodu *Geschichte der Civilisation in England*, je Kersnik označil več odstavkov, npr.: »In prav negotovost o obstoju samozavedanja kot neodvisne zmožnosti in ugovarjanje svojim lastnim izjavam, če kot takšno obstaja, sta dve od mnogih načel, ki sta me že zdavnaj prepričali, da se metafizika s svojo običajno metodo opazovanja individualnega duha nikdar ne bo povzdignila v znanost. Z uspešnim proučevanjem te se lahko nadaljuje le z uporabo zgodovinsko odkritih in izpeljanih zakonov, ki jih je treba razviti s pomočjo pregleda celotnega področja tistih obsežnih pojavov, ki nam jih ponujajo dolgi tok zgodovine človeštva« (1868, str. 16).

»Vendar pa nas že površno poznavanje zgodovine uči, da se ta duh časa nenehno spreminja in nikdar ni popolnoma isti, tudi ne v deželah, ki so si najbolj podobne, ali v dveh generacijah iste dežele, ki si sledita ena drugi. Mnenja, ki so v neki naciji splošno znana, se v marsikaterem pogledu spreminjajo iz leta v leto, in

V drugem (obsežnejšem) delu predavanja (razprave) je poslušalcem predstavil kratek pregled svetovne književnosti. Ta Kersnikov pogled na svetovno literaturo vse premalo upoštevamo in bi ga morali vedno omenjati v začetnem poglavju slovenskih pregledov svetovne književnosti. Ni

kar v nekem obdobju velja za nesmisel in krivoverstvo, postane v novem obdobju stvarna resnica; toda tudi ta bo pozneje ponovno nadomeščena z nečim novim. Ta izredna nestanovitnost v običajnem merilu človeškega ravnanja kaže, da morajo biti sami pogoji, od katerih je merilo odvisno, zelo spremenljivi. Očitno pa so ti pogoji, kjer pač obstajajo, viri moralnega in intelektualnega ravnanja povprečne množice ljudi» (str.152).

»Kako odveč je torej civilizacijo pripisati religiji in kako zelo nespametni so poskusi vlad, da bi zaščitili neko religijo! Če ustreza narodu, potem religija ne potrebuje zaščite, če mu ne ustreza, potem ne bo naredila nič dobrega« (str. 229).

»Resnično znanje, tisto, na katerem temelji civilizacija, obstaja edino in samo v poznavanju tega, v kakšnem razmerju stojijo dejstva in ideje eno ob drugem in med seboj, z drugimi besedami, v poznavanju fizičnih in duhovnih zakonov. Če bo kdaj koli prišel čas, ko bodo znani vsi ti zakoni, bo krog človeškega znanja sklenjen. Medtem pa je vrednost literature odvisna od tega, v kolikšni meri sporoča o poznavanju teh zakonov ali o sredstvih, s pomočjo katerih bi jih lahko odkrili. Naloga vzgoje je pospešiti to veliko gibanje in tako povečati uporabnost in spretnost ljudi, da bolj uporabljajo pripomočke, ki jih imajo. Dokler bo literatura služila temu namenu, bo izredno koristna. Toda gledati na poznavanje literature kot na predmet vzgoje pomeni napačno ocenjevati red stvari in pustiti, da namen služi sredstvom. Pogosto je mogoče srečati ljudi, ki jih imenujejo visoko izobraženi, njihovo znanje pa je zaradi učinka vzgoje zgolj nazadovalo. Pogosto jih srečamo preobremenjene s predsodki, ki se jih kljub njihovi načitanosti niso otrešli, temveč so se zaradi nje le še bolj ukoreninili. Kajti literatura, ta zbiralnik misli človeštva, ni le polna modrosti, temveč je tudi polna neumnosti. Korist, ki jo je mogoče pridobiti iz literature, ni odvisna zgolj od literature same, temveč tudi od duha, v katerem se jo proučuje, in od presoje, s katero se jo izbere« (str. 231).

dvoma, da je Kersnik marsikaj povzel po takratnih tujih literarnozgodovinskih priročnikih (nimamo podatkov po katerih!) – bodisi za posamezne nacionalne literature ali za več literatur skupaj. Nekaj tistega, kar je obravnaval, je slišal že v gimnaziji; to velja za antično književnost, zagotovo za nemško in do neke mere za italijansko, angleško in francosko. Pri hebrejski je omenjal »Mojzesove knjige, bukve kraljev, Jozuo, sodnike in mnoge druge preroke, psalme Davidove, visoke pesmi Salomonove«, knjigo Talmud in predstavnika novohebrejske književnosti Halevija; pri antični grški književnosti je navajal Homerjevo »Iliado« in »Odisejo«, Tyrteja, Alkeja, Sapfe (avtorje pišemo tako, kot jih je Kersnik, op. G. K.), Anakreonta, Pindarja, Ajshila, Sofokleja, Evripida, Heliodorja in Lukiana; med antičnimi rimskimi osebnostmi je omenil Plautusa, Terentiusa, Ennusa, Lucretiusa Carusa, Vergila, Katula, Horaca, Tibula, Propercija, Ovida in Juvenala. Kitajsko književnost po njegovem zastopajo Kong-tse ali Kong-fu-tse (=Konfucius), Tu-fu in Li-tai-pe, indijsko »Vede«, epa »Mahabharata« in »Ramajana«, pesnik in dramatik Kalidasa, egiptovska mu je precej nejasna, arabska temelji na zbirki pesmi »Hamasas« Abu-Temama, Koranu in »zbirki povesti« »Alf Leila« ali »Tisoč in ena noč«, najpomembnejši perzijski literarni imeni sta mu Firdusi in Hafis. Francosko književnost začenja s trubadurji in truverji in prek Molièra, Corneilla, Racina in Voltaira pride do romantikov Chateaubrianda, Lamartina, Hugoja, medtem ko italijansko spremlja od Danteja (»Divina Commedia«), Petrarce, Boccaccia, Ariosta in Tassa ter končuje z Alfierijem, Parinijem, Foscolom in Manzonijem. Špansko književnost predstavi z romancami o Cidu, Cervantesom, Leonardom de Argensolo, Lopejem de Vega in

Calderonom de la Barco ter portugalsko s Camõesem. Angleško književnost zajame od Shakespeara, Miltona, Popa, Thomsona ter Sterna in Goldsmitha do Burnsa, W. Scotta, Moora, Byrona in Shelleya, ustavi se pri Dickensu, Bulwerju in Thackerayu. V okviru minulih obdobij je zadnjo obdelal nemško književnost; najprej je omenjal minnesang in meistersang poezijo, nato nemške klasiciste Klopstocka, Wielanda in Lessinga, pa »Sturm- und Drangperiode« ter Herderja, Goetheja in Schillerja, sledila je za Kersnika značilna trditev: *»In ko je nastopil Heine, uničila se je v njem romantika sama; umrla je tako rekoč doneče, z dovtipom sama sebe ugrizniviši. Kar je lord Byron angleški, to je Heine nemški literaturi. Oba sta uničila staro in pričela novo delo.«* Za Heinejem je navedel Börneja, Arndta, Gutzkova in Laubeja, nato Grüna, Lenaua, Scheffla, Auerbacha in Redwitza.¹⁸⁵

Po pregledu svetovne literarne pomembnosti je z oznako *»najnovejšega«*, *»današnjega časa«* nakazoval spremembe v sedanjosti, češ da so se *»povsod stare ideje ognile novim«*, da je *»vzela slovo duhteča, pa sedaj že ovela romantika«* in da se je *»sam udušil oni čisti idealizem, ki je pred malo deceniji še edini prevladoval poezijo. Naš čas ni več idealističen.«*¹⁸⁶ Svoj pogled na kulturno-literarni razvoj je Kersnik predstavil (o originalnosti bi težko govorili) takole: *»Kulturno delo človečanstva je dospelo na tako stopnjo, da se vobče spoznava, da ni več mogoče vse z golo samosvestjo storiti, nego je treba*

¹⁸⁵ Medtem ko je Kersnik »mladonemške« literate dokaj izčrpno navedel, je t. i. »poetične realiste« povsem pustil ob strani, čeprav so bili nekateri njegovi sodobniki. Tako ni omenil O. Ludwiga, G. Kellerja, G. Freytaga, W. Raabeja, Th. Storma idr. Prim. Die Weltliteratur I, 371.

¹⁸⁶ Kersnikovo ZD V, 334–343 (zajet je ves odstavek).

spoznavati svet v njegovi objektivnosti, in kakor je bila vera in mitologija podlaga slovstva, tako bode tudi odslej in je deloma že samo vednost prava in edina podlaga literarnemu razvoju. Les extrêmes se touchent – na idealizem je prišel realizem«. ¹⁸⁷ Potem je ne preveč sistematično, prej nekoliko konfuzno (prepletel je imena romantikov in realistov), nanizal nekaj imen iz novejšega (!?) časa: ameriškega pripovednika Breta Harteja (slovenski prevod njegovih »Kalifornskih povesti« je izšel kot drugi zvezek Jurčičeve Slovenske knjižice 1876) ¹⁸⁸ in francosko pisateljico George Sandovo, Dumasa sina, Sardouja, Daudeta in Cherbulieza. Od Nemcev je navedel pesnika Hamerlinga, poleg njega norveškega pisatelja Björnsterna Björnsona in nato Ruse Puškina, Lermontova, Gogolja in Turgenjeva. Pri zadnjem je uporabil znane in večkrat citirane besede: »/.../ preko življenja polnega realizma Turgenjeva novel polaga se kakor nikjer srebrni pajčolan zdravega idealizma«. ¹⁸⁹ (Do tega časa, tj. 1877, sta v samostojni izdaji v slovenščini izšla romana »Dim«, 1870, in »Pomladni valovi«, 1874, medtem ko so nekatera preostala njegova dela, npr. »Lovčevi zapiski«, »Nov« /v podlistkih v Slovenskem narodu 1877/, »Očetje in sinovi«, izšla v 80. letih.) ¹⁹⁰ To je bilo vse, kar je zvrstil iz sodobnih(!) evropskih literatur. V nadaljevanju predavanja je omenjal še nekaj slovanskih imen: Mickiewicza, Kollárja, Prešerna, Gundulića, Milutinovića, končal pa je z madžarskimi lite-

¹⁸⁷ Prav tam, 344.

¹⁸⁸ F. Simonič: Slovenska bibliografija, 223.

¹⁸⁹ Kersnikovo ZD V, 344. Mimogrede: Viktor Cherbuliez je bil manj znani pisatelj, zastopnik francoske literature v Švici. Zakaj ga je Kersnik uvrstil med navedene pomembnejše francoske avtorje, bi bilo zanimivo vedeti. Prim. Die Weltliteratur I, 540.

¹⁹⁰ F. Simonič, n. d., 538.

rati Petöfijem, Aranyjem, Eötvösom in Jokaiem.¹⁹¹ Ne gre prezreti poudarkov, ki jih je namenil nordijski literaturi. Menil je, da »na Norveškem, stoje z Björnsternom Björnsonom na čisto narodni podlagi in idealizem narodne povesti se lepo in mehko strinja z realizmom, ki prevladuje tudi ta poetična dela.«¹⁹²

Literarno obzorje petindvajsetletnega Kersnika je bilo glede starejše književnosti kar precejšnje; v glavnem je bilo pridobljeno pri šolskem pouku in iz priročniške strokovne literature, toda odsevalo je tudi poznavanje prenekaterega dela iz neposrednega branja (v glavnem v nemškem originalu ali prevodih). Njegovo poznavanje sodobnikov je bilo takrat (razumljivo) razmeroma skromno, toda v poznejših letih se je razširilo. Pregled tujih literarnih imen, ki jih srečamo v korespondenci, v pripovednih in publicističnih delih, tega sicer ne potrjuje v zadostni meri, vendar si upamo kaj takega domnevati. Poleg literarnih osebnosti, omenjenih (skupaj 105) v predavanju *Razvoj svetovne poezije*, in imen dramatikov v gledaliških ocenah (skupaj 43, brez treh slovenskih avtorjev) je opazno manjše število dodatnih imen (v večini sodobnikov): F. M. Dostojevski, J. Gotthelf, W. Hauff, H. Ibsen, E. Marlittova, P. Rosegger, Aleksej in Lev Tolstoj, E. Zola. Nekaj teh imen je poleg Turgenjeva omenjal Marici Nadliškovi in ji svetoval branje njihovih del. Mimogrede in v različnih zvezah je imenoval še pisatelje (ali citiral iz njihovih del): F. Bodenstedta, A. Dumasa st., G. Ebersa, J. Kraszewskega, M. Lindaua, E. A. Poea, E. Wildenbrucha in J. Wyssa. V Kersnikovem delu in korespondenci so od tujih avtorjev najpogosteje omenjeni

¹⁹¹ Kersnikovo ZD V, 344–345.

¹⁹² Prav tam.

(ali so navedki iz njihovih del) J. W. Goethe, H. Heine, I. S. Turgenjev in F. Schiller, sledijo W. Shakespeare, Vergil, E. Marlittova, Homer idr. Kersnikovo poznavanje evropskih literatur je razvidno tudi iz seznama knjig¹⁹³ njegove brdske knjižnice, ki se je ohranila le delno (knjižnica je bila med drugo svetovno vojno raznesena, delno tudi uničena). Klasike, zlasti nemške, sta kupovala že starša, medtem ko je novejše pisatelje Janko. Ob imenih tujih pisateljev, ki smo jih navedli, je iz knjižničnega seznama še nekaj avtorjev, ki jih Kersnik ni omenjal, a je glede na knjige v knjižnici več kot verjetno, da jih je poznal oz. dela prebiral. Med starejšimi avtorji so: H. C. Andersen, H. Fielding, F. Grillparzer, A. I. Hercen, W. Irving, H. Kleist, T. Körner, P. Mérimée, S. Pellico, A. Platen, J. Saint-Pierre, J. Swift, L. Tieck itd. Od sodobnikov pa: L. Anzengruber, H. Beecher-Stowe, G. Eliot, A. France, G. Freytag, I. A. Gončarov, K. Hamsun, P. Heyse, H. W. Longfellow, G. de Maupassant, E. Orzeszkowa, A. Strindberg, H. Sudermann, M. Twain, J. Verne idr. Od podčrtanih avtorjev je v Kersnikovi knjižnici (v sedanjem obsegu!) prenekatero delo.¹⁹⁴ Literarno obzorje, ki ga je začel oblikovati v gimnaziji in v študijskih letih, je širil, ko je služboval v Ljubljani in ko je kot pisatelj, notar in politik živel na Brdu.

Za razvoj poezije (leposlovja sploh), ki jo definira, da je *»prosto, individualno predstavljanje idealnega (vzornega) v primerni, popolni obliki«* (in nadaljuje: *»to je sicer vsaka umetnost: slikarstvo, muzika, plastika itd. Pa poezijo bi lahko imenovali prvotno umetnost, ker mora biti vsako umetno delo prej ποιησις, t. j. lepo delo fantazije, preden stopi med vnianji*

¹⁹³ Prim. Potočnikov Seznam Kersnikove knjižnice.

¹⁹⁴ Prav tam.

svet. V ožjem pomenu pa je poezija ona umetnost, katera nam predstavlja lepe ideale ali vzore z eno besedo. Beseda je torej sredstvo, s katerim se poet svetu označi; zato pak ima ta umetnost tudi največje polje, mnogo večje, kakor ga imajo barve ali črte, in ono je tudi najstarša umetnost, stara kakor človeški govor, in je ravno zato najbolj kozmopolitična, akoravno je v svojih posameznih delih navidezno vklenjena v spone onega jezika, kateri jo je rodil»,¹⁹⁵ ugotavlja, da je dosegel stopnjo, ko je za idealizmom prišel realizem. Slednjega opredeluje s polnostjo življenja (resnično življenje) in z zdravim idealizmom. Teh pojmov Kersnik ni podrobneje razložil, vendar je iz njegovega pripovednega dela in iz literarnokritičnih prispevkov v poznejših letih vsaj približno razvidno, kako si je to izhodišče (načelno gledanje) predstavljal v praksi. Svoje literarnoestetske poglede je zakoličil s prepričanjem, da »se le forma predrugači, bistvo pa ostane«. S to opredelitvijo je razpravljanje (predavanje) končal. Naj spomnimo, kaj je pred nekaj leti (1874) zapisal v *Raztresenih listih III*: »Pa 'svet vrti se neprestano' in narurna postava, o kateri Kant pravi, da je 'die Beziehung der Idee auf die Form der Erscheinung', vlada svet. / Čevlji na 'kveder' so se spremenili v elegantne 'štiflete'.«¹⁹⁶

Glede Kersnikove literarnoestetske misli je sprejemljiva ugotovitev Jožeta Pogačnika, ki je menil, da je poglavitno vprašanje Kersnikove estetike »vprašanje razmerja med objektivno resničnostjo in umetnostno iluzijo. Resničnost in iluzija sta polarizirani, med njima nastaja napetost, od katere je odvisen *tonus* Kersnikovega leposlovja. V analizi Kersnikove tematike je bilo razvidno vsaj dvoje, in sicer: a)

¹⁹⁵ Kersnikovo ZD V, 333.

¹⁹⁶ Kersnikovo ZD I (1947), 252.

pisateljev prijem je utemeljen v kritični filozofiji, in b) v njegovem leposlovju ima moralna zavest apriorno veljavnost. Iz definicij umetnosti in poezije je razvidno, da pojem estetike v njegovi postavitvi obsega čutno in miselno plast (je torej aistheta in noeta), kar pomeni, da se pisatelj ob človekovem bivanju, ki ga opisuje, sprašuje po tem, kako le-to biva nasploh in kako biva kot um. Najboljša Kersnikova dela žele graditi most od čutnosti k razumu, to pa je tisti ideal, ki je privedel pisateljev sistem oblikovanja do polne moči.¹⁹⁷

V poznejših letih se je Kersnik z dušo in telesom posvetil pisanju, poklicnemu delu in političnemu delovanju, to pomeni, da si je ob družini, ki si jo je ustvarjal od 1881 dalje, in vodenju brdskega gospodarstva naložil neizmerno breme. Tega je lahko obvladoval le z izjemno voljo, prekipavajočo energijo, življenjsko velikopoteznostjo in fizično kondicijo. Recimo, da mu je ta življenjski podvig vsaj do neke mere uspel, saj so bili rezultati vidni in na literarnem področju oprijemljivi tudi poznejšim rodovom. Ob tem mu je očitno zmanjkalo moči (verjetno tudi znanja), da bi svoj pogled na temeljna načela svoje estetske misli, literarnega ustvarjanja in vrednotenja zaokrožil v konsistenten sistem, čeprav je bila želja po tem latentno vedno navzoča. Bil pa je edini pisatelj »v okvirih slovenskega realizma, ki je poskušal izrecno razviti tudi teorijo tistega, kar je počel v praksi«.¹⁹⁸ Neposreden dokaz za to so njegove literarne kritike, ki jih je objavil v letih 1888–1890, pri tem ima posebno mesto razpravljanje o Aškerčevih »Baladah in romancah«. (Delni odvod tega hotenja je bilo tudi pretresanje literarnih izdel-

¹⁹⁷ J. Pogačnik: Prozaist Janko Krsnik, 146. Prim. tudi A. Inkret: Janko Kersnik in začetki slovenske leposlovne proze, 450.

¹⁹⁸ Prav tam, 145–146.

kov začetnikov, ki je našlo svoj odsev v zapisih v *Listnicah* v Ljubljanskem zvonu; o tem smo spregovorili v poglavju o Ljubljanskem zvonu.)

V zvezi z literarno kritiko moramo na prvem mestu obravnavati Kersnikovo oceno Mahničevih »Dvanajstih večerov«, ki so v knjižni obliki izšli 1887. Kritik se je ukvarjal z avtorjevimi pogledi na književnost, s filozofsko-estetskimi nazori in z razpravljanjem o literarnih ustvarjalcih, zlasti o Stritarju in Prešernu, o katerih Mahnič ni imel dobrega mnenja. Za Kersnikovo gledanje je značilno polemično stališče do Mahničevega ponujanja filozofije kot podlage za pisanje in razumevanje literature in njegovega iskanja primerov iz slovenskega slovstva kot dokazov, kako je na tem področju vse narobe zastavljeno in škodljivo (zlasti) za mladino in odrasle. Opozarjal je na Mahničevo precej grobo ravnanje s konkretnimi primeri, »katere navaja pisatelj tako pogosto, da je videti, kakor bi bil sam čutil potrebo, dati si mnogokrat nekoliko duška. Tu ga pa, žal, zapušča vsa – filozofija.«¹⁹⁹ Kersnik je ta del razpravljanja končal z ugotovitvijo: »Prava, pristna individualnost zori navzlic vsakemu kopitu in hvala bogu, da filozof koraca vedno za poetom.«²⁰⁰ Meni, da je v prepričanju, kako je s slovenskimi poeti vse narobe, asketični teolog »potisnil modroslovca v stran /.../ in sedaj teolog ni več izbirčen v pomočkih, s katerimi pobija kužnega poeta«.²⁰¹ Nato je navedel odlomek iz Stritarjevega kritičnega pisanja, ki ga je Mahnič pomanjkljivo citiral in tudi napačno tolmačil. Potem ko je navedek dopolnil, je dokaj ostro zavrnil Mahničevo metodo: »Tako Stritar! Ali

¹⁹⁹ Kersnikovo ZD V, 280.

²⁰⁰ Prav tam.

²⁰¹ Prav tam, 281.

dr. Mahnič je s pravim 'filozofičnim' mirom odkrhnil od njegovega znamenitega spisa samo prvi kos ter kaže tistega prestrašenim čitateljem: 'Evo vam Stritarja – strupenega!' – Eden bi rekel: tako ravnanje dr. Mahniča je – perfidno, drugi: to je – farizejsko; mi pa, ki smo v naših političnih bojih in literarnih kritikah že navajeni takih najnovejše-slovenskih zvijač in potvar, ne rečemo ničesar; zgodovina slovenskega leposlovja, žal, je polna takih neveselih prikazni in tudi ta Mahničev 'coup d'état' gotovo ni zadnji.»²⁰² Po tem razpravljanju je pripombe sklenil z (za svojo slogovno-nazorsko podobo) značilno opredelitvijo, in sicer: »/.../ da se nam v zadovoljstvo naše vidi, da vlada v vsem modernem leposlovju in tudi v našem nekov krepak realističen veter, ki pa nosi, in to gotovo v nas Slovencih – s seboj še vedno lahko-sanjavo meglo zdravega idealizma. Stališče pa, katerega si želi dr. Mahnič v svetovnem leposlovju, še nikdar ni bilo odločevalno in nikdar ne bode, kajti velika republika duhov, ki se klanja v svojih delih zakonom lepega in pravega, ne vprašuje po nikaki modroslovni dogmi /.../«.²⁰³ Seveda je bilo tako gledanje v popolnem nasprotju z Mahničevimi nazori, medtem ko je Kersnik s tem utrjeval svojo oz. slovensko različico realizma.

Kersnikova kritika Mahničevih »Dvanajstih večerov« je bila stvarna in večkrat pikra. Še posebej kritično je obravnaval Mahničovo metodo presojanja in navajanja primerov (Stritarjev primer smo navedli). Naslednji temi, v kateri se je kritik »zapičil«, sta bili ljubezen in potujčevanje naše književnosti. Menil je, »da sta bila že od nekdaj ali, recimo, od Prešernovih časov sem do današnjega dne strogi naši duhovščini 'zaljubljena pesem, zaljubljen roman' najhujši zločin.

²⁰² Prav tam, 283.

²⁰³ Prav tam.

'Kamen okoli vratu in na dno morja ž njim!' tako so kričali tudi za Prešernom, za Levstikom, za Jurčičem, za Stritarjem. Tako sodi tudi dr. Mahnič. Ako spišes povest, novelo, roman ter govoriš ali slikaš pobjo, tatvino, laž, nejevero, izdajstvo, sleparstvo, igro, pijančevanje in zapravljalivost – vse, vse smeš! Odpuste ti tudi, ako opišes plenitev in umor. Ako pa izpregovoriš dve besedi o kakem nežnem licu, o belih lakteh, o kodrastih laseh, o gorkem poljubu – anathema sis! – in ako zapoješ: 'polno nedrije, vitka rast', tedaj se ti odpira že dno žehčnega pekla. In pri tem je vseeno, ako popolnoma ustrežeš leposlovnim zahtevam, ako primerno ali pa še preveč skrbiš, da se 'dobro poplača in hudo kaznuje' in da odnese čitatelj s seboj 'čut zadovoljstva' – vseeno – ti pohujšuješ mladino, ti potujčuješ književnost našo ... Toda, stojmo! Potujčevalec književnosti naše! Tu stojimo pred besedo, v kateri se srečujeta dr. Mahnič in Stritar. Prvi trdi, da je po nemškem vplivu (Kant in Hegel) naša književnost potujčena, in med vrsticami ni drugega remedija brati nego – kristjansko-katoliško stališče. Stritar pa pravi: bratoljubje, humanitas – pravo kristjansko stališče. To je slovansko. Tu bi mi le rekli, da ni eno ni drugo ni slovansko, namreč nobeno ne stoji na slovanski individualnosti, ampak mi mislimo, da je treba pri nas odločno kreniti, ako hočemo imeti pravo narodno slovstvo, na pot ruskih in francoskih pisateljev.«²⁰⁴ Iz tega je mogoče sklepati, da je Kersnik zavrnil tako Mahničevo kot Stritarjevo mnenje, v katero smer naj se razvija slovenska književnost. Izbral si je široko in odprto pot, po kateri naj hodi in se zgleduje naše slovstvo.

Opozoril je tudi na Mahničevo držo, ob kateri »gospod doktor ne more ali neče (pri njegovi izobrazbi moramo zadnje

²⁰⁴ Prav tam, 284.

mislimi) ločiti poeta od človeka. /.../ G. dr. Mahnič je že veliko pisal o Prešernu v latinskem in slovenskem jeziku in Prešernova popolna moralična propast mu je že manija. Nikdar ne more zapisati pesnikovega imena, da bi mu ne dodal nekoliko ostudnih pridevkov».²⁰⁵ Posebej ga je zbadlo Mahničevo namigovanje, kaj se je zgodilo med Stritarjem, da je opustil Zvon, in mlado generacijo, ki je začela izdajati Ljubljanski zvon. Mahniču je odgovoril z besedami: »In kdo more trditi, da so 'naši mladi leposlovci in pisatelji' zapustili Stritarja? Ravno tisti pisatelji, ki so kumovali novemu listu, bili so do zadnjega vztrajni sotrudniki Stritarjevemu 'Zvonu'.«²⁰⁶

²⁰⁵ Prav tam, 285.

²⁰⁶ Prav tam, 286. V Zvonu 1879 so od četverice (Jurčič, Kersnik, Levec in Tavčar) sodelovali F. Levec s serijo esejev-portretov Odlični pesniki in pisatelji slovenski (V. Vodnik, F. Prešeren, M. Čop, S. Jenko, o Koseskem je pisal S. Rutar, Levstikov portret je Levec pripravil, a ga Levstik ni dovolil objaviti); I. Tavčar (Soror Pija) in J. Jurčič (Pravda mej bratoma), medtem ko je v Zvonu 1880 sodeloval samo I. Tavčar (Čez osem let). Prijateljeva pripomba, češ da Stritar ni prenehal z Zvonom »prostovoljno. Ti (misli na slovenske realiste, op. G. K.) so ga k temu prisilili s pasivnim odporom. Zadnja leta ni skoro noben izmed njih sodeloval pri Stritarjevemu 'Zvonu' », ni povsem točna, prav tako je njegovo mnenje, da je »Kersnik celo tajil, da bi bili naši mladi leposlovci in pisatelji zapustili Stritarja« (v mislih je imel Kersnikovo kritiko Mahničevih Dvanajstih večerov, op. G. K.), le delno upravičeno. Po vsej verjetnosti je treba upoštevati menjavo generacij kot nekaj povsem naravnega, logičnega in Stritarjev čas se je očitno že odmikal v preteklost. Problematična je tudi Prijateljeva sodba: »Pozneje, ko so videli, da nečesa docela novega ne spravijo v svet, so si pridružili zopet Stritarja.« Prvič, Ljubljanski zvon je v prvem desetletju marsikaj novega »spravil v svet«, npr. Kersnikova, Tavčarjeva, Celestinova, Aškerčeva dela, in drugič, kompromis s Stritarjem je listu le delno koristil, saj sta Levec in Kersnik občasno obupavala nad njegovim pisanjem (zlasti pes-

Kersnik je skladno s svojimi nazori zavrnil Mahničeve poglede na literarno estetiko, njegove sugestije glede idejno-vsebinske usmeritve književnosti pri nas in v svetu ter se uprl njegovim metodam obravnavanja primerov, s katerimi je dokazoval negativne pojave v slovenskem slovstvu. S tem se je nedvomno strinjalo mnogo svobodomiselnih usmerjenih izobražencev; ti so v Mahničevem pisanju videli razvrednotenje kulturno-literarne dediščine, ki je prispevala k oblikovanju in ozaveščanju narodne skupnosti. Kersnik in Ljubljanski zvon (avgustovska številka 1888) sta se mu postavila po robu tudi ob prvi številki Rimskega katolika, v kateri je Mahnič razlagal svoj nenavaden pogled na narodnost in njeno uveljavljanje pripisoval »*duševni bolezn*, za katero žalibog boleha naš vek«, in Heglovemu panteističnemu idealizmu.²⁰⁷

Enako kot pod sestavek o »Dvanajstih večerih« se je Kersnik tudi pod kritiko o »Beatinem dnevniku« Luize Pesjakove podpisal s šifro B. Levec je v pismu (31. marca 1888) Kersniku, ko mu je pošiljal »osladni roman« v oceno, optimistično dejal, da bo imel priložnost v oceno vplesti »svoje misli o naših romanih in povestih sploh ter tako pripovedovalcem našim dati (Levec je zapisal »daš«, op. G. K.) napotek, kako jim je pisati.«²⁰⁸ Kersnik te Levčeve želje ni upošteval in ni zaokrožil svojih pogledov na dotedanjo romaneskno produkcijo pri nas, niti ni strnil svojih izkušenj s tovrstnim pisanjem. Temu se je izognil, medtem ko je nedvoumno povedal, da je v tem romanu

ništvom). Prim. I. Prijatelj; Janko Kersnik, njega delo in doba II–III, 411–412.

²⁰⁷ Prijatelj, n. d., 414.

²⁰⁸ Bernik: Pisma Frana Levca I, 171.

vse dokaj nejasno in zavito v nedoumnost, tako da le zelo pozoren bralec lahko ugane, v čem je uganka ali skrivnost. Ugotavljal je, da se šele po 123 straneh (vseh je 164) pri besedah »Mir najinemu očetu!« odpre »paznemu« bralcu pogled v konflikt, ki ga je prej iskal zaman. Kritikovo prepričanje je bilo, da morata biti zaplet in razplet v pripovedih dovolj vidna, pregledna, za bralca razumljiva in da »važna dejanja, važne razmere prepuščati čitatelju, da jih ugiba – to ne gre«. ²⁰⁹ Sledila je ugotovitev, da »le one tri besedice razodenejo – smelo trdimo – enemu izmed desetih čitateljev – ves konflikt in – kar je tudi tehnična napaka – ta konflikt zaeno tudi poravnajo. 'The rest is silence' – Ribard vzame guvernanto Beato«. ²¹⁰ Z drugimi besedami: Kersnik je menil, da avtorica ne obvlada strukturnih zakonitosti romaneskne proze. Pripoved je označil za epigonsko delo (»da imamo v 'Beatinem dnevniku' nekaj sličnega pred seboj, kar so v preobilni meri sadili v Nemcih Marlittini epigoni«), ²¹¹ o vzornici, tj. o Evgeniji Marlitt, ki je bila v tistem času ljubljenska nemških meščanskih bralcev, zlasti bralk, pa je spregovoril že v uvodnem delu sestavka. Njeni romani v nadaljevanjih so izhajali v popularnem časopisu Gartenlaube, ki je imel za tiste čase izjemno veliko naklado (naročeni so bili tudi Kersnikovi). S tem da je označil značajske lastnosti Marlittinih moških in ženskih oseb (da so blage duše, moški so vsi nekako nerazumljivi, ženske so bolj po njeni izkušnji, na koncu je gotovo poroka itd.), je veliko povedal tudi o likih v pripovedi Luize Pesjakove in zadevo konkretiziral: »In zakaj smo gori omenjali E. Marlitt? Zato ker v tem delcu

²⁰⁹ Kersnikvo ZD V, 291.

²¹⁰ Prav tam, 291–192.

²¹¹ Prav tam, 289.

sledimo korak za korakom njeno epigonstvo. Celó osebe so nam znane: kneginja Pavlova – sicer jako srečno in z duhovito satiro risana, nabaja se mutatis mutandis 'Im Hause des Kommerzienrats' – guvernanta Beata – koliko jih je v 'Gartenlaube romanib'! In Ribard? Vsak junak Marlittin mu je sličen.«²¹² Marlittine pripovedi je označil za dela s tendenco, ki »daje v očeh množice pravo barvo – a pravi kritik jo sovraži«²¹³. V tolažbo Pesjakovi je proti koncu ocene galantno pripomnil: »Pripoznati pa moramo, da ima delo mnogo dobrega in da je v Slovencih mnogo slabejših povesti, nego je ta.«²¹⁴

Pod oceno Funtkovega »Godca« se Kersnik ni podpisal. Večji del spisa je posvetil razčlenjevanju godčeve značajske podobe, ki se mu ni zdela dovolj razvidno označena. Ni mu bilo jasno, ali gre za običajnega lahkomiselnega godca ali za demonski lik. Ob Zali se je kazalo drugo, ob Anki prvo. Ljudje so bili podivjani, razuzdani, pili in plesali so in – temu je sledila kazen: nastopila je povoden in vsi so potonili, na tem mestu je vzniknilo Vrbsko jezero. Po obnavljanju zgodbenega dela pesnitve se je kritik z nekaj ironije vprašal: »Čemu ta kazen?« Pomagal si je z gledališko prisposodbo: »'Pri tem igrokazu so zgorele kulise z igralcem vred!' In ta požar v kulisah nas je toli prevzel – akoprav smo bili v varnem zavetju – da končno nismo vedeli, zakaj vsi skupaj gore – igralci in kulise!« In kje je zveza med godčevo krivdo in kaznovanjem vsega dola? Kritik je ugotavljal, da je ni in da je »nedostatek v tehniki, to je glavna hiba te epične pesmi«.²¹⁵

²¹² Prav tam, 292.

²¹³ Prav tam, 289.

²¹⁴ Prav tam, 292.

²¹⁵ Prav tam, 297.

Kersniku je tehnika pomenila več stvari: zgodbeno-dogajalno izpeljavo in sestavo dela, značajska oblikovanost, motivacijski mehanizem in še kaj. Očitano hibo je pripisoval Funtkovi mladosti, torej nevesčnosti, neizkušeni. K temu je dodal neposrečen izbor predmeta obravnave (=nemško-narodna pripovedka), pri čemer avtor ni bil dovolj kritičen (mimogrede je pesnika poučil, da ne gre za pravljico, marveč za pripovedko) in naslanjanje na Baumbachovega »Zlatoroga« (ki ga je Funtek prevedel) mu ni dosti pomagalo. Po njegovem celota ni uspela, priznaval pa mu je, da je »*pravo pogodil v posamičnih podrobnostih*«, npr. Zalin značaj, slovo med godcem in Anko, Ankina molitev.²¹⁶ Kersnik je v svoji oceni jasen, pomanjkljivosti naniza, naslanja se na svoje doživljanje dela, ki mu sproti zaznamuje, kaj je dobro in kaj slabo. Imel je izbrušen okus in dobro je poznal zakonitosti epske strukture. Urednik Anton Ocvirk je takole označil Kersnikov način kritičnega presojanja: »Kersnik je bil s svojo oceno zadovoljen. In kako ne bi bil, ko je v njej brez grobosti povedal vse, kar mu je bilo na duši in kar se mu je zdelo potrebno.«²¹⁷

Zadnja Kersnikova literarnokritična ocena (tudi nepodpisana) obravnava Aškerčeve »Balade in romance« in je bila za našega pisatelja priložnost, da je po svoje zaokrožil pogled na realizem in opredelitev, izrečeno v zvezi z delom Turgenjeva v predavanju *Razvoj svetovne poezije*, dopolnil in natančneje oblikoval. O tem v nadaljevanju. Spis o Aškerčevi zbirki je začel tam, kjer je končal v kritiki »Dvanajstih večerov«. Mahničev Rimski katolik je izhajal dobri dve leti in si je že dodobra izoblikoval svoj obraz; Kersnik je ugot-

²¹⁶ Prav tam, 298.

²¹⁷ Prav tam, 616–617 (A. Ocvirk).

vjljal, da časopis temelji »*zgolj na rimskokatoliških tleh*«, da s tega stališča vse presoja ali obsoja, vendar ni mogoče, da bi se želje Rimskega katolika (=Mahničič) uresničile na »*slovenskem leposlovnem polju*«. ²¹⁸ Razširilo se je obzorje in to brani, da bi prevladala Mahničeva misel oz. njegov fanatizem. Na vprašanje o tem, kaj je poezija, je pisec nekoliko poenostavljeno zapisal, da je »*poezija lepo jezikovno stvarjenje – upodabljanje lepih, estetičnih misli*«. Medtem ko je o tem, kaj je lepo, kategorično poudaril: »*Tu nam ne bode zameril (misli dr. Mahničič, op. G. K.), ako izpovemo, da nam niti v mislih ni to vprašanje najmlajše filozofične discipline kardinalno rešiti, kakor si on želi, da pa zopet do celega dvojimo, da ga je on rešil ali da ga bode rešil. To pa je gotovo: poetje, slikarji, govorniki, glasbeniki – vsi umetniki hodijo svojo pot – filozofi, esteti in kritiki pa za njimi, kakor anatomi za telesi – oni ustvarjajo, upodablajo – ti pa režejo in raziskavajo; – zadnji hočejo, da morajo prvi biti taki, kakor jim vele oni na podlagi svojih preparatov – prvi pa le gredo dalje in le dalje, gnani od nedoumnega genija.*« ²¹⁹ Iz tega sledi, da Kersnik še od daleč ni pristajal na kakršne koli ideološke usmeritve in normativne recepture, ki bi umetnost in zlasti literaturo utesnjevale. ²²⁰ Odločno se je postavil v bran ustvarjalni suverenosti. Po tem splošnem uvodu in splošni polemiki z Mahničem

²¹⁸ Prav tam, 300.

²¹⁹ Prav tam, 301–302.

²²⁰ To velja tudi za Gottschallovo in Kleinpaulovo poetiko, ki ju je tako kot Levec (prim. F. Bernik: *Koncept realizma v Levčevem Ljubljanskem zvonu*, 63) dobro poznal, a ob pisanju iskal pota zunaj normativnih okvirov. Vprašanje je tudi, koliko je upošteval (prebiral) *Poetiko*, retoriko in stilistiko Wilhelma Wackernagla (2. izd. 1888) in *Poetiko* (1887) Hermanna Baumgartna (obe deli sta se v nemškem originalu ohranili v Kersnikovi knjižnici, prim. M. Potočnik: *Seznam Kersnikove knjižnice*, 16, 18).

je za uvod v razpravljanje o Aškerčevih pesmih ironiziral Mahničeve besede, ki jih je ta zapisal v Rimskem katoliku 1889 na strani 327, da naj Gorazdu »nikar ne pade v glavo kdaj svoje cunje iz Zvonovih letnikov pobrati ter jih v lični zbirki povite slovenskemu občinstvu ponujati«. ²²¹ Kersnik je v nasprotju s tem dejal, da so »sedaj te 'cunje', zbrane in spletene, nam krasen 'gobelin' ». Ko se sprašuje, »Kje tiči Aškerčeva moč?«, odgovarja: »Mi bi dejali: v njega izredni, v Slovencih do sedaj nedosežni plastiki in v zdravem realizmu – da, zdravem – in to ponavljamo ter poudarjamo«. ²²² Uporabil je izraz »zdravi realizem« in obenem odklonil kakršno koli zvezo z verizmom / naturalizmom.

V svoji oceni je Kersnik zavrnil Mahničovo interpretacijo »Anke«, »Stare pravde«, »Balade o potresu«, »Celjske romance« in romance »List iz kronike Zajčke«. Zlasti zadnja je ocenjevalcu omogočila, da je triumfiral z Aškerčevo resnico o zajčkem samostanu. Navedel je pisanje lavantinskega škofa Stepišnika o tem, tako da je bilo razvidno, da je bilo tisto, o čemer je Aškerc pel v romanci, vzeto iz zgodovinske dokumentacije (poročilo o vizitaciji samostana) in je bila torej resnica (!). Na vir je opozoril Aškerc Levca in ta Kersnika. ²²³

²²¹ Mahnič je v Rimskem katoliku 1889 trikrat objavil razpravljanje o Aškercu in njegovih pesmih, in sicer na straneh 214–217 in 317–327 z naslovom »Gorázd« in na straneh 428–432 Vže spet »Gorazd«. Pa »Zvon«. Že pred citatom je na 217. strani obravnaval pesem Vaška balada in ob tem zapisal: »Sploh daje Gorázd svojim muzam skoraj same umazane cunje v perilo.« In nato: »Take cunje tedaj se razobešajo na prvi strani – leposlovnega lista!«

²²² Kersnikovo ZD V, 302.

²²³ Pesnik Aškerc je o svojem viru za List iz kronike Zajčke obvestil Levca, ta pa Kersnika, ki si je iz Gradca priskrbel knjigo »Das

K naturalizmu se je vrnil ob ugotavljanju, kam je zašel Lev Tolstoj, »ta velikan, ki je znal kakor nikdo spajati v prejšnjih delih divni idealizem s pravim, čistim realizmom, izpremenil se je čez noč v nagega naturalista, iz slikarja v – fotografa, iz živega modrijana – v nerazumnega tajnostnega moralista. – Čemu bi se spominjali še imen, kakor Ibsen, Zola ali pa Scheffel in Ebers?« Vse skupaj je povezoval z bolešno težnjo po izvirnosti, originalnosti v moderni umetnosti, literaturi, kar je porodilo »izsrednost, ekscentričnost«. »Fantazija, ta prelepa hči Zenova, sama boleha, izgubila je ljubčka svojega – ideal – s katerim je gospodarila in vladala v brezmejni svobodi – postarala se je in kot histerična devica služi sedaj svojim razvadam in ugajajo ji svoje posebnosti. Ali ta bolezen je prava pravcata 'epidemija', ki se je prijela tudi najvišjih duhov.« Za primer je navajal Tolstoja in druge, kar smo omenjali, in nato nadaljeval: »Pri tem teženju po izvirnosti je, žal, poezija le premnogokrat več izgubila, nego li pridobila. Roman in drama sta zašla na kriva pota /.../.«²²⁴ Kot nasprotje vsemu

Karthäuserkloster Seiz von dr. Jak. Max. Stepischnegg, Fürstbischof von Lavant« (izšla je v Mariboru 1884). Škof je objavil ustrezne dokumente o samostanu, ki pripovedujejo o tem (iz leta 1564), o čemer je pel Aškerc. Zadevo je Kersnik objavil v svoji kritiki. Aškercu, Levcu in Kersniku je bilo razkritje resnice še posebej v zadoščenje, ker je urednik Doma in sveta Frančišek Lampe pesniku očital, da v pesmi obrekuje (DS 1890, 156). Lampe je zapisal, da bo obtožbo preklical, če se izkaže, da je bilo Aškerčevo pripovedovanje resnica. Obljubo je držal in se opravičil (DS 1890, 222). O vsem tem prim. Kersnikovo ZD VI, 618–623 (A. Ocvirk).

²²⁴ Prav tam, 313. Videti je, če se ozremo na Kersnikovo navajanje štirih pisateljev, da njegova merila niso kazala na dovolj dobro poznavanje sočasne literature v svetu, saj sicer ne bi Ibsena in Zolaja metal v isti koš s Schefflom in Ebersom. Zadnja dva sta bila v svojem času sicer dokaj popularna pisca (bolj trivialnih)

temu se mu je razkrila Aškerčeva ustvarjalnost: *»Kako dobro dé torej človeku, ako zasledi proizvod, kateremu zgoraj omenjeno znamenje našega časa še ni vtisnjeno niti še ne napečateno; in koliko bolj se mu ogreva okrog srca, ako si sme čitatelj reči, da je to zraslo na njega domačih tleh. In takisto se nam je godilo ob Aškerčevi knjižici. /.../ Z Aškerčevo knjigo pa je naša epika trdno, oblastno in zmagovito krenila na pravo pot.«*²²⁵

Pred leti je ob Turgenjevu uporabil izraze *»polni realizem«* in *»zdravi idealizem«*, zdaj je uveljavil sintagmo *»zdravi realizem«*. Ob navdušenju nad Aškerčevo epiko je poskušal izpopolniti svoje gledanje na realizem in se potrudil, da ga je ponovno opredelil: *»In kako mi razumemo ta realizem? Slikati, opisovati vse, kakršno je vse v resnici, a vendar opisovati to le tako in v takem vzporedju in v taki zvezi, da mora vzbujati estetično zadoščenje, hrepenenje po nečem nedosežnem, skratka – da mora ustvarjati ideal v gledalcu, v čitatelju samem: torej ne golo življenje – golo resnico samo, ampak golo resnico pod zlato prozorno tančico idealizma.«*²²⁶ Očitno mu sintagmi *»golo življenje – gola resnica«* nista povedali vsega; že v zvezi z delom Turgenjeva je uporabil pojasnilo *»srebrni pajčolan zdravega idealizma«*, medtem ko je toliko let pozneje podobno ugotovitev dopolnil z besedami: *»golo resnico pod zlato prozorno tančico idealizma«*. Svoji definiciji realizma je dodal estetsko in etično zadoščenje. V Kersnikovem praktičnem svetovanju je poučen primer na-

zgodovinskih romanov, vendar povsem neprimerljiva s prvima dvema po pomenu, slogovni usmeritvi in kvaliteti. Morda je zadnja dva navrgel, da bi prva dva razvrednotil, ker naturalizma in njegove bližine ni maral.

²²⁵ Prav tam, 314–315.

²²⁶ Prav tam, 315.

svet Marici Nadlišek, ki ji je že v prvem pismu (10. februarja 1889) priporočal: »*Glejte, draga gospodična, ako tako ispeljete povest, bote zadostili glavnemu zakonu, kateremu se mora klanjati vsak pripovedovalec, namreč dosegli bote pri čitatelju 'zadoščenje' – Befriedigung – ästhetische Befriedigung – ki tiči v zadovoljnosti, da se dobro plačuje in hudo kaznuje. Sentimentalci tu največ greše.*«²²⁷

Kot se je Kersnik izrazil v svoji kritiki Aškerčevih *Balad in romanc*, je govoril o »*notranjem*« Aškercu, medtem ko je zadnji del kritike prepustil Levcu (njegov dodatek se začinja z besedami: »Izpregovoriti nam je /.../«), ki je razpravljal o Aškerčevem jeziku in pesniških oblikah, temu je dodal še kratko biografsko skico.²²⁸

Kersnikoslovje se je že ves čas ukvarjalo z vprašanjem, kakšno je bilo razmerje med Celestinovimi pogledi na realizem v razpravi »Naše obzorje« (Ljubljanski zvon od januarске do julijske številke 1883) ter Kersnikovimi nazori in njegovo pisateljsko prakso. Z drugimi besedami: raziskovalce je zanimalo, kakšen in kolikšen je bil vpliv Celestinove razprave (oz. njegovih pogledov) na našega pisatelja. Čeprav se tega doslej še ni posrečilo povsem opredeliti, je vendarle nedvomno, da je obstajala zveza, ki je na Kersnika in njegovo pripovedno delo (in na njegove nazore) bolj ali manj vplivala, in morda je res Celestin s svojo razpravo pri našem pisatelju »pospešil slovstveno dozorevanje«.²²⁹ Kot je mogoče ugotoviti iz Kersnikovega pisma 25. oktobra

²²⁷ Kersnikovo ZD VI, 301.

²²⁸ Prim. Kersnikovo ZD V, 317–322.

²²⁹ A. Slodnjak: Realizem II. Zgodovina slovenskega slovstva III, 164.

1882 uredniku Levcu, v katerem mu sporoča, da je prebral Celestinovo razpravo (v rokopisu), je pisatelj do spisa in Celestina izrazil veliko naklonjenost, kar navdušenje; to je posebej zanimivo, saj je našel ustvarjalen odmev na svoje prepričanje, da je »instinktiven realist«, hkrati je ob hvali našel nekaj pomanjkljivosti, ki ne zadevajo nazorske ravni. Del pisma, ki govori o Celestinu, se glasi:

»Celestinov spis pa mi močno ugaja; morda zato, ker sem sam instinktiven realist, čeravno mi včasih moči primanjkuje, v svojem pisanju ti dosledno pričati. Jaz bi dejal: sprejmi ga v list! Toda skrajšati se mora, in sicer je po mojem mnenju, katero ti pa nikakor ne usilujem, neobhodno treba opustiti tiste obširne citate iz njegovih štirih pisateljev, ali bolje iz prvih treh.

Ko bi Celestin vse tako presojal ljaz mislim v 'formalnem obziru'! kakor Jurčiča – potem ne zinem besede; pa citati iz pesmi prvih treh nikakor ne podpirajo izrečene glavne resnične sodbe tako, kakor bi morali, ako se navajajo kot razlogi za to sodbo. /.../

Kažejo li ti verzi to opisano obzorje? In – pri moji veri – publikum ne bo prišel do tega sklepa. – Sodba Celestinova je po mojem mnenju resnična – (v glavnih potezah, ne v detajlu), a nesrečno jo je podprl.

Čemu pa tudi jo na ta način podpirati? Beri, kar piše C. o Jurčiču! Tako naj bi o drugih treh pisal. Seveda verze citirati in iz njih – ker so tako subjektivni, posnemati, – to je lahko; a težje je iz mnogo bolj objektivne proze, če smem tako reči. Subjektivni verz pa je v svojem vplivu mnogovrsten, obširen, individualen! In zato je sklep iz njega na duševno obzorje tudi individualen in lahko mnogovrsten, redkokrat pa objektivno istinit. /.../

Piši torej Celestinu, naj spis malo okrajša, pa samo tam, kjer navaja svoja argumenta ad hominem. Če bi bil Celestin

sploh zadovoljen, bi pa nam najbolj kazalo, da ga sama mi-dva skrajšava. Jaz bi 'korajžno' potegnil s svinčnikom po nekaterih straneh! – Da pa spis ne bo ostal brez vpliva na trumo naših pisateljev, o tem sem uverjen. Za 'Matico' pa ni; tudi za 'Letopis' ne; on je jedino za takov list, kakor je 'Zvon'!«²³⁰

Iz Kersnikovega pisma je videti, da je podpiral ideje, zamisli in ugotovitve v Celestinovi razpravi nasploh, saj zatrjuje, da mu je spis ugajal; poleg tega je našel sorodnost v zvezi z »instinktivnim realinom«. Glede tega je zanimiva ugotovitev Andreja Inkreta, ki je v svoji študiji o Kersniku menil, da si je mogoče pojasniti tisti del pisma (25. oktobra 1882), ki govori, da je »instinktiven realist«, da pa mu »včasih moči primanjkuje«, »da bi mogel svojo pripadnost realistični struji dosledno izpričati tudi v leposlovnih spisih samih«. In smiselno sklepa, »da pa vendarle ni šlo samo za vprašanje premajhne pisateljske moči oziroma pomanjkljive sposobnosti, ampak predvsem za neprenehni spor med dvema, med seboj različnima literarnima elementoma – fantazijsko samovoljo in zvestobo objektivni razsežnosti sveta -, pri tem pa naš pisatelj ni mogel radikalno eksplicirati oziroma osamosvojiti nobenega od njiju«. ²³¹ Morda se Kersnik prav zaradi zadrege ob tem ni spuščal v razčlenjevanje Celestinovih stališč, marveč se je osredotočil na redakcijske pripombe in s tem pritrjeval, naj Levec sestavek objavi. Toda ni mogoče trditi, da pozneje ni pretehtaval posameznih Celestinovih pogledov in predlogov. O nasprotnem nas v prvi vrsti prepričujejo Kersnikova pri-povedna dela in literarnokritični zapisi, ki neposredno ali posredno izzvenevajo bolj ali manj skladno s Celestinovim

²³⁰ Kersnikovo ZD VI, 47–48.

²³¹ A. Inkret, n. d., 450. Prim. tudi J. Pogačnik, n. d., 146.

pisanjem. Zanimivo je in hkrati uganka, da v Kersnikovem delu in korespondenci (razen ko Nadliškovi v pismu 4. aprila 1890 razlaga, kako so se pred dvajsetimi leti sestajali pri Stritarju na Dunaju in brali svoja dela, med njimi je bil tudi Celestin)²³² po omenjenem pismu Levcu Celestin ni več omenjen in enako velja za razpravo »Naše obzorje«.

Poglejmo nekaj stičnih točk med Kersnikom in Celestinom (njegovo razpravo), ki kažejo na sorodnost in napeljujejo na sklepanje, da se je naš pisatelj poglobil v nove ideje in da je dopolnil svoje pojmovanje realizma, toda pri tem ni bistveno korigiral svojih stališč. Ni dvoma, da sta Kersnik in Celestin naredila korak naprej od Levstikovih pogledov, ki so bili sicer naravnani v smeri realističnega nazora. Ob tem je Levstik ostal pri načelu idealizacije, ki ga je uokviril v »načelo objektivne naravnosti (B. Paternu),²³³ toda treba se je spomniti, da je bila idealizacija eno temeljnih vodil ne le v zgodnji realistični fazi, marveč tudi v razvitejšem realizmu. Nista je obšla niti realistično (pozitivistično in materialistično) izraziteje usmerjena Kersnik in Celestin, s tem da sta načelo prilagodila vsak svoji teoriji (in praksi) realizma. Če pustimo ob strani predavanje o razvoju svetovne poezije in oznako Turgenjeva, je Kersnik dovolj jasno izrekel svoje prepričanje o tem s trditvijo o »*goli resnici pod zlato prozorno tančico idealizma*«, medtem ko je Celestin ob zavzemanju za »širok realizem in ž njim združeno kritiko življenja« z nekoliko drugačnega zornega kota po svoje zagovarjal podobne poglede, ki jih je strnil v sintagmi »ide-

²³² Kersnikovo ZD VI, 342.

²³³ B. Paternu: Nastanek teorije realizma v slovenski književnosti, 24. O načelu idealizacije pri Kersniku in Celestinu prim. B. Paternu: K tipologiji realizma v slovenski književnosti, 18, 26.

alni realizem« ali »realni idealizem« ter realizem opredelil z besedami: »Ta realizem v literaturi ni fotografija življenja, ampak njegova umetna slika in to l m a č ob jednom, on na realni podlagi teži za tem, da človek odstrani svoje slabosti in k r i v i c e ter kulturno napreduje: isti namen ima realizem tudi povsod drugod.«²³⁴ Če pri Kersniku upoštevamo njegovo zavzemanje za estetsko in etično zadoščenje, potem sta si obe opredelitvi do neke mere blizu, s tem da je Celestin razumel »realizem v spoznavanju dejstev in idealizem v stremljenju po izboljšanju teh dejstev«,²³⁵ Kersnik pa je v drugem delu poudarjal etičnost. Ivan Prijatelj je pravilno ugotavljal, da je bil Celestinov realizem bolj socialni kot estetski.²³⁶ Celestin je bil očitno radikalnejši: »kritično realistični moment« je skušal »prenesti iz dotedanjega psihološkega področja na družbena tla« (B. Paternu),²³⁷ v ospredje je postavljala družbenoekonomske razsežnosti krivičnega kapitalističnega sistema. Kersnikovo stališče je bilo milejše, tak radikalizem mu ni ustrezal delno zaradi vzgoje in tudi zaradi porekla. Poleg tega mu prepričanje ni dopuščalo, da bi vidneje omejeval ali celo opuščal narodno in ga nadomeščal z družbenim.²³⁸ Kersnikova *zлата prozorna tančica* »skuša doseči katarzo bralca ali gledalca s tem, da prikaže ublažitev ali celo pomiritev na videz nepremostljivih nasprotij. Celestinov umetniški 'tolmač' življenja pa mora odločno razkrivati 'slabosti in krivice' posameznika in družbe in s tem prisiliti soljudi, da moralno in kulturno napredujejo. Zato je mogla Celestinova študija Kersnika,

²³⁴ Ljubljanski zvon 1883, 326, 394.

²³⁵ M. Boršnik: Fran Celestin, 159, tudi 224.

²³⁶ I. Prijatelj: SKPSZ VI, 211.

²³⁷ B. Paternu: Slovenska proza do moderne, 92.

²³⁸ Prim. A. Inkret, n. d., 450.

soposestnika gradu in veleposestva ter podeželskega notarja, pač globoko vznemiriti in ga celo pripraviti do tega, da je svoj dotedanji instinktivni realizem izrazno in deloma celo motivno ter idejno preobrazil, ni pa ga mogla trajno prepričati, da bi umetniško delo bilo mogoče brez kakršnekoli pomirjujoče ali opravičujoče ideje« (A. Slodnjak).²³⁹ Urednik Anton Ocvirk je menil, da je Kersnikova »pozornost nedvomno zdrknila mimo stavkov, v katerih govori Celestin o nepošteni borbi, 'ki jo vodi n. pr. spekulativni kapital vobče s popolno zavestjo, da ograbi svojega bližnjega', ali ko nastopa proti liberalni teoriji neomejene svobode pri uporabi svojega imetja, češ da je 'ona kapitalističnemu izsesavanju vobče in oderuškem še posebej na stežaj odprla vrata'«. ²⁴⁰

Kersnik se je ob srečanju s Celestinovim razpravljanjem poslovil od Levstik-Jurčičeve usmeritve v pripovedništvu. Bil je, kot se je sam imenoval »instinktivni realist«, toda realistično prepričanje se je »prebudilo do zavestne dejavnosti«²⁴¹ in izoblikoval je svojo različico realizma, ki je bila v drugi polovici 80. in v prvi polovici 90. let prevladujoča v slovenski pripovedni prozi. Andrej Inkret ima prav, ko trdi, »da je moralo prav »Naše obzorje« inicirati Kersnikov 'preobrat': naš pisatelj je bil do zdaj realist samo po občutku, Fran Celestin pa je naravnost programsko pokazal, kako 'instinkt' spremeniti v konkretno literarno prakso.«²⁴² Fabula je postala sredstvo in ne namen, s katerim bi zbujal zanimanje in bralčevo pozornost; v ospredje so stopili človeški značaji in ob

²³⁹ A. Slodnjak, n. d., 167.

²⁴⁰ A. Ocvirk: Kersnikova pot v realizem, 422 (prim. tudi Kersnikovo ZD II, 304–305).

²⁴¹ Prav tam, 426.

²⁴² A. Inkret, n. d., 449.

tem so se izločili slojni tipi. Dogajanje je podložil s socialno in/ali psihološko motivacijo in dominantnost ljubezenskega čustva (postopno) zamenjal z narodnostno in družbeno problematiko, toda še vedno ji je manjkala družbeno trdnejša vzročna podlaga, da bi posledice lahko predstavila v zaželeni objektivnosti. Da se je konec 1882 in v začetku 1883 prelamljalo v njegovem pripovedništvu, je dokaz roman *Ciklamen*, čeprav je očitna počasnost prehajanja v drugačnost in mnoge delne rešitve, ki so dokazovale, da proces ni bil preprost in še posebej ne spontan.²⁴³

Med Kersnikom in Celestinom so bile nekatere snovno-motivne in problemske podobnosti, vendar bi se težko opredelili, ali se je Kersnik po tej plati zgledoval pri Celestinu oziroma sprejemal pobude iz njegovega pisanja. Najbolj napeljuje na tako možnost odlomek iz razprave »Naše obzorje«, ki opozarja, kaj bi lahko slovenski pisatelji upovedovali, katere tematike so bolj ali manj aktualne in vredne literarne obdelave. Naj ta odlomek navedemo: »Gori sem dejal, da ni vse jedno, je li kaka povest vzeta iz domačega življenja ali pa ne. Naše življenje je gotovo tako različno in zanimivo, da našim pisateljem ponuja gradiva več kot dovolj. Vzemimo samo dobo našega preporoda, n. pr. od Vodnika pa do danes. Koliko je preživel narod v tem času in sicer v s i stanovi, koliko je bilo političnih in socijalnih iz-

²⁴³ Kersnikovo ZD V, 48–49. J. Pogačnik je o tem prehodu menil (n. d., 133–134): »Prekinitev s tradicionalnim tipom leposlovnega ustvarjanja in tematska pobuda, ki so jo prinesli *Rokovnjači*, je skupaj z njegovim primikanjem k resničnosti ustvarila položaj, v katerem je bila potrebna le še malenkostna pobuda, da Kersnik najde svoj pravi pripovedni in stilni svet. Takšna pobuda je postala 1882. leta Celestinova študija *Naše obzorje*.« Prim. tudi M. Boršnik: Kersnik, 470–471.

prememb, kako se da vse to opisati v mnogih živih povestih! Pa tudi sedanost daje mnogo gradiva. Samo kmetško življenje, kako je raznovrstno v svoji borbi za obstanek, večkrat naravnost dramatično! Dotika kmeta z gospodo in z omiko sploh, ta gospoda sama, velik vpliv duhovščine in njegovi vzroki, odnošaj h gosposki in vladi sploh, strast našega kmeta za pravdanje, nespametne ženitve na nič, škodljive delitve in njihovi nasledki, r a s t o č e hipotekarno zadolževanje, rastoči proletarijat; koliko je že tu gradiva, koliko ima še narod originalnih mislij, nazorov, navad, značajev!

Življenje naših trgov in malih mest ima spet marsikaj posebnega: dotika s kmetom zunaj trgov in vpliv nanj, medsobna odvisnost itd. To življenje je v marsičem morda celo bolj zanimivo ko življenje večjih mest, ki je bolj podobno drugim večjim mestom in že drugod bolj izučeno ter opisano, četudi ima s v o j tip, s v o j o politično in socialno borbo, svoje narodnjake, nemškutarje ali tujce, svoje poljedelce, obrtnike, trgovce itd.«²⁴⁴

Marsikaj podobnega srečamo v Kersnikovem pripovedništvu, vendar ni mogoče trditi, da je Kersnik v tem sledil Celestinu, v celoti sploh ne, kvečjemu v posameznostih, toda za dokazovanje ni trdne podlage. Ni pa rečeno, da ga Celestinovo pisanje ni spodbudilo, da je iskal podobne primere v svojem življenjskem okolju, ki ga je dobro poznal. V Kersnikovem pripovedništvu ni neposrednih zvez s Celestinovo razpravo, vendar bi lahko trdili, da tako Celestinovo delo kot Kersnikove pripovedi in drugo pisanje preveva podobna miselnost.

²⁴⁴ Ljubljanski zvon 1883, 397–398.

PREMIKI V REALIZEM

Zamisel o povesti *Lutrski ljudje* je nastala proti koncu leta 1880, in ker je Kersnik del prvega poglavja Levcu poslal že v decembru, lahko sklepamo, da jo je namenil za prvo številko prvega letnika Ljubljanskega zvona. Uredniku začetek ni bil všeč, zato je prijatelju svetoval, naj ga popravi.²⁴⁵ Ko mu je Kersnik 21. aprila 1881 obljubljal, da mu bo poslal »denes dve poli in jutri še jedno«, je potarnal, da ga je »presneto basalo«, ker je moral »cel začetek prenarediti«.²⁴⁶ Jurčič je v začetku maja umrl in Kersnik se je na Levčevo prigovarjanje odločil, da bo nadaljeval *Rokovnjače*, in tako so morali *Lutrski ljudje* za nekaj časa v ozadje. Roman *Rokovnjači* in popravljanje Detelove povesti »Malo življenje« sta mu vzela ves razpoložljivi čas. Ko ga je proti koncu leta 1881 Levec prosil za *Lutrske ljudi*, je pisatelj najprej želel videti pole, ki jih je Levcu poslal pred časom, da bi s pisanjem lahko nadaljeval.²⁴⁷ Levec je upal, da mu bo Janko povest takoj poslal; imel je namen, da bi jo začel objavljati v prvi številki Zvona 1882, toda želja se mu ni uresničila.²⁴⁸ Kersnik mu je za tolažbo za prvo številko drugega letnika poslal kratko pripoved *Ponkrčev oča*. Nato se je zadeve lotil

²⁴⁵ Kersnikovo ZD VI, 387 (F. Bernik).

²⁴⁶ Prav tam, 16–17; 24. aprila je poslal še preostali del prvega poglavja *Lutrskih ljudi*, prim. prav tam, 387, prim. tudi Kersnikovo ZD I, 315.

²⁴⁷ Prav tam, 27–28.

²⁴⁸ F. Bernik: Pisma Frana Levca I, 100.

in povest je (s prekinitvijo) izhajala od februarja do oktobra 1882.

Povest, ki jo je delno mogoče povezovati s »predromantičnim sentimentalnim romanom«, ²⁴⁹ je snovno-motivno pomenila nadaljevanje »romana« *Na Žerinjah*, prav tako je njena idejna zasnova v okvirih že znanega in skladna s težnjami, ostati v območju ljubezenske teme in t. i. »literature kot igre«. ²⁵⁰ Ljubezenska zgodba, ki jo je zasnovala pisateljeva domišljija, se je tokrat končala tragično. Dogajanje in fabulativno spletnje sta bila povsem odvisna od pisateljeve kombinatorike in ju je le v manjši meri navdihnilo opazovanje stvarnega življenja. Zgodba deluje sama zase in ni v funkciji značajskih lastnosti oseb. Tudi v tem je podobna »romanu« *Na Žerinjah*. Pripovedovanje se je izognilo poglobljeni individualni problematiki, ki bi izvirala iz resničnih življenjskih okoliščin, ter narodno in socialno aktualnim vprašanjem tedanjega časa.

V ospredju je nesrečna ljubezen med slikarjem Francetom Kosanom in graščinsko Wernerjevo Olgo. Okolje, v katero je dogajanje postavljeno, je bilo, če odmislimo Rim s pripadajočimi opisi, ki so plod pisateljeve invencije in romantične iluzije, pisatelju dobro znano in domače, saj gre za okolico Volčjega Potoka. Grajska gospoda je po obnašanju, pogledih, ambicijah in ravnanju povsem primerljiva z žerinjsko gospodo. Z več temne barve je obarvan Wernerjev sin nadlajtnant, ki mu je po okusu plemeniti Berg, ženin in pozneje Olgin mož. Poskus odstranjevanja Kosana

²⁴⁹ J. Kos: Primerjalna zgodovina slovenske literature, 170.

²⁵⁰ A. Inkret: Janko Kersnik in začetki slovenske leposlovne proze, 448.

iz Olgine bližine – soočenje med slovenskim slikarjem in tujimi aristokrati – je po svojem učinku podoben tistemu v »romanu« *Na Žerinjah*, toda za stopnjo bolj surov: tam dvoboj, tu udarci s kolom. Središčno dogajanje je skrčeno na razmeroma kratek čas, medtem ko se zadnji dve poglavji dogajata »skoro tri leta pozneje«, da bi se pripovedovanje končalo s Kosanovo boleznijo in smrtjo ter Olgino ločitvijo od neljubljenega moža, ki ji ga je vsilila kupčija med propadajočimi grajskimi Wernerji in bogatim Bergom. Prevladujejo strasti, tako kot je značilno za romantična dela. Pomirjujoče deluje poznejše Olgino prijazno obnašanje in srečevanje z materjo pokojnega Kosana.

Toda v *Lutrskih ljudeh* je kljub vsemu nekaj oddaljevanja od »romana« *Na Žerinjah*. Veliko bolj kot prej so tu v ospredju kmečki ljudje z odporom do tujcev in s svojo prisotnostjo opozarjajo na pisateljevo že bolj ali manj hoteno opazovanje stvarnosti. Očitneje je kmečko nasprotovanje ravnanju gospode, ki se obnaša arogantno in neprijazno (npr. grajski z bičem prepodi kmečkega dečka). Ljubezenska nesreča je v tem primeru posledica družinskega premoženjsko-gospodarskega poloma, ki naj bi ga rešila hčerina poroka s premožnejšem. Posledice so tragične, protagonista sta onesrečena. Nesrečni konec je v tem primeru pravo nasprotje srečnim razpletom v »romanu« *Na Žerinjah*. Pripovedi se razlikujeta tudi po tem, ker v povesti ni skrivnosti, ki bi gibala dogajanje in polnila analitični del. Delno ohranjena analitičnost (drugo poglavje) ima drugačno vlogo: v prvi vrsti pojasnjevati naključno poznanstvo, ki je rodilo ljubezensko razmerje med Olgo in Kosanom. Konec povesti močno izzveneva v svetobolnem občutju, ki smo ga v večji meri srečevali v Kersnikovem pesništvu v 70. letih in

ki se zdaj kaže kot ostanek pisateljevega mladostnega stritarjanstva. Povest je uokvirjena v pogled na portret deklice, ki visi v piščevi sobi in mu zbuja fantazijo ter inicira fabuliranje o nesrečni ljubezni. Okvir je skladno s tem sklenjen z besedami: »*Le tu nad menoj na steni visi še podoba njena, ona, katero je vzela mlada žena po smrti slikarjevi iz razstave. Kako čarovito hiti njeno oko mimo mene v daljavo! Ali hiti za izgubljeno srečo ali hiti za nedosežnim – – ? Tako čudno me presune, ko zrem v njo! / Tako pač zremo, tako pač hitimo vsi za svojo nedosežno srečo!*« Kersnik ni mogel skriti pesimizma, ki sicer zanj ni bil značilen, vzrok je bil verjetno v trenutnem razpoloženju.

Dosedanje ustaljeno razvrščanje dolge novele *Gospod Janez* med Kersnikovo predrealistično ustvarjalno stopnjo skupaj z »romanom« *Na Žerinjah* in povestjo *Lutrski ljudje* je upravičeno in smiselno zaradi podobnih snovno-motivnih, idejno-vsebinskih in strukturnih značilnosti. *Gospod Janez* se kaže kot pozni izdelek te zgodnje Kersnikove pripovedniške faze. Delo je nastajalo od aprila 1884 do konca leta, saj jo je pisatelj po ustaljeni navadi pisal sproti; objavljena je bila od junijske do decembrske številke Ljubljanskega zvona 1884, manjkala je le septembra.²⁵¹ Ni mogoče prezreti, da je bil med *Lutrskimi ljudmi* in *Gospodom Janezom* objavljen roman *Ciklamen* (1883), poleg tega je Zvon natisnil tri kratke pripovedi: *Ponkrčev oča*, *Rojenica* in *V zemljiški knjigi*. To pa so bile pripovedi, v prvi vrsti velja za *Ciklamen* in *V zemljiški knjigi*, ki so Kersnikovo pripovedništvo vidneje pomikale proti njegovi varianti realizma. Glede na to je toliko manj razumljivo, da je *Gospod Janez*

²⁵¹ Kersnikovo ZD I, 319 (A. Ocvirk).

nastal takrat, ko je Kersnik že dodobra premislil Celestinovo razpravo »Naše obzorje«, ki je (ob njegovem strinjaju) odpirala drugačne poti v pripovedništvu in literaturi sploh.

Podobno kot v »romanu« *Na Žerinjah* in v povesti *Lutski ljudje* je tudi v *Gospodu Janezu* v osredju ljubezensko razmerje, ki se razveže s Helenino odločitvijo, da bo dala prednost eksistenčni trdnosti in ne »goreči« ljubezni do Petra Vrana, zato se tudi poroči z baronom Mildejem. V ljubezenskem razmerju se v tej Kersnikovi pripovedi pojavi preračunljivost na ženski strani (nekaj tega je opaziti že pri Veroniki v »romanu« *Na Žerinjah*), medtem ko se je na moški (Hrast) močneje izrazila v *Ciklamnu*, s tem da je uravnovešena z žensko stranjo (Elza). Iz tega je mogoče sklepati, da je v Kersnikovem pripovedništvu stopila v ospredje demitizacija ženske (opazneje v *Gospodu Janezu* in *Ciklamnu*). Vran je ostal sam, toda naključje je hotelo, da je po desetih letih, ko je bil na počitnicah pri prijatelju župniku Janezu, nekega dne v toplicah (»kopeli«) srečal baronico Heleno. Za krajši čas se je utrnila zamisel, da bi obnovila ljubezensko razmerje, saj so čustva še tlela, toda naključje je to »obnavljanje« preprečilo. Helena je bila že itak močno negotova in polna moralnih predsodkov in to, da se je mož na lovu ponesrečil, je samo pospešilo njeno odločitev glede Vrana: ostala je pri možu. Župnik Janez je moralna avtoriteta, ki Vrana ves čas svari pred močjo strasti, zato je bil takega razpleta vesel in je prijatelju zadovoljno zagotavljal: »In glej, prijatelj, razloček med nama je le ta, da sem jaz že davno utešil in udušil enako strast, katera sedaj v tebi kipi. Težko, grenko, bridko je to, pa kakor smo nizki in umazani vsi na svetu v svojih strasteh in v hrepenenju svojem,

tako srečni in blagi postanemo, kadar nam je možno, udušiti strasti svoje. In to je možno!» To je idejni poudarek novele, ki je na prvi pogled za Kersnika presenetljiv. Ni mogoče prezreti, da gre za rahlo moralistično tančico, s katero je prekrito besedilo, in potem ni daleč niti do *Lutrskih ljudi*, v katerih je jasno povedano, da brez resnične ljubezni ni mogoča srečna zakonska zveza.

Dolga novela *Gospod Janez* (z okrog 11.500 besedami) je v marsičem vezana na »roman« *Na Žerinjah* in na povest *Lutrski ljudje*. Med drugim še vedno gospodujejo naključja, aktualna je analitična kompozicijska tehnika (tretje poglavje), temeljni vtis o zgodbenem ustroju je podoben kot pri onih dveh pripovedih, kroji jo pisateljeva domišljija in le v manjši meri je rezultat opazovanja stvarnosti, ljubezenska igra je v središču pripovedi in je poglavitni poudarek, ki daje pripovedi videz »zabavnega beletrističnega stereotipa«. ²⁵² Tako je Kersnik z *Gospodom Janezom* v glavnem ostal – nekoliko zapoznelo – v mejah svoje romantične pripovedne faze. Pripoved je nedvomno dokument pisateljeve ustvarjalnosti v prehodnem obdobju. Vprašanje je le, zakaj je v tem tako dolgo vztrajal. Ponuja se odgovor: ker v sebi še ni bil dovolj trden na poti v drugačnost in se je zato oklepal dotedanjega. Delni vzrok je tudi Levčevo priganjanje, naj čim prej napiše kaj za Zvon; to ga je usmerilo v »pisateljsko tehnologijo«, ki jo je dobro obvladal, in tako je obljubo lahko hitreje izpolnil. Da novela ne pomeni pomembnejšega prispevka h Kersnikovemu opusu, je več kot jasno, in da ni kaj posebnega prispevala k tedanjemu slovenskemu pripovedništvu, je očitno.

²⁵² A. Inkret, n. d., 447.

O začetkih romana *Ciklamen*, Kersnikovega najdaljšega pripovednega dela (z okrog 36.500 besedami), moramo ugotoviti, da se je pisatelj z zasnutkom ukvarjal že septembra, zagotovo pa oktobra 1882 (zamisel je bila verjetno celo starejša).²⁵³ Ko je Kersnik Levcu 4. oktobra iz Narpelj nad Krškimi (kjer so imeli Tavčarjevi počitniško hišo) sporočal, da zaradi Lojzkinine bolezni (plevropnevmonije) ne more od tam, je med drugim tudi zapisal: »*Ker bom meseca oktobra večinoma tukaj bival, imel bom mnogo prostega časa. Pisal bom, ako pojde z Lojzkinim zdravjem vse po volji, svoj roman za prihodnji 'Zvonov' tečaj in ako boš hotel, tudi tebi še kaj pomagal z berilom etc,etc. Zgovorila se bodeva o tem.*«²⁵⁴ V oktobrski številki Ljubljanskega zvona je izšlo zadnje nadaljevanje *Lutrskih ljudi* in v oktobru je v rokopisu prebral Celestinovo razpravo »Naše obzorje« ter Levcu sporočal (v pismu 25. oktobra), da mu »*močno ugaja*«. ²⁵⁵ Videti je, da ga je Celestinovo razpravljanje, s katerim se je načelno in v mnogih opredelitvah strinjal, napeljalo, da je zaradi tega začetek romana *Ciklamen* spreminjal. Levcu je v pismu 10. decembra o tem dejal: »*Moj roman potreboval je v prvih svojih poglavjih toliko preuredb v tehničnem oziru, da sem celo poglavje moral novo napisati. Ne jezi se torej, ako je rokopis malo zakasnen, dobiš ga pa gotovo jutri.*« In nato 12. decembra: »*Tu imaš romana dovolj za I. list. Kakor sem Ti pisal, preukrojil sem celo poglavje.*«²⁵⁶

Tudi roman *Ciklamen* je Kersnik pisal sproti in Levca večkrat spravil v uredniško zadrego. Da mu pisanje ni šlo

²⁵³ Kersnikovo ZD II, 317 (A. Ocvirk).

²⁵⁴ Kersnikovo ZD VI, 45.

²⁵⁵ Prav tam, 47.

²⁵⁶ Prav tam, 49.

gladko od rok, je zgovoren dokaz pismo Levcu 18. aprila 1883, v katerem pravi: »*Saj menda res ne bo 10 strani – pa blizo 8 jih mora biti, in to je tudi dovolj. – / Jaz ne vem, kaj bi še rekel; – opravičevati se je skoro uže smešno – torej razlij svojo jezo name, jaz bom radovoljno vse prenašal. – Kakor bi bil zacopran, tako sem včasih. Pri papirji sedim, s peresom v roki, pisati pa ne morem – ker ne vem, kako bi pisal. Kaj – to me ne skrbi, pa tisti vražji kako.*«²⁵⁷ Očitno je bilo, da mu je Celestinova razprava dala veliko misliti in da so mu bili njegovi nazori glede pisanja literature všeč, vendar je bila po vsej verjetnosti poglobljena ovira: ustaljeni način pisanja. Zato ni čudno, da je *Ciklamen* pravzaprav kompromis med dotedanjim njegovim pisanjem in zaželeno preusmeritvijo v eno od različic realizma, v katerega se je usmerjal že prej, saj se sicer ne bi imenoval »*instinktiven realist*«. Celestinovo pisanje ga je utrjevalo v prepričanju, da je na pravi poti, le otresti se je moral nekaterih prejšnjih pripovednih postopkov in se odločneje zaplesti v mreže realističnega načina pisanja, v nekaj takšnega, kot je razlagal Celestin.²⁵⁸ Od tod težave pri pisanju *Ciklamna*, ki so bile zagotovo neprijetne in so zaviralno vplivale na hitrost pisanja. Dodatna ovira je bil sočasni volilni boj za deželnozborski mandat, tako da je bil v tistem času Kersnik fizično in psihično močno obremenjen. Zadrege pri pisanju in oddajanju nadaljevanj romana so se vrstile do konca izhajanja (*Ciklamen* je izšel v vseh dvanajstih številkah Ljubljanskega zvona 1883), ponavljale so se v slogu, ki ga ilustrirajo pisateljeve besede v pismu Levcu 21. julija: »*Denes popoldne dobiš express*

²⁵⁷ Prav tam, 52.

²⁵⁸ Prim. B. Paternu: Kersnikovo mesto v razvoju slovenskega romana, 53–54.

polovico rokopisa in jutri popoldne pošlem drugo polovico naravnost v tiskarno / .../.«²⁵⁹

Dosedanje literarnovedno obravnavanje romana *Ciklomen* je enotno v spoznanju, da je ta romaneskna pripoved v znamenju prehoda iz Kersnikove jurčičevsko-romantične razvojne stopnje v bolj realistično pripovedništvo.²⁶⁰ Med lastnosti, ki v romanu spadajo v prejšnjo pripovedno fazo, lahko uvrstimo: še vedno je središčna ljubezenska tema, ljubezenska razmerja pretežno krojijo fabulo in dajejo delu pogloblitve idejno-vsebinske poudarke (Hrast-Elza, Hrast-Katinka); naključnost igra dokaj pomembno vlogo (npr. prihod Katinke); bolj ali manj izrazita je analitična kompozicijska tehnika, ki snovno-motivno sloni na spominjanju (peto poglavje); gre za navezanost na grajski ambient, ob katerem se pisatelj ne ukvarja z družbeno-gospodarsko problematiko in graščinskim statusom, kljub temu da je ob Boletu omenjena kapitalistična proizvodnost; navzoča je tudi podoba jurčičevskega posebneža: kovač Tileh (manj njegova žena; deseto poglavje).

Osrednji nosilec fabulativnega zapleta in razpleta je odvetnik dr. Hrast, ki ne prevladuje s svojo družbeno-politično vlogo, marveč z ljubezensko zgodbenostjo: najprej je zaljubljen (!?) v guvernanto Nemko Elzo, toda spominjanje ga odpelje v zgodnejši čas, ko je zapustil lepo, a revno Katinko, ki je zdaj (naključje!) prišla (z bolnim, stariim možem) v Borje. V Hrastu se ponovno obudi ljubezen, ki mu narekuje, da naglo odvrže simpatije do Elze in

²⁵⁹ Kersnikovo ZD VI, 59.

²⁶⁰ Prim. J. Pogačnik: Prozaist Janko Krsnik, 134; A. Inkret, n. d., 449; B. Paternu, n. d., 55.

se oprime možnosti, da bi se vrnil h Katinki (to pisatelj razvozla v epilogu). Motivacijo za tako hiter preobrat je mogoče najti v Hrastovem značaju, ki ne kaže stanovitnosti, marveč prej lahkomiselnost in površnost v razmerju do ženske, ima »frivolne nazore«, a tudi v njegovem občutku krivde do Katinke. Hrastova preračunljivost (!) se je povsem razgalila, toda ob srečanju s Katinko doživlja svojevrstno katarzo in išče drugačen življenjski model (s poroko s Katinko se moralno rehabilitira). Tako pisateljevo ravnanje je skladno z vlogo, ki naj jo ima narodno in družbeno ugledna središčna oseba, kot je Hrast. Zelo značilne so pripovedovalčeve oznake tega borjanskega veljaka. V tretjem poglavju ga pripovedovalec podrobneje predstavi: *»Doktor Ivan Hrast je bil sin kmetskih roditeljev. Na Dunaju je dovršil svoje vseučiliške študije in, ker se je moral živeti sam, kajti roditelji ga niso mogli podpirati, služil je za učitelja v raznih aristokratskih in bogatih rodbinah, kjer si je poleg večkrat grenkega kruha pridobil ono sigurnost in oni vsestranski takt v vedenju, kateri ga je povesod označeval. Nič na njem ni pričalo, da je kmetski sin.«* K temu je dodal še nekaj značajskih lastnosti, ki ga kažejo v bolj negativni luči: *»Pa – je li bila to prava, vroča ljubezen, katero je nosil on v srcu? / Sam si ni bil tega v svesti in se tudi vprašal ni o tem. V Hrastu je tičalo preveč onega, kar imenujemo površno vulgarno: materializem, kar pa v istini ni nič drugega nego – sebičnost, samoljubje. Samoljubni, sebični ljudje pa požrtvovalne, globoke ljubezni niso zmožni, premaga jih in stori jih sužnje edina pohotnost.«* Vse drugo o Hrastu se razkriva skozi dialog in njegovo ravnanje. V pogovoru z Elzo je o sebi med drugim dejal, da je *»popoln indiferentist«* – tako verski kot filozofski. Za celotnejši pogled na Hrasta v Ci-

klamnu je treba upoštevati še pripovedovalčevo ugibanje v *Koncu*, kam se bo usmeril v prihodnje; pripovedovalec pravi, da bo na prihodnjih volitvah Meden kandidiral za nemško stranko, njegov močnejši nasprotnik pa bo Hrast: »Kam se bode le-ta vrgel – ali bo pristopil k narodni 'radikalni' ali narodno 'vladni' stranki – tega ne vemo – naroden pa bo gotovo. In to je glavna stvar!«

Premik v realistično smer je povzročil (toda ne povsem) spremenjeno funkcijo fabule, ki ni več sama sebi namen, marveč razkriva značaje posameznih oseb in njihovo ravnanje.²⁶¹ Kersnik je razmeroma globoko prodril v značajsko-duhovne značilnosti osrednjih dveh oseb, to je Hраста in Elze; medtem ko je pri drugih ponudil samo obrise značajskih lastnosti, mislimo na Boleta, Medena, Majarona, Boletovo. To je le redko dosegel z opisno označitvijo oseb, najpogosteje mu je bilo pri roki dialoško sproščanje v pripovednih scenah. Pripovedne scene so bile sploh Kersnikova domena (to je nakazoval že v vseh dotedanjih pripovedih), ki je prišla v *Ciklamnu* do polne veljave: pripovednih scen različnih dolžin je v romanu okrog štirideset. Dialog je zelo živahen, vsebuje od resnih in življenjsko pomembnih vprašanj do gostobesednega govoričenja o vsem mogočem ter precej praznega (s tem je označen duhovni profil govorcev) in opravljivega razpravljanja o ljudeh in dogajanju v okolju. Dialog je velikokrat tudi nosilec različnih subjektivnih gledišč oseb, npr. ironiziranja, humornosti, arogance, razčustvovanosti. Naj opozorimo na značilno humornost, ki jo vsebuje govorjenje graščaka Boleta in ki je vsebinsko bolj ali manj duhovita in tehtna.

²⁶¹ Prim. J. Pogačnik, n. d., 144.

Sem in tja je ironizirano Medenovo nemškutarstvo, ki ne more skriti ošabnosti, ali pa je blago osmešena Majaronova uradniška brezbarvnost, prilagojenost in bojazen za kariero, če bi predstojniki opazili, da v njem preveč bije narodno srce; pripovedovalčeva zasluga je, da sta bolj ali manj posmehljivo predstavljena uradnika Megla in Koren. Pri ženskih likih je v ospredju njihova prefinjena duhovitost (Boleška), tipajoča nezaupljivost, rafiniranost in preračunljivost (Elza) in sicer bleda, vendar pretanjena čustvenost (Katinka). V vsem tem se je Kersnik pokazal kot dober opazovalec in večš pripovedovalec, ki se z lahkoto giblje med različnimi ljudmi in poišče njihove značilne značajске poteze. Dialog mu je bil pri tem poglavitno orodje. Ob dialogu je uporabil neposredno karakterizacijo, vendar v manjši meri, nadalje opis predmetnosti (npr. čitalnice) in zlasti opis narave, ki jo je rad upovedoval, kadar je bilo potrebno ustvariti primerno ozračje. Glede tega je bil vedno spreten, tankočuten in rahlo lirski. Ni se mogoče znebiti vtisa, da je pri tem vedno pogledoval po svojem (bližnjem ali daljnem) domačem (brdskem) okolju. Ob omenjenih ubeseditvenih načinih je naracija manj izrazita in nekoliko potisnjena v ozadje. Spričo takih lastnosti upovedovanja je razumljivo, da je *Ciklamen* zelo prikladen za dramatizacijo, za dovolj slikovito uprizarjanje.

Kersnika sta skladno z realistično usmeritvijo vse bolj zanimala čas in prostor, čeprav se mu v *Ciklamnu* še ni posrečilo, da bi to stopilo bolj v ospredje. Razprl je trško središče (»malomeščansko gnezdo«) Borje in bežno upovedil utrip tega kraja, ki ga je predstavil bolj ali manj poenostavljeno, a vseeno z nekaj tipičnimi značilnostmi; takoj v prvem poglavju ga je opisal, da je trg na Kranjskem, da ima

»skoro tisoč prebivalcev ter je središče borjanskega političnega okraja. Tu imamo okrajno glavarstvo, sodnijo in davkarijo in kolikor je še drugih po naši upravi potrebnih oblastev. Da trg ni brez župana in dekana, tega ni treba omenjati; celo finančna straža ali, kakor ji ljudstvo pravi, 'ibljartarji' so zastopani. Poleg teh uradnih dostojanstvenikov biva v trgu tudi primerno mnogo premožnih obrtnih in trgovskih rodovin, katere smemo glede izobraženja staviti kolikor toliko v eno socialno vrsto z uradnimi osebami.« Kot primerno zbirališče tržanov in okoliške grajske gospode je predstavil borjansko čitalnico, jo prijazno opisal, tudi njeno dejavnost, vendar ji ni dal kakšne posebne družbene veljave. Čeprav je Hrast predsednik, nas avtor odpelje stran iz tega okolja in raje zapleta in razpleta njegovo ljubezensko zgodbo, tako da je več kot opazna premajhna uglašenosť med ljubezensko zgodbo in družbeno resničnostjo.²⁶² Čitalniško okolje je predstavljeno z rahlim posmehom, nima nacionalno-duhovnega naboja, je bolj veselični prostor kot tisti, kjer bi se kresale idejne iskre, kazala duhovno-izobrazbena moč in narodna ozaveščenost. Kersnik se ni spuščal v podrobnejše analiziranje slovenskih trških razmer. Socialna vprašanja ga tokrat niso zanimala, medtem ko je mogoče najti nekaj opornih točk in napeljevanje na narodno problematiko. Stanje v jezikovnem občevanju ilustrira naslednja oznaka: »Megla je govoril večinoma nemški; a obiskovalec njegov zdaj nemški, zdaj slovenski, kakor je to razvada v omikanih Slovencih.« To se Kersniku ni zdelo vprašljivo, ker je tudi sam spadal med take omikance. Razmere (dogajalo naj bi se leta 1877) na Slovenskem nazorno pojasnjujejo besede sodnika Majarona: »In pred nekaj leti bi imel biti imenovan svetovalcem

²⁶² Prav tam, 134.

v Ljubljani – sam predsednik mi je pisal, naj prosim tja – in ravno tedaj je moja starejša hči Milica pela v naši čitalnici in – jaz nisem bil imenovan. In današnja deklamacija mi bo tudi škodila!« Medenovo nemškutarstvo je med drugim zamejeno z jezikom: »*Kaj je meni do tiste vaše slovenščine? To ni nič praktičnega, nič koristnega; kdo pa ima kaj od vsega tega?*« Glede tega je več samozavesti v narodno ozaveščenem Hrastu (pogovor med Elzo in Hrastom):

»'Zakaj pravite naš pesnik? Saj je tudi vaš,' vpraša guvernanta.

'Mi nismo Nemci in vaših poetov si vendar ne moremo svojiti.'

'Ah, pardon! Vi se štejete k Slovenom; to sem čisto pozabila,' smeje se Elza. Advokatu sta bila ta opazka in ta smeh neprijetna.

'Jaz se ne štejem k Slovenom, gospica, kakor vi pravite, jaz sem Sloven,' reče resno. 'Čudno!'

'Kaj se vam dozdeva čudno?'

'Čula sem, da je tu na Kranjskem vsa inteligenca nemška in da se sama šteje za Nemce; in potem ima tu na Kranjskem vsak pravico po svoji volji biti Nemeč ali Sloven. Ker pa tako izvrstno citirate naše nemške pesnike, mislila sem –'

'Da se tudi jaz poslužujem te državljanske pravice, na laž staviti rodno mater in svojega očeta /.../'»

Da je Elzo, v katero naj bi bil zaljubljen, laže »izpustil iz rok«, je bila olajševalna okoliščina tudi njena narodnost. Protinemško razpoloženje je Kersnik slikovito upovedil ob kresni veselici, ko so se pevci uprli, da bi peli nemške pesmi:

»'A, kaj še,' oglasi se eden izmed pevcev, 'nič nemških; nemški ne bomo peli.'

'Zakaj ne? vpraša Megla ter, zapazivši, da stoji okrajni glavar blizu, dostavi glasno: 'Nemške pesmi so ravno tako lepe. Le zapojmo eno nemško!'

'Jaz ne pojem!' kliče Hrastov pisar, ki je slovel med pevci za najboljšega basista. 'Mi tudi ne! vpijejo drugi. Dva učitelja, ki sta isto zapazila kakor Megla, odmaknila sta se polagoma v stran.«

Kljub temu je vse v zvezi z narodnostjo v *Ciklamnu* precej obrobno, problemi so komaj nakazani.

Roman je uokvirjen v prvoosebni (sicer je pisan tretjeosebno) »prolog« (kratek uvod brez naslova pred prvim poglavjem), ki pojasni, kaj je bil povod, da se je pisatelj lotil pisanja o vsem tem, kar srečamo v romanu, in *Konec*, ki pove, odkod pisatelju »rumen zavitek« z lističem in ciklamnom (*korčkom*). Ta dva dela romana zbujata radovednost, v kolikšni meri naj bi bila navzoča (če sploh) avtobiografskost, o kateri Kersnik ni nikjer ničesar izjavil, zato je smiselno, da tudi to dvoje jemljemo kot produkt pripovedovanja romanesknega pripovedovalca in ne kot posledico avtorjevega spominjanja na neka doživetja. *Konec* s svojim pripovedovanjem, kaj se je po letu dni in nato po petih letih zgodilo z najvidnejšimi osebami in kakšna naj bi bila Hrastova politična usmeritev, spodbuja k premisleku, da je pisatelj ob koncu *Ciklamna* že napeljeval na nadaljevanje pripovedovanja, ki naj bi osvetlilo prihodnje dogajanje v Borju. In o tem je mogoče brati v »drugem« delu *Ciklamna*, to je v *Agitatorju*. V romanu *Ciklamen* je v okvirni del vloženi petnajst poglavij, od katerih sta prvi dve bolj ali manj izrazita ekspozicija (dogajanje v čitalnici in predstavitve osrednjih oseb), nato se zvrsti šest poglavij, v katerih se

zapleta »ljubezenska« zgodba Hrasta in Elze in ki vrh doseže v osmem poglavju. V devetem nastopi preobrat (pride Katinka in Hrast doživlja spremembo), ki se nato prevesi v razplet Hrastovega in Elzinega »ljubezenskega« poskusa: rezultat je Hrastova odvrnitev od Elze in poskus popraviti Katinki krivico. Elza se ob koncu poroči z Medenom (preračunljivost), medtem ko za usodo Hrasta in Katinke zvemo iz epiloga, to je *Konca*.

Bolj kot v dotedanjih pripovedih so Kersnika v *Ciklamnu* zanimale stvarne razmere v določenem okolju (trg Borje) in tudi razmerja med ljudmi, čeprav se vsa ta družbenost in središčna ljubezenska zgodba nista dovolj ujeli. Še vedno je glavna sestavina romana ljubezensko razmerje, ki ustvarja in giblje fabulo, trško okolje s svojimi družbeno-gospodarskimi, političnimi in kulturnimi značilnostmi in življenjskimi okoliščinami ni v središču pripovedovalčeve pozornosti, čeprav je nekaj tega vsaj nakazano v prvih dveh poglavjih. Tako je Kersnik ostal na pol poti do izrazitejšega premika v realistično usmeritev svojega pripovedništva.²⁶³ K temu je treba dodati mnenje Borisa Paternuja, ki *Ciklamnu* pripisuje naslednje: »Kersnikov ljubezenski roman prostora se je moral še tolči z Marlittovo, ki je verjetno močno obvladovala naše takratno meščansko bralstvo. Toda ugovarjal ni samo njej. Ugovarjal je, hote ali nehote, tudi Stritarjevemu sentimentalizmu z Zorinovim pedagoškim samomorom v svojem vrhu. Ugovarjal je Levstikovim konservativnim pogledom na tematiko slovenske kjiževnosti, iz katere je še zmeraj izganjal drznejšo ljubezensko problematiko. Da

²⁶³ Prim. Kersnikovo ZD II, 38 in A. Ocvirk: Kersnikova pot v realizem, 465.

ne izgubljam besed o tem, kolikšen greh je pomenil izid *Ciklamna* za vplivno klerikalno stran, ki je storila vse, da bi slovensko književnost obdržala čim dlje od erotike.«²⁶⁴

Odzivov, kot poroča urednik Kersnikovega *Zbranega dela*, o *Ciklamnu* ni bilo veliko. Levec je bil z romanom zadovoljen, vendar je bila njegova »pohvala dokaj skromna in skopa«. Celestinovo mnenje, ki ga je izrazil v pismu Franu Levcu 5. januarja 1884, je bilo ugodno, zapisal je: »K/ersnik/ov Cyclamen se mi jako dopada, ker vidim, da mož misli, opaža in vidi. Jurčič je gotovo najbolje videl *kmeta*, K/ersnik/ vidi pa naše 'društvo' /družbo/ in tudi to je potrebno in sicer zelo potrebno: le še več realizma, več tipov, saj naš mikrokozem jih ima gotovo dovolj!«²⁶⁵ Fran Erjavec se nad *Ciklamnom* ni preveč navduševal, medtem ko je Janez Trdina zatrjeval, da je po njegovi sodbi roman »naj bolji, kar se jih je pisalo do zdaj pri nas, naj bolji zato, ker nam popisuje resnično življenje in se razvijajo vse zgodbe logično iz prebistroumno načrtanih nravov posameznih oseb«. (Povedano je mogoče razbrati iz pisem Levcu.) Javno oceno je prispeval Josip Stare v zagrebškem Viencu, ko je 1884 poročal o slovenski književnosti v letu 1883. Pri Kersniku se je razmeroma precej zadržal in poudaril, da je roman *Ciklamen* uspelo delo in da kaže napredek glede na dotedanje piščevo pripovedništvo.²⁶⁶

Kersniku se je misel o tem, da bi nadaljeval roman *Ciklamen* in tako napisal »drugi del«, skratka še en roman, verjetno porodila ob zaključevanju *Ciklamna*, saj sicer ne

²⁶⁴ B. Paternu, n. d., 56.

²⁶⁵ I. Prijatelj: ZKPSZ VI, 234.

²⁶⁶ Kersnikovo ZD II, 315–317 (A. Ocvirk).

bi že 12. decembra 1883 Levcu nekoliko jezno zatrjeval: »*Tega Tavčarja bi jaz najrajše vun vrgel* (to je iz Ljubljanskega zvona, misli na *Mrtva srca*, op. G. K.) *in naj bi bilo, kar hoče, pisal /bom/ zopet en roman za celo leto, morda boljšega ko zadnjega, ker sam čutim, da mi moči polagoma rasejo. Ti se boš morda smijal ali pa dejal, da sem grozno namišljen. Pa saj se gradivo človeku kar v roke sili. Vrag bi bil, ko bi 'Kresovcev' in 'Slovanov' ne pustil 'um eine Pferdelänge' za seboj.*«²⁶⁷ Zamisel o *Agitatorju* je v pisatelju počasi dozorevala in se oblikovala, tako da je uredniku Ljubljanskega zvona v pismu 21. novembra 1884 že lahko sporočil, naj napove *Agitatorja*: »*V 'vabilu' za 'Zvon' naznani 'Velikega grofa' in drugi del Cyklamena pod naslovom 'Agitator', sicer pa ne bodi nervozen. Jaz bom po zimi lahko več pisal, ker imam Rahneta v pisarni in mi le ta mnogo pomaga.*«²⁶⁸ Da se ni prej lotil *Agitatorja*, marveč šele ob koncu leta, je bila gotovo kriva huda obremenjenost s posestvom: konec leta 1883 je od tete Mine kupil njeno polovico brdske posesti in si s tem nakopal ne malo skrbi, poleg tega je pisal *Gospoda Janeza* in za Ljubljanski list je napisal dvanajst podlistkov cikla *Vieux saxe*. Kot je videti, je imel Kersnik »odprtih več front«, vendar je s svojo zagnanostjo in življenjsko energijo vse uspešno premagoval. Res pa je, da mu je včasih zmanjkalo moči in ob taki priložnosti je prijatelju Levcu potožil (pismo konec decembra 1884): »*Danes sem dal Bonaču rokopisa za 5 strani, jutri /soboto/ zvečer pošlem express še 3–4 str. – Zdaj pa ne vem, kje mi glava stoji.*«²⁶⁹ (Podčrtal G. K.)

²⁶⁷ Kersnikovo ZD VI, 65; prim. tudi 415 (F. Bernik).

²⁶⁸ Prav tam, 72; prim. tudi 420 (F. Bernik).

²⁶⁹ Prav tam, 73; prim. tudi 420 (F. Bernik).

Roman *Agitator* (ki je skoraj za tretjino krajši od *Ciklamna*) je izhajal v Ljubljanskem zvonu vse leto, v vseh dvanajstih številkah 1885. V prvem (ekspozicijskem) poglavju pripovedovalec bralca delno vpeljuje v razmere v Borju, kolikor je tekel pogovor o tem v poštnem vozu iz Ljubljane do Borja med odvetniškim koncipientom Korenom, vladnim koncipientom pl. Rudo in borjanskim učiteljem na starega leta dan 1882: zremo o čitalniški prireditvi s predavanjem notarja o astronomiji in o zabavi. Mimogrede pade tudi nekaj besed o nekaterih zanimivejših ženskih osebah v Borju. Drugo poglavje, ki zasnovo nekoliko razširja in dodobra osvetli borjansko čitalniško življenje, rahlo nakazuje nadaljnji pripovedni zaplet, ki se v naslednjih poglavjih živahno razvije. »S prvima dvema poglavjema je Janko Kersnik do največje mogoče mere odprl tekst: z docela neoporečno figuro koncipienta Korena, z njegovim čistim 'navdušenjem' za vse, kar je narodnega, z njegovim 'duhom opozicije' in za zdaj še skritim nagnjenjem do Boletove Milice je formiral startno pozicijo, na kateri se bosta mogli povsem naravno izoblikovati obe osrednji razsežnosti besedila: politična in erotična« (A. Inkret).²⁷⁰ Upovedeno je čitalniško vrvenje, ki je bolj kot v narodnoprebudno predstavo usmerjeno v tombolo in ples; tudi predavanje je večini odveč: »Notarjevo predavanje, akoprav se glede učenosti ni dvignilo na površje navadne popularne razprave, bilo je vendar večini poslušalcev preučeno, neumljivo; in zato so ga tem zvesteje poslušali, da ne bi kdo sodil, da jim ne godi. Lovšev Boštjan se je počasi izgubil iz sobane, oni debeli tržan pa, ki je bil preje najživahnejši pri delniškem društvu, zadremal je polagoma. Gospod Anton je grbančil čelo, kadar je govornik ka-

²⁷⁰ A. Inkret, n. d., 460.

tero zini! o 'živi materiji'!...!». In potem, ko je notar končal s predavanjem, pripovedovalec ironično pripomni: »Znalo se ni, velja li gromovito ploskanje in odobravanje predavanju ali končanju; vsem pa je sevala zadovoljnost z lica.« Ples in pripovedne scene ob tem bralce vpeljejo v znano borjansko družino, ki smo jo v glavnem srečali že v *Ciklamnu*: Hrast s soprogo Katinko, graščak Bole s hčerko Milico, sodnik, notar, Koren, nova sta pl. Ruda in kaplan Anton idr. Splošen vtis, ki ga je dogajanje v čitalnici pustilo, je, da je pripovedovalec do tržanov dokaj kritičen, saj večino tistega, kar je povedano, priča o duhovni praznini. Z razvrščanjem ljudi v tri čitalniške sobe je slikovito predstavljena družbena hierarhija, ki vlada tudi v tem trškem »gnezdu«. Prva soba: dva podučitelja, nekaj sodnih in drugih pisarjev, davkarska praktikanta; druga soba: nadučitelj, davkarski nadzornik, davkarski kontrolor, zemljiški knjigovodja, nekaj premožnejših tržanov; tretja soba: sodnik in njegov adjunkt, odvetnik Hrast, sem so spadali tudi notar, kaplan in graščak Bole. Videti je, da je Kersnik v *Ciklamnu* in *Agitatorju* že precej utrdil teren za »jarogospodski sindrom«. To poglavje je tudi opozorilo na nasprotovanje med liberalno Hrastovo-Korenovo skupino ter kaplanovo in Medenovo zvezo.

Pisatelj je tako borjansko trško srenjo kot razmere in duhovni utrip kraja predstavil stvarno in verjetno; mogoče je sklepati, da je bil to rezultat Kersnikove zavestne usmeritve v realistični način pisanja in posledično skrbnega opazovanja trškega življenjskega utripa in ljudi. Pred očmi je imel določene modele, vendar ne bi smeli videti za posamezniki liki zgolj eno resnično osebo, marveč več različnih oseb, iz katerih je potem izoblikoval lik, upoveden v romanu. Urednik *Zbranega dela* je v opombah navedel za nekatere

osebe možne modele. Zanimiva je urednikova previdnost pri tem, saj na primer za Boletovo Milico navaja mnenje Julija Polca, da je »po svoji zunanosti in značaju precej podobna pisateljvi ženi«. ²⁷¹ Domneva je morda pravilna, vendar je njena zanesljivost vprašljiva, zato je na take pove-zave mogoče pristajati le pogojno, še zlasti, če jih ni potrdil avtor. Ni pa dvoma, da kaže na pisateljevo naslanjanje na življenjsko resničnost, kar pripoveduje o usmerjenosti v rea-listično pisanje.

Najdaljši je v romanu zapletni del dogajanja, ki zajame pripovedovanje od tretjega do devetega poglavja, nato sta vrh in preobrat v desetem, temu sledi razmeroma kratek razpletni del: od enajstega do štirinajstega poglavja. Fabula se steče v Hrastov odstop od volilne kandidature in v zma-go sodelovanja med katoliško stranko in nemškutarjem Medenom.

Ljubezenska zgodba, ki se spleta med Korenom in Mili-co in ki počasi dobiva vse izrazitejše poteze, ni v ospredju, a je dovolj smiselno vpeta v družabno-družbeno dogajanje, ki je v romanu v ospredju in ki kaže na precejšnjo spremembo v Kersnikovem pisanju. Pisatelj se je vse odločneje pomikal v smeri svoje različice realizma. K realističnosti romana je prispevala tudi tesna povezanost med Kersnikovim doži-vljanjem predvolilnega dogajanja, torej njegovih izkušnj, in upovedovanjem v pripovedi. Urednik Anton Ocvirk je v opombah k *Agitatorju* podrobneje razčlenil to vzporednost in opozoril na medsebojno sorodnost. ²⁷² Pri tem je seveda jasno, da je pisateljeva invencija ustvarjalno prispevala k

²⁷¹ Kersnikovo ZD II, 347 (A. Ocvirk).

²⁷² Prav tam, 323–334.

motivno-motivacijskim dodatkom, ob pomoči katerih je zaokrožil pripovedovanje. Zgodbena zamisel ni več potrebovala analitične kompozicijske tehnike, saj gre za časovno zaporednost dogajanja v pripovedovalčevi (oz. pisateljevi) sedanjosti in zato je prišla v poštev sintetičnost (časovni okvir je razmeroma zožen, saj se roman dogaja od zadnjega dneva starega leta 1882 do junija 1883, ko so končane volitve). Tudi naključnost je izgubila svojo pomembnost; dogajanje je postalo odvisno od ravnanja oseb in njihovih značajskih lastnosti. Vse to so kamenčki v mozaiku Kersnikove realistične naravnosti. Od jurčičevskega posebnega Tileha ni ostalo nič, le njegovo ženo je pripovedovalec izkoristil kot »tehnično« povezavo z intrigo, ki je močno posegla v razmerje sil in v odnose med osebami. Tudi spletke je pisatelj v letu 1883 in pozneje doživljal na svoji koži; ta v romanu je seveda po svoje oblikovana, vendar na podlagi izkušenj. Elza in pl. Ruda sta s spletko posegla v dobre odnose med Hrastom in Boletom (vzrok in povod sta bila Korenova in Miličina ljubezenska zveza), to pa je imelo posledice, saj je Hrast odstopil in volilna zmaga se je brez težav nagnila k Medenu.

Hrasta, Medena in Elzo je pisatelj dodobra predstavil v *Ciklamnu*, tako da zdaj ni bilo potrebe, da bi se s tem kaj več ukvarjal, razen kar so se že znane in nove poteze razkrivale skozi dogajanje in dialog. Več pozornosti je namenil Korenu, ki mu je določil središčno vlogo, poleg tega je na novo osvetlil pl. Rudo in kaplana Antona, v ospredje je postavil tudi zasuk graščaka Boleta. Korenu je pripovedovalec posvetil neposredno označitev, v kateri pravi: *»Imel je sedaj blizu trideset let in bil je bolj velike nego srednje postave, koščen in vitek; kratka rjava brada in*

njegovi dolgi, nazaj česani lasje povzročevali so nekov resen vtis, katerega pa je zopet motilo dvoje majhnih, temnih, pa jako veselih oči. Lep ni bil, a nikdo bi ne smel reči, da je bil prav nasprotno – grd mož; nekaj simpatičnega, prijaznega odsevalo je vedno z njegovega lica, čigar vplivu se nihče ni mogel ustavljati. Tudi njegova vnanja oprava je bila sedaj elegantna, kakor se spodobi odvetniškemu kandidatu.« V nadaljevanju je pripovednik omenil nedokončan študij in da je bil občinski tajnik; Hrast je videl v njem »dosti dobrega«, zato ga je sprejel v svojo pisarno, Koren mu je obljubil, da bo končal študij. V odvetniški pisarni je postal »od dne do dne rabljivejši, samo preskušenj se ni lotil«. Njegove nazore in ravnanje spremlja bralec skozi celoten roman, posebej ga označujejo besede iz dialoga, npr. (Boletu) »Meni se ne vidi dvojbeno! Za Boga svetega, ste li že vsi tako ponižni in mehki in – kaj bi rekel, taki berači, da vas z neskončnim zadovoljstvom navdaja vsaka drobtinica, ki pade z bogataševe mize?« (Hrastu) »Da je vse humbug, političen humbug, in mi smo okvir, statisti, klovní, bedaki ...« (Milici) »Ker v nemškutarjevo hišo ne zahajam!« Pa je vendar šel, zaradi Milice. (Milici) »Bojim? Oh, ne, nikakor ne! Jaz se nikogar ne bojim – a te ljudi sovražim, iz vsega srca jih sovražim, in to plavolaso Nemko in vso to sodrgo – odpustite, jaz bi tudi ne bil prišel sem, ako – »Za Korena je značilnih še nekaj izjav: »Hrasta se boje in ga hočejo izpodriniti in zato se zavezuje ta kaplan z nemškutarji /.../.« »Nemškutar ostane nemškutar in ta sramotni pečat mu je na veke vtisnjen, naj se levi, kolikorkrat mu je drago ali možno. Drugo pa je z Antonom! On je naroden, to je istina, toda narodnost mu ni prva; – on je bojevnik za vero in potem šele za slovenstvo!« Za idealista Korena je bil poraz na volitvah bolečina, ki je ni lahko pre-

boleval; s tem v zvezi je značilna njegova izpoved ljubljeni Milici: »Milica,« *dejal je po kratkem molku, »vi ne veste, kaj je to, ako človek posveti vse svoje sile, vse svoje strasti eni sveti ideji, ako mu dušo polni vroča, pekoča želja, koristiti narodu in domovini, pri tem pa mora gledati, kako se po branjevsko ravna s to zavestjo, kako sleparsko se ta uporablja za sebične strankarske namene!*« Toda vseeno je zamenjal boj za »svete ideale« s pragmatično platjo življenja in se umaknil s političnega prizorišča: zamenjal je za ženitev z Milico, dokončanje študija in zagotovljeno službo oz. svojo odvetniško pisarno. In konec romana – »*Pravijo pa, da je še vedno stari, strastni – agitator*« – izzveneva precej ironično.

Plemenitega Rudo je pripovedovalec (tudi z očmi Korena) nekajkrat označil z besedo »ošaben«: »*glas je bil nekoliko ošaben*«; »*odzdravil na pol prijazno, na pol pa ošabno*«; »*Korenu ni bilo do teh nekako ošabnih besed ...*« (misлил je na pl. Rudo); »*ošabno ljel gledal po občinstvu*« itd. Borjanski kaplan Anton je v čitalnici izrazil negodovanje ob notarjevem predavanju (»*To je nejevera!*«); s Korenom sta izmenjala kratki repliki: »*Pa z narodnostjo samo tudi še ni dovolj,*« *deje malo bolj potihoma gospod Anton. / »Oh, umejem, umejem – tebi je naprej za – vero!*« Gospod Anton je misлил na kandidata: »*Pa liberallec ne sme biti!*« *vzklíkne kaplan. In nato pripominja glede Hrasta: »Duhovščina se ga bo branila,*« *pritrđi gospod Anton, »preliberalen je!*«

Bole se je izkazal za labilnega in preračunljivega človeka, čeprav je bil v *Ciklamnu* in tudi na začetku *Agitatorja* navidezno značajsko trdna in izoblikovana oseba; zdelo se je, da je tudi narodno ozaveščen in politično pokončen. Zdaj je zaradi osebne prestiža (dobil je kandidaturo v ve-

leposestniškem volilnem okraju) in delno zamere glasoval za Medena in Hrastu obrnil hrbet. Po volitvah se nekdanja prijateljica nista razšla in sta se ponovno sprijateljila, kar spada med značilne Kersnikove pomiritvene geste. Oba sta postala najhujša Medenova nasprotnika, ki se je povsem obrnil na nemško stran. Bole je spoznal svojo zmoto potem, ko mu je Koren razložil celotno spletko. Hrastov odstop od kandidature je bilo svojevrstno presenečenje za njegovo okolico, a je tudi nenavaden za Kersnika, saj bi pričakovali neusmiljen boj do konca in ne resignacije. Zanimivo je, da je podoben položaj pisatelj videl pri Šukljetu, ki je tudi odstopil od deželnozbornske kandidature 1883 (verjetno je bil za pisatelja primer), toda za razliko od Hrasta se je ob spremenjenih okoliščinah kaj hitro pobral, kandidiral in zmagal.²⁷³ Tako je Kersnik po svoje posnel le prvi del, medtem ko nadaljevanja ni upošteval. Za Kersnikovo rešitvijo v *Agitatorju* so se verjetno skrivali globlji vzroki, ki so bili zvezani s pisateljevim spoznanjem o narodni nezaveščenosti in mlačnosti ter razočaranjem nad šibko ali sploh nikakršno konsolidacijo liberalnega tabora. Pravzaprav je v *Agitatorju* pisatelj precej odločno snel »prozorno tančico« in se kritično, prav nič orokavičeno spoprijemal s slovenskimi družbenimi in človeškimi deviacijami. Po prepričanju Borisa Paternuja »Kersnikova romana v resnici odkrivata prozaični meščanski prostor in v njem dogajanje, iz katerega je izginil vsakršen globlji smisel življenja, izginila naposled tudi vsakršna 'sveta ideja', vsakršno višje dejanje, vsakršna nadosebna perspektiva človekovega obstajanja, izginil celo tako imenovani pozitivni junak, saj to ni niti

²⁷³ Prav tam, 332 (A. Ocvirk).

Hrast niti Koren niti Elza ali kdorkoli drug.«²⁷⁴ Upali bi si zapisati, da takšna Kersnikova drža, kot jo odseva roman, ni bila znamenje obupa, marveč klic k streznitvi in k drugačnemu javnemu ravnanju. Bilo je pisateljevo resno opozorilo, da je na Slovenskem glede narodnega vprašanja marsikaj narobe, da koristoljubna in sebična strankarska politika ne pomaga reševati narodno-socialne problematike in da ne pelje v uspešen boj za nacionalne pravice in težnje. Kersniku so bile v romanu pred očmi narodne in politične razmere (obremenjene s strankarstvom), ki jim v svoji kritičnosti ni prizanašal, in ob tem razkrival pritlehnost, egoizem in nenačelnost upovedenih oseb, vendar v svoji kritičnosti ni bil tako radikalen, da bi se v tem popolneje ujel s Celestinovimi zahtevami. Socialnega vprašanja v romanu ni obravnaval, marveč je tovrstne stiske z vso prizadetostjo načenjal v sočasno nastajajoči kratki pripovedi.

V *Agitatorju* je Kersnik svojo pripovedovalno invencijo in dramatično napetost dogajanja povečeval s še bolj izbrušenim dialogom, ki ga je uokvirjal v pripovedne scene (teh je okrog šestintrideset). Bralca večkrat premamijo s svojo dinamiko, napetostjo in vehementnostjo pogovora med govorniki. Take so npr.: del daljše scene v čitalniški krčmi (četrto poglavje), ko se pogovor razvname med več osebami o kandidatih za deželnozborske volitve in je seveda Koren najbolj razvnet (zlasti so značilne Korenove besede notarju Koprivcu o tem, da slovenski narod nima »nič višjih vzorov; narodnost je le sredstvo, namen pa svoja korist. Pa vsi ti naši gospodje? Le poglejte jih! Sodnik bi bil

²⁷⁴ B. Paternu, n. d., 63.

*rad kandidat – pa je li naroden? In kaplan? Naroden je, pa danes mu ni za narodnost, nego da prodre njegova stran-ka! In Meden? V štirinajstih dneh bo mož tako proslavljen, kakor bi bil sam slovenski rešenik, in vam ne more slovenskega stavka pravilno napisati. Pobil in preklel bi jih vse te nečimurne, samoljubne – »); nadalje pripovedna scena, ko Hrast in Koren spoznata (deseto poglavje), da na Boleta ne moreta več računati; med uspešnejše spada tudi pogovor med Boletom in Elzo v dvanajstem poglavju, ko slednja uspe s svojo spletko; itd. Pisatelj je v *Ciklamnu* in v *Agitatorju* dal prednost dialogu in pripovedni sceničnosti, toda tokrat je dosti več pozornosti namenil poročanju o dogajanju, torej tipični naraciji. Tako je kar nekaj poglavij začel s pripovedovanjem, ki bralca popelje v naslednji niz dogodkov in razmerij.*

Naj ob tem omenimo še jezikovno plat *Agitatorja* (ugotovitve pretežno veljajo tudi za roman *Ciklamen*), v katerem se je pokazala izrazna domiselnost in Kersnikovo obvladovanje jezikovnostilne plati pisanja, ki pri našem pisatelju nikoli ni bila šibka stran njegovega upovedovanja. Kersnik je na jezikovni ravni sledil zahtevi po »socialno-psihološki motiviranosti jezikovnega izražanja« oseb.²⁷⁵ Izkazal se je kot odlični mimetik individualne barvitosti govora romanesknih likov in slojnih posebnosti, kar vse je mogoče opaziti v dialogu pripadnikov različnih socialnih kategorij ali v govorni izenačenosti (podobnosti) istih socialnih skupin. Anton Breznik je pred mnogimi leti o Kersnikovem jeziku zapisal: »Sprejemal je izraze, ne da bi bil premišljal, ali so živi ali ne, ali se govore v krogu tistih ljudi, ki jih je

²⁷⁵ Prav tam, 65.

opisoval in jim polagal take izraze na jezik. Tako v jeziku ni vedno ravnal kot realista, ampak je realista prehitel časnikar, ki mu je več za nov izraz kot za stvar samo. Jezik, ki ga Kersnik piše, torej ni povsem jezik tedanje meščanske družbe; mnogo tega se ni nikjer govorilo, ampak se je samo pisalo po predalih Slov. Naroda. Po večini pa je seveda to jezik, kakor se je izoblikoval v tedanji meščanski družbi. Ta jezik se loči od kmetskega jezika v tem, da je izrazito kmetski tropus (metaforični in metonimični izrazi) nadomeščen s tropom, ki je vzet iz meščanskega življenja, in pomnožen z izrazi knjižnega jezika ter z nekaterimi, večinoma mednarodnimi tujkami, ki so meščanom znane. Doslej še ni noben pisatelj zadel občevalnega jezika meščanske družbe, ustvaril ga je šele Kersnik. / Smisel za realen jezik je Kersnik izpričal tudi s tem, da razen teh dveh virov (živi ljudski in časnikarski jezik) ni poznal nobenega drugega in besed ni pobiral iz besednjakov in si jih tudi sam ni izmišljal.«²⁷⁶ Breznikove ugotovitve o Kersnikovem jeziku so ilustrativne, vendar nepopolne in jih je potrebno dopolniti z ugotovitvami novejšega jezikoslovja. Naj navedemo nekaj trditev Franceta Novaka, ki je med drugim zapisal: »/.../ imel je izreden občutek za ambient, vendar s tem ne mislim samo prostora, ampak vse okolje s človekom vred; še posebej je treba poudariti, da je imel izreden smisel za sloje ljudi. Ker je imel za te stvari dober čut, je hitro opazil značilnosti, med drugim tudi besedne. Zaradi tega je v svoje spise razmeroma hitro sprejemal besedni zaklad iz okolja, ki ga je umetnostno in publicistično predeloval, med drugim tudi novosti, ki so bile v tem času zaradi živahnih družbenih razmer na Slovenskem številne, in zato so njegovi prikazi

²⁷⁶ A. Breznik: Jezik naših pripovednikov, 78.

okolja, vzdušja in govora ljudi zelo kakovostni.«²⁷⁷ Nekatere stvari se nam danes kažejo v nekoliko drugačni luči, kot so se pred časom, saj sodobna literarna veda prav v jezikovni raznorodnosti vidi pisateljevo zmožnost vdihniti v govor oseb raznovrstnost, posebnosti in pristnost posamičnega. Zato je mogoče sprejeti pogled Borisa Paternuja, ki o Kersnikovem jeziku meni: »Brez purističnih pridržkov je uvedel v svoja romana govorjeni ali pisani jezik takratnega šolanega slovenskega meščana različnih izobrazbenih stopenj in družbenih položajev, jezik z mnogimi tujejezičnimi sledovi v besedju, skladnji in frazeologiji. Seznam germanizmov in srbohrvatizmov te proze bi bil presenetljivo obsežen in nič manj obsežen ne bi bil seznam uradniških, časopisnih ali trivialno literarnih stilizmov. Toda tu bi bila zgrešena presoja, ki bi izhajala iz tradicionalnega purizma ali iz predstave o lepem in korenitem ljudskem jeziku kot vzoru pripovednega jezika, zgrešena prav tako kot presoja, ki bi Kersnikovo podobo življenja podvrгла merilom tradicionalnega moralizma.«²⁷⁸

Odzivi na *Agitatorja* so bili – skladno z dotedanjo slovensko literarnokritično prakso – dokaj skopi. Levec se je navduševal nad prijateljevim pisanjem in mu poročal o ugodnem mnenju bralcev, s katerimi je prišel v stik. Fran Detela je Levcu v pismu omenil, da se bo njegovi povesti *Veliki grof* »poleg Kersnikovega romana /.../ slabo godilo«. Po raziskovanju in mnenju urednika *Zbranega dela* naj bi bila sodba o romanu »v javnosti v splošnem močno ugodna«.²⁷⁹

²⁷⁷ F. Novak: Značilnosti besedja v Kersnikovih delih, 85.

²⁷⁸ B. Paternu, n. d., 64.

²⁷⁹ Kersnikovo ZD II, 399–340 (A. Ocvirk).

Presenetljivo je, da je *Agitator* zbudil precejšnje zanimanje pri Srbih, in tako je mladi prevajalec in poznavalec Kersnikovega dela Veljko M. Lukić prevedel roman, ki je v trinajstih nadaljevanjih (od 23. aprila do 30. julija 1887) izhajal v novosadskem tedniku Stražilovo. Pri tem je treba omenjati, da so pred drugim nadaljevanjem objavili članek Janka Rahneteta o Janku Kersniku.²⁸⁰

²⁸⁰ Prav tam, 340–345 (A. Ocvirk).

KRATKA PRIPOVEDNA PROZA

Pred Jankom Kersnikom so kratko prozo na Slovenskem pisali in objavljali v takratnem časopisju Janez Trdina, Josipina Turnograjska, Luka Svetec, Davorin Trstenjak, vajejci Valentin Zarnik, Valentin Mandelc, Fran Erjavec in Simon Jenko, nadalje Fran Levstik, Janez Mencinger, Josip Jurčič, Luiza Pesjak, Fran Celestin, Josip Podmilšak, Josip Ogrinec, Ivan Tavčar, Anton Koder in še nekateri. Sočasno s Kersnikom so se s kratko pripovedjo oglašali (poleg nekaterih navedenih) zlasti I. Tavčar, A. Koder, J. Trdina, Josip Stritar, Alfonz Pirec, Fran Maselj-Podlimbarski, Josip Stare, Peter Bohinjec, Fran Jaklič, Anton Funtek, Marica Nadlišek in drugi.²⁸¹ Ob tesni navezanosti na povestno in romaneskno prozo je kratka pripoved s svojimi pripovednostrukturnimi značilnostmi in specifičnimi nameni ustvarila poseben razdelek slovenskega pripovedništva in pomembno prispevala h konstituiranju slovenske pripovedne proze.²⁸² Njihovo število se je v obdobju 1850–1891 iz desetletja v desetletje povečevalo, tako da imamo v tistem času približno 550 kratkih pripovedi.²⁸³ Od bolj ali manj izrazitih poromantičnih slogovno-nazorskih značilnosti je bila v kratki prozi vse bolj opazna realistična usmeritev, ki je s Kersnikom prevladala.

²⁸¹ Prim. G. Kocijan: Bibliografija kratke pripovedne proze 1850–1891. Kratka pripovedna proza od Trdine do Kersnika, 269–298.

²⁸² G. Kocijan: Slovenska kratka pripovedna proza 1850–1941, 4.

²⁸³ Prav tam.

Kersnik je v svoji začetni feljtonistični fazi napisal nekaj t. i. pripovednih/ leposlovnih podlistkov, se tako občasno otresel dnevnega aktualizma in začel streči podobam o življenju, ki niso hotele biti le »dokument resničnosti«. Ti pripovedni podlistki se od kratkih pripovedi razlikujejo zlasti po komaj nakazanem dogajanju in le skicirani zgodbi, po bežno načrtanih osebah, nimajo narativne plastičnosti in scenične razgibanosti, v ospredju je razpoloženjskost, ki je podprta z liričnostjo in meditativnostjo. Od daleč ti Kersnikovi podlistki – *Nadepoln* (Slovenski narod 1873), *Raztreseni listi* (SN 1874), *Na starega leta dan* (SN 1875) in *Pomlad* (SN 1875) – zaradi razpoloženjsko-lirične intoniranosti in opisanih lastnosti zbujaajo vtis predhodništva Cankarjevega inovativnega modela kratke pripovedi.

Nekaj posebnega je pet *Raztresenih listov*. Obravnavajo različne snovi in motive, toda skupna sta jim razpoloženjska liričnost in hrepenenje, ki ga v zadnjem »listu« simbolizira »lepe divja roža«. Prvi list prvoosebno pripoveduje o prijatelju, ki za ljubezen ni bil občutljiv, toda »človek ne ve ni ure ni dneva«. Zaljubil se je, a lepi gospe je bil všeč mladi lajtnant in prijatelj je ostajal doma bolan, nem, potr. Prijateljevo doživljanje se na koncu prelije v podobo narave: »Megla je pokrivala plan in daljne gozdove, po vrbovih golih vejah pa so visele srebrne kaplje. / Ali niso bile to solze – solze za soncem, za cvetjem?« V drugem »listu« pripoveduje o »lepem hofmajstru«, ki je iz romantičnega ljubimca postal občudovan politik in napravil bleščečo meščansko kariero. Tretji »list« predstavi kmečkega fanta, ki je šel študirat in njegovi »čevlji na 'kveder' so se spremenili v elegantne 'stiflete'«. S svojim »praktičnim realizmom« je posegel kvišku,

postal je velik predstojnik (*»paša«*) in podložniki so ga sovražili ter prosili boga, da bi jih rešil njegove oblasti. V četrtem je bil mladenič namenjen v lemenat, toda premo-tile so ga *»lepe oči«* in ušel je. Postal je *»imeniten gospod«*, a oženil se ni. Kersnik je snovno-motivno posegel v ma-lomestni svet in upovedil solznodolinstvo, pragmatizem, filistrstvo, uradniško brezdušnost in do vsega tega kazal odpor. Svojo kritiko je izrazil s pretanjeno ironijo, hkrati pripovedovanje spremlja bolj ali manj opazna melanholija. Hrepenenje po idealnem izriva vsakdanjost s svojo proza-ičnostjo, ki ni prijetna in je obremenjujoča. Subjektivna poantiranost je izražena z lirskostjo in pisateljevo čustveno prizadetostjo. Ta prizadetost je prispodobljena v kmečkem fantu-pastirju, ki ga primerja z divjo planinsko rožo (*peti list*): fant hrepeni po drugačnem življenju, toda postane *»navaden kmetski gospodar, ki dela od zore do mraka, ki se muči z žuljavo roko, da prisluži sebi in svojim živež«*. In: *»To je megla, ki pokriva s svojim morilnim plaščem divno rožo.«* In: lepa divja roža *»nepoznana, neobčudovana vene na nerodovitnih tleh«*. Ti kratki lirizirani pripovedni pod-listki so po svoje napovedovali poznejšega Kersnika, ki je življenjsko stvarnost kritično presojal in nasproti postavljaj svojo upovedovano – umetniško resničnost, to je nema-lokrat obdal s *»srebrnim pajčolanom zdravega idealizma«*. Pisatelj se je napajal ob vsakdanji stvarnosti, toda njegovo hotenje je segalo v idealne razsežnosti: v tistem trenutku jih je pojasnjeval s simbolično *»divjo rožo«*. *Raztreseni listi* (od okrog 620 do okrog 780 besed) imajo zgodbeno linijo zgolj nakazano, vzročno-posledična razmerja je mogoče le zaslutiti, v ospredju je ena oseba, ki jo značajsko komaj zaznamo, razvrščenih je nekaj življenjskih situacij. Epsko

tkivo je zelo krhko, vse je podrejeno razpoloženju.²⁸⁴ Ta čustveno-razpoloženska pripovedna feljtonistika je nastala »spontano in izven vpliva tradicionalne slovenske fabulistike«.²⁸⁵

Bliže kratkim pripovedim iz 80. let je pripovedni/leposlovni podlistek *Bujanov Matejka* (SN 1875), ki mu je pisatelj dal nekoliko trdnejšo dogajalno-zgodbeno podlago, izbral socialni motiv (podobnost s poznejšim Tavčarjevim »Tržačanom«) in z nekaj pripovednimi zamahi zaokrožil Matejkovo življenje od otroštva do smrti. Do veljave prihaja še ne dovolj izrazita fragmentarizirana kompozicija, s pomočjo katere spremljamo Matejkovo nesrečno življenje, ki se konča tako, da ga ubije drevo; pokopljejo ga »*brez joka, brez solz*«; najdenčkovo življenje je sklenjeno – po smrti je pozabljen. Pripoved prerašča svoje snovno-motivne okvire in postaja pretresljiva prispodoba splošne človeške tragedije.²⁸⁶

Snovanje daljših pripovednih del – *Na Žerinjah*, *Rokovnjači*, *Lutrski ljudje* – in enodejanke »*Berite Novice*« je pri Kersniku začasno potisnila na stran misel na kratko pripovedništvo, vendar je že 1882 v Ljubljanskem zvonu (v januarski številki) izšel *Ponkrčev oča* in potem se je do leta 1891 v Zvonu zvrstilo še sedem kratkih pripovedi: 1884 (prva v januarski, druga v marčni številki) *Rojenica* in *V zemljiški knjigi*, 1886 (prva v februarški, druga v julijski in avgustovski številki) *Mačkova očeta* in *Mohoričev Tone*,

²⁸⁴ G. Kocijan: Kratka pripovedna proza od Trdine do Kersnika, 168–170.

²⁸⁵ B. Paternu: Slovenska proza do moderne, 90.

²⁸⁶ G. Kocijan, n. d., 171.

1887 (v novembrski številki) »*Otroški dohtar*«, 1890 (v januarški številki) *Kmetska smrt* in 1891 (v januarški številki) *Mamon*. Pisatelj teh pripovedi ni povezoval v venec in šele pri zadnji je pokazal namen, da bi začel kaj podobnega, saj je pripoved *Mamon* kot prvo uvrstil v cikel *Iz sodnih aktov*. V celoto je te kratke pripovedi smiselno združil urednik Kersnikovih *Zbranih spisov* Ivan Prijatelj, ki jih je v četrtem zvezku (1905) poimenoval *Kmetske slike* in jih razvrstil kronološko. Nakazani cikel *Iz sodnih aktov* je ostal torzo in ni mogoče z gotovostjo trditi, kakšen namen je imel pisatelj z njim in kaj vse bi obravnaval. Po naslovu cikla bi lahko sklepali, da bi predstavil različne človeške usode, s katerimi se je sleherni dan srečeval pri svojem poklicnem delu. Da je *Mamon* uvrščen kot osma pripoved v *Kmetske slike*, je bila urednikova odločitev: pripoved je bolj dodatek, ki je snovno-motivno in slogovno morda obetal novo (razvojno) ustvarjalno fazo v pisateljevem kratkem pripovedništvu.

Kmetske slike niso nastajale strnjeno in po nekem načrtu; med nastajanjem posameznih pripovedi so precejšnji časovni presledki. Nekatere so napisane v časovni stiski, ki so jih narekovale pisateljeve obljube uredniku Ljubljanskega zvona in so včasih prevzele vlogo »tolažnic«, ker Janko v tistem trenutku Levcu ni mogel ustreči z daljšim besedilom. Tako je Levec Kersnika v pismu 10. decembra 1881 prosil za *Lutrske ljudi*,²⁸⁷ toda Janko se povesti še ni lotil, zato je 23. decembra uredniku za nadomestilo poslal *Ponkrčevega očeta*.²⁸⁸ Ob koncu *Ciklamna* Levec ni mogel pričakovati, da se bo Janko lotil kakšne daljše pripovedi, zato

²⁸⁷ F. Bernik: Pisma Frana Levca I, 100.

²⁸⁸ Kersnikovo ZD VI, 28.

je prijatelja nagovoril, da mu je obljubil nekaj krajšega. V pismu 11. decembra 1883 je Kersnika opozarjal na Slovano konkurenčnost, na Tavčarjevo dvojno sodelovanje (v Zvonu in Slovanu) in ga spodbujal k opreznosti in večji delavnosti. Zapisal je: »Ti boš moral skrbeti za drobne povesti in gotovo do 15/12 pričakujem obljubljenega doneska.«²⁸⁹ Kersnik je obljubo uresničil in med 12. in 15. decembrom napisal *Rojenico*, tako da je pripoved izšla v januarski številki Ljubljanskega zvona 1884. Pisatelj glede Slovana ni bil tako zaskbljen kot Levec: »Novorojenec 'Slovan' naj te nikar ne straši. Jaz moram reči, da me veseli in da me bode on – če se nam bo kaj usajal, še najbolj pripravil do vstrajnega dela« (pismo 12. decembra 1884).²⁹⁰ Podobna kot po *Ciklamnu* je bila situacija po *Agitatorju*. Urednik Ljubljanskega zvona je takoj začel Kersnika prositi za nov prispevek; 28. decembra 1885 mu je na Brdo pisal: »Prosim te lepo, pošlji mi kar najhitreje kaj za 'Zvon'. Pošlji, kar hočeš, da le kaj pošlješ. Brez tebe bode 1. št. prazna.«²⁹¹ Kersnik je Levcu odpisal naslednji dan in mu razložil, da je v hudi družinski stiski – bolezen, poleg tega posli menjavajo službo, stari odhajajo, novi prihajajo, in vsem je treba dajati navodila itd.: »*Ne morem Ti torej izpolniti želje, in če bi se na glavo postavil. Zamaši torej luknjo, s komur moreš in ne domišluj si, da bo kedo to čutil, da 'mene' ni v listu. Jaz si ne, pri moji veri, da ne! / A obljubim ti, da dobiš za II. številko nekaj dobrega! Torej sit venia za sedaj.*«²⁹² Toda Levec ni miroval in je v pismu

²⁸⁹ F. Bernik, n. d., 132; prim. tudi Kersnikovo ZD III, 347 (A. Ocvirk).

²⁹⁰ Kersnikovo ZD VI, 65.

²⁹¹ F. Bernik, n. d., 162.

²⁹² Kersnikovo ZD VI, 82; prim. tudi Kersnikovo ZD III, 352 (A. Ocvirk).

na silvestrovo moledoval: »Prosim te zatorej prav lepo, vsaj v 2. številki me ne pusti na cedilu.«²⁹³ Kersnik je obljubo izpolnil in mu za 2. številko 1886 poslal kratko pripoved *Mačkova očeta*. Itd.

* * *

Preden nekoliko natančneje premislimo posamezne Kersnikove kratke pripovedi, ne bo odveč, če se zazremo (1882–1891) v brdsko graščino, kjer so domovali Kersnikovi in kjer je Janko pisal, opravljal notarsko delo, gospodaril s posestvom, posegal v politiko kot deželni poslanec, županoval in se z veseljem posvečal vse številnejši družini. Opravil je bilo nešteto, poti v Ljubljano so mu bile velikokrat odveč, toda tega se ni mogel ubraniti. Obiski najrazličnejših ljudi – prijateljev, sorodnikov, znancev in neznancev – na brdskem gradu so bili pogosti.²⁹⁴ Prijazno so jih sprejemali, čeprav je pisatelja nenehno preganjal čas, preganjale so ga obveznosti in preganjala ga je pripovedna ustvarjalnost, brez katere ni mogel.

Od konca decembra 1881 do oktobra 1890 se je pri Kersnikovih **rodilo** sedem otrok. Od časa do časa so se v družini oglašale **bolezni**: žena Lojzka je oktobra 1882 nevarno zbolela za plevropnevmonijo,²⁹⁵ Janko je junija imel osepnice.²⁹⁶ V februarju 1883 je Levcu potožil: »*Naš fan-*

²⁹³ F. Bernik, n. d., 163.

²⁹⁴ Kersnikovo ZD VI, 70: »*V nedeljo pa sem imel ves dan dovolj znancev in prijateljev doma, – morda Ti je jeden ali drugi povedal o tem. Tako izgubim dan za dnevom, da ne pridem do vstrajnega dela.*«

²⁹⁵ Prav tam, 43.

²⁹⁶ Prav tam, 39–40.

tič je malo bolan, in tu imamo tak direndaj, da ne pridem do mirnega dela.«²⁹⁷ Konec leta 1885 je bilo v družini zelo kritično; prijatelju Levcu je Janko opisal položaj takole: »Še nikoli ni bilo tako, kakor ta mesec! Mama se ne morejo s postelje ganiti, teta Mina ima vedno migreno, in vrhtega je včeraj še moja žena za želodčnim krčem zbolela.«²⁹⁸ Če pa v hiši ni bilo bolezní, se je prijatelju pohvalil: »Pri nas je hvala bogu vse zdravo.«²⁹⁹ Marca 1886 je Levcu potarnal: »Kako rad bi prišel v Ljubljano, da bi le smel ali mogel! Pa zagrljen sem že tri tedne, tako da ne morem glasne besede ispregovoriti, in par dni tudi ne grem več iz sobe.«³⁰⁰ Med žalostne dogodke moramo uvrstiti leta 1884 smrt Jankovega mlajšega brata Antona, študenta prava, medtem ko je v juniju 1891 umrla štiriletna Berta. Pismo Levcu okrog 20. aprila 1889: »Nisem mogel več (pisati in poslati, op. G. K.)! Žena mi je pred par dnevi nenadoma – za silno kongestijo obolela – kedo bi mogel pisati? Danes je zopet zdrava.«³⁰¹ Sporočilo prijatelju 10. februarja 1890: »Pri meni je vse bolno. Influenca je šele sedaj prišla.« 24. februarja je dodal: »Povesti (v tem letu Kersnik razen *Kmetske smrti* v januarski številki Zvona ni ničesar objavil, op. G. K.) pa ta mesec ne bo; jaz imam influenco uže tri tedne in nisem za nobeno delo.«³⁰² Pred tem je 17. februarja pisal Nadliškovi: »Jaz sem bolan! Vso zimo vže! Plučni katar me muči, in une dni sem moral še to neumno influenco prenašati.«³⁰³ Po sedmem otroku je Lojzka hudo zbolela (28. ok-

²⁹⁷ Prav tam, 50.

²⁹⁸ Prav tam, 81–82.

²⁹⁹ Prav tam, 74.

³⁰⁰ Prav tam, 83.

³⁰¹ Prav tam, 111.

³⁰² Prav tam, 121.

³⁰³ Prav tam, 341.

tobra 1890 je rodila hčerko Rušo-Vero). Bila je v kritičnem stanju, na koncu se je vse srečno končalo, počasi je okrevala. Nadliškovi je na starega leta dan 1891 Kersnik kar alarmantno zapisal: »Moja žena je bila še početkom tega meseca na smrt bolna. Sedaj je okrevala, a iz sobe še vedno ne more.«³⁰⁴

Notarsko delo je Kersnika močno zaposlovalo. V veliko pomoč mu je bil Janko Rahnè (Levcu je v pismu 21. novembra 1884 zatrjeval, da bo pozimi lahko več pisal, ker ima »Rahnèta v pisarni« in »mi le ta mnogo pomagala«),³⁰⁵ ki se je pri njem zaposlil kot notarski kandidat leta 1884 in je ostal do prve četrtine leta 1890. Potem je bil pisatelj sam

Grad Brdo pred 2. svetovno vojno

in zato še bolj obremenjen, precej časa ni imel pomočnika. 29. julija 1890 je Levcu sporočal: »Tako sem z delom preobložen, da ne morem ničesar drugega, nego samo pisarno in le

³⁰⁴ Prav tam, 355.

³⁰⁵ Prav tam, 72.

pisarno opravljati. /.../ Ne bodi hud in veruj mi, da sem sedaj, ko se vse veseli počitnic, najbolj uprežena žival pod milim Bogom.«³⁰⁶ Slovel je kot zelo dober notar, in to po človeški in poklicni plati, zato so se ljudje iz bližnje in daljne okolice pogosto zatekali k njemu. Svoj notarski vrvež ter lokalne in druge obveznosti je slikovito opisal 26. aprila 1890 Marici Nadliškovi: »Koga? vprašate – koga je toliko? I bog me, samih kmetov! Vi si ne morete misliti, koliko jih imam sedaj vedno v pisarni, vrh tega pa nobenega kandidata, ki bi mi pomagal. Moj dosedanji – prav vrl in priden fant gre kot notar v Senožče (misli na Rahneta, op. G. K.) – no v Tržaški čitalnici ga bote kmalo videli – jaz pa nobenega ne dobim, kakor si ga želim. In delati moram – joj mene – kakor in kar vže par let nisem; prepuščal sem večino svojim ljudem. Pobotnice, kupna pisma, zadolžnice, zapuščinske obravnave, tožbe – ves vrag – pardon, ne bodite hudi, pa glejte – ko to pišem – kaj menite, da sem li sam? Oh – polno jih stoji, za mojim hrbtom! In bi ne klel? /.../ Dopoldne (misli na naslednji dan, op. G. K.) občinska seja, kjer bomo delili krompir mej naše reveže, popoldne – v Domžalah shod z dr. Vošnjakom in razgovor ž njim o njegovi najnovejši igri 'Lepa Vida' V ponedeljek je pa pri nas veliki letni sejm, in tedaj je tudi sejm v moji pisarni.«³⁰⁷

Pisatelj se je dan za dnem ukvarjal z gospodarstvom brdske posesti. Aktivneje je v to posegel že leta 1879, ko je babica Ivana umrla in sta mati Berta in teta Mina dobili vsaka polovico posesti. Ko mu je mati 1881 prepustila sogospodarjenje svoje polovice, so se obveznosti s tem v zvezi precej povečale. Stopnjevale so se od konca leta 1883, ko

³⁰⁶ Prav tam, 124.

³⁰⁷ Prav tam, 344.

je Janko odkupil tetino polovico in tako gospodaril s celotnim brdskim posestvom.³⁰⁸ Občasno je zabredel v večje ali manjše finančne težave; tak primer je bil konec leta 1884, ko je moral odplačati razmeroma visoko bančno posojilo in se je za premostitveno posojilo obrnil na Obrtnijsko posojilno društvo ter pri tem prosil gospodarstvenika in politika Ivana Murnika za posredništvo. To finančno krizo je z Murnikovo pomočjo prebrodil.³⁰⁹ Večje finančne težave so povzročile, da je moral prodati mlin in žago v Lukovici, posamezne dele polja in gozda, večkrat je prodajal tudi les. Kersnikovo zagnanost in skrb za brdsko posest in ob tem preživetje družine je vsaj delno mogoče začutiti iz pisma 24. junija 1887 (ob polnoči) prijatelju Levcu: *»Zakaj nisem končal povesti? / Zadnje dni, ki so ji bili namenjeni, nisem mogel imeti opravka s poezijo, nego 'glihal' in 'glihal' sem, ker se mi je nudila izvrstna prilika napraviti lepo kupčijo z lesom. Prodal sem srečno 2000 jelk in smrek – debelih od 16« do 25« po 21 for. kos – torej za 42.000 f. vse na mestu v gozdu in še pod drugimi ugodnimi pogoji. Če sem torej zanemaril Tebe – oprosti – saj veš, da svet ne stoji na poeziji, ampak najbližji smo ji tedaj, kadar nas ne tare umazana skrb za obstanek.«*³¹⁰ Da je znal svoj velikokrat ne preveč rožnati finančno-gospodarski položaj obrniti na humorno plat (obešenjaški humor!?), je dokaz pismo Levcu 27. decembra 1889: *»Prav imaš! Tri dni vže res živim in – plačujem po starem sloven-*

³⁰⁸ Prav tam, Zelo pomembno je, kaj je v zvezi s tem povedal Levec; v pismu Josipu Staretu je zapisal: »Tavčar (tj. Lojzkin oče, op. G. K.) mu je te dni namreč izplačal doto; ž njo je kupil polovico brdske, sodno na 120.000 gld. cenjene graščine. Drugo polovico graščine ima njegova mati.« F. Bernik: Pisma Frana Levca II, 73.

³⁰⁹ Prav tam, 293–295, prim. tudi 488 (F. Bernik).

³¹⁰ Prav tam, 92.

skem gestu: Predvčerajnem sem bil enkrat zopet pri maši in pri 'ofru' kateri me stane par forintov, to je bilo za vero; včeraj sem posle plačeval; to je bilo za – dom, danes me ljel pa prišel eksekutor za davek rubit; to je za cesarja; in ako še pristavim, da sem v teh treh dneh tem trem faktorjem 'vse' dal, potem moraš biti vendar prepričan, da ga ni boljšega patrijota mimo mene.»³¹¹ Pomembna je besedica »vse«!

Junija 1883 je bil izvoljen za deželnozborskega **poslanca**; volilni boj je bil oster in naporen, toda pisatelju je uspelo (o tem podrobneje v poglavju »Politik«). Za kandidaturo za državnozborskega poslanca 1885 se ni odločil. Pač pa je leta 1889 ponovno kandidiral za deželnozborski mandat in ga brez težav dobil. Tokrat je bila volilna »tekma« za Kersnika lažja. Za to svojo obveznost je porabil veliko časa in energije. Pogosti so bili odhodi v Ljubljano na zasedanja deželnega zbora in na seje različnih »odsekov« (odborov) in drugih teles. Posebna obremenitev zanj je bil razkol v narodno napredni stranki, ki ji je pripadal in ki je razpadla na radikalce in »elastike«. Tako stanje je trajalo od konca leta 1883 do 1885, a se nasprotja tudi potem niso povsem zgladila. Ob vsem tem si je leta 1885 nakopal še županovanje lukoviške občine, ki ga je opravljal do konca življenja.

Ves ta čas (od 1881/1882 do 1890) sta si s prijateljem in urednikom Ljubljanskega zvona Franom Levcem kontinuirano in veliko **dopisovala**, tako da se je iz tistega časa ohranilo 205 Kersnikovih pisem Levcu. Janko je uredniku pomagal pri redakciji zlasti pripovedništva, toda ne le z branjem in svetovanjem, marveč tudi z mnogimi posegi v

³¹¹ Prav tam, 119.

pripovedna besedila. Leta 1889 je prispeval nekaj Listkov uredništva. Močno ga je zaposlovalo tudi mentorstvo Mari- ci Nadliškovi, s katero sta si v letih 1889–1891 dopisovala, razen tega je njene spise skrbno in kar precej popravljal.

Občasno se je kljub vsemu Kersnik iztrgal iz brdskih obveznosti in se bodisi zaradi družbenih dolžnosti ali za- radi svoje potrebe za nekaj dni **napotil drugam**.³¹² Tako je npr. 15. avgusta 1882 obiskal Muljavo ob odkritju spo- minske plošče na Jurčičevi hiši in – imel slavnostni govor. Srečan j v »literarno-zabavnem klubu«, ki je od leta 1881 združeval sodelavce Ljubljanskega zvona (shajali so se v Tavčarjevem hotelu Evropa), se ni redno udeleževal. Enako velja za poznejši »literarno-zabavni klub« Pisateljskega dru- štva. 2. septembra 1883 se je skupaj s Šukljatom udeležil Miklošičeve slavnosti v Ljutomeru, »na kateri je napil slo- venski mladini, naši nadi«.³¹³ V letu 1887 je bil 3. julija pri odkritju spominske plošče Lovru Tomanu v Kamni Gorici in to leto je bil tudi v Trstu na zborovanju Družbe sv. Cirila in Metoda. Podobnega zborovanja se je udeležil 8. avgusta 1889 na Bledu (kjer se je srečal z Marico Nadliškovo). 11. avgusta so Velikolaščani pripravili veliko slavje v počastitev svojega rojaka Frana Levstika in mu odkrili spomenik in – slavnostni govornik je bil spet Kersnik (ob vračanju je s prijatelji pošteno veseljačil, kar je opisal Levcu v pismu 14. avgusta). V septembru tega leta je odšel na Dunaj in v oktobru je obiskal Trst. Sem in tja je odšel na Hrvaško

³¹² Podatke v zvezi s potovanji je mogoče razbrati iz Kersnikovega dopisovanja z Levcem in Nadliškovo. Kersnikovo ZD VI, 33–126, 315–342. Upoštevati je treba tudi opombe F. Bernika k posameznim primerom.

³¹³ I. Prijatelj: Janko Kersnik, njega delo in doba II–III, 481.

in na Madžarsko zaradi nakupa konj.³¹⁴ Včasih je obiskal pisatelja Janeza Mencingerja v Krškem.³¹⁵

V skopo odmerjenem prostem času se je rad odpravil na lov, ne malokrat bolj zaradi pohajkovanja po gozdovih lukoviške okolice kot zaradi ulova, čeprav so ga kljunači in srnjaki nadvse mikali. V zatrjevanju Marici Nadliškovi, da je »strasten lovec, in od oktobra do svečnice je ni nedelje, da bi ostal doma«,³¹⁶ pa je verjetno nekaj postavljaštva in moške nečimrnosti.

Ob vseh navedenih delih, opravljenih in obveznostih je vneto pisal in seštevek **objavljenih del** v letih 1882–1891 pove naslednje: objavil je pet romanov in povesti, osem kratkih pripovedi, dve kratki pripovedi – mohorjevki, eno dolgo novelo, tri humoreske, tri feljtonistične cikle, ciklet *Pesmi v prozi*, štiri literarne kritike in nekaj uredniških Listkov. Da je to nastalo, je bilo potrebno veliko volje in ustvarjalnih moči.

Posebej je zanimivo, da je bil Kersnik za svojega življenja razmeroma veliko **prevajan**, in sicer v nemščino, češčino in srbsčino. Lahko si mislimo, da ga je to veselilo in spodbujalo. Kratka pripoved *Ponkrčev oča* je bila isto leto (1882), ko je bila objavljena v Ljubljanskem zvonu, prevedena v nemščino in češčino (omenjamo samo prve prevode

³¹⁴ F. Erjavec, P. Flere: Janko Kersnik, Tolmač, 392.

³¹⁵ Prav tam, 377.

³¹⁶ Kersnikovo Zbrano delo VI, 334. Sicer pa se je kmalu po nastopu deželnozborskega mandata 1883 Levcu pritoževal (str. 59): »Posla imam tudi dovolj, družbe mnogo in nad vsem tem se je lov pričel, katerega mi bo pač deželni zbor do dobrega skrčil.« 12. decembra tega leta je prijatelju veselo najavil: »V nedeljo zjutraj pa se peljem v Javornik na Gorenjsko na srnjake« (str. 64).

posameznih pripovedi). Leto po izidu (1884) je bila *Rojenica* prevedena v nemščino in leto pozneje v češčino. Dve leti po objavi v LZ (1883) je bil objavljen nemški prevod *Ciklamna*. 1884 je izšel »roman« *Na Žerinjah* v nemščini, medtem ko so *Lutrski ljudje* v srbsčini. Pripovedi *Mačkova očeta* in *Mohoričev Tone* sta bili v letu objave (1886) v Ljubljanskem zvonu prevedeni in objavljeni v srbsčini, nemški prevod obeh pripovedi je izšel 1897 (*Mohoričev Tone* že po pisateljevi smrti), to leto je izšel v nemščini tudi »*Otroški dohtar*«. Dve leti po izidu v Ljubljanskem zvonu (1885) je roman *Agitator* v nadaljevanjih izhajal v srbsčini v novosadskem štirinajstdnevniku Stražilovo. Srbski prevod *Rošlina in Vrijanka* je izšel 1891 v Novem Sadu kot samostojna knjiga in to leto je bil v srbsčini objavljen *Gospod Janez*. Kratka pripoved *V zemljiški knjigi* je bila objavljena v nemščini 1896, v srbsčini pa 1897.³¹⁷

* * *

Kersnik se ni mogel (ali želel) odločiti, da bi svoje kratke pripovedi vrstno poimenoval, to je storil šele pri *Kmetški smrti*. Kako je svojo kratko prozo sicer imenoval, se nazorno vidi iz pisem prijatelju Levcu (glede tega tudi Levec ni imel jasnih pojmov). *Ponkrčevega očeta* je imenoval »*kratka povest*« (pismo Levcu 23. decembra 1881).³¹⁸ Ob *Rojenici* se srečamo z Levčevo terminologijo »*drobne povesti*« (11. decembra 1883).³¹⁹ Za *Mačkova očeta* ni mogoče najti ozna-

³¹⁷ Prim. J. Gregorič, F. Dobrovoljc: Kersnik Janko, 24–125; F. Erjavec, P. Flere, n. d., 392–393; prim. tudi začetke opomb k posameznim pripovedim v Kersnikovem ZD.

³¹⁸ Kersnikovo ZD VI, 28.

³¹⁹ F. Bernik: Pisma Frana Levca I, 132.

ke, medtem ko je ob *Mohoričevem Tonetu* nasul kar kopico imen: »mala povest«, »mala noveleta«, »povestica«, »povest« (15. in 18. maja 1886).³²⁰ Za pripoved *V zemljiški knjigi* je uporabil ime »povestica«, za »*Otroškega dohtarja*« pa je več kot očitno, da ni vedel kako in kaj, zato je zapisal izraz, ki se mu je verjetno utrnil v trenutku, ko je Levcu pisal pismo in se mu je zdel najprimernejši. Skoraj gotovo je imel v mislih več »*kratkih prizorov ali slik*« (24. junija 1887) in tako je »*Otroškega dohtarja*« 28. junija imenoval »*prizor iz kmetijskega življenja*«. ³²¹ *Kmetska smrt* je bila najprej »*kratka povestica*«, češ da jih bo v letu 1890 v Ljubljanskem zvonu »*nekoliko*«, toda napoved se ni uresničila.³²² Med »*kratke povestice*« je uvrstil tudi pripoved *Mámon*.³²³ Končno je *Kmetsko smrt* (1890) v objavi poimenoval »*slika*«. Mnogi Kersnikovi sodobniki so pogosto ostali pri univerzalni (!) oznaki povest (=pripoved), npr. P. Bohinjec, J. Jurčič, A. Koder, J. Ogrinec, A. Pirec, J. Stritar, J. Trdina,³²⁴ medtem ko si je izraz povest le s težavo in postopno pridobival specifični pomen za srednje dolgo pripoved.

Prvi dve kratki pripovedi, to sta *Ponkrčev oča* in *Rojenica*, spadata v območje Kersnikovega prehoda k bolj realističnim poskusom. Prva je razdeljena na troje poglavij, to je na tri izseke iz kmečkega življenja. V prvem pripoveduje o grajskem učitelju (pisatelj mu ni dal imena), ki si je

³²⁰ Kersnikovo ZD VI, 84.

³²¹ Prav tam, 92.

³²² Prav tam, 117–118.

³²³ Prav tam, 118.

³²⁴ Prim. G. Kocijan: Bibliografija kratke pripovedne proze 1850–1891, 269–298. Pri posameznih »*kmetskih slikah*« prim. G. Kocijan: *Kratka pripovedna proza od Trdine do Kersnika*, 227–241.

dolgčas »osladil« z zapeljevanjem Tolstovršnikove Urške; v drugem je upovedeno dogajanje v Urškini družini, ko je rodila nezakonskega otroka, ki ga je župnik zaznamoval z imenom Ponkrèc; tretje poglavje je preskočilo trideset let: »capin« je prišel umirat k Ponkreću in povedal, da je njegov oče. Kersnik je našel izhod v »idealističnem motivacijskem sistemu«, v »sistemu etične izravnave«, ki je bil »v ustroju mlade slovenske proze še razmeroma močno zakoreninjen«. ³²⁵ Poglavja so precej samostojna, družijo jih Urškina usoda in ideja o kazni za storjeno zlo. Nanizana so dejstva o dogajanju, dajejo vtis objektivnosti, zlasti v podrobnostih; notranja doživetja oseb se razkrivajo zelo zadržano, toda opazno: Urška ob novici, kakšno ime je dobil njen sinček, vzdihne (izraz bolečine) »Oh, moj Bog!«; stari Tolstovršnik pri pogrebu svoje hčere »nekajkrat potegne z desnimi rokavom čez obraz«; »capin« pred smrtjo zaječi: »Jaz sem tvoj oča!« Med kratkoproznimi lastnostmi so tri take, ki jih je Kersnik zvesto uporabljal tudi pozneje: to so fragmentarizirana kompozicija, izrazita skrčenost ubeseditvenih načinov (v tem primeru je celo ogrožena razumljivost: ne vemo, kaj se je zgodilo z učiteljem, da je postal »capin«) in stopnjevana lapidarnost v izražanju.

Lirizem, ki ga pri Kersniku poznamo iz sedemdesetih let, je v *Rojenici* prišel do polne veljave. Takoj na začetku personificirani prikaz gozdnih dreves izraža občutja in je prispodoba človeških usod, ki se borijo za obstanek. Gre za simbolizirano lirično predigro v življenjsko zgodbo Kopôrčevega Jurca, ki se je oženil nekoliko pozno in dobil sina. Ko se je vinjen (od veselja) vračal domov, se mu je zdelo,

³²⁵ B. Paternu: Kersnikove Kmetske slike, 62.

da vidi rojenico, ki mu je prerokovala, da bo njegov sin Štefan *»imeniten mož in, kadar bo umrl, sam cesar bo šel za njegovim pogrebom«*. Nekaj podobnega se je res zgodilo: ker sin ni bil za študij, je postal pisar, poklicali so ga v vojsko in tam je umrl za vročico, in ko se je tistih nekaj pogrebcev, ki so ga spremili na zadnji poti, pomikalo skozi mesto, je mimo pripeljala dvorska kočija, v kateri je bil cesar, stopil je z voza in pozdravil svojega mrtvega vojaka. Tako se je po Jurčevem prepričanju izpolnila prerokba in Jurca: *»Jokal se ni – toda kakšna je boleost onega, ki ji ne more dati duška v joku! / 'Rojenica! Rojenica! vzdihoval je ter stiskal pesti.«* Zaman je bilo Jurčevo hrepenenje kvišku, življenjska resničnost je bila prekruta, determiniranost neizprosna. Opraviti imamo z iluzijo, ki jo stvarno življenje izniči. Tudi tu je prevladala fragmentariziranost, medtem ko je osredinjenost na eno osebo (Jurca) izrazitejša kot v *Ponkrčevem očetu*. Folklorna sestavina, to je rojenica, nima mitičnih razsežnosti, ker je racionalno razložljiva v mejah *»privida«* v vinjenosti. Jurčeva značajska podoba ni vidneje zarisana, pač pa je očitnejše njegovo doživljanje: *»videnje«* rojenice; s simboličnim paralelizmom so ponazorjene slutnje ob sinovem odhodu k vojakom (Jurca *»predse in gor kvišku proti jasnemu jesenskemu nebu je zrl; – pa videl ni niti sinjega neba – in ne pred seboj gole, le na posamičnih vejah še rumeno listje noseče jablane; – vse je bilo kakor v megli«*); bolečina ob sinovi smrti itd. Deziluzijo spremlja elegičnost, ki je lirizirani podton nanizanim dejstvom iz resničnega življenja. Kljub težnji *»spoznavati svet v njegovi objektivnosti«* se je tudi v tej pripovedi izrazila imanentna pisateljeva lastnost: razpoložensko-doživljajska plat, ki je otožno obarvana, saj na koncu pripovedi prevladuje tesnoba, skrita za stvarnimi

dejstvu. To je bilo vidno že v pripovednih podlistkih in delno v *Kmetskih slikah*.

Tretja kratka pripoved, tj. *V zemljiški knjigi* (1884), ki je primer okvirne pripovedi, razkriva Kersnikov skrajno izostreni smisel za upovedovanje dejstev iz stvarnega sveta, ki mu gospodarijo kruti materialni zakoni. Odkriva človekovo tragičnost v navidezno nepomembnih predmetih, v tej pripovedi v zemljiški knjigi. V okvirnem delu je omenjena »realistična miselnost«, iz katere »diha tudi močno osebno doživetje, ki ga je prevzelo, ko je prodril do dna mrtvi črki uradne listine«. ³²⁶ S tem v zvezi tretjeosebni pripovedovalec (odvetnik) svojemu sogovorniku (zdravniku) razlaga: »*Veruj mi, dragi, tudi v pandektih boš našel poezijo, če jo boš hotel; saj jo najdeš tudi v brezzobem polomljenem glavniku ali pa na umazani cunji, ki leži za hišo na smetišču. /.../ Pa nikar ne misli, da se šalim – kar tako tjavendan, /.../ dokazati ti hočem na kratko, da prav pri nas v naših prašnih suhih aktih ali v enem samem izpisku najdeš lahko cel roman – tragedijo, da, večkrat tragedijo; suhi, lapidarni stil naše uradne pisave ji ne daje nobene barve – niti tendence niti okoliša – in morda prav zato še bolj pretrese bralca, ki jo slučajno zasledi.*« Pisatelj se razčlovečenju upira z opozarjanjem na tragičnost človeških usod ob neizprosni resnici, da posest določa človekovo bit (Matevža je morda ubilo drevo: »*Pa za to se nihče brigal ni – saj ni imel premoženja.*«). Vloženi del pripovedi je kompozicijsko uravnan tako, da je vsaka vknjižba na posest posledica tragičnega dejanja: razvrščenih je troje izsekov iz življenja Znojilčevih ljudi. Znojilec je umrl in zapustil posestvo sinu Tomažu, sinu Matevžu in rejenki

³²⁶ Kersnikovo ZD III, 350 (A. Ocvirk).

Lajdi pa doti; ko sta šla služiti, je sodišče vknjižilo dolg na Tomaževo posestvo – prva vknjižba. Rejenka in domači sin sta se zaljubila, dekle je dobila otroka, a Matevž je iz stiske odšel neznano kam in se ni nikoli vrnil. Otroku je odstopil svojo doto in to so vključili v zemljiško knjigo – druga vknjižba. Matevžev sin Lukec se je na vasi stepel in Lukca so ubili. Lukec ni imel zakonitega dediča – mati je že zdavnaj umrla – in tista dota je zapadla državni blagajni, to je bila tretja vknjižba. In nato je šlo posestvo na dražbo. Prvo in tretje »dejanje« – vknjižbi je pisatelj večidel predstavil s poročanjem, medtem ko je drugo »dejanje« (vknjižbo) povedano na način pripovedne sceničnosti, kar je v pripoved vneslo dinamičnost in dramatično napetost. Vendar se ni mogoče izogniti vtisu, da je celotna pripoved uokvirjena v »*suhi, lapidarni stil*« advokatovega pripovedovanja. Dialog med Matevžem in Lajdo je navidezno redkobeseden, kratek, suh, vendar se za besedami skrivajo čustva, stiska, bolečina, obtožba:

»'Kaj ti je?' dejal je Matevž, pa pogledal je ni ter z nogo brcal v brinov grm, rastoč poleg ceste.

'Saj veš – kaj!' odgovorila je ihtoč.

Matevž je zaklel, pa le venomer suval s peto grm.

'Jaz bom šel stran, na Hrvaško – ali kamor –'

'Pa jaz, – Jezus, Marija!'

Jok je fanta razburil in smililo se mu je dekle. 'Ej, kaj boš vzdihovala – morda pa ni tako!' dejal je, da bi utešil tudi svojo vest in skrb.«

Za kratkoprozno »pripovedno tehniko« je med drugim značilna zgoščenost (včasih že kar reduciranost) dogajalne sheme, poročanja o dogajanju, označevanja oseb (tudi

osrednje) itd. Vse to je značilno za pripoved *V zemljiški knjigi* (in za druge kratke pripovedi) in odseva v jeziku, ki je skladno z realistično naravnostjo premo sporočilen, običajen, ponekod neliteraren, ni sledov metaforične slikovitosti in pridevki imajo zgolj pojasnjevalno funkcijo, npr. *brezmesečna* noč, *rjava žuljava* desnica, *dolgočasen* kraj. Boris Paternu je v zvezi s tem ugotovil: »Dr. Pavlin ugotavlja, da je tam 'v kratkih treh stavkih zapisan cel roman'. V tistih stavkih opaža 'lapidarni stil uradne pisave', ki ni osebni, saj ne daje 'nobene barve – niti tendence', toda 'prav zato še bolj pretrese bralca'. Gre za zgledovanje ob neliterarnem jeziku in misel na njegovo uvajanje v literaturo. Prav ta pojav pa je po ugotovitvah teoretika W. Weintrauba eno izmed bistvenih znamenj razvitega realizma.«³²⁷

V pripovedi prevladuje socialna motivacija, ki skorajda izniči pomen in vlogo nesrečnih naključij (smrti), navzočih skladno s starejšo Kersnikovo pripovedno prakso. Šlo je za programsko nov način literarnega obravnavanja, ki se je prek realističnega načina pisanja nehote delno dotaknil celo naturalističnega »dokumentarnega postopka« kot tehnike upovedovanja, s tem da je pisatelj sluteno determiniranost speljal v socialno smer in ne v biološko. Toda Kersnik ni nakazoval možnosti v premagovanju družbenih napetosti, tj. v smeri socialne preosnove (kakor si je to zamišljal Celestin), marveč je obtičal »v nerazrešeni, iracionalni tesnobi«, ³²⁸ ki je tlakovala pot subjektivnosti, ter obenem kazal na krivičen in banalen vsakdanji materialni egoizem: »'Kdo je pa kupil ono Znojilčevo posestvo?' vpraša zdravnik zevaje.

³²⁷ B. Paternu: Kersnikove Kmetske slike in Jara gospoda, 159.

³²⁸ B. Paternu: Kersnikove Kmetske slike, 71.

'Jaz,' odgovori odvetnik hladno, 'kupcev ni bilo in zato je šlo poceni!«

Že prej v *Rojenici*, pozneje v *Mačkovih očetih* in nato zgovorneje v pripovedi *V zemljiški knjigi* je vidna pripovedna prvina dogajalni čas, ki narekuje fragmentarizirano sestavo. V glavnem imamo opraviti z nekaj časovno razmeroma bolj oddaljenih izsekov. Glede na kratkoprozne značilnosti so izseki omejeni le na manjše število odločilnih dejstev, ki so povezana v celoto, tako da dajejo vtis mozaičnosti. Dogajalni delci so razporejeni po načelu sintetičnosti, enopramenski in naravnosti v konec. Pri tem je pisatelj skrbno pazil na časovno označevanje, čeprav je ostajal skop v poročanju o dogajanju in vsem drugem. Poglejmo časovne poudarke:

1. »*Pred tridesetimi leti je bilo to posestvo brez dolga /.../*«.
2. »*Znojilec je umrl /.../, domačijo je zapustil Tomažu, Matevžu in Lajdi pa doti: prvi je imel *dvajset let*, drugi *sedemnajst*, in dekle *dvanajst*.*«
A/ Prva vknjižba v zemljiški knjigi na Znojilčevo posestvo.
3. »*Tako je minilo šest let*« in Lajda je imela »*osemnajst let*«. Na »*veliki ponedeljek*« je Matevžu povedala svojo skrivnost, rodil se je otrok in »*leto pozneje*« Matevža že ni bilo več doma. Otroku je prepustil svoj delež.
B/ Druga vknjižba v zemljiški knjigi.
4. »*Lajda je zdavnaj že umrla*«, ostal je samo njen sin Lukec, ki ga je stric vzel k sebi.

5. »*Predlanskim /.../*« so se fantje stepili in med njimi je bil tudi Lukec, ubili so ga in njegov delež je zapadel »*državni blagajnici*«.

C/ Tretja vknjižba v zemljiški knjigi.

6. »*Danes je bilo Znojilčevo posestvo pri zvršilni dražbi /.../ prodano*.«

Časovno je ta pripovedni mozaik zajel trideset let.

V naslednjem letu (1885) Kersnik ni objavil nobene kratke pripovedi, medtem ko je 1886 dve. Najprej *Mačkova očeta*; tu je nadaljeval idejno-vsebinsko usmeritev prejšnje kratke pripovedi. Ob sicer drugačni temi in drugačnih človeških likih se je izrazilo pisateljevo takratno spoznanje o kmetovi podobi, ki ni bila več takšna, kot je bila pred časom pri Jurčiču. »Kmetstvo za Kersnika ni več reprezentativen slovenski družbeni stan, pisatelj si je upal poseči vanj z moralno- in družbeno-kritičnim prijemom. Tako je ugotovil, da je ta svet prav tako družbeno in moralno razrvan kakor kateri koli drugi, ki ga je slovstvo že prikazovalo kot takega. Resničnost slovenskega kmeta se je razkrila kot tragična in problematična« (J. Pogačnik).³²⁹ V središču je boj za obstanek, ki se je v primerjavi s pripovedjo *V zemljiški knjigi* zaostрил do konca; nič drugega ni kot samo boj za obstanek; ni etične občutljivosti, starševske ljubezni, sinovske vdano-sti, hrepenenja, človeške obzirnosti, skratka človeških vrednot, namesto tega je razčlovečeni človek in njegov nagon po biološki ohranitvi. V to so protagoniste potisnile socialne razmere, »bore imetek«, ki komajda preživlja nekaj ljudi. In zgodba se ponavlja v kolobarju: tako, kot je s prvim Mačkom, je tudi z drugim in bo s tretjim. Tu se uveljavi svoje-

³²⁹ J. Pogačnik: Prozaist Janko Krsnik, 140.

vrstni naturalistični determinizem, čeprav Kersnik naturalizmu ni bil naklonjen. Pisatelj ponavlja dogajalne prvine, oznake, dialog idr. Prvoosebni pripovedovalec (z nekaj avtobiografskimi značilnostmi) kot neposredni opazovalec (in delno udeleženec) skuša ostati neprizadet, hladen, vendar ga premaga, da izrazi svojo ogorčenost, zgroženost: »*Pretreslo me je to divje sovraštvo /.../*«. Oba Mačka sta v tem zaostrenem boju upovedena s svojevrstnimi lastnostmi: do okolice sta nezaupljiva, ne razkrivata svojega notranjega sveta, sta redkobesedna (pogovor o tobaku, vremenu), iz sebe prideta le takrat, ko ju premaga sovraštvo. Stari Maček pravi za sina: »*Saj ne bo mogel plačati, terjajte ga in tožite in s posestva ga spravite tega – prekletega sina!*« Podoba kmečke patriarhalnosti se je popolnoma razkrojila, nastanejo odnosi, ki ogrožajo kmetovo stanovsko in človeško bit. Prevlada »brezobzirna socialna resnica«,³³⁰ ki v Kersnikovem upovedovanju obtožuje in kliče po rešitvi, toda pisatelj izhoda ne nakazuje (tega tudi ne moremo pričakovati), ga je pa mogoče zaznati, zaslu-titi iz njegove percepcije obravnavanega problema.

Druga kratka pripoved v tem letu je bila *Mohoričev Tone*, s katero se je Kersnik nekoliko bolj navezoval na kmečko-vaško kratkoprozno tradicijo in se približal pripovednemu tipu »vaške zgodbe« ter poiskal rešitev v harmoničnosti, ki za *Kmetske slike* sicer ni značilna. Ob »*tančici idealizma*« je postavil pripoved na etično podlago in ubesedil kmetovo notranjo moč, ki izvira iz človeških vrednot (ljubezni, plemenitosti, zvestobe, delavnosti) in ki tako obvladuje materialne sile, tj. posest. Pripoved, ki je v mejah značilnosti kratke proze, je fragmentarizirana, toda fabulativno bolj

³³⁰ B. Paternu: Nastanek in razvoj dveh proznih struktur v slovenskem realizmu 19. stoletja, 9.

zaokrožena kot doslej obravnavane in dogajalno polnejša, tako da ustvarja videz miniaturne srednje dolge pripovedi, kar seveda ni. Ne prevladujejo poročevalsko skopo pripovedovane dogajalne situacije, marveč dokaj bogate pripovedne scene, ki so žive, dramatično razgibane in ki dosežejo napetostni vrh v sceni, ko se Šimon vrne domov (iz vojske) in najde ljubljeno Cilko poročeno. Pisatelj si je v tej kratki pripovedi izbral način pripovedovanja, ki ga je nekaj let pozneje uveljavil v mohorjevkah iz kmečkega življenja *Kako je stari Molek tatu iskal in Znojilčevega Marka božja pot*.

V središču je trikotnik Tone – Cilka – Šimon, toda pripoved postavlja v ospredje Tonetovo značajsko-etično podobo. Tone se je oženil brez ljubezni, a si je pridobil pol grunta; svojih strasti ni mogel brzdati, čeprav je bila žena še živa: nagnjenje do Cilke je bilo premočno. V zakonu s Cilko je postal drugačen: prej mu je »*poguma, moštva in delavnosti /.../ manjkalo*«, »*novo življenje*« ga je spremenilo, »*akoravno prej nikdar len ali zapravljiv*« ni bil, »*nego le malo lahkoživ in lahkomiseln*«. Cilka je ljubila Šimna, a se je poročila (ljudje so govorili, da je mrtev) z ovdovelim Toneom, ob Šimnovi vrnitvi je v polni meri spoznala vrednote družine, zvestobe in doma. »*/.../ utrnile so se ji solze. Toda otrla jih je takoj in pogled, s katerim je zrla za možem in za sinom, bil je tako jasen, tako žarek kakor jutranja zarja.*« Pisatelj je potenciral človekovo notranjo moč in pripoved razvil harmonično, toda ne za ceno etičnega ravnovesja, marveč se je to moralo »umakniti spoznanju, da razsoja življenje o naših čustvih in naših usodah drugače, neprimerno bolj zapleteno«. ³³¹ Takemu gledanju je »žrtvoval« celo Šimna,

³³¹ Kersnikovo ZD III, 360 (A. Ocvirk).

ki ga je maščevanje gnalo v tožbo za delež na posesti, toda potem ko se je stepel na vasi in za posledicami umrl, je pred smrtjo zapustil svoj delež Cilki in s tem rešil posest ter omogočil zakoncema srečno življenje. »Ob Kersnikovi disonantni pripovedni prozi, ki jo narekujejo spoznanja o uničujoči materialno-socialni moči, je *Mohoričev Tone* pripoved, ki usodnost te moči zmanjšuje ali onemogoči z etičnimi vrlinami kmečkega človeka.«³³²

Podobno temo kot v pripovedi *V zemljiški knjigi* srečamo v »*Otroškem dohtarju*« (1887), le da se tu kaže druga stran zaznamovanosti z imetjem: v tej pripovedi človeka ne uniči propad posesti, marveč nemožnost razpolaganja s posestjo, ki jo za ceno človekove sreče »varuje« družbeni red. Toda učinek je povsem enak: človek je onesrečen, uničen. V ljubezen med mladoletno Mano in kovačem Pavletom poseže »*otroški dohtar*«, ki v imenu postave, zakonske ureditve ter birokratske brezdušnosti in cinizma prepreči, da bi bila Mana in Pavle srečna. Mana ima namreč lepo posestvo, Pavle pa je samo (!) kovač, nima dovolj premoženja, zato »*nadvarstveno sodišče možitve ne dovoli*«. Pisatelj je pokazal na odtujeno moč družbe, ki prek posesti kot medija vlada in uničuje človeške vrednote. Mana to moč čuti kot »*neko skrivno, silno moč, ki je kakor neizogibna usoda velevala ž njo in ž njenim imetjem*«. To je nekaj, kar za realistično pisanje ni značilno, saj se v pripovedi pojavijo občutja, skrivnostne sile, nekaj iracionalnega, ki ustvarja tesnobno ozračje. Lahko bi rekli, da je kaj takega bolj značilno za simbolistično prisluškovanje človekovi notranjosti.³³³

³³² G. Kocijan, n. d., 230.

³³³ Prav tam, 236.

Kako cinično se obnaša mladi sodnik do Maninih čustev, zgovorno ilustrira pogovor med sodnikom in Mano:

»'Gospod' rekla je potihoma, 'pa jaz bi ga vendar vzela. Saj imava dosti oba!'

'A, ti ga imaš rada?'

Mana si je z robcem zakrila pol obraza.

'Nu, če ga imaš rada, pa ga imej – jaz ti ne branim! Toda jemala ga ne boš, dokler nima več denarja' smejal se je cinično sodnik.«

Mana shira in umre, otrok ostane brez matere. Manin varuh Molek najprej ni bil navdušen, da bi se mladoletna Mana poročila, toda oči mu je odprla žena in nato se je opredelil za Mano. Protestira proti krivici, krutosti in obtožuje družbeni red. Celó zaprejo ga. Ob Manini smrti dviga roko in obtožuje: »Oj, ti – prekleta pravica – ki te nosi svet.« Kersnik je v tej pripovedi radikaliziral svoj realizem, obenem pa odprl vrata nekakšni transcendenci. Pripoved ni razdeljena na poglavja, ima krajši uvodni del, sledi predzgodbeni del, nato štiri povedne enote – izseki, konča se z epilognim prizorom. Začetno lahkotnejše pripovedovanje, ki se barva celo s humornostjo, se ob teži dogajanja prevesi v temne tone, tragičnost in to pelje v nesrečen konec. Tudi lirični nastavki ob pogledu na majsko naravo so podloženi z otožnimi toni. Če »Otroškega dohtarja« primerjamo z *Rojenico*, *V zemljiški knjigi*, *Mačkovimi očeti* in *Mohoričevim Tonetom*, ugotovimo, da so te pripovedi razpete v daljša časovna obdobja, medtem ko je »Otroški dohtar« vpet v krajši časovni razpon. Tudi to je (zlasti v drugi polovici) povečalo napetostno linijo, pospešilo tok dogodkov in v linearni postopnosti pripoved pripeljalo do konca. Kot smo

ugotovili, je pripovedna prvina čas pri Kersniku odigrala v kratki prozi pomembno vlogo in bistveno vplivala na kompozicijo pripovedi.

Fragmentariziranost v »*Otroškem dohtarju*« ni več tako izrazita kot v prejšnjih pripovedih in povsem se je izgubila v »*sliki*« *Kmetska smrt* (1890), ki je osredotočena na časovno ozek dogajalni izsek; to je omogočilo upovedovanje posebej dramatično napetega žalostnega dogodka, in sicer umiranje kmeta Planjavca. Ta pripoved, ki je verjetno nadlje segla v realistični način pisanja ne le pri Kersniku, marveč v slovenskem pripovedništvu tistega časa sploh, ima nekaj značilnosti, ki se dotlej v Kersnikovi kratki prozi niso tako močno izrazile. Prvič je pripoved izpričala domala popolno osrediščenost na eno osebo in njen značaj. V zadnjem odstavku je poudaril svoje načelo o objektivnem spoznavanju življenja in jo podkrepil z oznako, ki jo je lahko izpeljal iz Planjavca, da je človek tega rodu »*dober in slab*«. Druga značilnost je osredinjenost na časovno (in tudi prostorsko) zoženost, ki je omogočila kar največjo napetostno koncentracijo. Tretjič, ob izrazni zgoščenosti je zablestela podoba premo sporočilne jezikovnoslogovne izbrušenosti, ki jo je utemeljil na značilnem govoru kmečkega človeka. Četrta posebnost, ki ločuje *Kmetsko smrt* od Kersnikovih preostalih kratkih pripovedi, je ta, da ni lirično-čustvene podloženosti, ki je za našega pisatelja tako značilna. Peta lastnost je popolna osrediščenost na dogodek, vendar brez fabulativne polnosti in bleščave, ki sta opazni v mnogih drugih Kersnikovih pripovedih. Če pripoved gledamo kot celoto, je asketska: povedano je le tisto, kar je več kot nujno. In dogaja se to, o čemer je J. M. Lotman menil, da je značilno za umetniško besedilo, da namreč »vsebuje izjemno viso-

ko koncentrirano informacijo«. ³³⁴ Šesta značilnost zadeva pripovedovalčevo (pisateljjevo) navzočnost: ta se je povsem umaknil iz pripovedovanja, oglašja se posredno v prvi osebi množine (*»dejali smo«*) in si je pridržal pravico, da komentira dogajanje zunaj zgodbenega kroga: na koncu je namreč z občudovanjem ugotovil, da je že videl umirati take (te) ljudi, ki *»smrti se ne boje«*.

V uvodnem delu je tretjeosebni pripovedovalec v nekaj potezah ubesedil Planjavčevo dotedanjo življenjsko pot kot informacijo o osrednji osebi, o kateri bo govor v pripovedi. Dve dejstvi je postavil v ospredje: da je *»trden mož«* in da ga pesti bolezen (božjast), ki bi bila (je bila) lahko pogubna. Sicer pa je poudaril tipičnost upovedenega kmečkega človeka, ki mu je življenje teklo tako, *»kakor teče pač veliki večini«*. Odločilni dogodek pisatelj začne z značilnim *»Bilo je v jeseni /.../«* Opiše Planjavca, kako po ugotovitvi, da bo treba popraviti slamnato streho, pripravlja vse potrebno, podrobneje, kar minuciozno poroča o delu, ki ga opravlja (reže, vije slamo v trte, kuri idr.), tako da je to skoraj podobno naturalistični deskripciji. Vrže ga *»bôžje«*, pade z rokami v ogenj in se hudo opeče. Do tragičnega dogodka pripovedovanje ni nič napeto, prej počasno, umirjeno, od tu dalje se spremeni in postane dramatično razgibano. Sledi daljša pripovedna scena umiranja, ki je razpeta med štiri pretresljive vzklike: *»Uh-uh-uh«*; ti so *»kompozicijsko oporišče (ritem pripovedi!)*, okrog katerega je navezано dogajalno tkivo. Med prvim in drugim se Planjavec jasno zavedati, da bo umrl, med drugim in tretjim se odloči, da bo treba povedati, kakšna naj bo usoda posestva, med

³³⁴ Prim. J. M. Lotman: Struktura umetnič kog teksta, 379.

tretjim in četrtem mirno in zbrano narekuje svojo oporo-ko.«³³⁵ Planjavec ne razmišlja o sebi in smrti, marveč o prihodnosti rodu in posesti, ki ne sme (zaradi delitve) propasti, zato jo v celoti (neokrnjeno) prepušča sinu Antonu, ki bo nadaljeval njegovo delo.

Kersnik je *Kmetsko smrt* označil »slika«. Mogoče je sklepati, kaj mu je ta vrstni pojem pomenil: prav gotovo močno skrčenost vseh sestavin, značilnih za kratko pripovedno prozo; vse naj bi bilo mogoče zaobjeti z enim samim pogledom, kot da bi bilo naneseno na umetniško platno. V tej »sliki« se je disonantnost skrajne bivanjske možnosti prelila v harmoničnost zaradi jasne podobe prihodnosti, ki je zakoličena v Planjavčevi zadnji volji in v obvladovanju materialnega sveta. Tu človek obvladuje posest in ne ona njega, kakor je videti v *Mačkovih očetih*, *V zemljiški knjigi* in »*Otroškem dohtarju*«. ³³⁶ Mogoče je res treba iskati zunanje pobude pri Turgenjevu (*Smrt*) in Alekseju Tolstoju (*Tri smrti*), toda »od obeh pisateljev teh monumentalnih prikazov smrti se Kersnik temeljito loči v načinu pripovedi, ki je pri enem in drugem precej razvezana, pri njem pa izrazito skopa, v gradnji strogo nadzirana in stopnjevana strmo v svoj sklepni vrh« (B. Paternu).³³⁷

V okvirni pripovedi *Mamon* (1891) je Kersnik po svoje uporabil realistično-naturalistični način pisanja, ki temelji na dokumentarnosti. Novi cikel je obtičal pri prvi pripovedi, toda posebej zanimivo je pisatelj v okvirnem delu razložil svoj pogled, ki je obetal nekaj novega, hkrati pa nadaljeval

³³⁵ G. Kocijan, n. d., 238.

³³⁶ Prav tam.

³³⁷ B. Paternu: Kersnikove Kmetske slike in Jara gospoda, 169.

uresničevanje načel v pripovedništvu, od katerih ni odstopil. Zapisal je: *»In vendar sem imel vselej pošteno voljo govoriti in slikati le resnico, risati človeka v njegovem dejanju in življenju, bodisi grof ali prosjak, svečenik ali potepin. / Tudi danes hočem poseči v pravo, resnično življenje, in ljudje, kateri bodo stopali pred čitateljevo oko, bodo naj in so tudi gole individualnosti. Katerim je vse drugo le okvir, iz katerega zatemnelih robov gledajo le še živeje v svet.«* To pomeni, da je obetal oz. v tem primeru že tudi uresničeval nadaljevanje svojega dotedanje-ga pisanja (*»tudi danes«*) na mimetizirani podlagi (*»pravo, resnično življenje«*), zanimale so ga *»gole individualnosti«* (to je odmik od Celestinove širše socialne podlage), ki so seveda odvisne od svojega socialnega položaja, a so obenem zaokrožen mikrokozmos. Pripovedni postopek, ki si ga je pisatelj izbral, je omogočil soočenje dveh pogledov na življenje. Šimnovo življenje se zdi pripovedovalcu *»tako grozno ubogo in prazno«*, saj človeka obvladuje *»samo mamon, mamon, od prvega krajcarja do zadnjega tisočaka – vse le mamon – denar; lakomnost od prvega diha do zadnjega ...«* Kontrastna lirična poanta zaznamuje drugačen pogled: ta se ne razlikuje od mladostnega Kersnikovega gledanja in doživljanja, ki ga nikoli ni zatajil. Zadnji odstavek v pripovedi se glasi: *»In temu možu, temu Šimnu Grebenu, moral je biti pogled na številko lepši, mnogo lepši nego meni, ko sem se ozrl od nje skozi okno v jasni dan na lipo, kjer je pel ščinkavec, ne meneč se za to, je li kaj zrnja pod njo ali ne!«* Osebo Šimna Grebena je mogoče poistovetiti z njegovo dokumentacijo, ki nosi skoraj grotesken naslov *»Zaklad mojega imetja«* (trinajst drobnih knjižic z vestnim zapisovanjem prihodkov). In ostala je podoba razčlovečenosti. Spričo take idejno-sporočilne podlage so se v Kersnikovem pisanju zgodile pomembne spremem-

be, ki so povzročile, da v pripovedovanju ni več dramatične napetosti in slikovite epskosti, dialoga, ki odstira človeško naravo, pripovedne sceničnosti, ki razgibava pripoved, itd. Nastalo je svojevrstno »pripovedno poročilo«, ki ga odlikuje navidezna suhoparna dokumentarnost, za katero se skriva pretresljivo tragična »gola individualnost«. Kompozicijska podoba pripovedi je po Kersnikovem pisateljskem načelu pedantna, domišljena in dosledna.

Za pripoved *Mamon* je značilen nekoliko drugačen pripovedni ustroj kot velja za druge Kersnikove kratke pripovedi. Okvirna kompozicija pove, da je okvirni del v bistvu prvoosebna izpoved o življenjskih pogledih, doživljanju in razmerju do objektivne stvarnosti (v tem primeru do »gole individualnosti« Šimna Grebena). Pripovedovalec izraža občutja z neposredno izpovedjo, ki kaže na njegovo prizadetost, ogorčenost, protest, pomilovanje. Vloženi del pa je izsek iz biografije vikarja Šimna, vendar se izmika zgolj podobni dokumenta, saj gre za zelo premišljeno kompozicijo, ki sloni na vidno izraženi osi: to tvorijo samo tista dejstva iz vikarjeve življenjske poti, ki so navezana na neko gmotno (denarno) pridobitev. Tako je biografija hkrati skrbno zgrajena oznaka vikarjeve osebnosti, ki se oblikuje iz izbranih resnic iz njegovega življenja. Okvirni in vloženi del sta v nasprotju, saj prvoosebni pripovedovalec kot absurdno skrajnost navaja vikarjev primer, da bi dokazal svojo izpoved o tem, kako je navezan na življenje, ki mu prepeva ščinkavec. Očitno je Kersnik z *Mamonom* iskal nove možnosti za pripovedno oblikovanje.

Pri Kersniku je različica njegovega realizma v kratki prozi prevladala celo v večji meri kot v njegovih srednje dolgih

in dolgih pripovedih (z izjemo *Agitatorja, Jare gospode in Očetovega greha*). Težil je po čim večjem in na koncu celo po »popolnem pripovednem objektivizmu«, po trdno oprtem na psihološko-socialnem motivacijskem sistemu, po mimetizirani podobi življenja, družbeni kritičnosti, večji ali manjši tipičnosti človeških likov in popolni podrejenosti fabule njihovim značilnostim, po premosporočilnosti besede itd. Pri tem ni sporno, da ga je dvojnost njegove narave silila v lirizem, ki se je z razpoložensko intoniranostjo prebijal v smeri moderne.³³⁸

Leta 1888 je Kersnik v Slovenskem narodu objavil pet *Pesmi v prozi* (šesta je ostala v rokopisu) in se podpisal s psevdonimom Recidivus. Vprašanje je, zakaj je za objavo teh subtilnih besedil izbral časnik, medtem ko je v Ljubljanskem zvonu to leto objavljala humoreske. Ena od možnih razlag je: spor me radikanci in »elastiki« je odvrnil Kersnika od Slovenskega naroda (podlistke je objavljala v Šukljatovem Ljubljanskem listu), toda potem, ko so se nasprotja zgladila, je konec leta 1887 objavil podlistek *Gospodje uredniki in nadzorniki!*, 1. februarja 1888 *Pesmi v prozi* in naslednji mesec podlistek *Piruhi*. Morda je s svojim inovativnim delom želel poudariti, da mu je Slovenski narod še naprej ljub, čeprav nekaj časa ni sodeloval, ker so si ga lastili radikanci s Tavčarjem na čelu. Kersnik se je s *Pesmimi v prozi* vzporejal z ruskim pripovednikom Ivanom S. Turgenjevom (njegove pesmi v prozi z naslovom »Stihotvorenija v proze« so bile objavljene v letih 1878–1882) in hrvaškim pesnikom Franom Mažuranićem (ki je v Viencu 1885–1887 objavljala svoje pesmi v prozi in jih 1887 izdal v

³³⁸ Prim. G. Kocijan, n. d., 251.

knjigi z naslovom »Lišče«).³³⁹ Podoben način pripovednega oblikovanja se je uveljavil v moderni, ki je »pesmim v prozi« vidneje dodala lirske lastnosti.

Kersnik takih motivov in na tak način kot v svojim »pesmih v prozi« dotlej ni upovedoval. Nanizal je po nekaj drobnih življenjskih pripetljajev, ki jim ni dal zgodbene zaokroženosti, marveč jih je združil v parabolične celote in na koncu vsake »pesmi« dodal spoznavno-doživljajsko poanto. Zanimiv je primer »pesmi«, ki pripoveduje o treh zeleno pobarvanih vozovih, ti prevažajo nekaj odpadnega, mrtvega: smeti, mrtvece, stekle pse. Konec izzveneva z besedami: *»Smrt vendar vse razlike končuje! /.../ A lepo je in pomenljivo, da vse te poravnane razlike in ves pogin tako tolažilno krije barva upanja, barva – zelena!«* Pripovedovanje v teh sestavkih temelji na izraziti aposiopezičnosti in lirski intonaciji, spadajo v območje med liriko in epiko, pri čemer pripovedne skladenjske konstrukcije še ne obvladuje ritmično ubrano zaporedje besednega gradiva (v IV. pesmi delno tudi to). Pisatelj je v uvodu bralce opozoril na svoj poskus in med drugim zapisal: *»Kaj meni mar, da je Turgenjev že pel take – pardon – v taki obliki morda – da je tudi nadebudni Hrvat Mažuranić poskusil za njim po isti poti. V nas tega še nihče ni storil, in če komu ne bode godilo, naj pa reče, da ni prav tako.«* Poglavitno izrazno sredstvo sta stilizacija in kontrastnost: vozovi so zeleno pobarvani, prevažajo pa smrt; zvesta prijatelja se ločita, ker sta se zvrstila na različne strani politične arene; mlad učitelj in star cerkovnik: če učitelju naložijo orglanje, da si tako izboljša gmotni položaj, bo stari cerkovnik ob kruh; itd.

³³⁹ Kersnikovo ZD I, 330 (A. Ocvirk).

Iz konca 80. let in začetka 90. sta dve kratki pripovedi, ki ju je Kersnik vrstno označil »*kratkočasna povest*« in »*povest*« in ki sta plod pisateljevega sodelovanja z Mohorjevo družbo v Celovcu. To sta *Kako je stari Molek tatu iskal* in *Znojilčevega Marka božja pot*. Pripovedi sta bili objavljeni v Koledarju Mohorjeve družbe za leto 1889 in 1890. Ivan Prijatelj je obe deli (prav tako pozneje objavljeni pripovedi *Za čast*, Koledar MD za leto 1895, in *Rejenčeva osveta*, Koledar MD za leto 1896) zvrstil v razdelek »Povesti za ljudstvo« (enako je storil urednik Kersnikovega ZD v četrti knjigi). S tem je bilo povedano, da gre za posebni tip pripovedne proze (tokrat kratke), ki je namenjena kar največjemu krogu bralcev, za kar je na Slovenskem skrbela Mohorjeva družba. Za našega pisatelja je bil to bolj ali manj izziv, ali lahko piše tudi tako prozo in ali si lahko razširi krog bralcev. Ljubljanski zvon, kjer je objavljaj, je bil omejen na manjše število bralcev oz. naročnikov, ki so bili večinoma izobraženci (tudi dijaki in študenti). Obe pripovedi jasno izpričujeta, da Kersnik ni podcenjeval take usmeritve v slovenski književnosti, marveč je pisal z vso resnostjo in prizadevnostjo. Potrudil se je in upošteval zaželeno poljudnost tako snovno-motivno kot sporočilno in izrazno, a je kljub temu ohranjal oblikovalno raven, ki je bila zanj značilna, torej podobna ali enaka drugim pripovedim. Kersnikova kratka pripoved se je po dolžini gibala od okr. 1300 do okr. 3300 besed, tokrat je obsegala okr. 7400 in okr. 6200 besed, kar je omogočilo nekoliko vehementnejše pripovedovanje (vendar še vedno v mejah kratkoproznega pisanja) z nekaj več pripovednimi postopki, ki so bliže dolgi noveli ali kratki povesti. Od *Kmetiskih slik* se ti dve pripovedi razlikujeta po bogatejši pripovedni sceničnosti in fabulativni

razvejenosti ter poljudnejši idejno-problemski zahtevnosti. Kersnik je tudi pri teh pripovedih pokazal svojo pripovedno veščost, jezikovnoslogovno suverenost in postopkovno izbrušenost. Obe pripovedi imata zaradi ustanove, ki je poskrbela za objavo, nekoliko izrazitejšo poučnost. Pripoved o Molku se osredotoči na svarjenje pred vraževernostjo. Molek iz svoje izkušnje na koncu zatrdi: *»To vam povem! Babja vera – to je neumnost! Vsak pazi in varuj svojih reči in svojega imetka – potem ni treba iskati pomoči pri čarodejih in starih babah – in tudi pri sodišču ne!«* Znojilčev Marko pa spozna, *»da ima človek le samo en dom in da ni nikjer na svetu tako dobro kakor – doma.«* Pripoved o Molku je nekoliko humorno intonirana, kar za Kersnika ni presenečenje, saj mu je bila humorno-ironična obarvanost besedil pri srcu.

**POVESTNA PROZA Z VRHOM
V JARI GOSPODI**

Sredi pisanja kratkih pripovedi (*»kmetske slike«*) se je Kersnik odločil, da bo zasnoval in napisal dvojce povesti: *Testament* in *Rošlin in Vrjanko*. Toda bil je preveč zaposlen, da bi mogel na hitro uresničiti obljubo uredniku za prvo povest in jo napisati leta 1886. V vabilu na naročanje v letu 1886 *»'Ljubljanski zvon' prijateljim svojim«* je urednik Ljubljanskega zvona z velikim upanjem obetal novo Kersnikovo povest, toda bralci so zaman čakali na napovedano. V vabilu je bilo zapisano, da bo list objavljaj *»kriminalno povest 'Testament'«*. Dopisovanje med Levcem in Kersnikom v tem letu ni bilo tako živahno kot prej in je v drugi polovici leta celo zastalo, če smemo sklepati po ohranjeni korespondenci. Tako ni mogoče natančneje določiti, kako je bilo z začetki *Testamenta*. Kersniku se je verjetno zasnitek povesti porajal že v letu 1885, medtem ko je povest začel pisati v decembru 1886.³⁴⁰ Z januarsko številko 1887 je Zvon izpolnil pričakovanja, ki so bila napovedana v *»Vabilu«* na naročanje za leto 1887, v katerem je urednik z opravičilom najavil tudi Kersnikov *Testament*, *»ki je bil objavljen že preteklo leto, pa ga pisatelj ni utegnil ob pravem času zvršiti«*.³⁴¹ Pisatelj je še naprej ohranjal navado sprotnega pisanja, kar je uredniku Levcu povzročalo precejšnje težave. V poglavju o Ljubljanskem zvonu smo tudi

³⁴⁰ Kersnikovo ZD III, 372–374 (A. Ocvirk).

³⁴¹ Prav tam, 373 (A. Ocvirk).

z nadaljevanji *Testamenta* dokazovali, kakšna je bila Levčeva »kalvarija« z Jankovimi pošiljkami. Povest je izhajala od januarja do avgusta, medtem ko je julija nastal premor, ker pisatelj ni pravočasno napisal konca povesti.

O dogajanju v letu 1887 in delovanju našega pisatelja smo bralce seznanili v prejšnjem poglavju. Ob vsem tem bi bilo prav, če navedemo tudi Levčevo mnenje o Kersnikovem pripovedništvu, ki ga je objavil v *Listku* Ljubljanskega zvona 1887. Zagotovo je posebnost, da Kersnik razen »romana« *Na Žerinjah* in *Rokovnjačev* ni doživel knjižnih izdaj svojih pripovednih del. Vse je objavil v revijalnem tisku, tj. v Ljubljanskem zvonu, štiri mohorjevke pa v Kalendarju Mohorjeve družbe. Dnevno časopisje (zlasti *Edinost* in *Slovenski narod*, manj drugi) je ob izidu posameznih številk Ljubljanskega zvona objavljalo kratke zapise o vsebini in se z nekaj besedami dotaknilo posameznih prispevkov, tudi Kersnikovih, toda vse to je bilo zgolj tekoče obveščanje, ki ni imelo večjih ambicij. In tako ni bilo – razen dveh, treh izjem – niti najbolj skromnih literarnokritičnih vpogledov v Kersnikovo pripovedništvo. Tega je bilo nekaj več šele po pisateljevi smrti, ko so od 1900 do 1909 izhajali njegovi *Zbrani spisi*³⁴². Zato je toliko bolj dragocen krutek, a dokaj tehten Levčev sestavek »Kersnikove povesti«, pri čemer moramo odmisлити prijateljsko naklonjenost in hvalo ter rahlo reklamnost za osrednjega Zvonovega pripovednika in s tem za Zvonovo beletristično kakovost ter njegov pomen, ki ga je imel kot osrednje slovensko leposlovno glasilo. V prvi polovici sestavka je Levec o Kersniku dejal:

³⁴² Bibliografsko kazalo Ljubljanskega zvona, 102–103.

»Mislimo, da nam ne bode nihče ugovarjal, ako rečemo, da ga ni boljšega in bolj priljubljenega pripovedovalca v Slovencih, nego je Janko Kersnik. Nihče izmed mlajših naših pripovedovalcev ne zna povesti tako lepo osnovati, tako zanimivo zamotati, mično razviti in harmonično završiti, kakor on. Ljudje, kateri nastopajo v njegovih povestih, to so pravi ljudje, a ne prisiljene marionete ali sentimentalni izrodki puste domišljije. Prizori, katere nam riše Kersnik, zajeti so iz resničnega življenja, dejanje se razvija psihološki brez skokov in pretiranosti in karakteristika delujočih oseb je do pičice popolna. Njegovi Medeni in Koreni živé po vseh slovenskih trgih in mestih; politične uradnike, kakoršen je pl. Ruda, pozna vsak izmed nas; njegovi Hrasti in Boleti so stari naši znanci. Kdo še ni videl davkarskega adjunkta Josipa Megle ali sodnikov Petra in Majarona? Kdo še ni srečal v svojem življenji koketne Elze, ali ljubeznive Boletove Milice, modrega gospoda Janeza ali ognjevitega kaplana Antona? To so vam ljudje, po katerih žilah teče rudeča kri, katerim bije v prsih človeško srce; to vam niso smešni nestvori fantastičnih pisateljev, ki nam duhovitost svojo kažejo s tem, da nam razgrinjajo neverjetne prizore in rišejo ljudi, katerim se po žilah pretaka – črnilo, a ne kri! Veseli nas, da so Kersnikove povesti našle priznanje tudi zunaj naše domovine.«

Nato je v drugi polovici sestavka navedel prevode Kersnikovih pripovedi v nemščino, češčino in srbsčino (prim. tovrstne navedbe v prejšnjem poglavju naše monografije) in sklenil: »Čestitamo dičnemu pripovedovalcu našemu na tem lepem uspehu.« Za konec je napovedal: »Letos priobči gospod Kersnik v našem listu *kriminalno povest* "Testa-

ment'. Nánjo opozárjamo danes svoje bralce ter omenjamo samo to, da, kar se tiče zanimivosti in mikavnosti, mogel se bode 'Testament' vzporéjati z izbornimi Jurčič-Kersnikovi mi 'Rokovnjači'. »³⁴³

Kersnik se je s kmečko tematiko dotlej ukvarjal v »kmet-skih slikah« in zdaj je imela táko snovno-motivno podlago povest *Testament*. Kot prizorišče dogajanja si je izbral zgornji del Črnega grabna, kar smo srečali že v *Rokovnjačih*. Povest naj bi se dogajala v vasi Podmilj (približno 10 km od Lukovice med Blagovico in Šentožboltom pod Trojanami). Pripovednik je bil izjemno zvest resnični topografiji kot v nobenem drugem pripovednem delu: ob Ljubljani, Celju, Trstu srečamo krajevna imena Graben, Šentožbolt, Vransko, Šentgotard, Prevoje, Brdo itd. Nazoren primer natančne krajepisnosti je opis lokacije, kjer je bil sejem: »*Nekoliko dni pozneje je bil v Št. Gotardu letni sejem. Prijazna vas leži na visokem robu, kateri veže goro Učak s Čemšeniško planino ter odpada strmo na južni strani proti Mediji in Zagorju, na severu pa bolj polagoma v Babo, kakor se imenuje dolga soteska med Trojanami in Vranskim.*« Ostaja vtis, kot da je pisatelj prevzel vlogo geografa. Morda je to del podobe Kersnika realista?³⁴⁴

Ko je Levec v Ljubljanskem zvonu napovedal *Testament*, je del imenoval »kriminalna povest«, pisatelj jo je v objavi poimenoval samo »povest«; to pomeni, da je urednik morda v najsplošnejših obrisih poznal zgodbene značilnosti pripovedi ali pa mu je Janko mimogrede navrgel, da bo pripovedovanje »dišalo« po kriminalki. S tem je urednik

³⁴³ Ljubljanski zvon 1887, 57.

³⁴⁴ Prim. G. Kocijan: Po duši svetovljan, po srcu Brdčan, 128–129.

bralce napeljal, kakšno branje lahko pričakujejo: obljubil jim je napeto in razburljivo pripovedovanje, ki bo posuto s prestopki, toda prestopniki bodo kaznovani (kot se za kriminalko spodobi). Glede tega bralci zagotovo niso bili razočarani. Upovedeni kmečko-vaški svet je Kersnik dobro poznal, saj je živel v tem okolju, in kot notar je bil sleherni dan v stiku z ljudmi, o katerih teče beseda. Topolščakovo podobo je v glavnem posnel po takratnem gospodarju na Topolščakovini,³⁴⁵ medtem ko je zgodba z zapleti in razpletom plod pisateljeve kombinatorike, ki jo je približno uravnaval po pravilih kriminalke. Ne vemo sicer, v kolikšni meri je Kersnik poznal teoretične podlage kriminalke, vendar razčlenitev pove, da je po svoje uporabil nekaj postopkov, ki so značilni za tako pripoved.³⁴⁶

Osrednja oseba je Miklavž Topolščak, ugleden in bogat človek. V zvezi z njegovimi gospodarskimi težavami je pripovedovalec omenjal neuspele špekulacije (izguba denarja, ko se je vtaknil v kopanje svinca, a iz tega ni bilo nič) in napovedujočo se železnico, ki bo promet preusmerila in ga gospodarsko prizadela, vendar je pisatelj videl poglobitni vzrok za njegov propad v njem samem, v njegovem značaju, v pohlepu po denarju in bogastvu. Ob prvem srečanju s Topolščakom bralec ne sluti, kaj se bo zgodilo in da bo konec za središčno osebo poguben, v začetku namreč izzveneva vse, kar je zvezano z Miklavžem, ugodno. Toda nadaljevanje pripovedi vse bolj nakazuje Topolščakove slabosti in slo po denarju. Povod za udejanjenje te sle je smrt tujca, ki umre v njegovi hiši in ki mu izroči testament, v

³⁴⁵ Kersnikovo ZD III, 376 (A. Ocvirk).

³⁴⁶ Prim. M. Kmecl: Od pridige do kriminalke, 115–117.

katerem je Bernotovi Metki volil vse svoje premoženje. Tu se seveda zaplete, ko se Miklavž odloči, da testamenta ne bo izročil sodišču (v tem vidi rešitev za svoje gospodarske težave), in ko sklene, da se bo z dekletom poročil (čprav je bilo med deklico in njim več kot trideset let razlike). Topolščak odslej drsi vedno bolj navzdol, njegova podoba postaja vse temnejša in povsem temna, ko naroči poboj Omahnetovega Tomaža, pozneje se želi znebiti tudi »sodelavca« Klandra. Vmes retrospektivno tretje poglavje odstre podlo ravnanje, ko je onesrečil Omahnetovo Jerico (poročil se je z drugo).

Dosti manj enovita oseba kot Topolščak je Tomaž Omahen, je pa upoveden skladno z realističnimi načeli. V njem se prepletata bolečina ob hčerini nesreči, ki je nato šla služiti in se izgubila, in na drugi strani maščevanje, ki noče biti krvoločno, vendar se Topolščaku želi »oddolžiti« za storjeno krivico. Tomaž, ki ga je alkohol zasvojil, išče priložnost in končno se mu ponudi. Videl je, kako je Topolščak skril testament, poišče ga in zve resnico (Tomaž je Metkin ded). V pisateljevih kombinacijah je bil Tomaž še kako potreben, saj je v njem razvil hkrati raziskovalca prestopkov (svojevrstna podoba »detektiva«) in protiigralca, ki se je zaradi krivice želel Miklavžu maščevati. »Mešetar« Klander ima posebno vlogo v pripovedi: pisatelj ga nekajkrat uporabi za to, da zapleta dogajanje. V glavnem opravlja slabe posle za Topolščaka: vohuni za Tomažem, ga denuncira pri Topolščaku, opravi naročeni poboj itd.

Druge osebe v povesti nimajo pomembnejše vloge, tudi niso podrobneje označene; nekoliko izrazitejši je Bernot, pošten in delaven gospodar, toda konzervativen v zvezi s

pravico mlade ženske pri izbiri moža, zato pristane na Topolščakovo ponudbo glede svoje rejenke Metke. Ženske so zgolj statistike, čeprav so v bistvu nosilke človeške tragike in se ta zrcali prav v njihovi usodi. Ljubezensko razmerje (v tem se je Kersnik ravnal po pravilih kriminalke, ki se s to problematiko intenzivneje ne ukvarja) je manj pomembno in pripovedovalec mu ne posveča večje pozornosti (niti razmerju Gotard – Metka, čeprav je rezultat tega razmerja na koncu njuna poroka). Očitno je, da je bil za pisatelja najpomembnejši spopad Topolščak – Tomaž Omahen, pri čemer jima je sekundiral Klander in opravljal nečedna dela. Gospôdo, ki jo srečamo v povesti (sodnik, zdravnik), rahlo ironizira. To še posebej velja za sodnika, ki mu je nenehno na jeziku najprej uradna zadeva, vendar se ne brani slastnih rakov, čeprav še ni dokončno dognal, ali je Topolščak v inkriminirano zadevo vpleten ali ne.

Po prvem poglavju, ki je značilno uvajalno (ekspozicija), sledi šest poglavij, ki razvijejo zaplet. Ta razkrije središčno dogajanje v pripovedi, ki se suče okrog Topolščakovega prestopništva glede tujčevega testamenta in Tomaževega »detektivskega« raziskovanja, kaj Topolščak skriva; ob odkritju, da gre za testament, Tomaž zasluti kriminal in svoj trenutek maščevanja. Ko po Klandrovem odkritju, kdo je vzel Topolščaku dokument, pride do poboja in nato do spora med pajdašema Topolščakom in Klandrom, smo že blizu konca. Še prej Tomaž pove vso resnico Gotardu, ki ima Metko rad, in mu izroči testament (sam obdrži prepis). Teh šest poglavij je napisanih z različno dinamiko: drugo zaplete razmerje med Topolščakom in Tomažem; tretje je retrospektivno, da spoznamo ozadje tega razmerja; četrto je izrazito zaviralno in kaže na razmerje med Tomažem in

Klandrom, peto prav tako upočasni dogajanje in šesto je pomembno za razmerje Topolščak – Tomaž, Klander pa je »demonični« posrednik: iz tega se razvije nakana za pobjo v sedmem poglavju. Obenem se splete naveza Tomaž – Gotard, posledice so odločilne v osmem poglavju, ki je značilno razpletno: napetost, presenečenje, osuplost, razkritje Topolščaka in popolno spoznanje, kdo je krivec; vse to je upovedeno v gostem prepletu pripovednih prizorov, ki se naglo vrstijo drug za drugim, dokler ne razkrijejo vse resnice. Zapor za Topolščaka in Klandra, ki ne zamolči resnice o Topolščaku, je samo logična posledica celotne pripovedi, kriminalke, v kateri sta glavni krivec in sokrivec kaznovana.³⁴⁷

Na koncu osmega poglavja je »zvezdica« in nato v nekaj kratkih odstavkih sledi pojasnilo, kaj se je z glavnimi protagonistami zgodilo pozneje; o Topolščakovem propadu priča zapuščeno poslopje, z opisom katerega je pisatelj povest začel, tako je danes, nekoč pa ... Če pogledamo Kersnikove romane, povesti in dolgo novelo *Gospod Janez*, ugotovimo, da razen »romana« *Na Žerinjah* vse druge pripovedi vsebujejo svojevrstne epiloge, v katerih pripovedovalec (pisatelj) pove, kaj se je zgodilo p o t e m (po nekaj letih) s posameznimi osrednjimi osebami, čeprav so pripovedi dogajanje zaokrožile in v glavnem ni posebne potrebe, da bi pripovedovalec bralce obveščal, kaj je bilo z osebami pozneje. Taki epilogi imajo različne oblike: poseben primer je *Jara gospoda*, v kateri trinajsto (zadnje) poglavje ne zaznamo kot epilogni dodatek, marveč kot zadnje dejanje v pripovedi (kljub temu da zvemo, kaj se z osrednjimi akterji zgodilo

³⁴⁷ Prim. G. Kocijan: Po zgledu kriminalke, 37–44.

pozneje); v *Ciklamnu* ima epilog naslov *Konec*, v *Agitatorju* je ta del od preostalega besedila zamejen s črtkano črto, enako v *Gospodu Janezu*, medtem ko je v *Lutrskih ljudeh* in *Testamentu z zvezdico*; v *Rošlinu in Vrjanku* epilogno vlogo opravlja kratko devetnajsto poglavje, v *Očetovem grehu* pa štirinajsto, ki je bliže načinu, kot je uporabljen v *Jari gosposodi*. Ti epilogi so Kersnikova kompozicijska stalnica, ki povečini pušča vtis ukalupljenosti in je zato z estetskega stališča nekoliko problematična. Pisatelj je v nekaj primerih pojasnjeval tisto, kar naj bi bilo umeščeno v pripovedih in ne v dodatkih – epilogih. Hkrati vse to zbuja misel, ali ni pisatelj na ta način želel ustvarjati videza, kot bi bile te osebe (dogajanje) del takratne (pisateljev čas) resničnosti. Svojevrstna poteza Kersnika realista?

Živahnemu dogajalnemu nizu v povesti ustrezajo slikoviti pripovedni prizori, ki jih ni malo. Skladni s tem so razgibani in pogosto antitetični dialogi, ki so bolj ali manj obarvani z družbenoslojnim govorom. Morda je dogajanje premalo zastrto, tako da je mogoče nekatere stvari prehitro uganiti, v katero smer se bodo razpletle. Pisatelj se je odločil, da bo po zgledu kriminalke krivca kaznoval. Tako si je izbral za rešitev etično izravnavo in eksemplarično končal povest. Sledil je zgledu kriminalk, v katerih je »roka pravice« neusmiljeni razsodnik. Glede na to pisatelju ne bi bilo mogoče očitati, da »po svoji volji« moralizira, saj morajo biti po zahtevah kriminalke prestopniki kaznovani, s čimer so zaščitene tudi družbene vrednote. Povest se je delno nagnila v trivialnost: lahko bi jo označili za poplemeniteno zabavno branje, ki smo ga Slovenci še kako potrebovali, da bi pri ljudeh zbuvalo zanimanje za branje. Težava je bila samo v tem, da povest ni prišla

v roke večjemu številu bralcev (ali potencialnih bralcev), ker je bila objavljena v Ljubljanskem zvonu in ni doživela knjižne izdaje.

Pripoved je usmerjena v Kersnikovo različico realističnega načina pisanja, s tem da delno oživljanje jurčičevsko zasnovanih likov (manj Tomaž, bolj Klander) po tej plati vrača pisatelja v zgodnejšo ustvarjalno fazo. Naključnosti so opazne, vendar je motivacijski sistem dovolj prepričljiv, poleg tega je zgodba povsem v vlogi razkrivanja značajskih lastnosti oseb in nikakor ni sama sebi namen. Trditev, da je »fabula močno natrpana in po jurčičevsko razpotegnjena«, tako da »komaj presega boljšo mohorjansko povest«, je nekoliko krivična.³⁴⁸Vključevanje analitične kompozicijske tehnike je v tem primeru žanrska zahteva in ni zvezana s kakršno koli romantičnostjo. Predmetna stvarnost in krajevne značilnosti so opisane po podobi stvarnega sveta. V ospredju niso socialna vprašanja, marveč individualno-etična. Soočene so splošne družbene vrednote z vrednostnimi merili posameznika; merila so si v nasprotju in zato so prestopniki poraženi.

Naslednje leto (po *Testamentu*) – 1888 – je bila Kersnikova literarna produkcija nekaj posebnega, saj je odstopala od dotedanje. V februarški številki Ljubljanskega zvona je objavil humoresko *Nova železnica*, ki je bila izdelek Janka Rahneta, le da jo je Kersnik popravljal in ji napisal konec (zato je izšla pod obema imenoma). Za to humoresko je Leviec Kersnika prosil 20. decembra 1887 z besedami: »Danes je 20. decembra, a nimam kaj dejati v 'Zvon'. Samo jedna pôla je polna. Kaj bode? Lepo te prosim, pošlji prav gotovo

³⁴⁸ M. Boršnik: Kersnik, 475.

tisto humoresko, če ne 'Zvon' ne more iziti.«³⁴⁹ Sicer pa se je zanašal, da se bo Janko resno lotil povesti (morda romana) *Desetnica*. Pisatelj se je na to že nekaj časa pripravljaj. Zbiral je literaturo in drugo gradivo o tem fenomenu že od leta 1886 in menda predvideval, da bo s to pripovedjo napisal pendant Jurčičevemu »Desetemu bratu«. »Vabila ga je misel, da bi združil enkrat svoje notorično poznanje slovenskega kmeta z zgodovino slovenskega naroda. A baš zgodovinski del (16. in 17. stoletje, op. G. K.) ga je odvrčal, da ni prišel s to povestjo, čeprav je že nekaj časa delal podrobneje študije zanj« (I. Prijatelj).³⁵⁰ O tem je obudil spomine Fran Zbašnik: »Najdalje in najtemeljiteje pa se je bavil v mislih z 'Desetnico', ki je imela postati, kakor mi je (Kersnik, op. G. K.) večkrat zatrjeval, njegovo poglavitno delo. Je li nosil vso snov za ta svoj roman samo v glavi, ali pa so se ohranile tudi kake beleške, mi ni znano.«³⁵¹ Levec se je k tej povesti vrnil čez leto dni; 15. decembra 1888 je prijatelja povpraševal oz. nagovarjal: »Naravnost ti povem, da te res nič več ne umem, kaj misliš. Dobro ti je znano, da nimam *nobene* povesti – ne dobre ne slabe – veš tudi, da mora *Rošlin* priti v 1. polo – a vendar ne pošlješ rokopisa! Vsak dan po dvakrat imam tiskarskega fanta nad glavo, da jutraj ne morem požirka kave zaužiti in opoludne ne žlice gorke juhe zajeti, da bi se ne jezil. Če Rošlina nimaš gotovega, prosim te lepo, pošlji mi *Desetnico*, katere imaš vsaj

³⁴⁹ F. Bernik: Pisma Frana Levca I, 168.

³⁵⁰ I. Prijatelj: Janko Kersnik, njega delo in doba II–III, 495. Prim. tudi Kersnikovo ZD IV, 279 (A. Ocvirk) in F. Bernik, n. d., 319 (F. Bernik).

³⁵¹ F. Zbašnik: Spomini na Janka Kersnika, 415.

nekoliko gotove!»³⁵² Levec se je motil: Kersnik *Desetnice* ni imel »nekoliko gotove«, pač pa mu je kmalu poslal prvi dve poglavji *Rošlina in Vrjanka*.

Humoreska *Nova železnica* je izzvala negodovanje v učiteljskih vrstah. Ob upovedovanju trških izobražencev sta avtorja vpletla tudi učitelja Blažka, ki »komari«, kjer štirje igrajo karte, »in ta posel opravlja že več let v občo zadovoljnost /.../. Blažek ima ženo že v grobu, majhno plačo in ne sedmero, ampak sedem otrok, samih deklet. Ne kadi, ne igra, pije pa rad. Da vedno toži in vzdihuje, kdo mu bode to v zlo štel; da govori vzorno slovenščino, kakršna je v šolskih berilih, in da piše v slovenske liste dolge članke o izboljšanju učiteljskih plač, kdo mu bode to zameril?« Levec je o tem v pismu Kersniku 16. februarja pripominjal: »Še najvstrajnejši naročniki so učitelji; zato je mi je hudo, da sta jih učitelj Blažek in njegovo komarstvo pri taroku vsaj v Ljubljani razdražila. Prosim te, spiši vendar enkrat kako sliko, v kateri bode zavzemal ljudski učitelj odlično mesto. Ti ljudje so grozno občutljivi.«³⁵³ Ivan Prijatelj je v svoji monografiji o Kersniku menil: »Bilo ni v resnici na mestu, da so učitelji tako zamerili to šalo onemu Kersniku, ki se je v deželnem zboru tako krepko potezal zanje!«³⁵⁴

V aprilu je sledila druga humoreska, to je *Dva adjunkta*, in v decembru tretja: *Dohtar Konec in njegov konj*. Četrta, morda najbolj duhovita Kersnikova humoreska – *Kolesarjeva snubitev* – je izšla 1892. Med pripovednimi spisi v tem letu je bila v Mohorjevem koledarju za leto 1889

³⁵² F. Bernik, n. d., 178.

³⁵³ Prav tam, 170, tudi 320 (F. Bernik).

³⁵⁴ I. Prijatelj, n. d., 497.

objavljena kratka mohorjevka *Kako je stari Molek tatu iskal*; o njej smo spregovorili v prejšnjem poglavju in enako velja za cikel *Pesmi v prozi* (1888). Leto 1888 je bilo tudi v znamenju dveh Kersnikovih literarnokritičnih sestavkov, in sicer kritike Mahničevih »Dvanajstih večerov« in »Beatinega dnevnika« Luize Pesjakove (o tem v poglavju o Kersnikovih literarnoestetskih pogledih in literarnokritičnih merilih).

Mogoče je domnevati, da je Kersnik od jeseni leta 1888 dalje marljivo premišljeval in počasi snoval povest *Rošlin in Vijanko*. V zvezi s tem je dragoceno sporočilo Frana Zbašnika, ki je v »Spominih« posnel svoj pogovor s pisateljem:

»Začel sem jo pisati neposredno pod vtiskom, ki ga je napravil name Tolstega roman 'Vojna in mir'.

Jaz ga v prvem trenutku nisem razumel, kajti med 'Rošlinom in Verjankom' pa 'Vojno in mirom' nisem mogel najti niti najmanjše sličnosti, a stvar se mi je razjasnila takoj, ko je še pristavil:

'Tu sem hotel enkrat pokazati ljudi take, kakršni so v resnici ...'»³⁵⁵

Poudarek je gotovo na zadnjem stavku. Iz tega je mogoče sklepati, da je Kersnik želel graščinsko-(malo)mestni svet upovediti »v smislu realističnega pojmovanja človeka in življenja«.³⁵⁶

Spričo Levčevega obupavanja glede urednikovanja Ljubljanskega zvona je Kersnik vplival nanj kar se da pomirje-

³⁵⁵ F. Zbašnik, n. d., 414.

³⁵⁶ Kersnikovo ZD III, 379 (A. Ocvirk).

valno (prim. pismo z dne 9. novembra 1888),³⁵⁷ se z Levcem srečal v Ljubljani, ga potolažil in mu obljubil za leto 1889 povest *Rošlin in Vrjanko* (o tem Jankovi pismi Levcu 16. in 24. novembra).³⁵⁸ Ker je imel Levec slabe izkušnje z Jankovim pošiljanjem nadaljevanj, ga je 11. decembra povprašal, kako je s povestjo.³⁵⁹ Urednika je gotovo zaskrbelo, da se ne bi ponovilo kaj podobnega, kot se je dogajalo s *Testamentom*. Pomislil je, če se ni prenačil, ker je javnosti v »Vabilu« na naročanje v letu 1889 napovedal *Rošlina in Vrjanka*. 15. decembra so sledile odločnejše besede³⁶⁰ – in zgodil se je čudež: okoli 20. decembra je imel Levec že v rokah prvi dve poglavji, tako da je 22. decembra Janku z navdušenjem odgovoril: »'R. in V.' se krasno bere.«³⁶¹ Kersniku je predlagal dve spremembi glede imen, s čimer se je pisatelj strinjal v pismu neposredno po 22. decembru: »Imenuj 'Marico' in 'Josipa' kakor se Ti prav zdi! Morda Eleonora in kratko 'Lorica.' Jaz hočem tu nekoliko afektiranega. 'Josipu' pa recimo 'Vid' – lucus a non lucendo! Vesel sem, da Ti 'R. i. V.' ugaja. Prihodnjič bom priden.«³⁶² Pripoved je torej stekla.

Povest (morda bi jo bilo upravičeno poimenovati roman) *Rošlin in Vrjanko* (med Kersnikovimi daljšimi besedili je po obsegu na tretjem mestu z okoli 30.700 besed, *Rokovnjačev* nismo upoštevali) je izhajala v Ljubljanskem zvonu od januarja do decembra 1889, toda v juliju in avgustu ni

³⁵⁷ Kersnikovo ZD VI, 101–102.

³⁵⁸ Prav tam, 102–103.

³⁵⁹ F. Bernik, n. d., 178.

³⁶⁰ Prav tam.

³⁶¹ Prav tam, 178–179.

³⁶² Kersnikovo ZD VI, 104.

bilo nadaljevanj. Pisatelj se je vrnil h graščinski tematiki, s tem da povest v precejšnji meri obravnava izobražence in delno poseže v meščansko okolje. Zanimivo je, da se tokrat lokacijsko ni zadrževal v svoji bližnji ali daljni okolici, marveč je dogajanje prestavil na Dolenjsko, v bližino reke Krke (toda pri večini opisov pokrajine, graščin in okolice je čutiti pridih brdskega okolja). Središčni fabulativno-etični problem je poudaril z naslovom, vendar pripoved razmehoma dolgo ne nakazuje odgovora, zakaj je uporabil motiv iz slovenske ljudske balade. Uganko počasi začne razkrivati od dvanajstega (od devetnajstih) poglavja dalje, v katerem je tudi ponatisnil balado *Rošlin in Verjanko* v Prešernovi prepesnitvi (iz Smoletove zbirke) in objavljeno v tretjem zvezku Kranjske čbelice.³⁶³ Med Lukičevo Lorico in Vidom Božanom tli simpatija, ta se počasi stopnjuje (pri Lorici hitreje) in po Lukičevi smrti preraste v napovedujoče se ljubezensko razmerje, ki dobi še druge razsežnosti: Vid postane Pavlov sovaruh, s tem so zvezana tudi premoženjska razmerja, Lorica in Vid načrtujeta poroko. Vmes iz preračunljivosti poseže Hahnova, ki v Pavlu vidi dobro »partijo« za svojo hčerko Zorko. Pavlu razloži, kaj mu pripravljata mati in Vid, ki se hočeta poročiti, skupaj oskrbovati posest in s tem tudi Pavlov delež premoženja, njega pa naj bi izplačala. Po namigovanju, da ga hočeta mati in Vid ogoljufati, Pavla zajame panika, v Vidu vidi izdajalca, mater obsoja, premišljuje, kaj mu je storiti, vendar mu kot rešitev po glavi roji le dvoboj. Ko Božan zve, kaj mu pripisujejo, se odloči, da se ne bo oženil in zapusti gradič Dvor, domovanje Lukičevih. Kersnik je po oklevanju, intenzivnem premišljevanju in pretehtavanju različnih možnosti, kako bi povest končal,

³⁶³ Prešernovo ZD II, 317.

našel mirno, odpovedno rešitev, ne stereotipne, kot je npr. dvoboj, in ne krvave, kot je v ljudski baladi.³⁶⁴ Odločil se

³⁶⁴ Kersnika je iskanje ustreznega konca *Rošlina in Vranka* močno zaposlovalo. To je bilo videti iz dopisovanja z Levcem in Marico Nadlišek ter iz spominov F. Zbašnika. Največ se je o tem prek pismem »pogovarjal« z Marico. 15. julija 1889 je Marici potarnal: »*Tě dni moram završiti povest za Mohorjevo družbo, in tistega nesrečnega 'Rošlin-a', kateri pa ljudem nekoliko ugaja.*« In jo nato sprašuje: »*Kaj pravite Vi o njem.*« V tem trenutku glede konca še ni doživel krize, zato te teme v nekaj prihodnjih pismih ni omenjal. 6. septembra je bilo že nekoliko drugače: v pripisu pismu Marici je najavljal, da jo bo vprašal za nasvet glede povesti: »*Zaradi završetka sem nekako v zadregi!*« V pismu naslednji dan je priznal, da je Loričino, Vidovo in Pavlovo vožnjo po Blejskem jezeru spisal – »*ve-liko večino*« – šele po njenem srečanju na Bledu. Nato je o koncu zapisal: »*Jaz te povesti še nisem završil in glavni vzrok je to, da ne vem, kedo mora umreti? Rošlin ali Lorica? Vi ste pisali, da vže skoro uganete konec. Pišite mi torej svoje mnenje. Hvaležen Vam bom, – do sedaj si sam ne pomorem iz te zagate.*« Marica mu je 9. septembra odgovorila: »*Mene prašate za svet? Res, sem si konec že mislila. Kdo naj umrje? Ne, ne Lorica, Vid rajši; Vam ne morem povedati, kak utis nam je napravil – tista njegova ironija – egoizem; mislim, da bi vsem čitateljem bilo bolj po volji, da on umre!*« Na to njeno mnenje se je pisatelj (18. septembra) odzval z besedami: »*Kaka srečna in lepa misel leži v oni pesni, v faboli, ki sem jo položil temeljem use povesti! In kako lahkomiselno jo ispeljujem! /.../ Glede Rošlina imate Vi popolno prav: Rošlin mora umreti! Toda kako?*« (Marici je nato razlagal, kaj se bo zgodilo z drugimi osebami: z Manico, Zorko, Klaro, Pavlom in sklenil – op. G. K.): »*Tako hočem končati povest: realistično in tako, da bodo strune malo neubrano zazvenele!*« Potem se je odločil skladno s to napovedjo. Zbašnik s tem v zvezi pripoveduje: »*Ko je pisal svojo povest 'Rožlin in Verjanko', so dohajala uredništvu 'Ljubljanskega Zvona' vprašanja, zakaj je povest tako naslovljena. Tudi jaz si nisem vedel tega naslova prav tolmačiti in zelo rad bi bil vedel, kako namerava pisatelj spraviti v sklad vsebino povesti z nje naslovom ... / Zato si nisem mogel kaj, da ga ne bi nekoč vprašal: / 'Kako pa nameravaš končati to*

je, da bo zavrnil fabulativno ogrodje ljudske pesmi in da bo iskal rešitev bliže življenjski stvarnosti, kar je bilo uglaseno z njegovo realistično naravnostjo.³⁶⁵ Zanimivo je, da je bil sam nekoliko presenečen nad svojo rešitvijo, saj sicer ne bi Levcu v pismu 3. decembra 1889 lakonično zapisal: »*Rošlina sem pa čudno ubil.*« Toda kljub odhodu in navidezno pomirjujoči rešitvi, je vendarle čutiti priokus nelagodnosti: prizadeto je bilo ljubezensko razmerje (ne glede na Vidovo zanikanje globljega ljubezenskega čustva, češ: »*Ljubezen? Neumnost!*«) in pretrgan je bil prijateljski odnos med Pavlom in Vidom, za katerega ni mogoče reči, da ni bil bolj ali manj pristen in v obojestransko zadovoljstvo.

Hkrati s to fabulativno osrediščenostjo je v ospredju povesi razmerje med očeti in sinovi, ki se kaže v nazorskem razhajanju ter v pogledih na vsakdanji življenjski utrip. Vendar se vse skupaj razpleta dokaj strpno, ni zaostrovanja, ni radikalnih potez, ki bi onemogočile sožitje (Lukič – Pavel in v ozadju Vid). V glavnem se soočanje dotika

...? / On me pogleda tako nekako dvomljivo, privzdigne nekoliko rame, se zasmeje takisto po svoji navadi in, zasukavši se od desne na levo – kar je med pomenkom često storil, mi reče: / 'Zakaj vprašuješ?' / 'No – naslov!' / 'Da, naslov!' reče in se popraska. 'Ta mi dela zdaj preglavico! ... Te težave se iz početka nisem nadejal ... Zdaj še nič ne vem, kakšen bo konec ...' / Stvar se bode morala skoro tragično izvršiti, pripomnim jaz. / 'Mislil sem že na dvoboj,' odgovori on, 'a tega dvoboja je že povsod preveč!' ... / V tem hipu se oglasi nekdo drugi, ki je bil priča tega pogovora, ter pove svoje mnenje glede konca povesi, a Kersniku ta pomenek hkrati ni več ugajal; obraz se mu stemni, in skoro nejevoljen odvrne: / 'A! Bom že videl ...'« Prim. Kersnikovo ZD VI, 316, 327, 330, 332–333, 514–515; Zbašnik, n. d., 413–414.

³⁶⁵ Prim. Š. Barbarič: Turgenjev in slovenski realizem, 141. Kersnikovo ZD VI, 117.

narodnega vprašanja in predstavi stopnjo narodne ozaveščenosti, ki je pri udeležencih dokaj nizka. Lukič naj bi bil predstavnik starejše generacije, je dovolj moder, dober gospodar, razsoden človek in nekoliko konzervativno naravnani. Pavle in Vid imata drugačne poglede, zlasti se to pokaže v pogovorih med Vidom in drugimi udeleženci v povesti, npr. v pogovoru med sodnikom, mladim zdravnikom, ranocelnikom na eni ter Vidom in Pavlom na drugi strani (v tretjem poglavju). Več kot očitno je, da Kersnik ne enim ne drugim ni vgradil višje intelektualno-kulturne ravni. Kot bi hotel izraziti razočaranje nad liberalno in tudi vso preostalo izobražensko srenjo! O vprašanju narodnosti Vid ironizira zdravnikove besede, ki se razglaša za Nemca in meni, *»da nam ni rešitve. Prej ali slej izginemo brez sledu in oni bastardirani rod, ki vzrase iz spojenja nemškega in slovenskega življa tu na naših tleh, bode le pričal o večnem narodnem zakonu, da je takšno spojenje namen, nalog, pogoj obstanku, ohranitvi in razvitku vsega življenja«*, toda tudi sam v nadaljevanju pogovora o tem med Lukičem, Vidom, Pavlom in Tomažem resno izraža skepso, češ *»ni ga upanja za nas! Danes dve sto let ne bode Slovenca več na svetu!«* Za Vida je značilen pogovor z župnikom Tomažem (sta štajerska rojaka in skupaj sta končala srednjo šolo), ki ga sprašuje po veri in ga pripelje do izpovedi:

»Ti li nisem dejal, da verujem v Boga, v božje brezkončno, večno bitje? Da se nam to bitje razodeva v vsem življenju, v vseh narodnih pojavih, v vekovitem zakonu, ki vlada svetu! Vse to je večno, vse te proste snovi, čas, prostor, svet – vse – in časne so le prikazni, ti pojavi stvarstva, kakor jih gledamo, čutimo, kakor smo sami!«

»Oh, oh, Vid!« vzkliknil je duhovnik.

»Kakor hočeš!«

»In kaj je nasledek vsega? Od kod jemlješ potem napotek pošteno živeti, storiti to, kar je dobro, varovati se – greha, no, ne greha, tega ne poznate – reciva – hudodelstva?«

»Ha, ha, le reci: plena, tatvine, razkošnosti ali kar hočeš!« smejal se je Božan.

»Da, da, tako je!«

»Tudi to je ustanovičeno v prirodnih zakonih. Kakor je zorel človek v milijonih in milijonih let do današnje dušne visočine, tako so zoreli ž njim kot pogoj obstanka njegovega oni zakoni, ki urejajo medsebojno življenje – vse gole posledice boja za obstanek.«

Najbolj celostno je Vida Božana pripovedovalec označil v šestem poglavju, v katerem beremo:

»Doktor Božan je bil mož, kakor jih, čeravno ne pogoštoma, vendar toli nahajamo med sabo, in ki so v skupini svoji poteza v znaku našega časa ter našega ožjega narodnega razvitka. Pošten, odkrit, resen – ne samo zato, ker je to bilo ukoreninjeno v njegovem značaju, ampak tudi zato, ker se mu je pošten, odkrit, resen biti – časih potrebno zdelo, torej po pre-mišljevanju in z namenom. Tu je stal v morali svoji na dveh stališčih: stori dobro, ker je dobro – dobro; in: stori dobro, ker to je bogu všeč! Kako pa je mislil o bogu – to smo že čuli. Očito je tudi, da mu je oni fatalistični materializem, ki se mu je zdel v življenju najprikladnejši kašipot, bolj vgojil in razširil najgrše svojstvo, ki se nas že tako drži ter se bode na veke držalo našega žitja kakor koža života: – egoizem, sebičnost. V nji je sicer videl on le prirodno posledico in tudi pogoj uspešnemu 'boju za obstanek', a to tudi tedaj, kadar ji je trebalo dati grše,

primernejše ime. V dejanjih svojih sploh ni bil premišljen, ali kadar je bil, ravnal je po teh načelih. In reči moramo, da je bila ta izobrazba le sad one proste, samosvoje poti, po kateri je od nekdaj hodil. Doma, porojen v kmetski hiši, dasi imoviti, stal in hodil je vendar od mladih nog sam brez duševnega voditelja; sam si je izbiral, kar mu je ugajalo v učenju, in sam si je bil potegnil črto, po kateri mu je bilo iti. Da je bil vztrajen, umeje se samo po sebi pri takih ljudeh; nosil je tudi, in to takisto povse umevno ob taki vzgoji, samo en – in če smemo tako reči – abstrakten – ideal v prsih, ljubezen do svojega rodu; toda iz tega mu je prav tista že označena sebičnost rodila in gojila dober kos delomornega pesimizma.»

Lahko bi rekli, da je oznaka kljub vsemu nejasna, kar je verjetno posledica pisateljevega ne dovolj izčiščenega razmerja do osebe, ki jo je upovedil. Pisatelj Vida ni predstavil dovolj konsistentno – ne le v tej karakterizaciji, marveč tudi skozi celotno pripoved. Ob tem liku je Kersnik nakazoval nekaj svoje naklonjenosti, obenem pa konceptualno stal na stališču odklanjanja njegovih pogledov in posledično tudi nosilca. K takemu vtisu je precej prispevalo sprotno označevanje Vida, ki ni povsem v sozvočju s končno rešitvijo oz. odločitvijo, da se umakne iz »vročega« trikotnika (Lorica – Pavle – Vid). Poglejmo nekaj primerov: »dejal je malo ironično doktor Božan« (2. poglavje), »smeje se zlobni doktor« (2. pogl.), »Vid se je bil ves čas zlobno smehljaj« (3. pogl.), »za trenutek mu je legel zaničljiv smehljaj na ustni« (3. pogl.), »imel je sprva nekaj hudobnega na jeziku« (3. pogl.), »vtem ko Pavel prenaša zbadljivost in sarkazem Vidov« (6. pogl.), »mu je igral zloben zasmeh« (6. pogl.), »tedaj se mu l= Pavlu je videl Božan kakor pravcati Mefisto« (7. pogl.), »Božan se mu l= Pavlu je sredi pogovora z Vodetom zlobno nasmehnil« (9. pogl.) itd.

Vid Božan je izobražen, uglajen, družbeno ugleden, darvinist, deist, skeptik, »fatalistični materialist«, z drugimi besedami egoist, občasno nihilist, življenjski moto mu je »boj za obstanek« itd., torej zmes pogledov, ki so bili v tistem času precej modni, etablirani družbi ne preveč všečni in tedanji morali nasprotni. To pomeni, da so bili po svoje družbi nevarni, razen če je prevladal oportunističen, pred katerim niti Božan ni bil imun. Kersniku je bila liberalna nazorska usmeritev več kot blizu, bil je pristaš pozitivizma, do religije je imel odklonilno stališče (razen kolikor ga ni zavezovala družbena konvencionalnost), bil je navezan na materialno podstat, zanj sta bili značilni visoka kulturna in nacionalna ozaveščenost itd. V posameznostih se je sem in tja približeval Vidu s simpatijo, hkrati pa nasprotoval njegovi ekstremnosti in nihilistični nagnjenosti, cinizmu, pretiranemu skepticizmu, frivolnemu odnosu do ženskega spola ipd. Domnevamo, da se je iz ne dovolj izčiščenega razmerja med avtorjem in upovedeno osebo – ob visoki meri objektivnosti v pripovedovanju – rodila svojevrstna benevolentnost, ki je našla odsev v končni rešitvi.

Povesti *Rošlin in Vrjanko* se pozna, da pisatelj ni imel dovolj trdno izdelanega koncepta pripovedi, da je sprotno pisanje z nekaj prekinitvami in povezovanjem pripomoglo le k zasilni skladnosti povesti in da je (mogoče iz zadrege) uporabil nekaj pripovednih postopkov in motivov, ki jih je že v prejšnjih delih. V mislih imamo: bolj ali manj ironizirano predstavitev maloštevilne »jarogospoke« skupine (sodnik, mladi zdravnik, ranocelnik, vaški učitelj); dogajanje in razpravljanje v Vodetovi krčmi; (osmo) poglavje s »potom« Jurco, ob katerem se je dogajalo nekaj podobnega, kot se je v *Agitatorju* (Barba Tileh); prav tako ni neznana intriga

(*Agitator* – Elza), ki jo je tokrat naredila Hahnova in ki je močno posegla v razplet povesti; tudi izročitev Lorici Vidovih pisem, ki jih je pisal guvernanti, ni bila preveč izvirna zamisel. Zagotovo je v epilognem 19. poglavju zanimivo piščevo gledanje, »da vse osebe, ki so nastopile v zadnjih naših dogodkih – žive še dandanes«. To se ujema z našo domnevo, ki smo jo izrekli ob Kersnikovih epilogh, češ da je pisatelj s tem ustvarjal videz, kot bi bile osebe del takratne avtorjeve resničnosti.

Kersnikova spretnost pri oblikovanju fabule tokrat ni blestela, je sicer razvejena in pisana, vendar precej ohlapna. K temu je prispevala množica družabnih dogodkov, pri čemer je fabulativna strnjenost precej trpela; zvrstil je srečanja udeležencev z obeh graščin, medsebojno obiskovanje, družabne igre, sprehode, izlete, žegnanje, kopanje v reki, sestajanje v krčmi ipd. Povest razodeva nekoliko šibko notranjo strukturo, ki ne prispeva ugodno k estetski podobi povesti in ji manjša možnosti, da bi si zagotavljala – tako kot si *Agitator* in *Jara gospoda* – trajnejšo berljivost. Večje število stranskih oseb v povesti mu je bilo potrebno prav zaradi te zgodbeno-dogajalne gostote. Celo gospod Tomaž mu je bil bolj ali manj potreben le zato, da smo lahko natančneje spoznali Vidove verske nazore in da je na dogajanje v graščinah in v krčmi vplival pomirjevalno. Končno niti Maničin lik ni kaj bistvenega prispeval k celoti, razen da sta se ob njej izpričali Pavlova lahkomiselnost in radoživost. Pavel je bil še zelo mlad, po pripovedovalčevih besedah je bil »vrl, dober, odkrit – toda dokaj lahkoživ in lahkomiseln«; občasno sta mu ugajala Vidov skepticizem in njegova formula o ženskah, ki so »za kratek čas«. Vidovim nazorom sicer ni mogel povsem slediti oz. jih je dojemal

zgolj površinsko, na prijatelja se je močno navezal, toda na koncu se je razočaral, a se hkrati pokazal sebičneža, nič manjšega od Vida.

S tako razrešeno dilemo glede Pavla in Vida, kot jo srečamo v povesti, je Kersnik na svoj način uresničeval načelo o tem, da naj pripoved na koncu pomirja in v bralcu doseže estetsko in etično zadoščenje, »*ki tiči v zadovoljnosti, da se dobro plačuje in hudo kaznuje*«. Načelo je prav v letu nastajanja *Rošina in Vrjanka* razlagal v prvem pismu (10. februarja 1889) Marici Nadliškovi. Toda to gledanje je tokrat uresničeval precej po svoje, zato je ob tem logičen in upravičen sklep Marje Boršnikove, ki je glede konca povesti ugotavila: »Zlasti mu je delal preglavice zaključek, saj se mu je pričela upirati klasična estetska zakonitost, da bi krivca kaznoval. Končno je zgodbo končal disonantno, da je Božanu kljub porazu v Pavlovi družini v tujini prisodil po egoizmu krojeno dobro življenje, vsem ostalim pa vsakemu 'svoj roman, ki se plete, ki teče, ki razveseljuje ali boli srce, ki kali ali bistri spoznanje – kakor sonce in oblak široko reko, ob kateri smo jih videli'. – Ta relativni dinamični zaključek pomeni za našo književnost nekaj popolnoma novega in predstavlja začetek modernih pogledov na življenje in svet.«³⁶⁶ Pritegnimo še mnenje Matjaža Kmecla, ki o povesti pravi: »Po manjšem pogojnem obotavljanju na bregovih meščanske apologije v Ciklamnu in deloma še Agitatorju je za Kersnika sledila faza ideološke neizrazitosti, nepoantiranosti. Svoj izpev je doživela predvsem v romanu *Rošlin in Vrjanko* (1889), ki mu je sodobna kritika (in z njo pogosto tudi literarna zgodovina) očitala nejasnost za-

³⁶⁶ M. Boršnik, n. d., 476–477.

ključnega vtisa, kar je ocenila kot pomembno slabost. Toda roman je napisan le na najbolj nevtralni točki Kersnikovega prehajanja iz hvalnice in zaupnice slovenskemu meščanstvu v njegovo kritiko, obsojanje – iz romana *Na Žerinjah* v *Jaro gospodo*. Svojih meščanskih mož in žena v Rošlinu in Vrjanku ni Kersnik hvalil, kakor jih je v poprejšnjih romanih, pa četudi v osemdesetih letih le še pogojno, niti ne obsojal kakor v *Jari gospodi*, marveč jih je skušal ugledati kakor reko (naravo), ki od bogvekod prinese svoje vode, da jih za hip vidimo od blizu in natančno, potem pa spet zginejo v večnost in nepovrnjivost.³⁶⁷

Kersnikova povest *Rošlin in Vrjanko* je že od nekdaj – poleg *Pesmi v prozi*, delno *Kmetskih slik*, zlasti *Kmetske smrti* – v literarnozgodovinskem razpravljanju raziskovalce navedla na primerjanje s pripovednimi deli, nazori in slogovno usmeritvijo Ivana S. Turgenjeva. Vid Božan je zaslovel kot slovenski Bazarov. Nekaj je k temu pripomogel tudi Kersnik, ko je Vidu na koncu 18. poglavja, ko odhaja, položil na jezik besede: »*Prav – kakor – Bazarov!*« Povod za razpravljanje o svoji zvezi s Turgenjevom je dal že leta 1877 s predavanjem *Razvoj svetovne poezije*. »V drugi polovici sedemdesetih let so se v slovenskem kulturnem prostoru razlegli še nekateri odzvoki literature Turgenjeva: najpomembnejši je Kersnikov, ki pomeni pravo proklamacijo realistične smeri na Slovenskem, in to v znamenju Turgenjeva »(Š. Barbarič).³⁶⁸ Da ne bi na novo odkrivali, kar je že odkrito, bomo glede razmerja Turgenjev in njegov roman »Očetje in sinovi« ter Kersnik in njegova povest *Rošlin in Vrjanko* sledili

³⁶⁷ M. Kmecl: Rojstvo slovenskega romana, 116.

³⁶⁸ Š. Barbarič, n. d., 70.

Štefanu Barbariču, ki je poglobljeno in celostno raziskal njuno povezanost v študiji *Turgenjev in slovenski realizem* (1983). Barbarič se je lotil podrobnega primerjanja obeh navedenih pripovedi in pri navajanju podobnosti in različnosti med drugim prišel do spoznanja: da je »osrednja zgodba Kersnikovega dela z zapletom in razpletom naravnana v povsem drugo smer, kot je to pri ruskem novelistu«,³⁶⁹ da je tema v *Rošlinu in Vrjanku* »bistveno različna od teme Očetov in sinov«, in ljubezensko razmerje »se prav tako v jedru loči od razmerja Bazarov – Odinceva«,³⁷⁰ glede besed, ki jih je Vid izrekel na koncu in se primerjal z Bazarovom, je očitno, da je Kersnik našel »podobnost v situacijski sliki«, medtem ko so »motivacija in človeška razmerja v prvem in drugem primeru daleč narazen«;³⁷¹ »Jedro pogovorov, ki jih razvijajo zastopniki slovenskih izobražencev v osemdesetih letih (v ta leta postavlja Kersnik svojo zgodbo), je seveda bistveno različno od tistega, kar je bilo aktualno v Rusiji konec petdesetih let in je dajalo snov ostrini dialoga v Očetih in sinovih. Skupno obema pisateljema je to, da oba začrtavata intelektualni profil nastopajočih oseb predvsem – z dialogom«;³⁷² nadalje, »Bazarov je mnogo bolj razsežna in miselno izoblikovana osebnost kot Vid Božan. Je brezobziren kritik družbenih naprav, tradicionalnih pojmovanj in formalnih konvencionalnosti, skratka vsega, kar po njegovi

³⁶⁹ Prav tam, 137. J. Kos glede *Rošlina in Vrjanka* meni: »Dejansko pa v Kersnikovem besedilu skoraj ni opaziti historičnega horizonta, ki je za Turgenjeva bistven, saj nanj pripenja duhovno in socialno-moralno bistvo svojih junakov.« Primerjalna zgodovina slovenske literature, 170.

³⁷⁰ Prav tam, 137.

³⁷¹ Prav tam, 139.

³⁷² Prav tam, 143.

sodbi zavira naravno sprostitev človeških sil. /.../ Na drugi strani je Vid Božan preveč površen v svojih odnosih do vsega, kar ga obdaja. Tako v miselni sferi, kakor v čustvenih razmerjih in v moralni perspektivi —«;³⁷³ v nobenem delu »generacijsko soočenje ni podano z absolutizacijo stališč ene strani, kar seveda govori v prid objektivnosti prikazane slike«³⁷⁴ itd. Lahko bi sklenili, da so navzoče navidezne podobnosti, toda deli izpričujeta svoje izvirne posebnosti, ki jih značilno ozačujeta dva različna ustvarjalca, različni časi nastajanja ter različne družbeno-nacionalne in kulturno-intelektualne razmere.

* * *

Z nastajanjem povesti *Rošlin in Vrjanko* (1889) sovpada Kersnikovo mentorstvo Marici Nadlišek, tržaški rojakinji in pripovednici začetnici, ter njegova naklonjenost do nje in narobe, kar bi lahko pripeljalo do ljubezenskega razmerja, vendar se to ni zgodilo. O tem zgovorno priča petdeset ohranjenih Kersnikovih pisem, ki jih je Nadliškovi pisal od 10. februarja 1889 do »na dan starega leta 1891«. Največ pisem je iz leta 1889 – 33, nato 1890 – 13 in 1891 – 3, eno ni datirano. Pisma razkrivajo več ravni njunega dopisovanja, pri čemer mislimo na pisateljeve mentorske nasvete in pripombe k posameznim Maričininim pripovedim, ki jih je pošiljala za Ljubljanski zvon, in na splošna stališča o literarnih in drugih aktualnih vprašanjih v zvezi s pisanjem in iskanjem primernih rešitev; nadalje na povsem osebne zadeve, ki se dotikajo njunega spoznavanja, izrekanja naklonjenosti in neposrednega izpovedovanja ljubezenskih

³⁷³ Prav tam, 147.

³⁷⁴ Prav tam, 149.

čustev, pisateljevih bolezenskih stanj in bolezni v družini; precej je popisovanja in obveščanja, kaj pisatelj počne, s čim se ukvarja – poklicno in v preostalem času, marsikaj je povedano o nastajanju in težavah pri pisanju in koncipiranju *Rošlina in Vrjanka* idr. Manj pogosti, a vendar navzoči so opisi pisateljeve politične dejavnosti, delovanja na drugih področjih, o lovu, potovanjih, družbenih prireditvah itd.

Kersnik je svojo vlogo mentorja mladi pripovednici jemal zelo resno in jo uresničeval na dva načina: z naveti o pisanju, kaj je dobro oz. pomanjkljivo, in s popraviljanjem njenih prispevkov. Glede nasvetov o pisaju omenjajmo nekaj najizrazitejših primerov: (10. februar 1889) – »*Znak Vaše 'Ane'* (to je prva njena pripoved, ki je prišla Kersniku v roke in je izšla v Zvonu 1889 pod naslovom *Moja prijateljica*, op. G. K.) *je sedaj sentimentalnost, in to ni samo meni, ampak večini naših čitateljev – kakor Nemec pravi – ein Gräuel. A samo par potez – in vse je lahko drugače. /.../ Prizor naslikajte dramatično! Kako – Vam ni treba na drobno dopovedovati – saj imate dovolj talenta! /.../ Glejte, draga gospodična, ako tako ispeljete povest, bote zadostili glavnemu zakonu, kateremu se mora klanjati vsak pripovedovalec, namreč dosegli bote pri čitatelji 'zadoščenje' – Befriedigung – ästhetische Befriedigung – ki tiči v zadovoljnosti, da se dobro plačuje in hudo kaznuje. Sentimentalci tu največ grešé.*«³⁷⁵ (18. februarja) – »*Vaš štil je včasih preširok. Ako pravite na priliko: 'Prednji del hiše je obrnen proti jugu na divno jadransko morje; pred hišo je vrt za cvetlice in bolj naprej je zelenjad, ki je najbolj potrebna v kuhinji,' – morate vendar*

³⁷⁵ Kersnikovo ZD VI, 300–301.

sami reči, da je zadnji stavek popolno odveč, ako nam slikate le okolico tiste hiše. Tu nam ni treba praviti, da so špargeljni dobri in karfijole itak /.../ In naposled ta skok! Od diunega morja adrijanskega – na špinačo in krompir v kuhinji. Tā-cih širokosti, odstranjevanj (Abschweifungen) imate mnogo. Varujte se jih; skopost v stilu je izvrstna lastnost, in treba se je je priučiti, kajti prirodjena je malokaterikrat.«³⁷⁶ (17. marec) – »Vi ste naklonjeni sentimentalnosti, zato treba Vam še bolj ogibati se takega berila (misli na Stritarjeva dela, op. G. K.). Jaz ne bom tajil, da leži neko silno razkošje v trenutkih, ko se nas polasti vsega 'vesolnega svetá gorjé' a dejal bi, da je to razkošje še vabljujeje, ako ostane tajno. Ne vun mej svet žnjim, v ta trezni svet, ki takim čutom odgovarja s smehom.«³⁷⁷ (29. maj) – »Varujte se vsake prevzetnosti in domišljavosti.«³⁷⁸ (20. januarja 1890) – »Nekov blagodejejen realizem veje v ti noveli (misli na pripoved *Iz življenja mlade umetnice*, op. G. K.), kakor ga pri ženskih pisateljicah nismo vajeni. In zame posebe je tudi nekaj v njej.³⁷⁹ Glejte, tako se mora pisati: stati

³⁷⁶ Prav tam, 304.

³⁷⁷ Prav tam, 305.

³⁷⁸ Prav tam, 309.

³⁷⁹ M. Hladnik: Jara gospoda kot zgodba o ljubezni, 41: »Zgodbe Marice Nadliškove so bile nasploh močno avtobiografske, prepozno se je spomnila celo prikriti pravo ime svojega trenutnega častilca v eni izmed njih. Najbolj naj bi na njeno zvezo s Kersnikom namigovala povest *Iz življenja mlade umetnice* (Ljubljanski zvon 1890), saj se izda Kersnik, da je tudi zanj posebej nekaj v njej. Povestica govori o nesrečni ljubezni med mlado pianistko in profesorjem, poročenim z bolno ženo (v tem času je Kersnik pisal Marici o hudi boleznii svoje žene). Dekle se zave brezupnosti svojega čustva in se poroči s trgovcem, na poročni dan pa izve, da je njenemu nesojenemu ljubimcu prav tedaj umrla žena. Nadliškova je skozi literarno podobo presodila neperspektivnost svojega

na tistih tleh, in gibati se v tistih krogih, katere človek pozna, katerih je vaje, potem jemati kot podlago vsi stavbi in za daljni izid resnične dogodjaje iz lastnega življenja, iz lastne izkušnje, in kot vez vsega, in za vnvanjo opravo porabiti oni idealistični odsev, katerega ima fantazija skoro vedno dovolj na razpolaganje.«³⁸⁰ Mentorskega svetovanja je največ v začetnih pismih in delno proti koncu dopisovanja, preostali del korespondence je bolj preplavljen z osebnimi občutki, razlago čustev in doživetij ter vsakdanjimi dogodki, ki so zanimali oba dopisovalca. Maričine pripovedi je Kersnik kar precej popravljal, oglejmo si nekaj tovrstnih sporočil avtorici: (16. februar 1889) – »Vašo Ano berem sedaj natanjko in jo popravljam. Oprostite – a vsa rudeča je – osodi svoji ne bote ušli. Poslal Vam jo bom čez nekoliko dni, in potem jo morate prepisati (groza!), ter mi jo vrniti do 5. marca.«³⁸¹ (18. februarja) – »Tu je torej 'Ana' Ne srdite se, da sem tako neusmiljeno ravnal žnjo, ampak usmilite se je sedaj Vi, in prepišite jo, dajte ji lepo novo obleko.«³⁸² (24. december) – »Vaši povesti (misli na pripovedi *Iz življenja mlade umetnice* in *Na obali*, op. G. K.) je 'Zvon' brez Vašega dovoljenja naznanil za prihodnje leto. Jaz ju bom kolikor toliko pre naredil, saj v to ste vže pritrčili, in ena bo prišla kmalu na vrsto.«³⁸³ (20. januar 1890) – »Pred par dnevi sem poslal Vašo novelo 'Iz življenja mlade umetnice' uredništvu *Zvonovemu*. V prihodnji številki se bo pričela. Odkrito povedano: Začetek je bil silo širok,

razmerja s Kersnikom in menda je zato Kersnik pohvalil 'nekov blagodejen realizem, / ki/ veje v ti noveli, kakor ga pri ženskih pisateljicah nismo vajeni'.«

³⁸⁰ Kersnikovo ZD VI, 339–340.

³⁸¹ Prav tam, 302.

³⁸² Prav tam, 303.

³⁸³ Prav tam, 337.

skoro dolgočasen, človek ne ve, čemu toliko balasta? Odstrigel sem par strani, – družega ni trebalo ničesa, in sedaj imate lepo, ljubeznjivo povest pred soboj.³⁸⁴ (V Ljubljanskem zvonu 1890 je izšla Maričina pripoved *Iz življenja mlade umetnice*, medtem ko je naslednje leto *Na obali*, op. G. K.)

H Kersnikovi mentorski vlogi je spadalo tudi svetovanje glede berila in pošiljanje knjig Nadliškovi. Prvič je to temo načel v pismu 21. maja 1889. Marico sprašuje: »*Sedaj pa še nekaj! Povejte mi, – ste li vže čitali Rosegger-ja – in katera dela njegova? / Kaj poznate izmej del Viljema Hauffa? / Poznate kaj Marlitt-inih spisov? / Ste čitali Gotthelfov ' Uli, der Knecht' / Naj bo dovelj za danes. Dati vam hočem nekaj dobrih Nemcev, – in potem le čakajte, pridem s Turgenijem in Dostojevskim. Se ve da v nemških prevodih. Morda pa čitate rusko?*«³⁸⁵ Ob nekaterih imenih v tem Kersnikovem izboru smo nekoliko začudeni, v prvi vrsti to velja za Roseggerja in Marlittovo. Spomnimo se, kaj je o Marlittovi pisal v kritiki »Beatinega dnevnika« Luize Pesjakove! Po vrnitvi z Dunaja je v pismu 24. decembra Marici ponujal: »*Hočete kaj knjig? Rusov imam mnogo. Na Dunaju sem jih lahko kar na 'vago' kupil – toliko imajo antikvarji tega blaga. Pa tudi par družih zanimivih knjig sem tam dobil. Le recite, da hočete, in pošlem Vam je takoj.*«³⁸⁶ Marica se je zahvalila in odgovorila, da bi knjige prav rada. Kersnik je nato na knjige pozabil in zato jih je poslal šele 21. februarja, ko ga je Marica spomnila na ponudbo.³⁸⁷

³⁸⁴ Prav tam, 339.

³⁸⁵ Prav tam, 307.

³⁸⁶ Prav tam, 338.

³⁸⁷ Prav tam, 342, 520, 524 (F. Bernik).

Za Kersnikovo duševno stanje, počutje in premišljevanje v letih 1889–1891 so značilni mnogi odlomki iz njegovih pisem Marici Nadliškovi. Zelo značilen je zapis o samem sebi, ki ga »krasi« nekaj samoironije, steče pa se v rahlo sentimentalnost: (17. marec 1889) – *»Vi pravite, da imate preveč želja! Za boga, kedo jih pa nima? Glejte mene! Jaz živim, kakor kralj! Neodvisen sem, dela imam toliko, kolikor ga sam hočem, nobenega gospodarja ali zapovednika nad soboj, domá prijetno in srečno družbinsko življenje, in zabave kolikor hočem: iz moje graščine se mi odpira krasen razgled na tri strani, in vsa širna mengiška ravan leži pod menoj; in če nočem biti domá, pa hodim na lov, ali pa jašem ali se vozim okolo; od Ljubljane sem ravno prav oddaljen, da sem prost tistih vsakdanjih mestnih umazanosti. Ali nisem srečen? Vrh vsega sem zdrav, in kadar dobim veselo tovaršijo, naredim kakor Preširen: s prijatli praznimo bokale! Srečen tako, da bi včasih naredil kakor Polikrat v svojem strahu, da ga naposled ne bi bogovi zavidali! Ah kaj še, ljuba gospodična? Nesrečen sam včasih tako, kakor – Vi, kadar tožite o Svoji nemili usodi. Sedaj me ujezi kak hlapec, potem mi oboli kako živinče, koncem prične najlepša kobilica šepati, prej pa mi je še moj najboljši koncipijent službo odpovedal, po vrhu pa dobim še 'Rimskega katolika' v roke – no potem pa še recite, da sem srečen. In nikedar nemam dovolj! Željé, željé, te neutošljive želje!«³⁸⁸*

Pisateljevo dopisovanje z Marico ni ostalo skrito Lojzki, o kateri je zapisal (14. junija) – *»Moja žena! Malo ljubosumna je, kadar ji povem o kakem Vašem pismu, par sem ji celo čital, – vseh pa – ne!«* (25. junija) – *»Malo – ljubosumna je pa moja Lojzika vendar, in ako mi ona slučajno prinese mej*

³⁸⁸ Prav tam, 305.

drugimi tudi Vaše pismo, – ako naš lovec njej izroči vso pošto, – potem mi z zlobnim naglasom pravi: 'Ah, – od ljubice iz Trsta!'»³⁸⁹ V Kersniku se je po prvem srečanju z Marico na Bledu 8. avgusta na skupščini Družbe sv. Cirila in Metoda nekaj premaknilo in sledile so precej intimne izjave: (9. avgust) – »*Glejte, jaz sem imel enkrat ljubico, dolgo, dolgo je že tega – sedemnajst celih let in bila je moja prva, Saj veste, kako je s prvo ljubeznijo! / Pa včeraj? / Včeraj sem videl čez celih sedemnajst let tiste oči in prav tiste oči z ono nepopisno barvo, kakor jih je imela ona deklica, ki je uže davno ni. / Glejte, tega Vam včeraj nisem mogel, nisem smel povedati in tudi danes mi nikari ne zamerite teh vrstic. Nespameten sem, čez par dni bi se morda ne drznil več to zapisati, a danes moram, danes me Vaše oči povesod spremljajo.*«³⁹⁰ (16. avgust) – »*Kako nemirne dni sem prebil, odkar sva se na Bledu ločila! /.../ Vam li morem zamolčati, da sem mnogo mislil na Vas tam doli? /.../ Vaše pismo, ki mi je takov zaklad, kakor Vam ga ne morem opisati.*«³⁹¹ (30. avgust) – »*Saj mi verujete, da je težko pričakujem, in da mislim sleherni dan mnogo, mnogo na Marico! Nekaj nosim v srcu, in to je od dne zmagovitejše, od ure do ure silnejše /.../.*«³⁹² V pismu 7. septembra se oglasi Kersnikova čustveno nabita izpoved (samo takrat in nikoli več): »*Jaz sem mnogo mislil o ti razmeri, ki se je kakor mirabella razvila čez noč mej nama, a v svesti sem si, da je ta zveza tako čista, ko zlato. Odkril bi jo lahko vsakomu, – a kedo ima količkaj razuma, količkaj čuta za njo? Vi in jaz, vsak stopi lahko pred vsacega jasnim licem, da-si mi dva oba veva, da sva*

³⁸⁹ Prav tam, 313–314.

³⁹⁰ Prav tam, 317–318.

³⁹¹ Prav tam, 318–320.

³⁹² Prav tam, 324.

si jasna o tem, da je vez, ki naju veže – le ljubezen in edino le – ljubezen. Jaz Vas ljubim in srečen sem v tem čutu, srečen v zavesti, da mi iz Vaših vrstic sije naproti isti čut. Jaz bi to tudi lahko svoji ženi izpovedal, ženi, s katero živim tako srečno, kakor malo kateri. Morete li to umeti? Morete umeti, da Vam ob enem pravim, da Vas ljubim? Jaz mislim da! Nekaj duševnega naju vleče in veže drugzega na drugzega, in kadar mislim na to, topi se mi vse materijalistično mišljenje ko sneg pred južnim solncem.«³⁹³ Odhod in bivanje na Dunaju (od 19. septembra do 1. oktobra) je Kersnika in Marico rahlo odtujilo in v njunem (ohranjenem) dopisovanju je zazevala »črna luknja«: zadnje Kersnikovo pismo Marici 12. oktobra in ponovno 24. decembra, ko je v opravičilo zapisal: »In sedaj – sam ne vem, res ne vem, kaj bi rekel! Opravičevati ali zagovarjati se? Ne, pustimo to. Kriv sem, a Vi ste istotako krivi! Zato molčiva o mojem – molčanji. Hočete?«³⁹⁴ V letu 1890 s Kersnikove strani ni več čustvenih izlivov, spet je nekaj več mentorskih nasvetov (ki so se prej umaknili osebnim doživetjem) in obvestil o bolezni ter obremenjenosti z notarskim delom (odlomek iz pisma 26. aprila smo navedli v prejšnjem poglavju).

V avgustu, ko je bila pisateljica v Kamniku na počitnicah, jo je pisatelj v ženinem in svojem imenu povabil na Brdo. Skupaj s kolegico Lavrenčičevo sta med 14. in 20. avgustom obiskali Brdo. Komentar urednika Franceta Bernika o tem obisku je pretanjeno označil Maričino razpoloženje po obisku: »Vzrokov njenega globokega nerazpoloženja pa ni iskati samo v tem, ker je zastonj čakala na

³⁹³ Prav tam, 329.

³⁹⁴ Prav tam, 337.

Kersnika v Kamniku, saj jo je Kersnik nazadnje le obiskal v Kamniku, in to na dan pred njenim povratkom v Trst, 5. septembra. Dne 8. septembra t. l. mu je pisala: 'Da, petek, petek ... In prišli ste in bili so oni najlepši trenotki mojega življenja. Ko ste odšli – moč je bila pri kraji, gledala sem tako topa v prazen prostor ...' Vzrok Maričinega nerazpoloženja je nedvomno tudi v spoznanju, da je njen prijatelj in literarni mentor ljubeč in ljubljen zakonski mož. Obisk na Brdu je kljub najbolj prijetnim vtisom, ki jih je dobila, Marico Nadliškovu vendarle tudi porazil. V Kersnikovi ženi Lojzki je ugledala 'angelja ljubeznjivosti' in naravnost kesati bi se morala za vse, če ne bi sklenila, da bo Kersniku odslej naprej pisala samo, kadar bo 'neobhodno' treba, to pa vendar ne bo greh – se je tolažila – zoper 'vteleseno dobroto, ljubeznivost, prijaznost' njegove žene, ki jo ima tako rada kot sama sebe! Kako huda je bila in trdovratna Maričina potrtnost po obisku na Brdu, dokazuje tudi njeno pismo Kersniku 8. oktobra 1890, v katerem mu sporoča, da namerava stopiti v samostan, in to v samostan, ki naj bi ga on izbral v Ljubljani.³⁹⁵ Kersnik se o tem ni hotel pogovarjati, idejo je vehementno zavrnil in se razveselil, ker se je kmalu premislila (pismo 22. oktobra).³⁹⁶

V letu 1890 se je Kersnikova vnema glede Marice počasi ohlajala, pisma so bila vse redkejša (januarja eno pismo, februarja dve, aprila tri, maja eno, avgusta eno, oktobra tri, decembra dve = krajši voščili), izgovori s pomanjkanjem časa so bili vse pogostejši. Tudi Kersnikov obisk (to je bilo njuno četrto srečanje) v Trstu 5. oktobra pri Maričini

³⁹⁵ Prav tam, 528–529 (F. Bernik).

³⁹⁶ Prav tam, 350.

družini je prispeval k pisateljevi resignaciji, ki se je izrazila v pismu 22. oktobra. Pismo je že napovedovalo postopno slovo. Kersnik je s svojo čustveno dogodivščino doživel svojevrstni notranji pretres, ki je začasno vplival na njegovo počutje, ravnanje in razmišljanje. Toda ni dvoma, da je prevladala treznost, pisateljeva navezanost na Lojzko in družino ter etično-značajska trdnost. Kot sklep se same ponujajo besede, ki jih je v pismu 18. januarja 1891 zapisal, češ da sta bila z Marico »*dve leti v duševni dotiki*«. ³⁹⁷ V ospredju je bila vélika simpatija, obdana z ljubezenskimi čustvi, vendar je prevladala resnična platoničnost; čeprav so čustva občasnno silila v drugo smer, niso zmagala, tako da vse skupaj ni moglo prerasti v pravo ljubezensko razmerje. Pomenljive so besede, ki jih beremo v pismu Marici 22. oktobra: »*Glejte, ljuba Marica, jaz sem premlad in – prestar! Premlad, da bi mogel zapovedovati strastim in reči in veleli srcu: 'stoj, to ne gre!' – in prestar, da bi prepustil srcu brez pomisleka, brez ozira pot po tiru, po katerem teži naprej! In kaj me vodi, kaj me vlada? Nihče drugi, nego moj srečni, lehkoživi, čisti sangvinični temperament, ki je vir moje zadovoljnosti, pa tudi kriv vsih mojih prestopkov in pregreh. /.../ Ko sem šel onega večera od Vas, postal sem še koncem ulice en trenotek, in tedaj mi je šinilo v glavo: 'zakaj je nisi objel in poljubil?' Pa nadvladala je takoj misel – 'ne, ne!' Sam ne vem, zakaj ne? – A zadovoljen sem bil sam soboj, da-si me je Vaša podoba spremljala vso pot, in sem imel le čut v sebi, da Vas v istini ne vidim zopet kmalu!*« ³⁹⁸ Vredno je upoštevati Levčevo mnenje o njunem razmerju, ki ga je izrazil po Jankovi smrti v pismu Marici 21. oktobra 1897: »/.../ in še se spominjam, da smo se še leta

³⁹⁷ Prav tam, 352.

³⁹⁸ Prav tam, 349.

1894. enkrat pri obedu na Brdu živahno o Vas razgovarjali in je Janko rekel moji ženi, da mu je občevanje z Vami postala srčna potreba. In če poznate njegovo mamo in Lojziko, potem se da ta, 'srčna potreba' psihološko razlagati. Pri Vas je našel nadarjenost, veselje in razum do književanja, kakor pri nobeni drugi ženski ne.«³⁹⁹

Iskrenostni izbruh je imel Kersnik tudi 20. januarja 1890, ko se je razglasil za lenobo, kar mu je prišlo prav, ker je to leto Marici vse manj pisal. Pretirano se je označil: *»Grozno sem len! In glejte, kakor sem prepričan, da je lenoba, ne le smrten greh, ampak tudi ena najgrših lastnosti in grehot, vendar nemam prave energije, da bi se je otnesel. Dopoludne spim do 9 ali ½ 10 – popoldne zopet eno ali celo poldruugo uro, – zvečer šele malo oživim, in potem vedno bolj, tem bližje pred ali pa čim dalje za mano je polunoč. Kaj delam? No – berem in pišem tedaj, ali pa kartam z mamo in ženo, ali pa, in to je gotovo vsak teden enkrat ali dvakrat, sedim pri – Vodétu poleg Manice, in tam pojemo in pijemo, da nas – navadno smo štirje ali pa pet – vse družega dné grla in glave bolé!«*⁴⁰⁰ Iz tega pisanja odseva pisateljev življenjski stil v tistem času, v katerega je bil uokvirjen in ki mu je narekoval dinamiko vsakdana. Čutiti je nekaj deprimiranosti, ki je bila posledica zapleta z Marico, prevelike obremenjenosti z delom in deželnim zborom, gospodarskimi težavami in verjetno še čem. Tudi ni mogoče mimo tega, da trenutno ni bil v najboljši pisateljsko-pripovedni kondiciji.

* * *

³⁹⁹ F. Bernik: Pisma Frana Levca III, 78.

⁴⁰⁰ Kersnikovo ZD VI, 339.

V letu 1890 je bilo videti, da se je v Kersnika naselila ustvarjalna kriza, ki se je podaljšala v naslednje leto in delno še v leto 1892. V letu 1890 je objavil le *Kmetško smrt*, toda prevzel ga je študij Aškerčeve zbirke »Balade in romance«, o kateri je za Ljubljanski zvon napisal dokaj obširno kritiko. Zelo ga je obremenjevalo notarsko, poslansko in župansko delo, o čemer je potožil prijatelju Levcu in se s tem delno opravičeval za svojo skromno literarno produkcijo.⁴⁰¹ Proti koncu decembra je napisal prvo pripoved iz cikla *Iz sodnih aktov: Mamon*, ki je izšla v januarski številki Ljubljanskega zvona 1891. Kersnik ni želel postati državnozbornski poslanec, zato je kandidaturo odklonil, medtem ko bi dolžnost deželnega glavarja sprejel. Toda s tem ni bilo nič. Bil je razočaran. Močno ga je potrla smrt (3. junija) niti štiri leta stare hčerke Berte. Notariat ga je močno zaposloval zlasti potem, ko je Rahne odšel za notarja v Senožeče in je bil precej časa brez pomočnika. Dopisovanje z Levcem je bilo razmeroma redko, saj ju ni več družil Ljubljanski zvon, na katerega sta bila oba zelo navezana.⁴⁰²

Z Mohorjevo družbo je ohranil stike in ji je konec februarja ali v začetku marca 1891 poslal humoresko *Kolesarjeva snubitev*. Pri Mohorjevi družbi s tem niso bili zadovoljni; Kersnik je sicer obljubil popravke, toda ker ga je novi urednik Zvona Anton Funtek prosil za prispevek, je v januarju 1892 humoresko poslal Zvonu in objavljena je bila v marčni številki. In to je bilo vse, kar je nastalo leposlovnega. Iz mrtvice se je Kersnik počasi prebujal in začel snovati povest – *Jara gospoda*: v drugi polovici decembra

⁴⁰¹ Prav tam, 126 (pismo Levcu 21. decembra 1890).

⁴⁰² G. Kocijan: Janko Kersnik (Krsnik), 84.

(1892) je Ljubljanskemu zvonu poslal prvo nadaljevanje. Povest je izhajala v vseh dvanajstih številkah Zvona 1893. O genezi dela urednik Kersnikovega ZD v tretji knjigi ni mogel poročati, ker ni dokumentacije, npr. korespondence, iz katere bi bila možna bolj ali manj zanesljiva obnove nastajanja *Jare gospode*. Po njegovem domnevanju je imel tudi urednik Funtek podobne težave s Kersnikovim pošiljanjem nadaljevanj kot prejšnji urednik (to je mogoče sklepati iz mesta objave v Zvonu: razen v januarški številki je Kersnikova povest vedno natisnjena na manj uglednem mestu v reviji, tj. tik pred rubriko Knjižna poročila).⁴⁰³

Zgodba *Jare gospode* ni preveč zapletena: na ozadju trškega življenja (trg kot prostor in družbeno skupnost je upovedil že v *Ciklamnu* in *Agitatorju*) je zapletel in razpletel pripoved o ljubezenskem trikotniku, v katerem prijatelja (!?) Vrbanoj in Pavel (motiv smo srečali že v Jurčičevi kratki pripovedi »Dva prijatelja«) bolj ali manj zaradi egoizma uničita preprosto dekle Ančko, ki je (nekoliko preračunljivo) izkoristila priložnost za lepše življenje. Podobno kot v vseh Kersnikovih daljših pripovedih je tudi tu v središču zgodba o ljubezni, ki jo razreši tragično in v ozadju s sporočilom o vrednotah zakonskega življenja. Pripoved izzveneva neprisiljeno moralistično, sicer pa skladno s pisateljevim etičnim imperativom, ki je bil vgrajen v njegov nazorski sistem. V *Jari gospodi* se ljubezenska zgodba vendarle nekoliko razlikuje od drugih v njegovih pripovedih, saj bolj izvira iz resničnega trškega življenja in manj spominja na vzorce v sodobnih nemških družabnih romanih.⁴⁰⁴

⁴⁰³ Kersnikovo ZD III, 399–400 (A. Ocvirk).

⁴⁰⁴ Prim. M. Hladnik, n. d., 40.

Kersnik ne upoveduje trškega življenja nasploh, marveč trško »novo gospodo«, v prvi vrsti izobrazence. Gre za zadnja desetletja 19. stoletja, to je bil pisateljev čas, dobro ga je poznal in dodobra je poznal tudi mišljenje in doživljanje oseb, ki se pojavljajo v povesti. Navsezadnje je tudi sam pripadal temu sloju. Vtis, ki ga dobi bralec o »jarogospokem« trškem sloju, ni preveč ugoden: videti je kot inertna gmota, zdolgočasena, neustvarjalna, zapletena v človeški vsakdan na relaciji dom-urad-krčma. V tem trškem dolgotrajnem razveselijo vsakršnih nepričakovanih dogodkov, ki vzvalovijo ozračje in se včasih spremenijo v pravo senzacijo, npr. sodnikov prihod, sodnikova poroka z Ančko, stoletnica domače fare, zaplet-razplet, ki ga povzročijo Vrbanoj-Ančka-Pavle, itd. Kersnik je skladno z realističnimi pripovednimi postopki razgrnil vzročno-posledične zveze, jih pripel na značajsko-osebne lastnosti književnih oseb in na življenjsko-družbene okoliščine trške srenje. Veščost vsega tega si je pridobil že z dotedanjim pisanjem, zlasti z romana *Ciklamen* in *Agitator*, ki sta obravnavala podobno snovno-motivno podlago in iskala zaledje v ljubezenskem doživljanju in v družbenih razsežnostih takratnega trškega življenja. V *Jari gospodi* so natančneje osvetljene individualne usode v mlinskem kolesju trškega okolja, ki zapira vase predstavljene ljudi (književne osebe) in jih pomaga oblikovati po svoji podobi. Čim bolj je gnetljiva človeškoznajska podoba posameznika, tem lažje je delo. Če so človeški individuumi po svoji naturi nagnjeni (šibke človeške narave) k bolj ali manj naglemu sprejemanju negativnih okoljskih pobud, je rezultat tak, kot ga je Kernik upovedil v svoji povesti. Izid je negativna življenjska perspektiva, ki je razvidna v nadaljnji življenjski poti vseh treh osrednjih

likov: Vrbanoja, Ančke in Pavla. Očitno je, da je pisatelj ob radikalnejši (neprizanesljivi) realistični podobi življenja opustil blagost svoje »zlate prozorne tančice idealizma«.

Pisatelj je kot okoljsko kuliso uporabil družabno življenje (posebej prireditve)⁴⁰⁵ trške »jare gospode«, ki se trudi, da bi pokazala svojo družbeno veljavo, gosposkost, pomembnost, malomestno uglajenost, čeprav v resnici odseva majhnost, ponigliavost, zavistnost in še kaj. Podoba trške gospode je razen prek družabnega življenja osvetljena v njihovih pogovorih, ki slikovito označujejo posameznike. Pripovedovalec je velikokrat posmehljiv in kritičen ob praznem govoričenju, ki odseva tudi njihovo duhovno praznoto in ki ob sivem kruhoborstvu zaznamuje brezciljno prihodnost in življenjsko zamočvirjenost, čeprav daje videz zadovoljnosti in lagodnosti, ki je bolj podobna brezbriznosti. Zanimivo je, da pisatelj za potrditev take mentalitete načrtno uporabi družabno dogajanje, skozi katero se slikovito kažejo lastnosti trške gospode. Tako je od trinajstih poglavij, kolikor jih vsebuje povest, kar šest namenjenih družabnim scenam (1., 2., 4., 5., 8., 10. poglavje), troje je usmerjenih v zapeljevanje (3., 9. in 11.), kar je tudi blizu »družabnim igricam« oz. je njihov sestavni del, po dve poglavji na sredi (6. in 7.) in na koncu povesti (12. in 13.) pa se ukvarjata s tragiko posameznikov, tj. treh sredščnih oseb – Pavla, Vrbanoja in Ančke. Taka odmerjenost dogajalnega prostora gotovo dosti pove o upovedenih osebah in trškem okolju.

Pripoved je kompozicijsko zaokrožena ob analitično-sintetični tehniki, toda analitičnost (pogled petnajst let

⁴⁰⁵ O tem prim. razpravljanje M. Štuhca v sestavku Trg – značilni ambient Kersnikovih romanov, 59–60.

nazaj v 2. poglavju in pogovor med Pavlom in Valentinom o teh časih v 3. poglavju) ima izključno pojasnjevalno in označevalno vlogo in se s tem ne razkriva nikakršna romantična skrivnostnost, ki bi odločilno posegla v usode protagonistov, vplivala na celoten potek pripovedovanja in narekovala zapletno-razpletne položaje. Po prvem izrazito ekspozičijskem poglavju in dveh informativno-označevalnih se s četrtem poglavjem začne zgodba naglo zapletati in doseže vrh v devetem poglavju, s preobratom je sprožen razplet od desetega do trinajstega poglavja, ki zaokroži pripoved. Domnevamo, da je bil tokrat pisatelj pri koncipiranju celote dovolj premišljen in skrben, vendar sprotno pisanje za uresničevanje kaj takega ni bilo preveč ugodno, prej ovira, da bi zamisel lahko čim enoviteje izpeljal. Vrinilo se je nekaj praznin, ki na konsistentnost pripovedi niso vplivale dobro, npr. postavlja se vprašanje, zakaj se je Vrbanoj odločil za poroko z Ančko, kaj ga je pri tem vodilo (o ozadju ne zvemo prav ničesar); na podlagi česa se je odločala Ančka in ali je bil glavni argument ljubezen (kako močno je bila zaljubljena v svojega bodočega moža); kako je mogoče, da se po anonimni novici o Ančkini nezvestobi Vrbanoj ne pogovori s svojo ženo; vidna so časovna neskladja: starosti Vrbanoja, Pavla in Valentina se računsko ne ujemajo; itd.

Ni se mogoče izogniti dejstvu, da se je ob tej povesti pokazala precej šibka Kersnikova »vzdržljivost« za pisanje, ki ni dopuščala, da bi nastalo daljše pripovedno besedilo.⁴⁰⁶ Nakazano dogajanje, razmerja med osebami, trško okolje

⁴⁰⁶ M. Hladnik: Kersnikova povest Jara gospoda, 109. Naj navedemo, da je časovna neskladja glede starosti oseb v povesti ugotovil Miran Hladnik; o tem se poučimo na 106. strani citirane razprave.

– vse to bi bila lahko dovolj široka podlaga za obširen roman o »jarogospodski tragediji«. S tem seveda nočemo reči, da to, kar je pred bralcem, ni razmeroma dovršena pripoved, nasprotno, toda priložnost je bila tako za Kersnika kot za slovensko pripovedništvo zamujena. Na to, da »prenaglo konča« svoje povesti, je Levce Kersnika opozarjal že ob *Agitatorju* (češ da so tako govorili v kavarni).⁴⁰⁷ V literarni vedi se srečujemo s poimenovanjem *Jare gospode* »kratki roman« in »daljša povest«,⁴⁰⁸ vendar ta dva vrstna izraza ne moreta nadomestiti tistega, česar pisatelj ni uresničil.

Zvrsti se trška izobrazenska in siceršnja elita: sodnik, notar, adjunkt, z manjšimi vlogami davkar, davčni kontrolor, poštar, župnik, učitelj, zdravnik-ranocelnik, krčmar-župan, trgovec, grajska oskrbnika idr. Nekaj podobnega smo že videli v Kersnikovih delih. Ženske imajo bolj spremljevalno vlogo, razen Ančke in Julke, okrog katerih se pletejo rivalstvo, zavist, nespoštovanje, predsodki, podcenjevanje in podobno; pozitivno vlogo ima Valentinova žena. Avtor za to družbeno »smetano« ni uporabil karikiranja, vidno je ironiziranje, morda sem in tja sarkazem. Obsojanje njihovega ravnanja in obnašanja proseva skozi pripovedovalčevo upovedovanje odnosov in vlog, ki jih imajo v povesti. Ivan Cankar se je pozneje ukvarjal s podobnimi liki – šentflorjanci, a jih je neusmiljeno karikiral.

Pavel je ena od središčnih oseb, je (negativni) agens celotnega dogajanja. Vrbanoj in Ančka sta bolj kot ne gnet-

⁴⁰⁷ F. Bernik: Pisma Frana Levca I, 156.

⁴⁰⁸ J. Pogačnik: Kersnikova Jara gospoda kot model slovenskega realizma, 24, 27; J. Kos, n. d., 123. Ne smemo pozabiti, da *Jara gospoda* obsega le okrog 19.000 besed.

ljiva lika, ki ju močno usmerja, draži in vznemirja Pavlova demonija (v tem izrazu ni nič fantastično-mističnega, prej izraz človeške zlobe). V glavnem po njegovi zaslugi pride do nesrečnega konca. Pripovedovalec mu od vsega začetka kroji tako človeško podobo, ki povsem ustreza njegovi vlogi; njegove značajske poteze spoznavamo skozi dejanja (dinamični tip označevanja), v osmem poglavju – torej v drugem delu povesti – pa si pisatelj le ni mogel kaj, da ga ne bi neposredno karakteriziral. Med drugim ga je označil takole: *»Bil je sploh čudna zmes lahkoživega in vendar resnega, nebrižnega in vendar strastnega človeka. Podoben je bil plavaču, ki je vajen trdno in vestno plavati blizu brega, kateri pa, kadar ga slučajen val potisne proti sredini reke, ni zmožen misliti več na breg, ampak samo na to, da plava dalje – dalje na površju – brez misli, kolikor časa mu bode vztrajala moč.«* Pripovedovalec si je pomagal s primero, ki bolj ali manj namiguje na Pavlovo problematično naravo; ta je izrazito egocentrična in egoistična, o čemer dovolj zgovorno pričajo posledice. Na koncu pisatelj poišče za tiste čase ne tako običajno rešitev: krivec neposredno ni kaznovan. Hudo je kaznovana Ančka, ker ni spoštovala družbenih meril in se je vrinila v višji družbeni sloj, ki je ni sprejel oz. samo navidezno. Pavla prepušča vesti, saj družba v zvezi z njim ne bi mogla (!?) ugotoviti prav nič otipljivega, nobenega kršenja pravnih in drugih zakonitosti. Postavlja ga v položaj, ko se ne more opreti na javnost, na družbenomoralne kombinacije, na splošno prepričanje. Kot krivec ostaja sam s seboj, brez opore, sam s svojo vestjo. (*»Da, vest, vest! Sedaj je čutil, da jo še ima!«*) Zagotovo je to težje stanje, kot če bi ga družba s svojimi institucijami obtožila za storjene krivice. V tej nekaznovanosti je sporočilno pomemben poudarek

ter pisateljeva kritika obstoječe družbe in njenih moralnih načel, čeprav je jasno, da je nadaljnji družbeni razvoj videl v okviru meščanske družbene ureditve. Kersnik je s takim koncem povesti glasnik dvoma v takratna moralna pravila in prakso, posmehuje se njihovi učinkovitosti in zaupanju v pravičnost. S takim koncem je stopil na pot problematizacije človekovega mišljenja in ravnanja, podobno, kot mu je prisluhnilo moderno evropsko pripovedništvo. Natančneje je pogledal v človeka in v njem »odkril intelektualno in moralno krizo, ki je bila kriza tedanjega slovenskega malomeščanstva« (B. Paternu).⁴⁰⁹ Tega Kersnik ni želel upovedovati na tradicionalni način, marveč je iskal nove možnosti v mejah svojega pojmovanja realizma.⁴¹⁰

Vrbanoj je precej pasivna oseba, pripovedovalec mu privošči sem in tja kakšno duhovito domisljico, nekaj več lastne volje mu prisodi šele v predzadnjem poglavju, ko Pavlu vrže v obraz resnico, a hkrati izrazi tudi svojo nemoč. V njem hitro dozori odločitev, da se bo razšel z ženo, kar je znamenje njegovega samoljubja, ki ne dopušča stvarnega pogovora in razumevanja položaja, poslušanja drugega (Ančke) ter spravne možnosti. Ni dvoma, da je sodnik izrazito utelešenje povprečnosti in praznosti trških izobražencev ter značajske zavrtosti. Pripovedovalec ga je značilno označil z besedami: »*Kmetsko vzgojen, gimnazijsko poučen, na vseučilišču pa posvečen vedi za kruhoborstvo /.../*« (Njegovemu življenjskemu slogu je posvečeno kar precej prostora v petem poglavju, medtem ko ga je lapidarno označil z navedenimi besedami.)

⁴⁰⁹ B. Paternu: Slovenska proza do moderne, 99.

⁴¹⁰ G. Kocijan: Jarogosposka tragedija, 68.

O Ančki, dokler ne postane sodnikova gospa, so obvestila v povesti dokaj skopa, vendar napeljujejo na poznejši izid. Pavlovo hoteno, bolj ali manj načrtno zapeljevanje in kljubovanje (zaradi mladostnega nesoglasja v zvezi z Julko) Vrbanaju je s tem na prvi pogled nekoliko manj obremenilno, saj hoče pokazati na Ančkinе dispozicije. Ob tem je Kersnik hote ali nehote pomagal tlakovati pot slovenskemu naturalizmu. Poglejmo nekaj namigov: prvo poglavje – ob prvem srečanju z Ančko jo pripovedovalec označi kot lepo in veselo dekle, kmalu nato ji pripiše tudi koketnost in ne preveliko tankočutnost v moški družbi (v družbi z dvema oskrbnikoma); v petem poglavju jo srečamo kot točajko, ki jo gostje, če se jim zljubi, prijemljejo okrog pasu, pri tem duhovičijo (!) in jo »snubijo« (to početa tudi Vrbanaj in Pavle); v sedmem poglavju Valentin izreče uničujočo sodbo o Ančki: *»Kaj bode s to neumno punco, ki se je naučila pisati in čitati za silo, ki sešteje nekaj števil, kadar je treba napisati s kredo na vrata, ki ti zna prinesti dobro spenjeno pivo, češ da je vselej sveže, kadar se ji natakanje posreči; ki pa pozna vsaj v mislih vse tiste javne in skrivne grehe teh krčmarskih beznic, po katerih se moramo klatiti, ako hočemo govoriti drug z drugim – kaj bode s tako ženo?«* Po vsem tem ob Pavlovi pomoči (zapeljevanju) in brezbržnosti moža Ančko zajame vrtinec nezvestobe in njena pot pelje navzdol. Ančke družbeno okolje, v katerega je prišla potem, ko se je poročila z Vrbanajem, ni sprejelo oz. se je sčasoma navidezno prilagodilo, vendar se ni nikoli sprijaznilo in jo po sili razmer po svoje toleriralo. Obraz, ki so ga kazali navzven in njej, je bil precej drugačen kot tisti, ki so ga kazali med seboj. Pisatelj te hinavščine ni obšel, marveč jo je nazorno predstavil. Primera: *»Davkarjeve gospodične so tudi prav ve-*

sele pripovedovale, da gospa sodnikova, ko jih je posetila, ni vedela, ali bi sedla na desno ali na levo stran njih zofe, katera je bila, kakor so čestokrat poudarjale, pokrita z najnovejšo moderno preprogo. Samo izkušeni davkarjeve Evfemije se je posrečilo Vrbanojevo privedi na pravi prostor tako, da nihče ni zapazil nje nerodnosti; pol ure pozneje pa je vedel to v Grobljah vsakdo, kdor je imel le količkaj razsodnosti v takih važnih rečeh»(osmo poglavje). Na podobni njeni je zrasla tudi intriga, ki je razkrila Vrbanoju Ančkino nezvestobo (dvanajsto poglavje): »Ko je Evfemija nekoč ob taki večerji prodala vse zanimive novice o grobeljskem sodniku in njegga Ančki ter naslikala adjunkta Pavla, kako se izprehaja pod sodnikovim stanovanjem ali pa celo spremlja Ančko domov, porodila se je tam tudi – sicer ne več nova, vendar pa vedno priljubljena misel, da bi se anonimnim potom obvestil slepi in gluhi Vrbanoj o tem, kar govore ljudje. Redakcija je prevzel odvetniški pisar, kaligrafično zvršitev zemljemerec, ekspedicijo po kakem oddaljenem poštnem uradu pa trgovski potnik; teti in Evfemija pa so si mele roke in kričale: 'Oh, ali bode to dobro! Kako bode dobro!'«

Ančkina poguba je bila rezultat njenih osebnostnih nag-njenj, soprogove nepozornosti in slojnih razlik, Pavlovega podlega ravnanja in trškega okolja – ljudi, ki do sočloveka niso bili spoštljivi, marveč moralno problematični. Kar se je negativnega pojavljalo v upovedeni trški srenji, se je reflektiralo v Ančkini nesrečni usodi, a najbolj se je izrazila nepojmljivost njenega dejanja, da se je povzpela v višji sloj, v katerega se po pravilu ne bi smela. Ančka je »po Kersniku, predvsem žrtev okolja, in sicer filistrskih ljudi te družbe, v kateri ni bilo nobenih človeških vsebin. /.../ Avtor pa se je v določenem trenutku zdrznil ob misli, da afektivno stoji

na strani zakonolomke; od tod je moral zgodbo končati ne po logiki resničnega življenja, marveč jo je obrnil v konec, ki ne želi iti mimo devize o zakonski zvezi kot svetinji, s tem pa je napisal krščansko moralistično zgodbo, ki je predvsem posledica apriorne teze« (J. Pogačnik).⁴¹¹ Upoštevati je treba tudi mnenje Katje Mihurko Poniževe, ki se je zazrla v zakon med Vrbanujem in Ančko z drugega zornega kota in ugotovila: »Pisateljev interes /torej/ ni izhajal iz zanimanja za položaj ženske v zakonu in družbi, ampak je zakon med Vrbanujem in Ančko ubesedil kot primer nepravilne odločitve dveh zelo različnih oseb združenih bolj iz preračunljivosti kot ljubezni, ki pa sta vendarle zahrepeneli tudi po globljem čustvu, a ga v medsebojnem odnosu nista mogli najti.«⁴¹²

Bolj ali manj posredno sta zanimivi še dve osebi v povesti: notar Valentin in učiteljica Julka. Prvi je rezoner in človek, ki je blažil prehude napetosti v trškem okolju ter opozarjal na lepo vedenje in moralne okvire obnašanja in ravnanja. V tem svojem početju ni bil uspešen. Pisatelju se tudi ni posrečilo oživiti Valentinovega zakonskega življenja, ki naj bi bilo antipod Vrbanujevemu zakonu. Ni imel dovolj trdnega zaupanja, da bo s takim kontrastom prepričljiv. Julki je pripisana po eni strani dokaj stranska vloga, toda po drugi je predmet spora med Vrbanujem in Pavlom.

⁴¹¹ J. Pogačnik, n. d., 30. J. Kos (n. d., 171) je prispeval nekoliko drugačno opredelitev konca, in sicer da je »socialno-moralni obzor Jare gospode lokalno brezčasen, idilično negiben in zato pretežno abstraktno moralističen, kar se izkaže predvsem v poučnem koncu, ki se obrača nazaj v moralizem razsvetljenskega in sentimentalnega romana«.

⁴¹² K. Mihurko Poniž: Labirinti ljubezni, 201.

V glavnem gre za pozitivno osebo, ki ji je veliko do tega, da je neodvisna, sama svoja gospodarica, kot učiteljica v službi narodovih potreb. Treba je pritrditi Miranu Hladniku, ki je o njej menil: »Če že kdo spominja na Marico (Nadliško-vo, op. G. K.), potem je to učiteljica Julka, stara nesojena ljubezen obeh glavnih oseb v povesti, tekmecev adjunkta Pavla in sodnika Andreja Vrbanoja. Nobene usodne vloge v fabuli nima, čeprav sta ji posvečeni dve obširni uvodni poglavji in jo napravljata za peto najpogosteje omenjeno osebo, zato jo je najustrezneje razumeti kot Kersnikov poklon Marici.«⁴¹³

Za Kersnika je značilen v *Jari gospodi* lirsko intonirani opis narave; nekaj podobnega srečujemo od njegovih pripovednih podlistkov naprej. Tu daje vtis, kot bi anticipiral način izražanja prihodnje stilne formacije, to je moderne (nove romantike in simbolizma). Lirskost opisa ima simbolni sporočilni poudarek. Ko se Valentin in Pavel zvečer vračata iz krčme, se oglašajo posebni zvoki – tako se vsaj zdi, ki ne napovedujejo nič dobrega (enajsto poglavje): »*Nocoj žene notarja, da ustavi korak. Pod njima šumi potok v globoki strugi in, kakor ono noč pred dvema letoma, ko so praznovali Vrbanojevo poroko, tako se penijo danes tam doli valčki med kamenjem, po nebu podi južni veter prozorne kosme oblakov, ki sedaj in sedaj zlezejo preko lune; iz daljne, gorenje soteske sem pa se oglašajo enakomerni udari fužinskih kladih, na pol zveneč, na pol bobneč – kakor sladka nadeja – kakor temna grožnja!*« Odzvok tega opisa je pripovedovalec ponovil na koncu povesti: »*Zrl je (Pavel, op. G. K.) skozi odprto okno v jasno jesensko noč; v tišino, ki je zavladala za trenutek v sobi,*

⁴¹³ M. Hladnik, n. d., 118–119.

šumeli so valčki gorskega potoka, ki se je vil po jarku pod hišo, in iz doline so bobnela fužinska kladiva – prav tako kakor nekdanj tam daleč – daleč – -!«

Kersnik je kot realist svoje osebe in okolje upovedoval po modelih, po resnični podobi ljudi in objektivne stvarnosti. (Urednik *Zbranega dela* je po tej plati skušal poiskati – ob pomoči zlasti pisateljevega sina Antona – ustrezne ljudi v Lukovici, lukoviški okolici in med pisateljevimi znanci.) Po-vest je zbudila živahne odzive v Lukovici in okolici, saj so se nekateri videli (ali so mislili, da se vidijo) v posameznih osebah v pripovedi. V *Jari gospodi* so na svoj način zaživel ljudje, ki jih je Kersnik srečeval, je pa več kot razumljivo, da so liki najrazličnejše kombinacije več človeških podob. Pri tem je težil, da bi osebe na bralca delovale čim bolj prepričljivo in verjetno. Spretnosti pri karakterizaciji likov, opisovanju okolja in ustvarjanju pripovednih scen mu ni mogoče odre-kati, dialogi so dramatično napeti, govorno individualizirani in slikovito odsevajo podobo govorcev. Za *Jaro gospodo* je tudi značilno, da posamezna poglavja delujejo kot samostoj-ne pripovedne enote, ki dajejo vtis posebne vrste panoptiku-ma; ta v polni meri zaživi, ko se vse slike zlijejo v celoto. Če smemo sklepati po sicer skopih, a dovolj značilnih omem-bah povesti v Slovenskem narodu, potem bi si upali reči, da je bilo med bralci sprejemanje *Jare gospode* precej ugodno. Značilno je Levčevo lakonično mnenje o povesti (pismo 5. decembra 1893): »Tvoja 'Jara gospoda' mi je spet pokazala, da si neizčrpen v pripovednih snovéh.«⁴¹⁴

Od romantičnosti se je Kersnik poslovil; po eni strani je povest iztržek tradicije in po drugi izraz dokaj popolno

⁴¹⁴ F. Bernik: Pisma Frana Levca I, 204.

uresničene kersnikovske različice realizma, hkrati pomeni pomemben dosežek slovenske pripovedne proze in je rezultat razvitejšega realizma pri Slovencih. Povest bomo morali vedno znova prebirati in vedno znova bomo presenečeni nad novimi odkritji in novim razumevanjem.⁴¹⁵

Z *Jaro gospodo* je Kersnik premagal ustvarjalno krizo. Dokaz za novo pripovedniško voljo in ponovni ustvarjalni zagon je bila povest *Očetov greh*. Zamisel se mu je porodila med pisanjem *Jare gospode*, tako da je okoli 20. novembra 1893 uredniku Ljubljanskega zvona Antonu Funtku že lahko sporočil naslov novega pripovednega dela.⁴¹⁶ Kersnik je Funtku obljubil »večji prispevek« že v oktobru, ko sta se srečala v Ljubljani. V pismu Kersniku 8. novembra se je urednik skušal prepričati, ali bo pisatelj obljubo držal, pisal mu je: »Bili ste zadnjič tako prijazni, da ste obetali 'Ljublj. Zvonu' Svojo pomoč tudi za prihodnje leto – hvala Vam lepa za Vašo prijaznost! Sploh vidim, da utegne 'Zvon' biti sčasoma zopet to, kar je bil, zakaj doslej mi nijeden naših književnikov ni odbil prošnje za sodelovanje. /.../ Prosim Vas torej še jedenkrat iskreno podpore za prihodnje leto! Za sedaj pa mi blagovolite vsaj do dne 20. t. m. naznaniti naslov Svoje povesti!«⁴¹⁷ Kot smo omenili, se je to zgodilo. Očitno je imel Kersnik osnovno zamisel o *Očetovem grehu* izoblikovano že ob koncu pisanja *Jare gospode*, saj sicer ne bi mogel tako hitro napisati prvega nadaljevanja: povest je namreč začela izhajati s prvo številko Ljubljanskega zvona

⁴¹⁵ G. Kocijan, n. d., 70; v zvezi z analizo povesti prim. tudi str. 65–70.

⁴¹⁶ Kersnikovo ZD IV, 309 (A. Ocvirk).

⁴¹⁷ Prav tam, 308–309 (A. Ocvirk).

1894.⁴¹⁸ Izhajala je vse leto, le v maju in septembru ni bilo nadaljevanja. Ponovila se je zgodba z zamujanjem Kersnikovih nadaljevanj.

Poleg tekoče povesti je napisal tudi kratko mohorjevko (*pripovedko*) *Za čast* in jo v juniju ali juliju poslal v Celovec Mohorjevi družbi.⁴¹⁹ Izšla je v Koledarju MD za leto 1895. Upovedil je kmečko življenje (lociral ga je v okolico Lukovice – v vas Zagorico) in pripovedoval o dveh sosedih, ki sta velika prijatelja in ki se ob neki priložnosti spreta za nepomembno stvar; nato je potencirano upovedil, kako se je med njima in njunima družinama razvilo sovraštvo in enega od kmetov pritiralo skoraj do propada, toda – vse to so bile samo sanje kmeta Vida, ki ga je ob vinjenosti premagal spanec, ko se je zbudil, je bilo vse po starem: nič več zame-re, vse v redu in za konec se njegov sin poroči s sosedovo hčerko. Konec je več kot srečen. Pripoved izzveneva nekoliko naivno, a videti je, da je z namišljeno sanjsko zgodbo pisatelj skušal rahlo poučevati in sosedske spore prikazati z bolj optimistične plati. Mohorjevka spada med povprečne Kersnikove pripovedi, ki jih tudi spretno pripovedovanje ne rešuje pozabe.

V začetku junija je Slovenski narod objavil zadnji Kersnikov podlistek (brez podpisa) *S slavnostnim vlakom*, ki je nastal ob odprtju proge Grosuplje – Novo mesto, medtem ko je odprtje proge Ljubljana – Kočevje pospremil s podlistkom *S slavnostnim vlakom v Kočevje* (objavljeno 30. septembra 1893, tudi nepodpisano). Pisatelj je ohranil hudo-mušno-duhoviti način pripovedovanja, si privoščil nekaj

⁴¹⁸ Prav tam, 309.

⁴¹⁹ Prav tam, 303 (A. Ocvirk).

javnih osebnosti in se pikrostim ni izogibal. V obeh podlistkih je uporabil dnevniško obliko.

V letu 1894 se je Kersnikova družina povečala še za enega člana: 25. avgusta se je rodila hčerkica Alojzija, deveti in zadnji otrok. Ne smemo pozabiti, da se je Ana Nuša (Anuška) kot osmi otrok rodila leto prej – 1893 (3. januarja).⁴²⁰ Mor-da so tudi ti srečni družinski trenutki vplivali na pisatelja, da je v teh dveh letih pisal s posebno vnemo in tako nehote (in zgodaj) zaokrožil svoj leposlovni opus. Dopisovanje (sklepa-mo lahko samo po ohranjeni korespondenci) z Levcem se je po letu 1891 precej razredčilo, čeprav sta ostala v tesnih stikih, vendar za pogostejše dopisovanje je manjkal skupni cilj, tako kot je bil v preteklosti Ljubljanski zvon. Levec je svoje obžalovanje glede tega izrazil v zadnjem znanem pismu 16. novembra 1896 z besedami: »Zadnjih 6 let se je tako pretrgala zveza med nama, da že ni kar nič lepo.«⁴²¹ Sicer pa je Janka kar naprej spodbujal (prim. pismi 20. avgusta 1894 in 16. novembra 1896), naj kaj (povest) napiše za Knezovo knjižnico Slovenske matice (od leta 1893 je bil njen predse-dnik). Leta 1894 (21. julija) mu je Kersnik odgovoril: »*Tvo-je pismo glede doneska za 'Knezovo knjižnico' sem prejel in ako mi daš par tednov odloga, pošlem Ti kratko povest. Samo to bi rad vedel, je-li treba zelo gledati na naše – klerikalce?*«⁴²² Toda iz tega ni bilo nič. Razumljivo je, da je vabilo v letu 1896 zaradi bolezni izzvenevalo v prazno.

O stvarnem ozadju povesti *Očetov greh* ni nič znanega, prav tako ni mogoče obnoviti geneze povesti, ker prepro-

⁴²⁰ G. Kocijan: Janko Kersnik (Krsnik), 84–85.

⁴²¹ F. Bernik, n. d., 207–208.

⁴²² Kersnikovo ZD VI, 132 in Kersnikovo ZD IV, 308 (A. Ocvirk).

sto ni dokumentov ali pričevanj.⁴²³ Toda po drugi strani je dovolj razvidno, da je okolje in ljudi upovedoval po stvarnosti, ki jo je skrbno opazoval, pri čemer je dogajanje in celotno zgodbo krojila pisateljeva domišljija. Vse to seveda ni moglo preprečiti, da ne bi napisal pripovedi iz kmečkega življenja, ki učinkuje verjetno in v glavnem prepričljivo ter kaže na Kersnikovo dobro poznavanje kmečkih ljudi, njihovih značajev in navad ter okolja, v katerem so živeli. Življenjske in poklicne izkušnje so mu pri tem bistveno pomagale; izkušnje so mu tudi omogočile, da se je vživel v študentsko življenje na Dunaju (deveto in deseto poglavje), ki ga je sam poskusil, se mu po nekaj mesecih odtegnil in nadaljeval v Gradcu. Postavlja se vprašanje, kaj je pisatelja napeljalo, da je poiskal tako osrednjo idejo, ki jo vpeljuje moto na začetku povesti in ki je vzet iz pete Mojzesove knjige: govori o tem, da Bog »pokori krivico očetov na otrocih do tretjega in četrtega rodu«. Mogoče je umestna domneva, da je prav v tem življenjskem trenutku (seveda so to ugibanja) z vso silo iz njega planila »etična zagnanost« in da se je pripovedno utelešala »moralna zaveza«, ki je v njegovem delu imela »apriorno veljavnost«.⁴²⁴ Po mnenju Marje Boršnikove, je Kersnikovo »etično hotenje« v zadnjih letih izražalo razsežnost »plačila hudega z dobrim« in tako problem maščevalnosti preusmerilo, saj je bila prav razkrojevalna moč, ki jo je povzročala maščevalnost, v »ostrem nasprotju z njegovim etičnim hotenjem«.⁴²⁵ Dokaz naj bi bile pripovedi *Očetov greh* (prim. štirinajsto poglavje), *Za čast in Rejenčeva osveta*, zadnja Kersnikova

⁴²³ Prav tam, 311.

⁴²⁴ Prim. J. Pogačnik: Prozaist Janko Krsnik, 143,146.

⁴²⁵ M. Boršnik, n. d., 480.

objavljena pripoved. Treba je navesti Kmeclovo mnenje, ki je o tem zapisal: »/.../ slovenska realna zgodovinska izkušnja je bila pač šibkost, nemoč, naj je šlo za posameznika ali za narod. Misel o tisočletni slovenski zaslužjenosti so celo pretirano naglašali – čeprav kot mobilizacijsko geslo (češ, zdaj je temu vendarle treba napraviti konec). In tako se je razmeroma naglo in na široko v slovenski literaturi razvejala ideja o nekakšnem metafizičnem moralnem redu, ki mimo človekove volje in moči skrbi za etične poravnave in izravnave, za pokore in kazni, nagrade in zadoščenja. Vsak greh je prej ali slej kaznovan; če je človek prešibek, da bi to sam uredil, vzame zadevo čez metafizika. Seveda sploh ni nujno, da krščanski bog; le nekakšna oblika pravila, polartikuliran bog, čeprav s sklicevanji na krščansko moralo. Literarnozgodovinsko najznamenitejše uresničevanje je ta vera doživela v Kersnikovi pripovedi Očetov greh (1894), že skoraj na pragu novega stoletja, sam Kersnik jo je signaliziral z uvodnim geslom (mottom), vzetim iz Mojzesovega pentatevha /.../.«⁴²⁶

Prisluhniti moramo tudi pogledom Franceta Bernika, ki je v zvezi s tem skušal dojeti globine Kersnikovega realizma in pogleda na stvarnost: »V Očetovem grehu pisatelja zanima predvsem – če ne izključno – vprašanje krivde in kazni, zato povest nekateri postavljajo v bližino Tolstojevih moralističnih del. Kersnikova prepričljiva, na trenutke celo pretresljiva zgodba v povesti potrjuje namreč v Svetem pismu stare zaveze utemeljeno, v stoletjih in tisočletjih izpričano življenjsko izkušnjo: Za grehe staršev so

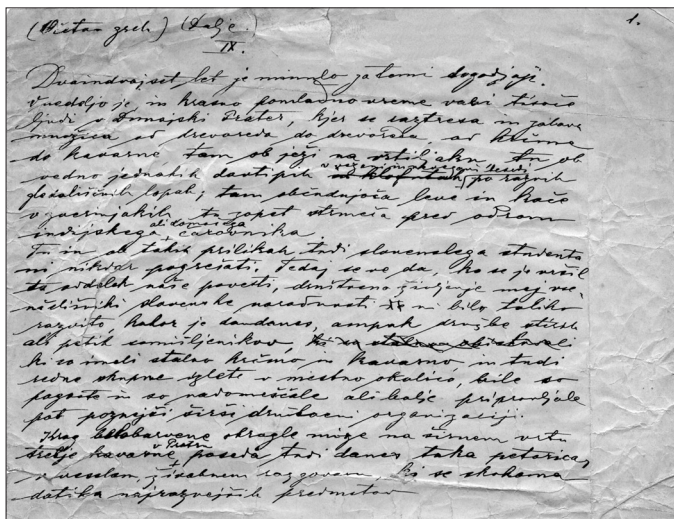
⁴²⁶ M. Kmecl, n. d., 94; prim. tudi Kmecl: Problem realizma v slovenski pripovedni prozi, 46–47; Kmecl: Kersnik in Tavčar, 36.

kaznovani otroci. To spoznanje sporoča zadnja Kersnikova povest, ki jo kot moto na začetku uvaja besedilo iz pete Mojzesove knjige. Razkriva pa nam ta povest – bolj določno kot pripovedi pred njo – tiste sestavine Kersnikove pripovedne umetnosti in njihovo vlogo, ki pomagajo razkriti model pisateljevega realizma. Šele v luči te povesti globlje razumemo pisateljeve načelne izjave o realizmu svoje književnosti. Realizem zanj namreč ne pomeni zgolj zunanje, kar najbolj natančne odslikave realne rsničnosti, temveč resničnost, opisano v takem zaporedju in taki zvezi, da zbuja 'estetično zadoščenje, hrepenenje po nečem nedosežnem', da v bralcu ustvarja 'ideal'. Ta ideal je po Kersniku glavni zakon umetnosti, zakon in zahteva, da bralec doživi 'zadosčenje', estetsko in globljo notranjo pomiritev, tako, ki jo občutimo, kot piše Kersnik, ob prepričanju, 'da se dobro plačuje in hudo kaznuje'.« Po Bernikovem mnenju gre pri Kersniku za »realizem posebne in višje vrste – idejno privzdignjeni realizem«. Kersnikov liberalizem pa je prav glede na upoštevanje etičnih vrednot, ki jih »vključuje v idejno sporočilo literarnih del«, »zasidran v krščanstvu in v evropskem humanizmu«. ⁴²⁷

Videti je, da je pisatelj trško-malomestno snovno-motivno podlago trenutno (začasno !?) izčrpal (sodobni družbi je vrgel v obraz kar nekaj kritičnih besed) in se mu je za etično-sporočilne poudarke zdela primernejša kmečka snov, ki je bila že v obdobju *Kmetiskih slik* dovolj preizkušeno prizorišče etičnoproblemskega in tudi socialnega dogajanja. Kersnik je kot osrednji lik upovedil Kačonovega Janeza, ki je postal krivoprisežnik ter zatajil ljubezen do

⁴²⁷ F. Bernik: Janko Kersnik v svojem in našem času, 69–70.

Lukčeve Lenke in svojega otroka. Premagala ga je posestniška strast, saj mu oče ne bi prepustil posesti, če bi se poročil s kajzarsko Lenko. Janez je od tedaj izgubljen, zaveda se svoje krive prisega in ljubezni do Lenke. Poroči se z Jerico, toda z njo ne ravna lepo, jo zanemarja in še vedno uhaja k Lenki. Vse to kmečko življenje je predstavljeno v prvih osmih poglavjih. Pripovedovano je slikovito, okolje, ki ga je dobro poznal (vas Kampilje in okolica), je kot na platnu, značaji se luščijo iz dogajanja in govorjenja, govorica je sočna in pristna. Še vedno je pisatelja veselilo, da je v pripoved pripeljal jurčičevskega posebneža, v tem primeru »mačjega botra«; ta zmešetari (napelje ga stari Kačon), da Lukec (za denar) pošlje Lenko stran iz vasi in da dekle tako preneha vznemirjati Kačonovega Janeza. Osem poglavij je

Rokopis: Očetov greh

kompaktna pripovedna enota, nato nastane časovni pre-mor triindvajset let. Tako povest razpade na dva dela. V drugem delu se bralec sreča z mladima Janezom (sin Janeza Kačona in Jerice) in Lenko (nezakonsko hčerko Lukčeve Lenke in Kačonovega Janeza) na Dunaju (Janez študira za gimnazijskega profesorja, Lenka je guvernanta). Zaljubita se in se dogovorita za skupno življenje. Ko se Janez vrne domov in poizveduje po Lenkinem sorodstvu, zve od svojega očeta resnico, da je Lenka polsestra. To Janeza spravi v obup, da se ubije. Kačonovina je že prej propadala, Janez se je vdal pijači, po tem dogodku se propad pospeši. Mati Jerica kmalu umre, Janeza Kačona – krivoprišežnika pa pripovedovalec v štirinajstem poglavju označi takole: *«Dokler je hodil ali mogel hoditi, bilo je še; toda ko so mu zdajci od kapi odpovedale noge, metal ga je sosed sosedu iz hleva v hlev, s poda na pod ali pa izpod kapa pod kap; tu en dan, tam pri imovitejšem dva, tri – na slami ali v listju – nikdar preoblečen, nikdar umit – za hrano, kar je ostajalo drugim – malo-kdaj kje dobra, usmiljena duša – tako je živel sedaj zadnji gospodar nekdanj mogočne Kačonovine. /.../ bolj podoben kupu gnoja nego človeškemu bitju.»* Na koncu življenja mu hčerka Lenka (ki se je bogato poročila) omogoči dostojno oskrbo.

Posamezna poglavja – zlasti prvo, ki upovedi krivo pri-sego na sodišču in izjemno sceničnost, tej dajejo posebno zvočno barvitost otrokovi vzkliki »ata« in njegov nedolžni smeh – so v prvem delu prave pripovedne mojstrovine. Toda celotna kompozicija je manj skladna in zaradi drugega dela nekoliko razdvojena; vtisa ne morejo popraviti niti nazorne podrobnosti niti razgibane pripovedne scene in domala izklesani človeški liki. V pripoved je vgrajena visoka stopnja objektivizacije, kar je opazil že pisatelj so-

dobnik Fran Zbašnik in v »Spominih na Janka Kersnika« zapisal: »V 'Očetovem grehu' pa zopet naravnost čutimo, kako se je Kersnik približeval oni vrsti realizma, ki je Zoli vzor, in ki obstoji v tem, da se izgubi pisateljeva individualnost popolnoma v ozadje, da pisatelj nikakor ne izdaja svojih čustev, da ne kaže niti simpatij niti antipatij do svojih junakov, temveč da s popolno ravnodušnostjo in brez vse osebne deležnosti opisuje to, kar so v resnici videli njegove oči, da tako rekoč življenje portretuje ...«⁴²⁸ Celotni ustroj pripovedi je izrazil pisateljevo pomanjkljivo »vzdržljivost«,⁴²⁹ ki je povzročila, da so nastale praznine, da oba dela nista organsko pripovedno spojena, hitre rešitve so pripovedi v škodo. Zastavlja se vprašanje, zakaj naj bi Janez naredil samomor ob spoznanju, da je Lenka polsestra, saj to ni bila njegova krivda. Ali res samo zaradi vsebine uvodnega mota? Ni bilo incesta in pisatelj bi verjetno lahko našel stvarnejšo rešitev. Neskladja v povesti je očital Kersniku že leta 1914 v svoji monografiji Ivan Prijatelj, ki je pripominjal: »Plastično so očitani ti dogodki, sigurno, črtica za črtico so narisani značaji. A naenkrat se prične pristno Kersnikova fragmentarnost, njegovo nagnjenje do pomišljajev. Zlokobnost visi nad 'očetovim grehom'. Pričakuje se maščevanje. Kakor po navadi Kersnik tudi v tej povesti nima one sile, da bi na istem mestu, v istem zaporednem času pokazal železni korak kontinuitete dejanj. Kakor v kinematografu spušča in dviga zaveso, z jarko lučjo osvetljuje samo najpregnantnejše faze dogodkov. Ta njegov način prikazovanja, ki mu v njegovih majhnih črticah tako izborna služi, mu je v lagodnem stilu romana v škodo.

⁴²⁸ F. Zbašnik, n. d., 418.

⁴²⁹ Hladnikov izraz.

'Zločin' mu je izpadel realistično, bil je kakor pograbljen iz narave, 'kazen' je komponirana, umetna /.../.«⁴³⁰

Pomisleki so upravičeni, zato ne bi mogli sprejeti Slodnjakove trditve, da je povest *Očetov greh* »zaradi svojih umetniških in miselnih vrednot /.../ najboljša Kersnikova povest in eden redkih vrhov našega realizma«. ⁴³¹ Po že znani navadi v slovenski literarnokritični javnosti tudi na *Očetov greh* ni bilo kaj prida odmevov. Slovenski narod je sproti ob izidu posameznih številčk Ljubljanskega zvona namenjal nekaj besed povesti. Je pa izjemno, da je povest doživela samostojno oceno v Slovanskem svetu, ki jo je prispeval Fran Göstl. Bila je napisana naklonjeno, toda izrazil je začudenje nad Janezovo usodo, ki bi jo pisatelj lahko zaokrožil drugače, bolj priljudno. ⁴³²

⁴³⁰ I. Prijatelj, n. d., 618–619.

⁴³¹ A. Slodnjak, n. d., 315.

⁴³² Kersnikovo ZD IV, 312.

POLITIK

Janko Kersnik je že kot gimnazijec vneto spremljal politično dogajanje na Slovenskem in v avstro-ogrski monarhiji. Odzival se je na različne načine, npr. z dnevniškimi zapisi, z udeležbo na dijaških in pozneje na študentskih shodih, s sodelovanjem v bolj ali manj gorečih debatah itd. Slovel je kot narodno zaveden mladenič, nasprotniki so ga imeli skoraj za prevratneža. Ko je Levec odšel na Dunaj, je bilo v znamenju politične zagretosti tudi njuno dopisovanje, če sklepamo po ohranjenih Levčevih pismih. Veliko se je politiziralo v prijateljskem krogu (Levstik, Jurčič, Levec, Celestin, Šuklje idr.) na Dunaju, ko je Janko prišel študirat. Tudi Jankova vključenost v študentske organizacije na Dunaju in v Gradcu ni bila brez političnega naboja; navduševal se je za skupni nastop slovenskih, hrvaških in srbskih študentov v zvezi z jugoslovansko idejo itd. Ko se je odločil za feljtonistiko, se je hkrati tudi za posredno poseganje – s pisano besedo – v politično dogajanje. Po pravilu so bili njegovi podlistki kritični do političnih pojavov na Slovenskem: oster je bil do raznarodovalne politike, ki je bila v obdobju Auersperg-Lasserjevega vladanja v 70. letih prav posebej napadalna,⁴³³ kritičen je bil do strankarstva, napak in moralne popačenosti politikov, narodne neozaveščenosti idr. Kersnikova politična zavzetost je bila opazna, s tem da zaradi mladosti ni bil neposredno vključen v organe poli-

⁴³³ Prim. F. Gestrin, V. Melik: Slovenska zgodovina, 190–197.

tičnega sistema. S publicističnim poseganjem v politiko se je brusilo njegovo nazorsko-politično prepričanje, ki je bilo izrazito usmerjeno v svobodomiselnost, v liberalne zamisli in idejno-politične rešitve. Gibanje v Jurčičevi bližini, ko je služboval v Ljubljani, je še poglobilo tako usmeritev. To je vidno v njegovih uvodnikih v Slovenskem narodu.

Če povedano strnemo, ne moremo biti presenečeni, da je bil pozneje udeležen v politično-oblastnih strukturah. Nimamo pa odgovora, zakaj se je za tako delovanje odločil in kaj ga je napeljalo na odločitev o tem. Po eni strani je verjetno politiko jemal kot izziv, po drugi ga je obvladovala želja z dejavno navzočnostjo pomagati spreminjati razmere, se boriti proti deviacijam, uveljavljati načela svobodnosti in nacionalne enakopravnosti ter poiskati ustrežnejše možnosti na poti k socialni pravičnosti; vse to ga je nedvomno motiviralo za politično delo, o čemer nas prepričuje njegova aktivnost v naslednjih letih. Da se je leta 1883 odločil (morda po nagovarjanju Šukljeta, Levca idr.), da bo kandidiral za deželnozbornskega poslanca, si je med drugim mogoče razlagati tudi kot nazorsko in patriotično potezo, ki jo je naredil, da bi imel več možnosti vplivati na odločitve deželnega zbora in s tem prispevati k ukrepom v korist slovenskega življa, svojih rojakov. Dolžnost deželnega poslanca je Kersniku kolikor toliko ustrezala, bila je še v mejah njegovih časovnih, psihičnih in fizičnih zmogljivosti in naj ne bi negativno vplivala na pisateljsko delo, notarske obveznosti in gospodarjenje z brdskim posestvom. Vendar vse le ni tako gladko teklo, marsikdaj se je na tem ali onem področju zataknilo, v prvi vrsti zaradi časovne stiske. Zaradi politične zavzetosti so v večji ali manjši meri trpele druge njegove dejavnosti.

Fran Šuklje

Kersnik je v Levcu našel somišljenika in sogovornika ne le na literanem področju, marveč tudi na političnem. Njuno dopisovanje je zlasti v letih 1883–1890 precej obarvano s političnimi mnenji, gledanji, dogodki, sodbami, zakulisjem itd. Levčevo pisanje o tem je mogoče spremljati že od dunajskih let, od leta 1867 dalje. Posebej je značilno pismo z Dunaja »na sv. Tomaža dan 1869«, ki smo ga navedli v poglavju »Zgodnja leta in pesniški poskusi« in ki z vso ostrino spregovori o ravnanju slovenskih politikov, kar ga je skoraj zapeljalo v resignacijo. V letih 1870–1879 temu ni mogoče slediti, ker Levčeva pisma Kersniku niso ohranjena; zanimivo je Kersnikovo pismo 7. junija 1879: prijatelju sporoča svoje mnenje o volilnem boju in razmerah ter Levca hvali, ker se glede politike ne razburja več tako, kot se je prej. Pravi: *»Veseli me, da se pri sedanjem volilnem boju ne razburjaš tako, kakor včasih. Akoravno vem, da nisi preveč optimističen, pa vendar sedaj malo lažji dihaš. Vaznega se pri nas do sedaj nij dogodilo. Ako kaj istaknem, poročam ti takoj. Vobče pa veš, da pri nas far vlada in to je sedaj dobro.«*⁴³⁴

Levčeva in Kersnikova pisma pogosto obravnavajo pereča politična vprašanja, v glavnem so konkretna glede posameznih oseb in delovanja ene ali druge nazorsko-politične skupine oziroma stranke. Kersnik v pismu Levcu 4. oktobra 1882 govori o Šukljetovi kandidaturi za deželnozborske volitve; centralni odbor ga ni imenoval: *»Da je Šukljejeva kandidatura propala, me sicer ni osupnilo. Želel sem si sam pri sebi, da prorine, in privoščil bi mu bil iz celega srca, ker sem videl, da z usakim živcem trepeta on za tem mandatom. In da bi mož gotovo ne bil slab za nas, o tem sva midva oba preverjena. Le nekaj me je sedaj osupnilo, in to je tvoje poročilo, da misli Šuklje*

⁴³⁴ Kersnikovo ZD VI, 15.

vsled svojega propada postati pasiven. Ako on v istini izstopi iz Matičnega odbora ter se odpove nameravanej slavnostnej knjigi (nič od tega se ni zgodilo, op. G. K.), potem ne bo on samo pri filistru izgubil vse zaupanje, kolikor ga ima, potem ga mora izgubiti tudi pri nas. Jaz bi ga potem ne imel več /zal resnega, prepričanega politika in pri moji duši, ko bi imel kako alternativo brez napovedane discipline – jaz bi ga v postavljenem slučaju ne volil več.»⁴³⁵ V tej predfazi Kersnikovega političnega delovanja je še vse polno mladostnega vrenja, ki se pozneje umirja in izbira bolj umirjene korake in načine odzivanja.

S kakšno zagnanostjo se je še ne enaintridetletni Kersnik lotil volilnega boja spomladi 1883, zgovorno priča njegovo dopisovanje z Levcem. Centralni volilni odbor za Kranjsko ga najprej ni imenoval za kandidata v kamniško-brdskem okraju, marveč Luko Svetca.⁴³⁶ Levec je to komentiral (pismo 23. maja) takole: »Iz vsega se vidi, da se *tebe* še bolj in huje bojé vsi, nego *Tavčarja* in *Šukljeja*, ker imaš v občé med omikanim narodom in sploh povsod več simpatij nego Šuklje in Tavčar in ves centralni volilni odbor. Bojé se, da bi jim čez glavo ne vzrastel; Šuklje in Tavčar, tako mislijo, nimata dovolj previdnosti in zmernosti, da bi nam čez glave segala, kakor ti. Zato niti Zarnik niti Vošnjak ne pojmeta za te v ogenj, zato molči egoistični Grasselli in Bleiweis, zato rohni zoper tebe Klun, intrigira Svetec. Pfeiffer je pa iz neumnosti zoper vsakega mladega zmožnega človeka ter čenča, kar so mu drugi nablebetali. A ti jim moraš štrjenje zmesti! Delaj na vse kriplje, če jih tudi blamiraš.«⁴³⁷

⁴³⁵ Prav tam, 45.

⁴³⁶ Prav tam, 405–406 (F. Bernik). Prim. tudi F. Bernik: Pisma Frana Levca I, 122.

⁴³⁷ F. Bernik, n. d., 123.

Janko mu je 25. maja obširno pojasnjeval svojo agitacijo: »Jaz delam namreč dvojno. Prvič agitiram, da v našem okraji ne bodo farji volilni možje, in to se mi bo do par izjem posrečilo; drugič pa dobivam podpise in priporočila za centralni odbor. / S Škoficem (to je bil Kersnikov solicator = vodja notarske pisarne, KZD VI, 405, F. Bernik) sva vedno na potu. Vsak popoldan peljeva se, jeden na desno, drug na levo. / Do sedaj sem osiguran, da bom imel v brdskem okraji, kateri ima 35–36 volilnih mož – svojih gotovih kakor skala 28 in če dobro gre 32. Pa jaz računam le z 28. V kamniškem okraji pa imam gotovih do sedaj 12, to je summa sumar. – 40 glasov. Kamniških volilcev je 42–44, torej imam v najslabšem slučaju (ker je vseh volilcev 78–80) ravno polovico glasov. Mengiša še nimam. Pojdem pa na vsak način tja. Morda si ti z Levcem, županom, tamkaj znan (Janez Levec je bil bratranec Frana Levca, op. F. Bernik, KZD VI, 405–406). Če si, piši mu par vrstic, da bode gledal pri volitvi volilnih mož. /.../ Danes sem naznanil tudi svojo kandidaturo pri centralnem odboru. / Priporočilnih pisem od občin imajo menda že mnogo notri. Vseh skupaj menda danes od 20 občin. Če ostanejo gluhi, potem kandidiram auf eigene Faust. Boj bo še bolj zanimiv in zmaga tem lepšaja. /.../ Drugi teden ti poročam kaj več. Sedaj sem samo agitator za samega sebe!«⁴³⁸

Svoj volilni boj je nadaljeval; Levcu je tri dni pozneje (28. maja) v pismu zatrjeval, da ima že 37 občin od 59 in da te reprezentirajo 52 volilnih mož. »Razun občin priporočil me je moravški dekan Toman, ki ima najtehtnejšo besedo v tem okraji. /.../ Jutri pojdem še v Tuhinjsko dolino. /.../ Oprosti moje naglosti, pa sedaj 'brez miru okrog divjam' «⁴³⁹

⁴³⁸ Kersnikovo ZD VI, 53–54.

⁴³⁹ Prav tam, 55.

Posebej zanimivo in značilno je pismo Levcu 30. maja: »*V tuhinjski dolini sem dobro opravil. Vsi volilni možje (tam so že voljeni) so z njihovim vodjem Kozmo Pavličem (tuhinjskim župnikom, op. G. K.) vred za-me. Sploh Kozma Pavlič na vse kriplje in javno za-me dela; na tihem pa agitira volilni komisar – Zbašnik. /.../ Ta hudičev Klun (duhovnik in katoliški politik, op. G. K.) je v nedeljo izdal pri farjih v Kamniku parolo, naj delajo za Svetca in proti meni. /.../ Klun je nevaren vsem. / Zoper mene farji nič nimajo in ničesa ne vedò, ker me niti ne imenujejo. Cel boj je torej le boj farjev zoper namišlene 'mlade'.../. Sicer pa – censeo tecum: 'Hudič vzemi volitve in kandidature!*«⁴⁴⁰ Verjetno je iz Kersnika trenutno spregovorila utrujenost, prizadela pa ga je tudi nečednost intrig in podtikanj. Tako je npr. član centralnega odbora Viljem Pfeifer izjavil, da Kersnika ljudje v kamniškem okraju ne marajo, češ da »kmete dere in se preveč graščaka igra.«⁴⁴¹ Pfeiferju je bilo pozneje žal za te besede in Kersnik je s svojim vljudnim, toda odločnim pismom obrekovalcu še prilil olja na ogenj obžalovanja.⁴⁴²

Vse to volilno vrenje se je končalo 9. junija z volitvami. Kersnik je Levcu zmagoslavno poslal v Ljubljano brzojavko: »*Navzlic silnemu uporu po Klunu nahujskane duhovščine, ki je kandidirala Križnarja (ta je bil kandidat namesto Svetca, op. G. K.), zmagal jaz /z/ 42 glasovi, Križnar 36.*«⁴⁴³

⁴⁴⁰ Prav tam, 56–57. Kersnik se je skliceval na Levčeve besede, ki jih je ta izrekel v pismu Janku 28. maja. Levec se je jezil na Tavčarjevo »breznačajnostjo«. Prim. F. Bernik, n. d., 125.

⁴⁴¹ F. Bernik, n. d., 122; Kersnikovo ZD VI, 406.

⁴⁴² Kersnikovo ZD VI, 406–407 (F. Bernik).

⁴⁴³ Prav tam, 57; prim. 407 (F. Bernik); prim. tudi F. Bernik, n. d., 292.

Vzporedno s Kersnikovim volilnim bojem je tekel tudi volilni boj Frana Šukljeta, ki ga centralni odbor nikakor ni hotel potrditi za kandidata. Šuklje se je najprej kandidaturi odpovedal, se nato premislil, kandidiral samostojno in zmagal. Volja ljudi je prevladala: podprli so ga Metličani, Črnomaljši, Krčani, Kostanjevčani idr. Bil je izvoljen za deželnega poslanca kljub ostremu odporu njegovih nasprotnikov, medtem ko ga je deželni predsednik Andrej Winkler podpiral. Levec in Kersnik sta mu ob volilni kampanji hotela priskočiti na pomoč s posojilom iz blagajne Ljubljanskega zvona, toda Šuklje te pomoči ni hotel, denarja ni vzel.⁴⁴⁴

Že na prvem zasedanju deželnega zbora v novem sklicu je nastal problem treh poslancev iz veleposestniških vrst. Večina slovenskih poslancev je skušala ovreči veljavnost izvolitve, toda Šuklje je poslance prepričeval, da bi lahko prišlo do onemogočanja sprejetja sprememb »deželnega volilnega reda«, ki bo za Slovence ugoden. Dejal je, da »mora neplodni narodnostni prepir in boj prenehati ter da se mora pristopiti na realno stališče.«⁴⁴⁵ Kersnik je prijatelja Šukljeta podprl in v svojem govoru 6. oktobra izrekel tele besede: *»Jaz sem v začetku poudarjal in priporočil poročilo z gorko željo, da je treba enkrat složnega dela lotiti se, s hujskanjem ne bomo nič opravili. Oni častiti gospodje, kateri se danes tako vztrajno ustavljajo verifikaciji, so vzrastli v svojem političnem delovanju na Kranjskem in Štajerskem v vedni hudi opoziciji, v vednem naravnem negiranjju, – no, jaz menim, da je treba tu nekaj mladostne elastičnosti, da se pokorimo težavnemu položaju, da bode mogoče tudi kaj dobrega*

⁴⁴⁴ F. Bernik, n. d., 126–128, 292; Kersnikovo ZD VI, 407 (F. Bernik).

⁴⁴⁵ I. Prijatelj: Janko Kersnik, njega delo in doba II–III, 258.

storiti slabim tradicijam nasproti. /.../ Moram se tudi ozreti na rajnega Jurčiča /.../ in reči moram, da me nihče izmed mojih političnih prijateljev ni toliko navduševal kakor on, in da ni ž njim morebiti nihče v tako ozki dotiki ostal kakor jaz vsa zadnja leta njegovega življenja. /.../ Njega princip je bil s kratkimi besedami: 'betom naprej, kadar smo v manjšini, ali kadar pridemo v večino (in zdaj so bili slovenski poslanci v kranjskem deželnem zboru v večini,⁴⁴⁶) bodimo pametni.' To mi je večkrat sam rekel.»⁴⁴⁷

Tako se je začela porajati slovenska zmerna ali vladna stranka – frakcija in si pridobila ime »elastikarji/elastiki« (izraz je nastal na podlagi Kersnikove »elasticitete«). Šukljetrov in Kersnikov predlog je bil sprejet. Nato je zbor 20. oktobra sklepal še o 600 goldinarjih, ki jih je uvedla prejšnja nemška večina v proračunu za neobligatni pouk drugega deželnega jezika, to je nemščine, na večrazrednih ljudskih šolah.⁴⁴⁸ Slovenski poslanci so se temu leta in leta upirali, zdaj so pod Šukljetovim vplivom popustili in tudi ta predlog je bil izglasovan. In posledica? Nastali sta dve frakciji v narodno napredni stranki: zmerna – vladna in radikalna. To je v novejšem času v svojem slogu z nekaj ironije duhovito komentiral Igor Grdina in pri tem pokazal na Šukljetrovo kompromisno logiko: »Fran Šuklje in Janko Kersnik, ki sta leta 1883 postala 'praporščaka' zmernežev, sta morala v kranjskem deželnem zboru pokazati vso svojo oratorsko spretnost, da sta preprečila jalovo narodnjaško demonstraci-

⁴⁴⁶ F. Gestrin, V. Melik, n. d., 20; I. Prijatelj, n.d., 249.

⁴⁴⁷ Slovenski narod 9. oktobra 1883, št. 231; prim. I. Prijatelj, n. d., 482; isti: SKPSZ V, 147; tudi F. Gestrin, V. Melik, n. d., 208–209.

⁴⁴⁸ I. Prijatelj: SKPSZ V, 149.

jo moči proti neljubim zastopnikom veleposestva. Za parlamentarno večino so lahko merilo uspešnosti le rezultati dela, ne pa plamteče besede o načelnosti in programi! Pozicija je ali pragmatična ali neumna. Kersnik je zato začel oznanjati evangelij 'mladostne elasticitete, /.../ da bode mogoče tudi kaj dobrega storiti slabim tradicijam nasproti,' Šuklje pa je v retrospektivni 'samoanalizi' takole pojasnil svoje stališče: / 'Pač je istina, da sem od svojega vstopa v ljubljanski deželni parlament, počenši z letom 1883, vedno zagovarjal pomirjenje z Nemci. Hotel sem pritegniti nemško stranko, ki je /.../ razpolagala na Kranjskem z razmeroma velikim duševnim in finančnim kapitalom, k skupnemu praktičnemu delovanju v gmotnih vprašanjih. Zdavnaj sem že dal slovo tisti popolnoma napačni misli, da bo jezikovno vprašanje rešilo slovenski narod pretečega mu pogina; že zdavnaj sem vedel, da gre želodcu prednost pred jezikom, da se materijelno dobro situirani narod nikoli ne more iznaroditi, dočim se beraški narod v svoji materijelni bedi nikoli ne more vzdržati. Tedaj sem bil odločno za pomirjenje, toda krčevito bi se v bran postavil vsaki narodni kapitulaciji.«⁴⁴⁹

V središču zmerne vladne skupine so bili Fran Šuklje, Janko Kersnik, Fran Višnikar, Fran Levec idr., medtem ko so bili nosilci radikalne usmeritve Ivan Tavčar, Ivan Hribar, Valentin Zarnik itd. Ta politični razdor se je prenesel tudi na kulturno-časnikarske ustanove: Slovenski narod je bil za »elastike« nedostopen, poleg tega so si radikalci ustanovili dodatni list, ki so ga poimenovali Slovan (»političen in leposloven list« – tednik, izhajal je v letih 1884–1887); Šuklje pa je ustanovil »večerno prilogo deželnemu uradne-

⁴⁴⁹ I. Grdina: Slovenci med tradicijo in perspektivo, 128–129.

mu časniku« (Laibacher Zeitung) Ljubljanski list (bil je dnevnik in je izhajal od 28. februarja 1884 do 31. decembra 1885),⁴⁵⁰ medtem ko je bil Ljubljanski zvon trdno v rokah »elastikov« Kersnika in Levca (Tavčar v Zvonu v tem času ni objavljajal, odpovedal se je izdajateljstvu Ljubljanskega zvona in prevzel solastništvo Slovana; od Zvona so se odvrnili Simon Gregorčič, Fran Erjavec, Janez Mencinger, Josip Pagliaruzzi-Krilan idr.);⁴⁵¹ razpadel je literarno-zabavni klub v Ljubljani, nastala so trenja v Slovenski matici itn. »Elastike« so nasprotniki začeli obkladati z najrazličnejšimi grdilnimi izrazi: renegati, odpadniki, izdajalci, kupljeni od vlade, kurenti (Zarnik) itd. Narodov dopisnik Anton Kos – Spectabilis je v pismu Levcu Kersniku podtikal, češ da se mu »sline cede po ordenu ali po vitežtvu«,⁴⁵² kar je bilo zelo podlo do pisatelja, ki mu kaj takega ni prihajalo na misel (tako je npr. dvakrat zavrnil kandidiranje za državni zbor, v jeseni 1885 je odklonil državno odlikovanje).

Kersnik je imel svojo poslansko izvolitev za zelo resno zadevo in je menil, da je treba volivce obveščati o delu deželnega zbora in o poslančevem prizadevanju v zboru. Zato sta skupaj s Šukljjetom za 18. november (1883) skicala volilni shod v Mengšu. Udeležilo se ga je razmeroma veliko

⁴⁵⁰ J. Šlebinger: Slovenski časniki in časopisi, 25. V zvezi s Slovenskim narodom moramo omeniti, da je Kersnik nameraval objavljati nov feljtonistični cikel *V somraku*, v katerem bi nizal portrete poslancev novega deželnega zbora, toda zamisel je opustil, ker kot »elastik« v Slovenskem narodu ni mogel objavljati. Odlomek, ki se je ohranil v rokopisu, je objavljen v *Zbranem delu VI*, 326–327 (urednikove opombe 624–625). I. Prijatelj: Janko Kersnik, njega delo in doba II–III, 483–485.

⁴⁵¹ F. Bernik, n. d., 135, 144–145; Kersnikovo ZD V, 552–554.

⁴⁵² I. Prijatelj: SKPSZ VI, 235.

volilnih mož in županov; politika sta jim med drugim razložila svoji odočitvi v zvezi z verifikacijo treh veleposestniških mandatov in proračunsko vsoto 600 gld. za neobvezni pouk drugega deželnega jezika v osnovnih šolah. Kersnik je imel precej dolg govor; navzoče je obvestil, da se je zavzel za regulacijo Pšate in da bi se odpravil neprimerni termin za plačevanje davkov (15. maj), nadalje jim je razložil »postavo o vpeljavi lovskih kart«, sklep zboru, da se na Kranjskem ustanovi »50 ustanov za hirajoče«, sklep o kmetijski šoli na Dolenjskem in o zagotavljanju denarja za »peško šolo pri Moravčah« itd. Nato je prešel k osrednjemu predmetu svojega govora, tj. volilni reformi. Govoril je o tem, da so doslej Slovenci volili na podlagi »jako krivičnega volilnega reda«. Spremembe bodo omogočile za Slovence ugodnejša razmerja med poslanci, toda to je bilo mogoče doseči le tako, da so bili »malo popustljivi onim, kateri so nam to omogočili, ter se nismo stavili na stališče radikalnega nesporazumljenja – njim nasproti«. Razmeroma preprosto je razložil potek verifikacije mandatov, ki so bili domnevno sporni, toda z njihovo potrditvijo so si pridobili večino glasov v zboru in si tako odprli pot za sprejem volilne zakonodaje in s tem za boljše pogoje za slovensko volilno telo. Kersnik je ob koncu govora poudaril: *»Mi smo torej z verifikacijo prav tako iznebili se dveh hudih nasprotnikov (mislil je na dva nemška poslanca, ki sta iz protesta vrnila mandat, op. G. K.), razcepili smo edinost v nasprotni stranki in, kakor sodim in želim, ne na stroške naše stranke, – kajti tu bode in mora biti vse kmalu zopet edino, kakor prej. /.../ Trditi pa smemo, da je naš politični položaj ugoden in da je treba ga le pametno porabiti. Gospodje volivci, tega nihče ne more misliti, da bode slovenski narod kdaj svetu zapovedoval ali gospodoval*

Slavni zbor!
Ste nam se oglašali k brudi o tako ujemom, gnetnih
razmer naših dežel, se tako živo tohopajim pred
gneto, stavljam sem to jako, da spoznam svoj
stališče, katero moje kat mladega perla
mentarja spravilo v nekako protislovje
si spastaranimi, sekularnimi, kolegi,
ki so vsi avvele v javnem delovanju
v večjem obsevanju naših dežel
in interesov. Le ženo prepričanje, da
je karak, kateriga namerava predlag
manjšine, in katerega mislim zagovarjat
glede naših solških razmer, in vati
gled gnetnim stonju naše dežele
popolno netermabil in spravilo, le
to prepričanje, podpisano še z gnetnim
jammanjem za večim razvitek
našega ljudskega solstva, pričelo me
je do tega, da gavarim in glasnjim
za predlag, kateri vicer v letim nakladi
naše Kreve našim financam.
Dida sem, g. m. je potrebno, da si ogledamo gnet,
stanje ljudskih nistelij na Kionjekern.
To ni treba mnogo besed. Fleuillie, ko
tere je admerila solška postava, tako
žena Vestenhaus nauela, nistelijahin
plašim, gavarje samo ob sebi devaljajim
in naj bolj stedjini, naj bolj varim, aphi
mjet izvor, n. b. g. m. ne lo magel tr
diti, da soltne plače 800, ali 800
galt, teke, da javatnjim voem, če
trdi, če tako shramim potrebam
katero stav, injenje, na drugi strani
pa oten nistelijahin do njegovih delez
in hav. Nimito mi, da injenje na
deželi ni mnogo cenjeji, nego v mesto,
in v letih, ede, ko se adprilajo nava
pata, nove prage promet, ki vredja
vsi k javnem centrom, in v glavno
mesto, ki v vsaj spravilo, inianje
potrebne ad dno do dno nec' - sodaj
vaste trdi, cona gneje na deželi ad dno
do dno in malo trdim, da se mesto.

Kersnikov govor (Slavni zbor)

preko mej, katere zaseda, – ampak do tega pa mora priti, in to je naša smer, da bode gospodar v lastni hiši, v lastni deželi, nikdar pa podlaga tujčevi peti. V tem smo edini vsi poslanci, narodna zavest nas vse veže; bodisi da rabimo različna sredstva in da se morda kdo tudi v izvolitvi teh moti, to pa je gotovo, da nobenemu ne smete odrekati poštene, resnične in vsa njegova dela vladajoče volje, koristiti našemu narodu.»⁴⁵³

Za Kersnikom je nastopil Šuklje, ki je natančneje pojasnjeval, kako je s proračunskimi 600 gld. za plačilo učiteljem, ki poučujejo nemščino v večrazrednih osnovnih šolah. Dokazoval je, da nemščina dela slovenskim učencem težave pri sprejemnih izpitih v srednje šole in da je zato ta »malenkostna postavka« več kot upravičena. In poudaril: »Merodajni krogi so pripisovali toliko važnost tej neznatnej zadevi, da je deželni predsednik, katerega vsi spoštujemo kot odkritega, za blagost slovenskega naroda unetega rodoljuba, odločno se izjavil, *da odstopi*, ako se ne dovoli ta svota.«⁴⁵⁴ Shod je odobral ravnanje obeh poslancev in večine v deželnem zboru. Sklicatelja sta želela, da bi dobil shod čim večjo publiciteto: o tem je poročal Slovenski narod, obširneje tržaška Edinost, ki je objavila oba govora, medtem ko je za Laibacher Zeitung govora prevedel kar Šuklje.⁴⁵⁵

Skupaj z Levcem in še z nekaterimi drugimi je Kersnik podpiral Šukljeta v njegovi zmerni politiki in taktiziranju, vendar je bilo več kot očitno, da mu razkol v narodno napredni stranki ni bil preveč po volji in da si je obetal čim-

⁴⁵³ O tem prim. Kersnikovo ZD V, 346–353, 627–628 (A. Ocvirk).

⁴⁵⁴ I. Prijatelj: SKPSZ V, 150–151.

⁴⁵⁵ Kersnikovo ZD V, 627–628 (A. Ocvirk); objave: Slovenski narod 19. novembra 1883 (št. 265), Edinost 24. in 28. novembra 1883 (št. 94 in 95), Laibacher Zeitung 24. novembra 1883.

prejšnje soglasje (v mengeškem govoru je dejal, da »*mora biti vse kmalu zopet edino, kakor prej*«). Počutil se je precej nelagodno, čeprav je Šukljetovo postopnost, prilagodljivost in »trženje« vsaj kosov, če že ni mogoče dobiti celega hlebca, sprejemal kot realno možnost. Prijateljeva trditev o Kersnikovem vključevanju v Šukljetovo politično delovanje je gotovo blizu resnice: »Prijateljstvo do Šukljeta in Levca, kakor tudi prirojeno nagnjenje do zmernejših, finejših form javnega nastopanja je povzročilo, da se je v Šukljetovo nanovo nastajajočo stranko uvrstil tudi Janko Kersnik.«⁴⁵⁶ Med skupinama – radikalno in zmerno – je nastalo obdobje medsebojnega napadanja, obtoževanja, ironiziranja ipd., medtem ko je konzervativna stranka stala ob strani in se v ta »družinski« prepir ni spuščala, računajoč, da bo ona tertius gaudens.⁴⁵⁷ Šuklje je Kersnika povabil, da je v Ljubljanskem listu (1884) objavil serijo dvanajstih podlistkov *Vieux saxe*, vendar se avtor ni spuščal v načelno razpravljanje z radikalci, marveč je ostajal pri bolj ali manj drobnih vsakdanjostih, zvezanimi z nasprotniki, ki jih je smešil. Nekajkrat se je dotaknil tudi prijatelja Tavčarja; ta mu ni ostal dolžan, toda zanimivo, da to medsebojno spopadanje ni porušilo njunega prijateljstva, morda ga je za krajši čas le zrahljalo. Proti koncu cikla je bil Kersnik vse bolj nereden (po desetem podlistku je za nekaj časa umolknil), tako da ga je Šuklje užaljeno opominjal: »Bridko bi se moral pritožiti o tvoji nemarnosti, – molčanje moje naj ti pove, kako zelo me je vžalilo tvoje obnašanje.«⁴⁵⁸ Več kot očitno je bilo, da se je Kersnik naveličal pogostega spopadanja z radikalci. Na

⁴⁵⁶ I. Prijatelj: SKPSZ VI, 217.

⁴⁵⁷ I. Prijatelj: SKPSZ V, 161.

⁴⁵⁸ Kersnikovo ZD V, 581 (A. Ocvirk).

svoj način je pisanje podlistkov v Ljubljanskem listu končal s tremi feljtoni *Snežene muhe* (v tretjem je objavil travestijo Prešernove »Nove pisarije«, v katero je pikro vpletal poglede in gesla radikalcev) in s tem zaokrožil svojo feljtonistiko.

Kersnik se je zelo trudil, da bi med radikalci in »elastiki« čim prej prišlo do sprave, vsaj delne. Tako sta Josip Vošnjak in Kersnik pripravila »teren«, da se je 13. decembra 1885 to res zgodilo; tistega dne so se predstavniki obeh strani srečali in si segli v roke: Josip Vošnjak, Fran Šuklje, Ivan Hribar, Ivan Tavčar, Ivan Železnikar (urednik Slovenskega naroda) in Fran Levec. Tako je bilo vsaj približno končano nesoglasje, čeprav so si Šuklje, Tavčar in Hribar zadevo tolmačili nekoliko po svoje.⁴⁵⁹ Pomembna je bila Kersnikova vključitev (spomladi 1886) v nadzorovalni odsek Slovenskega naroda, ki se ni več postavljajl proti »elastikom« in ki naj bi bil neodvisno glasilo. Spremembe so Kersnika spodbudile, da je 24. decembra 1885 v Slovenskem narodu pod psevdonimom Redivivus objavil podlistek *Ivje*. Šuklje je postal Narodov poročevalec iz dunajskega državnega zbora (potem ko je 2. junija na Dolenjskem zmagal na državnozborskih volitvah).⁴⁶⁰

V zvezi s Slovenskim narodom in »elastiki« se je marsikaj pomembnega dogajalo ves čas, zlasti potem, ko je konec leta 1885 prenehal izhajati Ljubljanski list in konec leta 1887 Slovan. V decembru 1887 je Josip Vošnjak, predsednik nadzorovalnega sveta Slovenskega naroda, prevzel odgovorno uredništvo lista, med zunanje nadzornike pa sta bila izvoljena Kersnik (ponovno) in Šuklje.⁴⁶¹ Kersnik

⁴⁵⁹ I. Prijatelj; SKPSZ V, 187, VI, 281; I. Prijatelj: Janko Kersnik, njegova delo in doba II–III, 489; F. Bernik: Pisma Frana Levca II, 85.

⁴⁶⁰ I. Prijatelj, n. d., 288–289, 284–285.

⁴⁶¹ Prav tam, 348–349; Kersnikovo ZD V, 595 (A. Ocvirk).

je v letih 1887-1888 v Slovenskem narodu objavil še dva podlistka: *Gospodje uredniki in nadzorniki!* (24. decembra 1887, psevdonom Recidivus) in *Pir/ul/hi* (31. marec 1888, psevdonom Barbatus). V prvem se je posmehnil hierarhično urejeni obveščeni vseh vrst uradnikov o tekočih dogodkih: ti so bili z njimi seznanjeni takrat, ko jim je prišel časnik (jasno da Laibacher Zeitung!) zapoznalo v roke (saj se je bilo treba držati reda, pač po uradniških razredih); tako so bile za nižje kategorije stare novice – sveže. Ironično je opozoril tudi na pomembnost vloge Slovenskega naroda, ki mu nenehno pretijo konfiskacije in ki s tem izgublja na aktualnosti in zanimivosti. Podlistek je končal: »*In s tem sem tam, kjer sem pričel, namreč pri Vas, gospodje uredniki in nadzorniki 'Slovenskega naroda'! Varujte sebe, list in nas teh nesrečnih konfiskacij! Ako se bodete zbirali nocoj v veseli družbi ali vsak v krogu svoje obitelji, prešinja naj Vas duh miru in sprave, ki je v tem čudnem času, ko se na temnem zimskem obnebjū žari severna luč krvave vojne, tembolj potrebna. 'Gloria in excelsis – et pax hominibus!'*

V drugem podlistku je ošvrknil nekatera katoliška prizadevanja in menil, da bodo podlistkarji »*v prihodnji verski šoli*« /.../ »*malo več opravka in – predmetov imeli*«. In nato se je obregnil ob naše politično življenje: »*Pred leti, ko je bilo naše politično življenje še bolj idilično nego dandanes, stala je v tem velikonočnem času v 'Novicah' redna notica, 'kaj in koliko so nam naši poslanci z Dunaja za pirbe prinesli' . 'Kako lepo bi se letos taka notica čitala! / 'Nič, nič, trikrat nič' – to je vse /.../.*« Poleg teh dveh podlistkov je Kersnik v Slovenskem narodu 1. februarja 1888 (pod psevdonom Recidivus) objavil tudi pet *Pesmi v prozi* (o tem prim. poglavje »Kratka pripovedna proza«).

Kersnik je 1889 ponovno kandidiral za deželnega poslanca. Tokrat ni imel večjih težav, saj njegova izvolitev ni bila vprašljiva. Pridobil si je naklonjenost svojih volivcev in tistih, ki so prej oklevali, zdaj pa so mu namenili svoj glas. Odsev tokratne volilne kampanje je najbolj viden iz njegovega dopisovanja z Marico Nadliškovo, ki je zadeva ni preveč zanimala, toda vljudno je sprejemala Kersnikova obvestila in pripovedovanje o predvolilnem dogajanju. 29. maja ji je njen mentor razmeroma na široko razlagal trenutni položaj: *»Pri nas se sedaj vsa pozornost obrača na volitve v deželni zbor. Časopisi molče, ker nihče ne mara pihniti v žrjavico, da ne bi vsplamtela; a pod površnim pepelom tli in tli in se kuha, da se bojim, da nekega dne ne plane zubelj k višku. Pri nas smo v srečnem položaji, da se nam ni bati narodnega nasprotnika, in zato, prav zato smo tako nesrečni, da se moramo prav v duhu starega slovenskega kletstva pobijati med sabo. Tu liberalec, tam klerikalec! Še eden mesec poln tihega, a zato tem ljutejšega boja, – potem pa bo zopet mir. Jaz sem v svojem volilnem okraju (kmetske občine Kamnik, Brdo) dokaj siguren – a vendar je Mahničeva stranka silo razširjena. Vi ne verujete, da ima ta goriški zelot pri nas na Kranjskem mej duhovščino več vpliva, nego škof sam! Neverjetno, a istinito, in – prežalostno! O tem prosim z nikomur ne govorite!«*⁴⁶² Ni si mogoče razložiti, zakaj takšna previdnost, saj za Kersnika ne bi mogli trditi, da je bil boječ in da se ne bi upal povedati, kar mu je ležalo na srcu.

V pismu Marici 10. junija je samo navrgel, da *»mi plavamo sedaj v deročem toku volilne agitacije«*, medtem ko je nekaj dni pozneje (14. junija) potožil, kakšne so *»tegobe«*

⁴⁶² Kersnikovo ZD VI, 308–309.

volilne agitacije: »Sinoči sem se z volilnega karteževanja privozil pozno domov, in – namislite se me – malo je manjkalo, da nisem bil pošteno pijan. Ves dan piti – o bog – in to še – teden, štirinajst dni. Oh Vi ne veste, kaj je to! Sedaj se odpeljem v Ljubljano k seji centralnega odbora. V nedeljo bom imel tri volilne shode! Na večer ko se bote pri 'jour fixu' zabavali, bom jaz morda zopet žrtev nesrečnega agitovanja.«⁴⁶³ Kersnik je bil 4. julija v kamniško-brdskem volilnem okraju ponovno izvoljen za poslanca, in to s precejšnjo premočjo. Tega se je veselil, čeprav je dobro vedel, kaj ga čaka, zlasti pomanjkanje časa. V pismu 15. julija je Marici še zadnjikrat omenjal volitve: »Volitve in druge komedije so pri kraji /.../. Da smo v naši volilni borbi mi 'mladi' sijajno zmagali, to ste sigurno čitali, a name ste se toli jezili, da mi niste hoteli privoščiti besede, da Vas naša zmaga veseli.«⁴⁶⁴ Marica mu je v pismu 16. julija zatrdila, da se veseli njegove zmage in da le ni hotela nadlegovati: »Tem srečneje Vam to zdaj čestitam in povem s kako radostjo sem poizvela o srečnem izidu. Sicer sem bila skoraj gotova, kajti se mi je zdelo nemogoče, da bi oni goriški dr. imel toliko upliva.«⁴⁶⁵ Janko je tako nastopil drugi mandat in se spet prepustil političnemu vrtincu.

Šuklje in Kersnik sta bila prijatelja še iz dunajskih časov, videti je, da sta se tesno navezala drug na drugega (o tem je močno čustveno izzveneval Šuklje v svojih »Spominih«, še posebej v zvezi z Jankovo smrtjo). Šuklje je bil spreten politik, ki je bil za sodelovanje s Taaffejevo vlado; z deželnim predsednikom Andrejem Winklerjem sta se odlično razumela, podpiral ga je v njegovih prizadevanjih (pa tudi z nje-

⁴⁶³ Prav tam, 311–313.

⁴⁶⁴ Prav tam, 316, 502 (F. Bernik).

⁴⁶⁵ Prav tam, 502.

govim naslednikom Viktorjem Heinom se je kljub predsednikovi nemški zadržanosti razmeroma dobro sporazumeval). Bil je prilagodljiv in za zmerno politično smer. Sam se je razglašal za »unetega zagovornika previdnega postopanja«, bil je »vnet zastopnik realne politike drobtinic«, odklanjal je »vsa večja, načelna, zlasti državnopravna vprašanja in se po zgledu vseh oportunistov izrekel za politiko majhnih lokalnih, v prvi vrsti gospodarskih pridobitev« (I. Prijatelj).⁴⁶⁶ »Zato je imel zahtevo po Zedinjeni Sloveniji za neoportuno. Omejil se je na zahtevo avtonomije dežel in narodnih kurij. Opravičeval je tako narodnostno politiko s tem, da ekstremne stranke v Avstriji ne bodo nikdar imele uspehov. Bil je torej zagovornik tudi najbolj oportunističnih kompromisov. Že takrat so ga imenovali 'fanatika oportunitizma'« (F. Gestrin – V. Melik).⁴⁶⁷ Kot zmernež in »drobtinčar« se je veselil in triumfiral, če so se posrečila taka dejanja, kot je bilo npr. konec leta 1888 »imenovanje samih slovenskih okrajnih šolskih nadzornikov za Kranjsko, med njimi tudi Levca«. ⁴⁶⁸ »Pod vodstvom praktične Šukljetove politike so Slovenci v obdobju Taaffejeve vlade dobili precej drobtinic, kajti vlada je ugodila posameznim slovenskim zahtevam, da je obdržala slovenske poslance na svoji strani.« (Položaj slovenščine v šolah se je med Taaffejevo vlado »močnoboljšal«.)⁴⁶⁹ Tako obnašanje in taktiko je ohranil tudi pozneje, ko Taaffe ni bil več predsednik dunajske vlade (1879–1893). Bil je pripravljen na najrazličnejše kompromise, s tem da se je bil po letu 1892 (po prvem slovenskem

⁴⁶⁶ I. Prijatelj: SKPSZ V, 125–126.

⁴⁶⁷ F. Gestrin, V. Melik, n. d., 208.

⁴⁶⁸ I. Prijatelj: Janko Kersnik, njega delo in doba II–III, 234.

⁴⁶⁹ F. Gestrin, V. Melik, n. d., 209; 206.

katoliškem shodu) pripravljen povezovati s komerkoli proti konzervativni katoliški stranki. Po Prijateljovem mnenju je bila »slovenska politika nasproti vladi v osemdesetih in v začetku devetdesetih let /.../ kakor vse slovensko javno življenje v tem času, pod znamenjem r e a l i z m a . Bila je v prvi vrsti praktična. Ni zavzemala stališča: vse ali nič, ampak vodilo ji je bilo: boljše malo nego nič. Izogibala se je opozicije in nasilnih sredstev.«⁴⁷⁰ Toda od časa do časa je Šuklje pozabil na svojo prilagodljivost in bolj ali manj »oportunistično-praktično politično taktiko«⁴⁷¹ in držo ter v državnem zboru nastopil načelno in odločno. Tak je bil na primer njegov poseg 17. oktobra 1885, ko je Nemcem v parlamentu dejal: »Pravica Vam je istovetna z vašo predpravico, svoboda, kakor si jo predstavljate vi, Vam je identična z gospodovalnostjo.« Nekaj podobnega se je zgodilo 28. februarja 1889, ko je »pogumno nastopil proti nemškim centralistom v dunajskem državnem zboru in se zavzel za nacionalno avtonomnost znotraj te mnogonarodne državne tvorbe«.⁴⁷²

Nekaj let trajajoča napetost med obema skupinama svobodomiselne strankarske usmeritve zagotovo ni dobro vplivala na utrjevanje, okrepitev in razširjanje liberalno naravnane politike pri nas, čeprav je hkrati prispevala k razčiščevanju načel in praktičnih postopkov pri uveljavljanju teh nazorsko-političnih gledanj na Slovenskem, še zlasti ob vse izrazitejši nazorski diferenciaciji. V ravnanju in obnašanju tako enih kot drugih je bilo preveč vročekrvnosti in trme, kar je v radikalni skupini v prvi

⁴⁷⁰ I. Prijatelj, n. d., 247.

⁴⁷¹ I. Prijatelj: SKPSZ V, 292.

⁴⁷² I. Prijatelj: Janko Kersnik, njega delo in doba II–III, 169.

vrsti narekovala Tavčarjeva bojevitost in žolčnost, a tudi nenačelnost, v »elastični« pa Šukljetova razboritost, neravnost, napadalnost in osebna zamerljivost ter večkrat potencirani oportunistem do vladajočega bloka. Vendar ne eni ne drugi strani ni bilo mogoče odrekati narodne gorečnosti, čeprav se je kazala na specifičen način: pri radikalnih v zagrizeni nepopustljivosti glede narodnih pravic, bili so »budna straža, da se narod ne zaziblje v spanje in ne izgubi iz oči daljnih vidikov«,⁴⁷³ in pri »elastiki« v iskanju ugodnih priložnosti za uveljavljanje narodne samobitnosti v razmerah, ki so jih pogojevale nemške nacionalistične težnje. Celostno in dokaj ostro oceno tega dogajanja je zapisal Sperans v »Razvoju slovenskega narodnega vprašanja«: »Šukljetu so zelo – in upravičeno – zamerili njegovo 'elastično politiko' na Kranjskem. Toda v bistvu je šel le do zadnje konsekvence, ki je preostala slovenskemu liberalizmu. Breznačelni oportunistem slovenskega liberalizma je dobil svojo končno obliko, ko je Šuklje pričel snovati svojo vladno stranko. To je bila spricho politične smeri slovenskega liberalizma edina možnost, da postane politični faktor. Saj se v bistvu tudi 'radikalna' struja Tavčarja in Hribarja ni razlikovala od Šukljeta, dasi je nekaj časa bila boj proti Šukljetu. Osamljena kot je bila – zlasti potem, ko je volilni sistem postopno zajemal vedno širše plasti ljudstva – je tudi radikalna grupa padla na Šukljetovo linijo, ko se je za nekaj drobtinic zvezala v deželni zboru z nemškimi veleposestniki. To je bil naraven konec slovenskega buržoaznega liberalizma, kakor je nekoliko prej tudi konservativna struja končala v skrajno reakcionarni državnopравни stranki, ki je imela v svojem programu med

⁴⁷³ Prav tam, 290.

drugim tudi enotnost države in nedotakljivost kronovin. Zedinjena Slovenija je bila pri obeh frakcijah dokončno odložena 'ad acta'.⁴⁷⁴

V glavnih potezah in načelnih izhodiščih je Kersnik podpiral Šukljetovo ravnanje in politično smer, toda ni mu vedno in povsod dal prav. V takih primerih se je raje umaknil, s tem da mu je v obraz povedal, s čim se ne strinja. Ni se strinjal, ko je hotel Šuklje (iz užaljenosti) izstopiti iz mestnega sveta (1882) in s Šukljetovim ostrim napadanjem in skoraj alergijo na Ivana Hribarja v letih 1888–1889 in tudi pozneje. Ko se je Šuklje poleti 1889 razjezil nad Slovenskim narodom v zvezi z afero škof Missia – minister Schönborn – Šuklje – Slanc, je hotel svoji zmerni skupini takoj ustanoviti glasilo. Kersnik si je na vso moč prizadeval, da bi prijatelja prepričal, naj tega ne stori. Šuklje se je vdal, toda jeza na Tavčarja in Hribarja ni pojenjala. Prijatelju Janku je v pismu 24. julija očital: »Rahel si, fant moj, in mehak, razvajen po prijateljski ti usodi, premalo jeklen še za političnega boja vrtinec! Sicer ne bi mogel meni svetovati, naj rep potisnem med noge 'Slov. Narodu' nasproti, ali celo naj kaj objavim v tem škandaloznem listu. Mož, ki si vendar toliko plemenit, ali te je zapustil moralni čut, da si čisto pozabil na infamnost teh pisunov, kateri celo privatna pisma, adresovana vrh tega ne na uredništvo, temveč na privatno osebo Železnikarjevo, svetu izdajajo?»⁴⁷⁵ Zanimivo je tudi, kaj se je dogajalo med Šukljetom in Kersnikom 1890. leta. Ko se je začelo jesensko zasedanje kranjskega deželnega zbora, se je Šuklje v pismu Janku (6. novembra)

⁴⁷⁴ E. Kardelj–Sperans: Razvoj slovenskega narodnega vprašanja, 264–265.

⁴⁷⁵ I. Prijatelj, n. d., 510.

opravičeval, da ne more priti, ker je bolan, in ga opozarjal: »Radikalizem bo triumfiral na kvar poštene narodni stvari! /.../ Bodite trdni vsaj vi, kar vas je še ostalo 'stare garde'! Velikanska škoda, ako se ne oglasi nihče izmed vas ter ne razjasni stališča 'zmerne stranke'. /.../ Po konci, prijatelj, na dan s svojim prepričanjem, koristil bodeš narodu!« Jan-ko prijatelja ni uslišal in »zmernega« stališča ni bilo slišati.⁴⁷⁶ Kersnik je v pismu Levcu 21. julija 1894 nekoliko otožno potarnal: »S Šukljejem *sva si malo navzkriž, ker se jaz po njegovem neumnem govoru nisem hotel več udeležiti nameravane ustanovitve novega lista.*«⁴⁷⁷ Šuklje je imel dokaj nenavaden govor v dunajskem parlamentu; hvalil je sebe kot zvestega pristaša tedanje vladne koalicije in trdil, »da se Slovenci dele med zapadnjake in vzhodnike – južnoslo- vanske. Priporočal je sebe, ki je za zapadno kulturo, in pre- til z onimi, ki so za vzhodno, izvendržavno!« To je izzvalo veliko razburjenja in spet je bil Šuklje tisti, ki je pretrgal zvezo s slovensko napredno stranko. Ponovno mu je prišlo na misel, da bi s svojim glasilom obnovil nekdanjo zmerno frakcijo. Kersnik se s tem ni strinjal.⁴⁷⁸ Mogoče je sklepati, da je bilo takih Kersnikovih nestrinjanj še več in da je imel s Šukljetom kar nekaj težav, ki jih je včasih ignoriral, spet drugič se je odzival z odklanjanjem. Toda zveza med Ker- snikom in Šukljetom je bila tako obojestransko trdna, da se vezi niso niti natrgale, kaj šele, da bi se pretrgale. Pojava si ni mogoče razlagati drugače kot z globokim notranjim sozvočjem dveh ljudi in z brezpogojno vdanostjo, ki je pri Šukljetu kazala znake posesivnosti (na to napeljuje tudi

⁴⁷⁶ Prav tam, 516.

⁴⁷⁷ Kersnikovo ZD VI, 132: prim. tudi 461 (F. Bernik).

⁴⁷⁸ I. Prijatelj, n. d., 551–552.

izraz »oproda«, ki ga je Šuklje uporabil za Janka v pismu Janku 7. maja 1896).⁴⁷⁹

Za odnose med Šukljetom in Kersnikom je posebej zanimiva »glavarska zgodba«. Ko je deželni glavar Josip Polklukar umrl (1891), je prišel v kombinacijo za glavarja tudi Kersnik, ki je kandidiranje za državnozborskega poslanca odklonil, medtem ko se je za to dolžnost ogrel. Aktiviralo se je lobistično ozadje, pri čemer je imel pomembno vlogo Šuklje, ki se je čisto raznežil ob misli, da bi bil njegov Janček glavar (to bi seveda koristilo tudi njemu). Kersnik je prosil Šukljeta za nasvet in ta mu je 21. marca 1891 med drugim pisal: »Za danes le toliko, da sem srčno vesel bil tvojih vrstic. Razvidim, da ne bi odklonil glavarstva, ako se ti ponudi. Za svet me vprašaj: glej, jaz smatram imenovanje tvoje za pravi blagoslov celi naši deželi! S stališča javnih interesov radostno pozdravljam to eventualiteto, mož bodeš na svojem mestu, krepek steber tudi našim nazorom, deželna uprava potrebuje delavca in poštenjaka!«⁴⁸⁰ Zavzel se je zanj pri Winklerju in na Dunaju. V pismu 31. marca je Janku zatrdil, da ga bo »vedno podpiral z vso odkritostjo in prijateljsko udanostjo«. ⁴⁸¹ Kljub Šukljeto-ovemu popolnemu prepričanju, da bo Kersnik imenovan za glavarja (njegovo pismo Kersniku 4. julija: »Stvar je torej dejansko uže rešena ... Moj 'fuchs' iz starih študentovskih časov bode tedaj deželni glavar! In upam, da bode čast delal

⁴⁷⁹ Prav tam, 586. Za Šukljetovo razmerje do Kersnika je značilno njegovo označevanje Janka v knjigi *Iz mojih spominov I* (1988): moj ljubljenec (79), k najmilejšemu svojih prijateljev (118), moj pobratim (135), najintimnejši prijatelj (135, 208), nezmožen laži ali prevare (138), ljubljeni prijatelj (232) itd.

⁴⁸⁰ Prav tam, 520–521.

⁴⁸¹ Prav tam, 522.

deželi in narodu!«⁴⁸²), se je vse obrnilo na glavo: imenovan je bil Oton Detela (pritisk Nemcev in konzervativcev), ki je »vzgojil svojo družino po nemško«. ⁴⁸³ Kersnik je bil razočaran, medtem ko je bil Šuklje užaljen in prizadet v svojem ponosu, saj je bil prepričan, da njegova beseda pri oblastnikih nekaj velja, a se je motil.

Zelo občutljivo se je na Šukljetovo ravnanje odzival Fran Levec, ki je v pismu Kersniku 8. julija 1885 pojasnjeval, zakaj je postal »elastičen« in kaj mu je to prineslo: »Jaz sem elastičen postal največ iz *osebnih* simpatij do elastičnih poslancev, še le v drugi vrsti tudi zato, ker se mi je Winkler-Šukljetova stvar pravična in srečna zdela za narod naš. A te moje osebne zveze s Šukljetom in to moje politično prepričanje mi je doslej nosilo samo *škodo*, celo *gmotno škodo*. Le pomisli na 'Zvon'. Večina naročnikov se rekrutira iz radikalnega ostroga. Moje osebno prijateljstvo do Šukljeta je dalo radikalcem v roke orožje, da so začeli delati zoper naš list ter nam odtegnili vsaj 150 naročnikov /.../. Za Šukljeta sva ti in jaz v vsakem oziru, *s peresom in z mošnjo*, gotovo več storila nego kdor si bodi iz našega kroga /.../.«⁴⁸⁴ Ob kandidaturi 1882 je ugotavljal:«Ne vem, kako bode s Šukljetovo kandidaturo. Farji so vsi zoper njega, in tudi mnogo drugih.»⁴⁸⁵ Kersniku 3. oktobra 1882: »Ti si niti misliti ne moreš, koliko sovražnikov ima ta nesrečni najin prijatelj. /.../ vsi farji so zoper njega, ker je liberalec /.../. Človek bi res obupal o naši prihodnosti, ako se branimo takih ljudij, kakor je Šuklje. Bog daj bebce»

⁴⁸² Prav tam, 524.

⁴⁸³ Prav tam, 524–525.

⁴⁸⁴ F. Bernik: Pisma Frana Levca I, 159–160.

⁴⁸⁵ Prav tam, 118.

pameti!»⁴⁸⁶ Janku 19. in 20. aprila 1884: »Šuklje nima *nič* prijateljev. Največja napaka njegova je, da ne zna o pravem času molčati.« / »Preverjen sem, da Šuklje na vsem svetu nima nobenega drugega prijatelja ko naju in Winklerja.«⁴⁸⁷ Levec se je Janku večkrat pritoževal čez Šukljeta, da ne stori nič zanj, spet drugič ga je koval v zvezde: »Šuklje je res izvrstno govoril in – zlasti glede mene se je pokazal ne samo *prvega*, ampak tudi *pravega* prijatelja, za kar sem mu od vsega srca hvaležen.«⁴⁸⁸ France Bernik je te besede komentiral takole: »Levec je mislil s tem na polemično razpravo v dunajskem državnem zboru spomladi leta 1889. Tedaj, natančneje 23. marca, je poslanec baron Dumreicher ostro napadel 'Ljubljanski zvon' in njegovega urednika zaradi nekaterih mest v Trdinovih 'bajkah in povestih', objavljenih v reviji leta 1881 in 1883. Z inkriminirani citati iz Trdine, ki jih je poslanec Dumreicher v prevodu navedel pred državnim zborom, naj bi slovenski pisatelj hudo žalil nemštvo, protireformacijo in sploh pristaše protestantske veroizpovedi, velika odgovornost za vse to pa pade na urednika revije Levca, ki mu je kot šolniku zaupana vzgoja mladine. Pri naslednji seji državnega zbora, 26. marca, je na obtožbe odgovarjal Šuklje. Prepričevalno in retorično dovršeno je branil Levca in našo osrednjo leposlovno revijo pred napadi nemških nacionalistov.«⁴⁸⁹

Kersnikovo politično delovanje v dveh poslanskih obdobjih – od 1883 do 1895 (v tretjem je vpogled le delno odstrt) – je bilo dokaj živahno, odmevalo je v javnosti in zlasti

⁴⁸⁶ Prav tam, 120.

⁴⁸⁷ Prav tam, 137–138.

⁴⁸⁸ Prav tam, 182.

⁴⁸⁹ Prav tam, 331 (F. Bernik).

razkrivalo pisateljevo tankočutnost pri izbiri problemov, v katere je posegel in se vehementno zavzemal za njihovo rešitev. Zavzemal se je za argumentiranost in v dobro prizadevatih. V prvem mandatu se je Kersnik zavzemal za regulacijo Kamniške Bistrice (1885) in – tako kot pozneje – sploh za materialne koristi svojega volilnega okraja. V jeseni 1885 je na zasedanju deželnega zbora z vso odločnostjo branil kmečke župane, ki jih je »baron Apfaltrern slikal kot neke vampirje«. ⁴⁹⁰ Znamenit je bil njegov govor v deželnem zboru 13. januarja 1886, ko je podprl Šukljeta, ki je predlagal, da se podeželskim učiteljem po enorazrednicah podeli posebna funkcijska doklada. Proti so bili nemški poslanci, podprli so jih tudi domači konzervativci. Govor se je ohranil v rokopisu (in po tem ga je ponatisnil urednik v petem zvezku Kersnikovega *Zbranega dela*), poleg tega je povzetek objavil tudi Slovenski narod 23. januarja. Kersniku je bilo izhodišče »*uspešen razvitek našega ljudskega šolstva*«, tega pa po njegovem ni, če država ne poskrbi za boljši gmotni položaj učiteljstva. Zato je »*štedljivost*«, na katero so se poslanci sklicevali, neupravičena. Navajal je dejstva, da so v drugih deželah, razen v Dalmaciji in Bukovini, v katerih razmere niso primerljive z našimi, »*učiteljske plače boljše, povsod so kolikor toliko pravične zahtevam, katere stavi naša doba do učiteljev*«. V rokopisu ni bilo odstavka, ki ga je objavil Slovenski narod in ki je za Kersnikovo intervencijo več kot pomemben. Glasi se: »*Ljudski učitelj je v prvi vrsti poklican, razširjati omiko v šoli, a tudi zunaj šole. Težka pa je njegova naloga! Kdo drugi ima sveto dolžnost, širiti ljubezen do branja slovenske knjige med narodom ko učitelj? In ako to stori, potem je služil le kulturnemu namenu, kajti pospeševal je ...*

⁴⁹⁰ I. Prijatelj, n. d., 489.

omiko. « Zato bi ne smel baron Schwegel očitati učiteljem, »da nosijo seme razpora v šolo. Oni nosijo le seme izobrazbe in omike; in za to blago in domoljubno delovanje zaslužijo prisrčno zahvalo in priznanje deželnega zbora.«⁴⁹¹ Ob koncu svojega nastopa je pristavil: »Vrh tega, gospoda moja, pa z dovoljenjem funkcijskih doklad učiteljem po enorazrednicah ne boste morda kaj darovali, ne, nasprotno plačali jim boste, kar so v primeri s svojimi kolegi, ravnatelji po večrazrednicah, do sedaj zastoj opravljali.« K učiteljstvu se je Kersnik vrnil leta 1892, ko je v govoru 17. marca spet zagovarjal ustrezno gmotno podlago učiteljevega dela. Razveselil se je ob dejstvu, da po njegovem proračun »normalnošolskega sklada« doslej še nikoli ni bil tako ugoden kot v tem letu. Zavzel se je, da morajo biti nagrade učiteljem *za pouk v kmetijstvu* in *v ženskih ročnih delih* višje in ne tako skromne, kot so zdaj. Obe dejavnosti sta za napredek našega kmečkega življa zelo pomembni. Potem je predlagal tudi namestitev stalnih šolskih nadzornikov, ki morajo biti bolj samostojni in ne tako odvisni od okrajnih glavarjev, kot je sedanja praksa. Govoril je tudi o »rani«, »katera nas skeli na našem šolstvu«, to je »ono čudno postopanje pri oddajanju učiteljskih služb, tako da dandanes ni vedno merodajna sposobnost prositeljeva, ampak, jaz bi rekel, v prvi vrsti ta brezpogojna poslušnost prositeljeva.« (V podkrepitev svoje trditve je navedel dva kričeča primera s tega področja.) Na koncu je opozoril: »Učiteljstvo je jako važen faktor, ne le, ker ga potrebuje država in dežela, nego tudi za nas v boju za naš narodni obstanek, in to tembolj, ker se bojim, da utegne pri drugem velevažnem faktorju v tem boju narodna ideja stopiti s prvega na drugo mesto.«⁴⁹²

⁴⁹¹ Kersnikovo ZD V, 629.

⁴⁹² Prav tam, 362–364.

Ivan Tavčar

Iz Kersnikovega političnega delovanja je omembe vredno posredovanje leta 1886, ko je poslanec Karel Dežman, ki je opustil slovenstvo in se uдинjal nemštvu, na zimskem zasedanju deželnega zbora s posmehom vprašal Kersnika, »kako stoji s tisto slovensko knjigo, katere čitanje naj učitelji širijo med narodom«. Pisatelj je Dežmanu odgovoril 30. decembra, Slovenski narod je novinarjevo poročilo, v katerem je parafraziral Kersnikove besede, objavil 10. januarja 1887: »Kersnik je menil, da ako se sodi slovensko slovstvo po množini naroda, prekosil ga je doslej le danski in švedski narod, torej stoji sloveski narod na jako lepem stališči. Ker je gospod Dežman trdil, da so baje izključili iz tukajšnjega duhovnega zavoda nekatere časnike, se je to po mnenju govornika (tj. Kersnika, op. G. K.) zgodilo zgolj iz političnih ozirov. Tem opazkam dodaje poslanec Kersnik le še to, da se vidi tudi danes, da duh Anastazija Zelenca, ki je trdil, da nese slovensko slovstvo v robci iz dvorane, doslej še ni izginil iz vrst nemških poslancev.«⁴⁹³

Iskanje ugodnejših razmer za narodno samobitnost je Kersnika peljala tudi v razpravljanje o uveljavljanju slovenskih imen v zemljiških knjigah. 7. januarja 1887 je imel v deželnem zboru kar precej dolg govor o zemljiškoknjžnih vpisih krajevnih imen. Njegova zahteva je bila, da se v zemljiške knjige vpišejo slovenska krajevna imena. To je utemeljil z besedami: »/.../ do svojih lastnih narodnih starih imen, do teh imamo naravno in nam po naši ustavi zagotovljeno pravico /.../«. Po njegovem naj bo stvar eksekutive, da dopolni zakon s tem, da »zaukaže pri vseh obstoječih knjigah

⁴⁹³ Slovenski narod 1887, št. 6. Poročilo v Slovenskem narodu ni podpisano.

vpis slovenskega imena občine in v prihodnje, in sicer pri vseh dopolnilnih zvezkih zemljiške knjige kakor tudi pri tistih, ki se še sedaj novo ustanavljajo, porabo dvojezičnih tiskovin«. Kersnik je izrazil prepričanje, da zahtevano ne bo povzročilo kaj dosti dodatnega dela in da bodo stroški »malostni«. Posebej je omenil velik odpor in agitacijo proti slovenskim krajevnim imenom na Koroškem, kar je skrajno boleče, saj je uperjeno proti slovenskemu narodnemu življenju. Že leta 1875 je z uvodnikom *Barbarizem v slovenskih krajevnih imenih* v Slovenskem narodu opozarjal na barbarsko nemčenje slovenskih krajevnih imen, kar se še vedno ponavlja oziroma se ohranja nekdanja praksa. Takrat je navedel celo vrsto takih imen, tokrat je za ilustracijo le tri »*najglasovitejše*« prevode: Družinska vas = Gesindeldorf, Račje selo = Rappelgeschies in Sinja gorica = Schweinbüchel. Preden je govor končal z ugotovitvami o Koroški, je poudaril: »*Gospoda moja, jaz sem pri kraju ter le kratko ponavljam, da moj predlog ne namerava bistvenih izprememb, nego le daje praksi zakonita tla ter zabranjuje, da bi se nam kdaj kratila pravica, katero uživamo sicer še danes, ki je pa izpostavljena že označenim šovinističnim naporom.*«⁴⁹⁴

V letu 1888 je branil avtonomijo občin in nasprotoval podeželjenju okrajnih cest⁴⁹⁵ in še bi lahko navajali. V drugem mandatu je treba omenjati Kersnikovo odločno zahtevo (resolucijo), ki jo je izrekel 20. novembra 1890 in ki jo je deželni zbor sprejel, »s katero se vlada pozivlja, da nameščuje po Slovenskem uradnike, popolnoma zmožne slovenščine, katerih znanje se ima dokazati pred redno komisijo višjega sodišča.« 25. novembra je zahteval slovensko nižjo realko na

⁴⁹⁴ Kersnikovo ZD V, 361, prim. tudi 357–360.

⁴⁹⁵ I. Prijatelj, n. d., 497.

Kranjskem.⁴⁹⁶ Pred iztekom mandata je 21. januarja 1895 nastopil z interpelacijo, s katero je branil notarski poklic pred klevetami konzervativne stranke, prav tako je odločno zagovarjal finančno podporo slovenskemu in nemškemu gledališču. V obeh primerih sta Kersnikove zahteve podprli narodno napredna stranka in stranka veleposestnikov, medtem ko je konzervativna oboje odklonila.⁴⁹⁷

Če natančneje analiziramo Kersnikove govore (nastopov je bilo več, tako je mogoče razbrati iz poročil o zasedanjih kranjskega deželnega zbora v Slovenskem narodu), potem moramo ugotoviti: da je bil pisatelj dober govornik in da je obvladal retorične veščine. Kadar je repliciral v deželnozborskem razpravljanju, je to delal kratko, jedrnato in s poudarkom na argumentu, zaradi katerega se je oglasil, če pa je bila potrebna daljša razprava, potem je pripravil govor, ki je imel retorično sestavo in smiselno razporejeno utemeljitveno gradivo. Taki so mengeški govor, oba govora v prid učiteljstvu, protestni govor v zvezi z vpisi v zemljiško knjigo itd. Tudi pri Kersnikovih govorniških nastopih je jasno vidna resnost, s katero je prevzel poslansko odgovornost in ki je bila značilna za njegovo hotenje vplivati na sprejemanje čim boljših rešitev za slovenske volivce. Razčlenitev Kersnikovih govorov pokaže, da je v uvodnem delu nakazal temo in problem, ki zahteva rešitev, nato je prešel na dokazovanje (ali na poročanje o opravljenem delu, o sklepkih ipd.), v čem so slabosti, ki jih je treba odpraviti (uporabil je tudi primere za podkrepitev svoje teze, zahteve, predloga), in nato razvil svoje predloge za rešitev perečega vprašanja (ali povzemal bistvene točke poročila). Ob koncu govora je

⁴⁹⁶ Prav tam, 239 in 517.

⁴⁹⁷ Prav tam, 580, 620.

nekoliko govorniško vneseno poantiral središčni problem in mu dal širše družbeno-narodne poudarke. Uporabil je vrsto retoričnih sredstev, zlasti nagovore, retorična vprašanja in odgovore, apostrofiranje ipd.

Volitve za tretji mandat Kersniku niso bile naklonjene, izgubil je in ni bil več poslanec narodne napredne stranke. Toda poslanski mandat mu je 25. novembra 1895 dala ljubljanska trgovska in obrtniška zbornica.⁴⁹⁸ Že prej se je s Kersnikom, kar zadeva politiko nekaj dogajalo, in sicer mu je politika, kot se je izrazil Ivan Prijatelj, »omrzela«,⁴⁹⁹ tako da mu že ob volitvah 1889 ni bilo vse po volji in da je izgubil precej navdušenja, ki ga je kazal pri prvih 1883. To je bilo pri tretjih (1895) še očitneje. Začelo ga je prevevati svojevrstno malodušje, ki se je ujemalo z Levčevo deprimiranostjo; ta jo je izražal v pismih prijatelju Janku. Značilna sta dva odlomka iz Levčevih pism Kersniku 5. decembra 1893 in 20. avgusta 1894. Prvi: »V politiki sem se dokopal do tistega stališča kakor ti, ki si se večkrat bahal, da z olimpično mirnostjo z Brda gledaš doli na politično ljubljansko mravljišče. Toda ko bi bili naši politiki vsaj mravljam podobni, saj bi jih človek še gledal, a to so sami pobči, ki se valjajo po ostudni mlakuži.« Drugi: »Dr. Tavčar je že v Novem Mestu pel 'otožno pesen samca strnada' ter jo je 11. t. m. tako sramotilno ponovil v 'Slov. Narodu'. Ni čuda, klerikalci so tako krasno organizirani in intenzivno delavni, dr. Tavčar pa na Visokem lenobo pase, Ivan Grozni (tj. Ivan Hribar, op. G. K.) po svetu potuje in s pijanimi sokoli slovenstvo rešuje, napredna mladina pri Zajcu kroka.«⁵⁰⁰

⁴⁹⁸ Prav tam, 581–582.

⁴⁹⁹ Prav tam, 507.

⁵⁰⁰ F. Bernik, n. d., 204, 206.

Do druge polovice 80. let je bilo med narodno napredno in konzervativno stranko relativno zatišje, večja ali manjša sloga, nato so se začeli kazati znaki vedno večje napetosti in z 90. leti je postalo ozračje že naelektreno. Zateva po dosledni ločitvi duhov glede na svetovni nazor je bila s katoliške strani že v 80. letih iz leta v leto glasnejša. Anton Mahnič je s svojim pisanjem v Slovincu in v Rimskem katoliku to brezkompromisno spodbujal, pomagal pa mu je ljubljanski škof Jakob Missia s svojimi pastirskimi pismi in okrožnicami. Zadeva je dozorela s prvim vseslovenskim katoliškim shodom leta 1892. Katoliška stran je bila organizacijsko veliko trdnejša in bolj strnjena, kot so bili liberalci, ki so bili šibko organizirani in znotraj precej razdvojeni. Od časa do časa so se razplamtela nasprotja med radikalno in zmerno stranjo, kar je bila resna prepreka za večjo enotnost strankarskih vrst. Kersnik je dobro zaznal nevarnost, ki preti s konzervativne strani, zato je Šukljeta nenehno opozarjal, naj se »spravi z radikalcem za skupen boj s klerikalci«. ⁵⁰¹ Toda v začetku se je ta iz jeze na radikale raje zvezal »z duhovniki stare garde in z Nemci proti njim«, ⁵⁰² šele čez čas je popustil in poslušal prijatelja Janka, se 1890 dogovoril s Tavčarjem in v oktobru 1892 napisal Kersniku pomenljive besede: »Pred vsem je treba preprečiti, da se proti nam združijo klerikalci, vlada, Nemci.« ⁵⁰³ To je bil nasledek njegovega nastopa in govora, ki ga je imel 27. septembra 1892 v deželnem zboru, to je tik po katoliškem shodu; konzervativcem je med drugim namenil te besede: »Dragoceno svetinjo našega naroda, vero, branili bode-

⁵⁰¹ Prijatelj, n. d., 366.

⁵⁰² Prav tam, 367.

⁵⁰³ Prav tam, 383.

mo vsi z vami, če bode treba. Ali zdaj se ne gre za to, nego za očitno nadvlado nad vso posvetno inteligencijo v vseh vprašanih bodisi verskih ali posvetnih. Kam pa pridemo na tak način? Poglejmo na primer pesništvo. Glavni predmet mu je ljubezen, katero je ustvaril Bog sam, ki je zagotovil obstanek človeškemu rodu. Kiparstvo in slikarstvo ne more drugače, nego da se ozira v prvi vrsti na naravno lepoto človeškega telesa, in jako pokvarjen mora biti, kogar pohujšujejo umetniška taka dela. Vedi je glavna podlaga prosto raziskavanje. A učenjaku raziskujočemu ste takoj za petami in mu očitata pogansko življenje in brezversko mišljenje ... Bele vrane so, ki iz p r e p r i č a n j a hodijo z Vašo stranko, kar jih je namreč iz posvetnega razumništva. Pridruži se Vam kak špekulativni odvetniški koncipijent, nadejaje se, tako pridobiti si klijentelo, dalje cela vrsta malih štreberčkov, ki zdihujejo po mandatih, za katere pa nimajo sposobnosti. Imejte jih, koristili Vam itak ne bodo. Nam, ki imamo nekaj lastnega prepričanja, na taki podlagi ni mogoče skupno delovanje. Mislim, da sem prav razumel besede dr. Tavčarja, naj se združi vse posvetno razumništvo v veliko narodno stranko, da se v bran postavimo nasilstvu, ki smo je doživeli poslednje dni.«⁵⁰⁴ Nekaj tega se je uresničilo: obe svobodomiselnih skupini sta se tesneje povezali in nastopili skupaj. To leto so liberalci organizirali t. i. Svetčev banket, prvo liberalno manifestacijo proti katoliškemu shodu, udeležil se ga je tudi Janko Kersnik.⁵⁰⁵ Toda organizacijsko so ostali šibki še naprej, nasprotna stran pa je svoje vrste še bolj strnila.

⁵⁰⁴ Prav tam, 384–385.

⁵⁰⁵ Prav tam, 527.

Čez dve leti (konec novembra 1894) so liberalci sklicali »shod zaupnih mož«, da bi čim bolj konsolidirali svoje vrste. Šuklje ni bil preveč zaupljiv, zato je prijatelja Kersnika prosil naj v imenu zmernih nastopi z izjavo in zagovarja vladno koalicijo. Kersnik se je shoda udeležil, vendar ni branil niti koalicije niti prebral izjave. Še z nekaj tovariši je predčasno zapustil shod: ni se strinjal z resolucijo in z zahtevo, naj se izstopi iz koalicije. Po vsej verjetnosti mu tudi ni bila po volji šesta točka resolucije, ki se je glasila: »Priznavajo se načela katoliške vere kot trden temelj razvoju slovenskega naroda.«⁵⁰⁶

Bližale so se volitve v deželni zbor. Za liberalce se niso stekle ugodno, saj so izgubili kar pet mandatov. Kersnik je v svojem volilnem okraju poskusil še tretjič, toda tokrat ni uspel: premagal ga je protikandidat moravški dekan Tomo Kajdiž. Če ga potem ne bi izvolila ljubljanska trgovska in obrtniška zbornica, ne bi bil več poslanec deželnega zbora.⁵⁰⁷ Med tem so se trenja med narodno napredno in konzervativno stranko nadaljevala in počasi je dozorevala tudi ideja, ki se je porodila že 1892. leta, naj bi se liberalci povezali z Nemci. Pogovori so se končali proti koncu leta 1895, ko je Kersnik koncipiral slovensko-nemško pogodbo, oboji so jo podpisali v januarju 1896.⁵⁰⁸ Pozneje se je izkazalo, da to ni bila najbolj posrečena rešitev, še posebej zato, ker je zavezovala »ogibanje večjih narodnih vprašanj«.⁵⁰⁹

V zadnjih letih je bil pisatelj kar precej politično dejaven in tudi v letih 1896/1897, ko ga je morila bolezen, ni

⁵⁰⁶ Prav tam, 575–576.

⁵⁰⁷ Prav tam, 581–582.

⁵⁰⁸ Prav tam, 583.

⁵⁰⁹ Prav tam, 594–595.

izstopil iz političnega vrtiljaka. Toda njegove moči so počasi pojenjale, tako da se decembrskega zasedanja deželnega zbora 1896 ni več udeležil, 18. marca 1897 se je zadnjikrat udeležil seje na trgovski in obrtniški zbornici.⁵¹⁰ Zagotovo je zanimivo, da je kljub zdravstvenim neprijetnostim 7. februarja pisal – prosili so ga Tavčar, Hribar in drugi – prijatelju Šukljetu in ga prepričeval, naj kandidira na državnozbornskih volitvah, zatrjeval je: »*Na Dolenjskem pa hočejo le Tebe in le Tebe in nič ne pomaga, ako se še tako upiraš!*«⁵¹¹

Kersnik je bil kot politik načelen, če pri tem v prvi vrsti upoštevamo vrednoti narod in svoboda in njegovo nagnjenje do zmernosti, ki je izključevalo vsakršno skrajnost. Zlasti glede na drugo mu je ustrezal Šukljetov politični koncept. Ni dvoma, da se je zavedal gospodarskih in socialnih stisk svojih rojakov, zato je deloval v smeri, ki naj bi te zmanjševale, čeprav mu je npr. kmečko vprašanje, ki je takrat vse bolj sililo v ospredje, spolzelo iz rok kot poslanec, medtem ko je kot notar in župan v marsičem lahko posredoval. Bil je pripravljen na kompromise, če je bilo to v dobro napredku in izboljšanju razmer. Prav nič pa ni bil popustljiv, če je šlo za konzervativno stranko. Bil je strpen, korekten do drugih politikov (poslancev), tudi do politikov nasprotnega tabora, ni obljubljal, če je vedel, da obljube ne bo mogel uresničiti, bil je nepodkupljiv, politično koristoljubje mu je bilo odvratno, prav tako sprenevedanje in spletkarjenje, do volivcev in drugih ljudi je bil priljuden in pripravljen pomagati. Pravzaprav ni bil rojen politik, zato mu kljub prijateljstvu pri Šukljetu ni bilo vse všeč,

⁵¹⁰ Prav tam, 626.

⁵¹¹ Prav tam, 560–561; F. Šuklje: Iz mojih spominov II, 16.

ni se strinjal z mnogimi politikantskimi potezami. Vprašanje je, če ga ni prijateljstvo s Šukljetom prej oviralo kot spodbujalo, morda bi bilo njegovo ravnanje v politiki bolj sproščeno in bi glede na razmerje političnih moči in interesov bolj neobremenjeno posegal v pereča vprašanja. Premočan Šukljetov vpliv je hromil njegovo politično voljo in suverenost. Glede na njegove človeškoznačajske lastnosti, etično-moralne vrednote in delno nazorske značilnosti bi bilo mogoče trditi, da politika ni bila dejavnost, ki bi se mu prilegala, in da, kot je zapisal Šuklje v svojih »Spominih«, ni bil ustvarjen »za ono grdo rokodelstvo, ki se imenuje politika«. ⁵¹² Tega se je dobro zavedal, zato je to kompenziral z resnostjo, prizadevnostjo, z vnemo pri reševanju pereče vsakdanjosti, s prepričevanjem, če so se zadeve preveč zaostriale, z natančnostjo in skrbnostjo pri političnih opravilih ipd. Zelo občutljivo se je odzival na krivične odločitve in strankarske peripetije, politično aroganco in neupoštevanje narodne enakopravnosti. Po svojih pogledih je bil pristaš zmerne liberalne usmeritve, za konstruktivno sodelovanje z vlado, saj si je tako predstavljal, da je mogoče »iztržiti« kaj več za dobro slovenskega življa. Ni se oddaljeval od idealov in pragmatike meščanske družbe, ki je temeljila na privatni lastnini in kapitalu ter parlamentarni ureditvi. Glede na izobrazbenost, široko razgledanost in izkustvo domnevamo, da ni bil ravnodušen do socialnega vprašanja, ki je vse glasnije trkalo na vrata in terjalo rešitve, čeprav se s tem neposredno ni ukvarjal. Nikjer ni zaznati, da bi se bolj ali manj seznanil s socialnodemokratskih gibanjem, niti ni videti, da bi поблиže spoznal socialistične ideje, čeprav tega ne bi izključevali. Vemo, da je njegov prijatelj Šuklje »strašil s

⁵¹² F. Šuklje, n. d., 47.

socializmom, ki kot teman oblak visi nad državami«. ⁵¹³ Ne vemo pa, ali je prebiral knjige, ki so se dotikale te teme, a zagotovo je res, da je v knjižnici imel Alberta E. F. Schäffla: *Kapitalismus und Sozialismus* (1870) in Avgusta Bebla: *Die Frau und der Sozialismus* (1893), menda ga je zanimal tudi nemški socialist Ferdinand Lassalle in morda še kaj, vendar bi bilo tvegano karkoli trditi. ⁵¹⁴

⁵¹³ I. Prijatelj, n. d., 550.

⁵¹⁴ M. Potočnik: Seznam Kersnikove knjižnice, 2, 19; Kersnikovo ZD VI, 530.

**USIHANJE USTVARJALNIH MOČI
IN POSTOPEN UMIK
IZ JAVNEGA ŽIVLJENJA**

Po *Jari gospodi*, *Očetovem grehu* in mohorjevki *Za čast* – vse je Kersnik napisal v letih 1893/1894 – je leposlovno pisanje začel opuščati: nastala je samo še mohorjevka *Rejenčeva osveta*, ki je snovno-motivno posegla v čas francoske okupacije in v leta po njej ter z vmesnimi postanki končala z letom 1895, ko je bil v Ljubljani in okolici potres (zadnje poglavje). Glede na tako dolgo časovno obdobje je pripoved močno fragmentarizirana, ima sicer zgodbeni votek, toda pripovedovanje je precej neskladno, saj časovni preskoki pripovedno niso dovolj harmonični (prvo in drugo poglavje – leto 1809, tretje petindvajset let pozneje, četrto 1865 in peto 1895). V petem poglavju je slikovito in zanimivo upovedil (gre za poročanje o dogajanju) veliko-nočni potres 1895 v Dobu in ga povezal z dobrotništvom najdenčka in rejenca Andreja, ki so ga krivično in na silo spravili k vojakom za dolga leta in ki si je pozneje s pridnostjo pridobil nekaj premoženja ter doživeljal nostalgijo po svoji mladosti in neuresničeni ljubezni. V njem ni bilo sledu kakršne koli maščevalnosti; zlo je Dobljanom z dobroto poplačal Andrejev sin. Mohorjevka pripovedno ni preveč bleščeča, smeli bi soditi, da je Kersnikovo najšibkejše pripovednoprozno delo.

Čeprav so se »novostrujarji« močno trudili, da ne bi prevzeli dela krivde za Kersnikov leposlovni molk, je vendarle res, da niti njihov odnos niti okoliščine v literarnem in re-

vijalnem življenju niso blago vplivale na Kersnika. Ivan Prijatelj je bil v svoji monografiji trdno prepričan: »Veliko bolj do srca mu je šel nastop 'novostrujarjev', ki so ga malone izrinili iz literarne javnosti.«⁵¹⁵ Netaktnost do Kersnika se je v takratni slovenski literarno-kulturni srenji kazala na več načinov. Narodni tiskarni kot lastnici Ljubljanskega zvona se ni zdelo vredno, da bi se posvetovala ali vsaj obvestila Kersnika kot izdajatelja, da namerava dotedanjega urednika Antona Funtka (ki sta mu bila Kersnik in Levec naklonjena) zamenjati z Viktorjem Bežkom. Pisateljevo ime kot izdajatelja je iz Ljubljanskega zvona izginilo, ne da bi mu sporočili, da ga kot izdajatelja ne potrebujejo več. Do Kersnika je izrazil popolno ignoranco tudi novi urednik: ko je nastopil, k sodelovanju ni povabil ne Kersnika ne Tavčarja. Mnogo let pozneje je v pismu 17. novembra 1913 na Prijateljevo vprašanje o tem Bežek odgovoril: »Mislim, da se do Kersnika nisem osebno obrnil. Stvar je bila taka. Vajete v Narodni tiskarni, koje uprava je bila precej zavožena, je bil prevzel Josip Lavrenčič, ki je hotel dvigniti tudi pasivni Zvon. V ta namen je določil, da se razvada zastonjnikov preneha, in ravno Kersnik je dobival po deset izvodov Zvonovih, ne vem, v kaki namen. Potem se pa tudi iz dveh posebnih vzrokov nisem obrnil niti do Kersnika niti do dr. Tavčarja, ki sta dotlej bila beletristna matadorja. Prvič sta ta dva oba imela razvado, da sta pisala svoje povesti sproti ter pošljala mesečno nadaljevanje jako kasno. Zategadelj je imel Zvon grde zamude in ljudje so mrmrali. A jaz sem imel nalogo, da poskrbim, da bo Zvon pravočasno izhajal. Drugi vzrok je bil ta, da se je bila pojavila nova realista Govekarjeva-Murnikova struja, ki je bila napovedala boj Tavčarjevi romantiki

⁵¹⁵ I. Prijatelj: Janko Kersnik, njega delo in doba II–III, 620.

in pa Kersnikovemu premlačnemu opisovanju filistrskih malomestnih odnošajev. /.../ Da se pri takih odnošajih nisem maral niti pismeno niti ustno obrniti do Kersnika, je razumevno.«⁵¹⁶ Prvi izgovor, češ da njuno sprotno pisanje slabo vpliva na redno izhajanje lista, je imel stvarno podlago, a je izzveneval brez slehernega spoštovanja do obeh pripovednikov, ki sta v slovenski literaturi vendarle nekaj pomenila (!). Torej precejšnja neuvidevnost in končno nesramnost. Drugi izgovor je bil pogojen z »novostrujarskim« nastopom in s samozavestnostjo, s katero so mladi literati nastopili. Bežek jih je brezpogojno podpiral in zato se mu ni zdelo vredno narediti niti vljudnostnega koraka, če mu že ni bilo za resnično sodelovanje s Kersnikom (in Tavčarjem). Zanimivo je, da je sodeloval v Zvonu »prvi dve leti Bežkovega urednikovanja z veliko vnemo oni Stritar, ki so ga bili prvi snovatelji 'Ljubljanskega zvona': Jurčič, Kersnik, Levec in Tavčar kot sentimentalnega solznodolinca pustili ob strani, dokler si ga nista po Jurčičevi smrti v sili Levec in Kersnik zopet pridružila, da jima je potem včasih sodeloval, včasih pa se kujal, čuteč, da nista z njegovim sentimentalizmom zadovoljna ne Levec, ne Kersnik, oba prepričana 'poetična realista'. Sedaj je postal kar nenadoma Stritar literarna avtoriteta pokrovitelju naših naturalistov, Bežku, ki ga je osebno povabil k sodelovanju.«⁵¹⁷

Stritar je v Ljubljanskem zvonu 1895 objavljaj »Dunajska pisma«. Marica Nadlišek je v svojem literarnem pismu v Slovanskem svetu (aprilska številka 1895) hvalila zlasti ruske realiste in o slovenskih pisateljih zapisala: »In vendar imamo tudi mi Slovenci osobito dva pisatelja, ki se odli-

⁵¹⁶ Prav tam, 622–623; prim tudi I. Prijatelj: SKPSZ VI, 443.

⁵¹⁷ Prav tam, 443–444.

kujeta izmed nas (ne imenujem ju, huda bi bila /mislila je na Kersnika in Tavčarja, op. G. K./), o katerih sodim, da bodeta morala kedaj dajati težek odgovor o svojem pisateljskem talentu. Spisi teh dveh pisateljev spominjajo me vedno velikih priljubljenih pisateljev drugih narodov, avtorjev, katerim stojita tudi lahko na strani po 'kakovosti' svojih spisov. Ko bi le hotela živeti ona dva samo zató, imeli bi mi Slovenci zavidanja vredne knjige namesto samo par ubogih leposlovnih listov. A gluha sta za naše želje ... Le tu in tam izpusitita kako mrvo med nas, in veseli smo je, priznajmo ali nepriznajmo!⁵¹⁸ V prvem »Dunajskem pismu« se je Stritar takoj odzval na Maričino pisanje in pripomnil: »Prav lepo je bilo brati, kako je njih ena (misli na Marico Nadlišek, op. G. K.) zaceptala in zaropotala tudi nad najvejšimi pisatelji, češ da sta samo dva, ki znata kaj poštenega spisati. Jaz pa vem še enega, ki je vsaj toliko vreden kakor ona dva čislana moža. Meni je vsaj ta mož (misli na Rada Murnika, op. G. K.) nova, jako prijetna prikazen na našem slovstvenem polju. On bi bil s svojo pisavo dika vsakemu slovstvu. To je humor, da ga je človek vesel, prav za nedeljo popoldne. Skriva se skromno za črko R v Lj. Zvonu, zakaj?⁵¹⁹ Stritarjevo maščevanje⁵²⁰ zvonovcem, posebej Kersniku in Tavčarju, ali prilagajanje literarnoestetskih meril novemu položaju? Kakor koli – Stritarjeva avtoriteta se je s takim pisanjem zagotovo zamajala.

Kot pričajo dokumenti, je bilo po letih 1894–1895 novostrujarsko pisanje o Kersniku precej rezervirano. Tako je leta 1896 v Slovenskem narodu (št. 266) Fran Govekar zapi-

⁵¹⁸ Prav tam, 445.

⁵¹⁹ Stritarjevo ZD VII, 172.

⁵²⁰ I. Prijatelj: SKPSZ VI, 444.

sal: »Nameščati se je začela v naše slovstvo neka jednoličnost, neka šablona, vse je nekam dremalo. Pisatelji so imeli – do malega – le dva vzorca: Jurčiča in Kersnika; in po teh dveh kopitih je večina v lepem miru črevljarila svoje spise. Izjeme so bile prav redke.«⁵²¹ Tudi mnenje pristaša novostrujarjev Frana Vidica (ki je po Kersnikovi smrti o njem pisal zelo pietetno) ni bilo brez pomislekov (tržaška *Edinost* 1896, št. 17): »Kersnik je slikal malomeško in trško življenje jako mojstersko, da smo s pravo naslado čitali njegove povesti. In priznati moramo, da se je tudi on marsikdaj bližal realizmu. Mogoče, da si ni upal ž njim popolnoma na dan, vsaj v povestih, kjer slika našo inteligenco, izogibal se ga je vestno in šibal njene pregrehe le z rokavicami, zastirajoč previdno njene slabosti v neko neprozorno meglo. Realen pa je bil povsem v slikah, v katerih se zrcali kmečko življenje.«⁵²²

Kersnik se ni umikal z literarnega prizorišča zato, ker bi bil »užaljena veličina«, marveč bi v pojenjanju njegove literarne ustvarjalnosti videli dva vzroka. Prvi je ta, da so ga zunanje okoliščine nedvomno prizadele, vendar ne tako popolnoma, da bi se resignirano kar umaknil in da se s svojim najljubšim delom v prihodnje (čez čas) ne bi več ukvarjal. Ni dvoma, da mu je po glavi rojilo še veliko načrtov, kaj bo napisal, a mu ni bilo dano. Drugi vzrok je tičal v bolezni, ki ga je od štefanovega 1895 (ko se je na lovu prehladil) vedno bolj obvladovala in v letih 1896–1897 dobivala vse bolj napadalne oblike. Fran Zbašnik je v »Spominih na Janka Kers-

⁵²¹ I. Prijatelj: (1) Janko Kersnik, njega delo in doba II–III, 604–605; prim. tudi (2) SKPSZ VI, 441–442.

⁵²² Prav tam, (1) 608–609 in (2) 442. Glede pisca prim. opombo Jožeta Munde v SKPSZ VI, 442: Fran Vidic se je podpisal kot Fr.V. Lisjak.

nika« ugotovil vsaj del resnice, ko je sklepal, »da ni nehal pisati radi tega, ker je krenil 'Zvon' pod novim uredništvom na nekoliko drugo pot, nego jo je hodil dosedaj. To spričujejo tudi vrstice, ki mi jih je pisal lani o novem letu. Želeč mu veselo novo leto (1897, op. G. K.), sem ga jaz izpodbujal, naj se oglasi zopet v 'Zvonu'. Odgovoril mi je iz Kranja, kjer se je tisti čas mudil radi bolezni, ter med drugimi rečmi o ti stvari pisal doslovno tako-le: 'Letos že spet kaj spišem, dosedaj sem bil pa res tak, da se mi čisto nič ni ljubilo.' / Iz tega je razvidno, da se mu je bila nejevolja že polegla, in da se ni ravno pomišljal stopiti v kolo novostrujarjev ...«⁵²³

Ker se je odtegoval leposlovnemu delu, se je morda prav zato nekoliko bolj prepuščal politični dejavnosti, dokler je mogel (da o obremenitvah z brdskim gospodarstvom, številno družino in notarstvom sploh ne govorimo), saj sicer ne bi na volitvah 1895 ponovno kandidiral (takrat še ni bil bolan) za deželnozborskega poslanca. Ni dvoma, da so Levčeve spodbude ugodno vplivale nanj, vendar niso rodile uspeha. Levčevo prepričevanje Kersnika, naj zbere svoje pripovedi in jih izda v knjižni obliki (to je bilo že leta 1894, prim. pismo 20. avgusta), ni padlo na plodna tla. Tudi pozneje (1896), ko mu je sporočal, da bo pri Bambergu izšlo 5–6 zvezkov Tavčarjevih povesti (in prvi je bil tik pred izidom), je bil že preveč bolan, da bi lahko kaj storil (če ga je ideja sploh ogrela).⁵²⁴ Zanimivo je, da je Kersnik na

⁵²³ F. Zbašnik: Spomini na Janka Kersnika, 415. Kersnikovo pismo Zbašniku se je ohranilo in je uvrščeno v VI. zvezek Kersnikovega ZD (str. 358). Primerjanje Zbašnikovega navedka in Kersnikovih besed pokaže na nekaj razlik. V pismu se citirani stavek glasi: »Letos mislim nekaj spisati, dosedaj sem bil pa res vedno tako slabe volje, da nisem.«

⁵²⁴ F. Bernik: Pisma Frana Levca I, 206, 208.

Kersnik lovec

Levčevo prošnjo sem in tja napisal kakšno interno kritiko o delih, ki so bila namenjena za objavo pri Slovenski matici, saj mu Levec drugače ne bi (v pismu 16. novembra 1896) pisal: »Ker si nam zadnjič z ocenitvijo poslanega rokopisa tako hitro ustregel, pošiljam ti iznova dva rokopisa.«⁵²⁵ Toda kar težko je razumeti, da je bil Levec Bežkov posrednik; urednik je po Levčevem zatrjevanju želel, da bi Kersnik po letih molka spet objavjal v Ljubljanskem zvonu. V navedenem pismu je Levec prijatelja nagovarjal: »Tudi to ni lepo, da si 'Ljubljanski Zvon' popolnoma pustil na cedilu. Bežek mi je že opetovano pisal in me ustno prosil, naj vendar posredujem, da bi mu (misli na Zvon, op. G. K.) spet kaj poslal.«⁵²⁶ No, tudi iz tega ni bilo nič.

Zadnje, kar je Kersnik objavil, so bile anekdotično-politične bodice z naslovom *Mušice*, ki jih je (nepodpisane) prinašal Slovenski narod od 2. januarja do 13. februarja 1896 (skupaj 33). *Mušice* so obsegale po nekaj (le tri ali štiri so daljše) humorno-satiričnih vrstic, ki so bile naperjene v nasprotni tabor poslancev in so bile izrazito politične enodnevnicke z želom, s katerim so zadevale nasprotnika. Kar nekajkrat se je obregnil ob poslanca Pfeiferja, ki je proti Kersniku intrigiral že ob prvih volitvah (1883) in ki je iz liberalnega tabora presedlal v katoliškega. Ti vsakdanji politični odzivi našega pisatelja nimajo literarnoestetske vrednosti, spadajo v Kersnikovo publicistiko in so po svoji obliki svojevrstne miniaturre, ki so z najmanjšim možnim številom besed povedale kar veliko.

⁵²⁵ Prav tam, 207.

⁵²⁶ Levec je napisal »spet«, le zakaj, saj Kersnik Bežku ni nikoli nič poslal za Ljubljanski zvon pod njegovim urednikovanjem. Morda je Levec mislil na prejšnje čase, ko Bežek še ni bil urednik.

Počasi, a vztrajno je napredovala jetika v grlu. Decembra 1896 se ni več udeležil seje deželnega zbora. Na pomoč mu je priskočil prijatelj zdravnik Edvard Šavnik, ki ga je povabil v Kranj, da bi ga zdravil. Tam je s soprogo Lojzko preživel od 18. decembra 1896 do 15. februarja 1897. Levcu je 26. decembra odgovarjal na njegovo pismo (ni ohranjeno) takole: *»Jako veselilo me bo, ako me obiščeš (ni znano, ali ga je res, op. G. K.); toda naznaniti Ti moram, koliko imam prostega časa na razpolaganje. Dopoldne me ima zdravnik v pesteh, od ½ 2 do 4. – ali ob ½ 5. sem prost, potem počivam zopet eno uro, ko sem opravil sam nekaj mediciničnih komedij, in zvečer sem zopet prost. Stanujem pa v Hlebšovi hiši, na glavnem trgu, vis a vis trgovcu F. Polaku. Ne moreš zgrešiti! / Torej na veselo svidenje!«*⁵²⁷

Precej optimizma je izrazil v pismu Ivanu Murniku 26. decembra 1896: *»Kakor vidiš, tičim še vedno v Kranji. Moje zdravje se znatno boljša, in tudi rana se lepo celi in tako bom morda v dobrem tednu doma. Zborovanja se tedaj pač ne bom /mogel/ udeležiti, ter sem danes poslal glavarju prošnjo za dopust.«*⁵²⁸ 23. februarja 1897 (ko se je iz Kranja vrnil na Brdo) je Murniku na njegovo pismo odgovarjal: *»Pred vsem najlepša zahvala na Tvoji prijateljski skrbi! Meni gre, – hvala Bogu – od dne do dne bolje, in menim da me bo pomlad popolnoma zdravega našla.«*⁵²⁹

V Kranju sta obiskovala gimnazijo dva Kersnikova sinova – Jožef in Anton, tako da je pisatelj kljub odtrganosti od preostale družine in Brda le morda občutil nekaj družinskega življenja tudi v tem času. Ko se je iz Kranja vrnil na Brdo,

⁵²⁷ Kersnikovo ZD VI, 133.

⁵²⁸ Prav tam, 297.

⁵²⁹ Prav tam, 529.

bolezen je kljub Šavnikovemu trudu napredovala, je upošteval zdravnikova navodila, toda ob tem je vse bolj živel. Iz hvaležnosti za poslansko mesto se je v marcu še zadnjikrat udeležil seje na trgovski in obrtniški zbornici v Ljubljani – to je bilo slovo. Kmalu nato je skoraj popolnoma izgubil glas.

Ostalo mu je samo še eno upanje: zdravilišče Gleichenberg pri Gradcu. 12. maja 1897 je pisal Levcu: »*Rokopisa Ti vračam, ocene pa res nisem napisal* (mogoče je sklepati, da tega ni več zmožel, medtem ko smo omenjali, da se mu je Levec v pismu 16. novembra 1896 prijazno zahvaljeval za tovrstno delo in ga prosil za nadaljnje sodelovanje, op. G. K.); *saj mi ni do ničesar zljubilo. Hvala za Tvojo prijateljsko skrb, a danes lahko rečem, da sem fizično, posebno pa moralčno na prav dobrem potu. Od Gleichenberga pričakujem najboljše, in vzlasti, ker pridem za nekaj tednjev iz teh prekletih usakdanjih opravkov in skrbi, ki me sicer počasi, a tem bolj sigurno moré.*«⁵³⁰ Na eni strani kar nekaj optimizma (pogumna drža), na drugi moreče skrbi za družino in njeno prihodnost, gospodarstvo in vse drugo, ki ga je tedaj obremenjevalo.

Sredi maja sta se s soprogo Lojzko odpravila v zdravilišče. Nobenih poročil nimamo, kako se jima je tam godilo in kako je bilo s pisateljevim zdravljenjem. Verjetno so zdravniki v začetku upali, potem pa je upanje vse bolj plahnelo. Murniku je 2. julija sporočal, da mora še ostati v zdravilišču, kot je zapisal, »*da dobi/m/ nekoliko glasù*«. ⁵³¹ Zakonca sta se vrnila v zadnjem trenutku, to je 27. julija (v stanovanje očeta in tasta Luke Tavčarja v Ljubljani), toda usoda je že 28. julija ob pol enih ponoči zapečatila pisateljevo življenje.

⁵³⁰ Prav tam, 134.

⁵³¹ Prav tam, 298.

SKLEPNO POGLAVJE

Janko Kersnik je posegal na različna področja: na notarsko (krajši čas na odvetniško), gospodarsko-finančno (gospodarjenje s posestvom, kmetijstvo, gozdarstvo, lovstvo idr.), upravno (županovanje), politično-strankarsko, gledališko, novinarsko (feljtonistika), pisateljsko (pesništvo, pripovedništvo, dramatika) in mogoče še kakšno.

Sodobniki so ga dobro poznali po poklicni notarski dejavnosti; kot notar je bil uspešen, cenjen, spoštovan, toda ne le kot strokovnjak, marveč tudi kot človek, ki je svoje delo opravljal korektno, prizadevno, priljudno, v dobro ljudi, ki so pri njem poiskali pomoč oz. strokovno-upravno pristojnost. Dober sloves je ostal v ljudskem spominu. Pri tem ne smemo pozabiti na njegove notarske spise, ki niso le strokovno odlični in zanesljivi, marveč so pisani v lepem slovenskem jeziku in v vzorni pravni terminologiji. Napisani so bolj ali manj poljudno, tako da so bili razumljivi tudi preprostejšim ljudem.

O gospodarsko-finančni dejavnosti nimamo veliko sporočil, vendar je mogoče sklepati, da je bil Kersnik skrben gospodar, toda imel je razmeroma »lahko« roko, darežljivo in ustrezljivo, tako da je gospodarjenje sem in tja »zaškripalo« in da se je bilo treba zadolžiti ali kaj večjega prodati. Kersnikovi so živeli udobno, vendar nikakor ne razkošno. Kmetijski del (polje in živina) je bil dobro oskr-

bovan in tudi pridelek je bil zadovoljiv. Z gozdovi je Janko bolj ali manj uspešno gospodaril, s tem da mu je bil gozd občasno potreben za to, da je krpal finančne »luknje«. Lovstvo je bilo zanj razvedrilo, rekreacija, toda občasno tudi prispevek za bolj ali manj praznično mizo ali za darila prijateljem (npr. Levcu). Lov je bil za pisatelja usoden, saj se je na lovu neozdravljivo prehladil. Skrb za zunanjo podobo gradu in posesti je bila vedno velika, tako da je po tej plati graščina slovela.

Za gledališko dejavnost se je Kersnik navdušil v Ljubljani; zelo si je prizadeval (zlasti kot tajnik Dramatičnega društva), da bi gledališko življenje čim bolj napredovalo, se ljudem priljubilo in bilo pomemben dejavnik estetske vzgoje in da bi budilo narodno zavest. Pomemben je Kersnikov delež pri ozaveščanju ljudi o pomembnosti gledališča za kulturni razvoj naroda in posameznika. To je v prvi vrsti dosegal s kritičnim in hkrati benevolentnim poročanjem (ocenjevanjem) o ljubljanskih slovenskih gledaliških predstavah, pri čemer je posebno skrb posvečal stvaritvam igralk/igralcev, učinkovitosti celotne predstave in repertoarni izbiri. Napredek igralk/igralcev mu je bil sila pomemben, zato se je pri poročanju veliko ukvarjal s posameznimi kreacijami (v prvi vrsti uspešnimi). Kersnikovi kritični zapisi (objavljeni v Slovenskem narodu) o posameznih predstavah, ki jih je bilo v letih 1874/1878 kar sedeminpetdeset, bodo ostali dragoceno gradivo, ki bo tudi prihodnjim rodovom pričalo o prizadevanjih, naporih in uspehih ljubljanske gledališke družine za napredek gledališke dejavnosti v Ljubljani in na Slovenskem v drugi polovici 19. stoletja. In smeli bi trditi, da so bila Kersnikova poročila (ocene) o gledaliških predstavah resna in trdna

podlaga za razvoj gledališkokritiške besede pri Slovencih v poznejših desetletjih.

V Kersnikovo žurnalistično delo spadajo uvodniki v Slovenskem narodu in feljtonistika. Po obsegu feljtonistika ni majhen opus, nasprotno, kar obsežno delo, saj ob nekaj posamičnih podlistkih šteje osem različno dolgih ciklov (obj. v letih 1873 in 1884). Posebno mesto v slovenski feljtonistiki imajo cikli *Nedeljska pisma* (1–18), *Popotna pisma* (1–6), *Stricu v Ameriko* (1–6) in *Vieux saxe* (1–12). Z njimi je pisatelj žel priznanje, celo občudovanje, na drugi strani pa tudi nekaj jeze, negotovanja in zamer. Pisal je o aktualnih družbenih vprašanjih (narodno vprašanje, politične razmere, kulturno-literarni pojavi, moralna podoba sodobnikov itd.), se posmehoval in kritično osvetljeval splošne in individualne deviacije v takratni slovenski družbi. Pisanje je bilo duhovito, prežeto s humornostjo in ironijo, ki je po pravilu zadela žebljico na glavico. Kersnikova feljtonistika je (ob komentarjih) še danes živa, zanimiva in marsikdaj aludira na sedanje razmere. Piščeva zasluga je, da je ob Levstiku, Zarniku, Jurčiču in drugih konstituiral slovenski feljton in mu dal zagon za prihodnja desetletja, ki so to obliko pisanja uspešno razvijala naprej.

Za Kersnika je bil od feljtonistike do politične aktivnosti samo korak. Tri mandate je bil deželnozborski poslanec. Bil je pristaš svobodomiselne/liberalne usmeritve, zato je bil vezan na narodno napredno stranko. Glede na svojo zmernost in »elasticiteto« se je odločal za zmerno vladno frakcijo. Trudil se je, da v liberalni stranki med »elastiki« in »radikalci« ne bi prišlo do pretirane napetosti in prevelikega nesoglasja in do čimprejšnjega sporazuma. Toda

res je, da so prvi (pod vodstvom Frana Šukljeta) in drugi (pod vodstvom Ivana Tavčarja in Ivana Hribarja) radi hodili vsak po svoje. Tudi ko je prišlo do »sprave« ter intenzivnejšega medsebojnega sodelovanja in usklajevanja delovanja, so ostale mnoge stare zamere in nestrpnosti (Šuklje: Tavčar, Hribar). Kersnik je opozarjal na nujnost enotnega nastopanja in strnjenost vrst v odnosu do konzervativne stranke, ki je bila veliko bolj organizirana kot narodno napredna. Kot poslanec je razmeroma pogosto nastopal na zasedanjih deželnega zbora in v različnih njegovih odsekih. Po potrebi se je odločal za krajše intervencije oziroma repliciranje ali pa je imel krajše ali daljše govore, v katerih je razložil svoje poglede, predloge, zahteve, predlagal ukrepe, dajal pobude ipd. Loteval se je mnogih pomembnih vprašanj, npr. gmo-
tne plati učiteljstva, vpisovanja slovenskih krajevnih imen v zemljiški knjigi, proračunskih razdelitev, financiranja kulturnih ustanov (gledališča), vloge in pomena notarskega poklica itd. O Kersnikovi politični dejavnosti je precej pisnih dokumentov in pričevanj: od korespondence, spominskih zapisov, deželnozborske dokumentacije in dugih virov do bolj ali manj izčrpnega spremljanja v dnevnem tisku. Ta del njegovih prizadevanj bo ostal v zgodovinskem spomenu, marsikatera ideja (ali ravnanje) je zanimiva in bo morda tudi poznejšim rodovom koristna, toda ne bo zapisan v političnih analih kot pomembnejši akter, marveč kot eden izmed mnogih politikov, ki so bili nosilci slovenske politike v drugi polovici 19. stoletja in ki so si z visoko stopnjo oza-
veščenosti in kulture prizadevali za narodno enakopravnost ter kulturni in gospodarski napredek slovenskega naroda v večnacionalni Avstro-Ogrski. Po obnašanju, ravnanju in pogledih je bil velikokrat izrazito netipičen politik, tako

da je bila svojevrstna atipičnost njegov razpoznavni znak. Včasih je zbujal začudenje, drugič spet ogorčenje, nemalokrat odobravanje, zlasti zaradi svoje politične kulture, ob posameznih priložnostih pa odklanjanje.

Ni dvoma, da je bila v središču Kersnikovega delovanja literarna ustvarjalnost. Njegovo pesništvo je zaznamovano z mladostnim doživljanjem (nastajalo je približno od trinajstega do triindvajsetega leta starosti), s svetobolnostjo in hkrati radikalnostjo, ljubezenskim hrepenenjem in začetnimi življenjskimi razočaranji, a tudi radostmi. Največ se je ukvarjal z ljubezensko in domovinsko liriko, refleksivne poezije je malo, nekaj je tudi pripovednih pesmi. Zgledoval se je pri Simonu Jenku, Francetu Prešernu, Josipu Stritarju, Heinrichu Heineju in ljudski pesmi. Po izrazni in oblikovni plati njegova pesem izpričuje precejšnjo uglajenost, verzi so ritmično blagoglasni. Ni mogoče zanikati Kersnikove pesniške nadarjenosti in želje po dovršenosti, toda ostal je pesniški sopotnik, ki je motivno in sporočilno ter izrazno le občasno prinašal kaj novega; zagotovil si je mesto med tistimi pesniki, ki so v 2. polovici 19. stoletja prispevali h kultiviranju in popularizaciji slovenskega pesništva. Pesnika Kersnika so pozabi iztrgali nekateri njegovi pesniški cikli, npr. *Cvetje*, *Dekliške pesmi*, *Ob Savinji*, *Nove pesmi* (od 1870 do 1877).

Z dramatikom se Kersnik ni kaj dosti ukvarjal, saj nam je zapustil samo enodejanko *Berite Novice* (1878/1879), ki je skupno delo z Josipom Jurčičem in ki je nastalo ob posebni priložnosti. Zaradi narodnoprebudnih poudarkov in igralske enostavnosti se je kar nekaj časa obdržala na čitalniških repertoarjih. Od obeh teh literarnih

dejavnosti se je naš pisatelj razmeroma hitro poslovil in se prepustil pripovedni prozi.

Pripovedništvo je bilo Kersnikova domena, ustvaril je dela, ki so ga uvrstila med slovenske klasike. Prehod iz pesništva in feljtonistike v pripovedno prozo pomenijo pripovedni/leposlovni podlistki, ki so nastajali v letih 1873–1875: *Nadepoln*, *Raztreseni listi*, *Pomlad*, *Bujanov Matejka* idr. Njegova začetna pripovedniška faza je bila v znamenju bolj ali manj izrazitih romantičnih lastnosti in hkrati prehajanja iz romantičnega v bolj realistični način pisanja. Sem spadajo »roman« *Na Žerinjah* (1876), roman *Rokovnjači* (skupno delo z Josipom Jurčičem, 1881), povest *Lutrski ljudje* (1882) in dolga novela *Gospod Janez* (1884). Med lastnosti, ki te pripovedi razvrščajo v bližino romantike, bi uvrstili: fabula je v veliki meri sama sebi namen in ni odvisna od značajskih lastnosti pripovednih oseb, zgodbeni zapleti in razpleti imajo svojo dogajalno logiko, ki jo narekuje pisateljeva domišljija; še močno gospodujejo naključja, tako da motivacijski sistem nima moči in vzročno-posledične zakonitosti nimajo odločilne veljave; analitična kompozicijska tehnika z retrospektivnim pogledom pomaga odstirati skrivnostno ozadje, ki vpliva na zgodbeni potek in narekuje ravnanje oseb; v našem primeru so ljubezenska razmerja avtonomna zgodbena središča (to ne velja za *Rokovnjače*), ki obvladujejo celotne pripovedi in jim dajejo tudi sporočilne poudarke. Vsa druga življenjska področja so bolj postranska in v glavnem zunaj zgodbenega dogajanja. Dogajanje, osebe in tudi okolja niso posledica pisateljevega bolj ali manj pozornega opazovanja stvarnosti, marveč rezultat pisateljeve imaginacije. Pri Kersniku se je na tej stopnji njegovega pripovedništva videlo, da je v mar-

sičem sledil Jurčiču, zlasti glede vloge fabule, hkrati pa se je že odlikoval po dinamičnih, slikovitih in dramatično razgibanih pripovednih scenah, živahnem in napetem dialogu, v spretnosti poročanja o dogajanju in označevanja oseb ter po zanj značilnem vpeljevanju liriziranih delov ob opisih narave. Napravil je vtis, da je nadaljevalec jurčičevskega načina pisanja, zato so ga sodobniki označevali za Jurčičevega naslednika. *Rokovnjači* kot celota, sestavljena iz Jurčičevega in Kersnikovega pisateljskega deleža, so ostali do danes recepcijsko živi. Uveljavil je tudi že svoje načelo o etičnem in estetskem zadoščanju in pomirjenju na koncu pripovedi, kar je bilo skladno z njegovim izhodiščem o »zlati prozorni tančici idealizma«.

Premiki v realistično smer so se začeli opazneje dogajati z romanom *Ciklamen* (1883) in zlasti z romanom *Agitator* (1885) ter s kratkimi pripovedmi, ki so pozneje dobile skupno ime *Kmetске slike* (1882–1891). Prvi dve kratki pripovedi, to sta *Ponkrčev oča* in *Rojenica*, sta delno še v območju Kersnikove prve faze pripovedništva. Na to, da se je iz »instinktivnega realista« (to je bila njegova oznaka) začel spreminjati v pisatelja z zavestno realistično usmeritvijo (svoje variante), je verjetno vplivala Celestinova razprava »Nāše obzorje«. Treba pa je ugotoviti, da je Kersnik poiskal svojo pot in da so se pogledi v marsičem razlikovali. S *Ciklamnom* je presegel večino romantičnih pripovednih lastnosti, toda vztrajal je pri dominantnosti ljubezenske zgodbe in le v manjši meri mu je uspelo razširiti romaneskno zasnovo na kritični pogled na trško okolje, v katerem se zgodba dogaja. Začel je uveljavljati pozornejše opazovanje stvarnega okolja in oseb, tako da je upošteval upovedovanje človeških likov po modelih. Ob ljubezenski temi so druge

snovno-motivne sestavine (družbeno okolje, družbenoekonomska razmerja, socialno vprašanje ipd.) obrobne. Odločnejši premik v smeri svoje različice realističnega načina pripovedovanja je pisatelj dosegel z *Agitatorjem*, v katerem sta ljubezenska fabula in družbeno aktualno dogajanje v ravnovesju. Zgodbeno zapletanje in razpletanje je v večji ali manjši meri odvisno od značajskih lastnosti upovedenih oseb. V ustroju romana igra relevantno vlogo družbenopolitična scena in življenjski utrip trškega okolja. Pisatelj je s kritičnim očesom premeril duhovne, miselne, nacionalne in druge razsežnosti tega okolja in na pripovedni način, to je prek poročanja o dogajanju in ob množici pripovednih scen, pokazal na moralne deviacije, provincialno omejenost, trško ozkost, spletkarstvo itd. Vse to je našlo svoj odsev tudi ob tekočem družbenopolitičnem dogajanju, to je ob volitvah, ki so še posebej razkrile strankarske težnje po oblastništvu, in sicer na račun podtikanj, narodne nezaveščenosti, nepoštenih dogovorov ipd. S tem romanom je stvarno in kritično predstavil življenjsko in duhovno podobo slovenskega trško-malomestnega sveta.

Kratko pripovedništvo je bilo Kersniku upovedovalna oblika za razkrivanje etičnih in osebnostnih lastnosti slovenskega kmeta v kolesju ekonomskih, socialnih in birokratskih procesov v sočasni družbi. Pripovedoval je, kako je kmetova osebnostna in družbena bit močno načeta. V pripovedih *V zemljiški knjigi*, *Mačkova očeta* in »*Otroški dohtar*« je socialno vprašanje v ospredju, ob družbenih vzvodih posest, lastnina obvladuje kmečkega človeka in ga uničuje. Z velikim naporom in ob veliki etični moči pa na drugi strani človek obvladuje posest in ji ne dovoli, da bi mu krojila usode. Taka je podoba Planjavca v kratki pripovedi *Kmetska*

smrt, ki nedvomno spada med najbolj realistično Kersnikovo pripovedno prozo. Kersnikova kratka pripovedna proza ni obsežen opus, a je za slovensko pripovedništvo druge polovice 19. stoletja pomenila pomemben dosežek tako v pripovednem kot v vrstnem pogledu. Skupaj s Tavčarjem sta ustvarila temelje za nadaljnji razmah kratkoproznega področja. Te pripovedi so v večini zaradi svoje ustvarjalne moči, sporočilne tehtnosti in estetske dovršenosti ohranile svežino in sugestivnost do najnovejšega časa.

S snovjo iz kmečkega življenja se je Kersnik ukvarjal tudi v povestih *Testament* (1887) in *Očetov greh* (1894) ter v štirih mohorjevkah: *Kako je stari Molek tatu iskal*, *Znojilčevega Marka božja pot*, *Za čast in Rejenčeva osveta*. H graščinski tematiki, prepleteni z (malo)meščansko motiviko, se je vrnil v povesti *Rošlin in Vrjanko* (1889), o trškem okolju z »jarogospokim sindromom« pa je pripovedoval v povesti *Jara gospoda* (1893).

Povest *Testament* pripoveduje o pohlepu po bogastvu, ki se konča usodno za osrednjo osebo. Pripoved je napisana delno po zgledu kriminalke; zmaga pravica, prestopnik je kaznovan, tako kot je tovrstna žanrska zakonitost. V povesti ni več sledi romantičnih značilnosti; zgodba je sicer bolj ali manj rezultat domišljajske kombinacije, toda povedana je tako, da je v stvarnosti kaj takega mogoče in da je dogajanje po realističnem načelu verjetno. Tako osebe kot okolje je naslonjeno na pisateljevo opazovanje resničnosti. Podobno je s povestjo *Očetov greh*, v kateri je kmečko življenje upovedeno po podobi stvarnega sveta; vloga pripovedovalca je močno objektivizirana in sloni samo na pripovedovanju o tem, kaj se je v stvarnosti zgodilo, kakršno koli subjektivno

poseganje je izključeno. Nekoliko estetsko problematična je kompozicija, ki ni dovolj konsistentna, in podobno velja za rešitev, ki eno od osrednjih oseb pelje v samomor. Sporočilna plat je skladna s pisateljevim etičnim prepričanjem in s posebnim poudarkom, da je dobrota tista, ki na koncu pomiri in bralcu ponudi zadoščenje. Obe pripovedi sta pisani za večji krog bralcev, torej tudi za manj izobražene. Kersnik se je tem skušal približati z mohorjevskimi; pomembno je bilo mesto objave: Koledar Mohorjeve družbe je imel razmeroma visoko naklado. Za Kersnika je veljalo, da so bile vse njegove pripovedi, razen mohorjevsk, objavljene v Ljubljanskem zvonu in tako po dostopnosti omejene na izobraženski sloj, izobražene bralce, poleg tega niso izhajale kot samostojne knjige (izjemi sta *Na Žerinjah* in *Rokovnjači*), zato je razumljivo, da je bila dostopnost večjemu krogu bralcev znatno otežena, če že ne onemogočena.

Tako kot je delno v *Ciklamnu* in izraziteje v *Agitatorju*, je tudi v pripovedih iz kmečko-vaškega sveta uresničeval svojo različico realističnega načina pripovedovanja. Podobno se je to dogajalo v *Rošlinu in Vrjanku* in zlasti očitno v *Jari gospodi*. V *Rošlinu in Vrjanku* si je izbral za motivno vodilo ljudsko balado o Rošlinu in Verjanku. Pripoved je z dogajanjem prenatrpano prepletena, poskušala je razgrniti konfliktno situacijo (ki je nastala zaradi podobnega problema kot v ljudski pesmi) med dvema prijateljema različne starosti. Pisatelj ni uporabil krvave rešitve iz ljudske balade, marveč je poiskal izhod v odpovedi, ki naj pomiri razgrete strasti in pusti obema stranema, da se razvijata skladno z raznolikostjo življenjskih položajev. Tako opevana naslovnitev Kersnikove pripovedi na Ivana S. Turgenjeva roman »Očetje in sinovi« (razhajanje med očeti in sinovi) se je iz-

kazala za zelo približno in ne odločilno, kar je razumljivo, saj sta deli nastajali v povsem različnih časih in okoliščinah, v različnem družbenem in kulturnem okolju, na različnih ravneh duhovne in nacionalne ozaveščenosti. V okviru Kersnikovega pripovednega opusa povest *Rošlin in Vrjanko* izstopa po idejno-sporočilni nepoantiranosti, neizrazitosti. Pisatelj je bil v zadregi, v kateri smeri naj išče izhod za prihodnost meščanske družbe, katere predstavnik je bil, in kako ob kritični osvetlitvi sodobnega (malo)meščanskega človeka, zlasti njegove morale, poiskati obetavnejšo pot, kot je bila dotedanja, toda v tem ni bil uspešen.

Z *Jaro gospodo* se je odločil, da nadaljuje svojo pisatelj-sko ustvarjanje v znamenju radikalnejše kritike medčloveških razmerij v sodobni trško-malomesetni družbi, ki s svojimi etično-moralnimi odstopanji, egoističnim ravnanjem, zaprtostjo v svojo srenjo izsesava zdravo človekovo bistvo in ga nadomešča z oportunistom, pritlikavo mentaliteto in prilagajanjem zamočvirjenemu ozračju, lomi človekovo samozavest in ga potiska v brezosebnost in životarjenje brez življenjskih idealov. Po utrjeni navadi je gradil kritično podobo tako širše družbe kot ožjih družbenih okolij (trška srenja) na upovedovanju družbeno-družabnega dogajanja, ki je postalo zrcalna slika sodobnega skupnega življenja in življenja posameznikov. Pri tem mu je bila ljubezenska zgodba medij, prek katerega se je to izražalo. Ljubezensko razmerje je v *Jari gospodi* tudi nosilec jarogosposke mentalitete kot najočitnejšega znamenja deviacij v sodobni družbi in brezperspektivnosti (malo)meščanske družbe, če bo tako nadaljevala. Ob tem spoznanju in obenem svarilu se je Kersnikova pisateljska pot končala z nekaj grenkobe, nelagodnosti in razočaranja nad sodobniki.

Kersnik je svoj način pripovedovanja ob siceršnji ne preveliki raznolikosti ter vztrajanju pri določenih formah in postopkih perfekcioniral in jezikovnoslogovno izbrusil ter iz poromantične slogovno-nazorske usmeritve pripeljal pripovedovanje do svoje različice razvitega realizma, ki je dala slovenskemu pripovedništvu v drugi polovici 19. stoletja nedvomni pečat. In prav *Jara gospoda* je k temu največ prispevala. Pisatelj ni bil naklonjen novim literarnoumetnostnim usmeritvam (od naturalizma do nove romantike), toda več kot zanimivo je, da je nekatere pripovedne postopke novih usmeritev na svoj način anticipiral. Pri tem mislimo na dokumentarni postopek, lirske sestavine, simbolične paralelizme, delno na idejno-sporočilno plat *Jare gospode* in *Očetovega greha* itd. Povest *Jara gospoda* je bila miselno-kritični, sporočilni in pripovednooblikovalni dosežek Kersnikovega pripovednoproznega ustvarjanja, ki pisatelja ob *Kmetiskih slikah* in romanu *Agitator* uvršča med slovenske klasike, ta dela pa ohranja živa, berljiva in povedna do današnjih dni.

VIRI IN LITERATURA
(odnosnice in konzultirana literatura)

- BERNIK, France, 1967, 1971, 1973: *Pisma Frana Levca I–III*. Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti (Korespondence pomembnih Slovencev, 4/I–III).
- CELESTIN, Fran, 1883: Naše obzorje. *Ljubljanski zvon* 3/1–7. 45–52, 113–119, 169–172, 236–243, 320–327, 394–398, 454–457.
- JURČIČ, Josip, 1956, 1984: *Zbrano delo VII, XI*. Ur. Mirko Rupel, Janez Logar. Ljubljana: Državna založba Slovenije (Zbrana dela slovenskih pesnikov in pisateljev).
- KERSNIK, Janko, 1947–1952, 1984: *Zbrano delo I–VI*. Ur. Anton Ocvirk, France Bernik. Ljubljana: Državna založba Slovenije (Zbrana dela slovenskih pesnikov in pisateljev).
- POTOČNIK, Mitja, 2008: *Seznam Kersnikove knjižnice* (računalniški izpis).

- BARBARIČ, Štefan, 1977: Tipi slovenskega romana v dvajsetletju 1866–1885. *Slavistična revija* 25/ kongresna št. 117–133.
- BARBARIČ, Štefan, 1983: *Turgenjev in slovenski realizem*. Ljubljana: Slovenska matica (Razprave in eseji, 27).
- BARBARIČ, Štefan, 1983a: Kersnikov Vid Božan – Slovenski Bazarov? *Zbornik za slavistiku* (Novi Sad) 25. 47–58.
- BARBARIČ, Štefan, 1986: *Josip Jurčič*. Ljubljana: Partizanska knjiga (Znameniti Slovenci).
- BERNIK, France, 1979: Simon Jenko in Heinrich Heine. *Slavistična revija* 27/ 3–4. 381–391.
- BERNIK, France, 1980/1981: Levstik in Levčevi pogledi na literaturo. *Jezik in slovstvo* 26/7–8. 252–256.

- BERNIK, France, 1982: Problem lirike v realizmu 19. stoletja. *Obdobje realizma v slovenskem jeziku, književnosti in kulturi*. Ur. Boris Paternu. Ljubljana: Univerza Edvarda Kardelja v Ljubljani, Filozofska fakulteta (Obdobja, 3). 31–42.
- BERNIK, France, 1999: Heinrich Heine in slovenska književnost. *Obzorja slovenske književnosti. Slovenistične in primerjalne študije*. Ljubljana: Slovenska matica (Razprave in eseji, 43). 27–45.
- BERNIK, France, 1999a: Koncept realizma v Levčevem Ljubljanskem zvonu. *Obzorja slovenske književnosti. Slovenistične in primerjalne študije*. Ljubljana: Slovenska matica (Razprave in eseji, 43). 53–65.
- BERNIK, France, 1999b: Janko Kersnik v svojem in našem času. *Obzorja slovenske književnosti. Slovenistične in primerjalne študije*. Ljubljana: Slovenska matica (Razprave in eseji, 43). 66–70.
- BERNIK, France, 2004: *Simon Jenko*. Maribor: Litera (Monografije k Zbranim delom slovenskih pesnikov in pisateljev, 5).
- BOHANEC, Franček, 1985: *Ivan Tavčar*. Ljubljana: Partizanska knjiga (Znameniti Slovenci).
- BORŠNIK, Marja, 1950: Fragment o Kersnikovem mladostnem delu. Problem divje rože. *Slavistična revija* 3/1–2. 98–106.
- BORŠNIK, Marja, 1951: *Fran Celestin*. Ljubljana: Državna založba Slovenije (Slavistična knjižnica, 1).
- BORŠNIK, Marja, 1959: Opombe. *Ivan Tavčar: Zbrano delo VIII*. Ljubljana: Državna založba Slovenije (Zbrana dela slovenskih pesnikov in pisateljev). 413–418, 425–431, 490–491.
- BORŠNIK, Marja, 1962: Kersnik. *Študije in fragmenti*. Maribor: Obzorja. 455–480.
- BORŠNIK, Marja, 1963: Stilni premiki v slovenski književnosti med klasičnim in modernim realizmom. *Slavistična revija* 14/ 1–4. 79–110.
- BORŠNIK, Marja, 1973: *Ivan Tavčar – leposlovni ustvarjalec. I*. Maribor: Obzorja.
- BREZNIK, Anton, 1935: Jezik naših pripovednikov. 5. Kersnik. *Dom in svet* 48/ 1–2. 77–79.
- DOBROVOLJC France, 1977: *Bibliografija zbirke Naša beseda*. Ljubljana: Mladinska knjiga (zbirka Naša beseda).

- ERJAVEC Fran, Pavle Flere, 1924: Janko Kersnik. Življenjepis. Tolmač. *Izbrani spisi za mladino*. Ljubljana: Učiteljska tiskarna (Slovenski pesniki in pisatelji, 17). VII–XCV, 365–414.
- FRAUWALLNER, E. idr., 1951–1954: *Die Weltliteratur I–III*. Wien: Verlag Brüder Hollinek.
- GANTAR, Kajetan, 1979: *Grške lirične oblike in metrični obrazci*. Ljubljana: Državna založba Slovenije (Literarni leksikon, 7).
- GESTRIN, Ferdo, Vasilij Melik, 1966: *Slovenska zgodovina od konca osemnajstega stoletja do 1918*. Ljubljana: Državna založba Slovenije (Kultura in zgodovina).
- GIESEMANN, Gerhard, 1982: Zu einigen Aspekten der Rezeption Heinrich Heines im slovenischen Realismus. *Obdobje realizma v slovenskem jeziku, književnosti in kulturi*. Ur. Boris Paternu. Ljubljana: Univerza Edvarda Kardelja v Ljubljani, Filozofska fakulteta (Obdobja, 3). 233–249.
- GORNIK, Ivan, 1878: Na Žerinjah. Izviren roman, spisal Janko Kersnik. *Zvon* 4. 93–95.
- GRAFENAUER, Ivan, 1925–1932: Kersnik Janko. *Slovenski biografski leksikon I*. Ur. Izidor Cankar idr. Ljubljana: Zadržna gospodarska banka. 445–452. (Navedena je literatura do tistega časa.)
- GREGORIČ, Jože, France Dobrovoljc, 1987: Kersnik Janko. *Leksikon pisaca Jugoslavije III*. Novi Sad: Matica srpska. 124–126. (Navedena je literatura od 1878 do 1983.)
- GRDINA, Igor, 2003: *Slovinci med tradicijo in perspektivo. Politični mozaik 1860–1918*. Ljubljana: Študentska založba (Knjižna zbirka Claritas, 32).
- HLADNIK, Miran, 1982: Mohorjanska pripovedna proza. *Slavistična revija* 30/4. 389–414.
- HLADNIK, Miran, 1996: Kersnikova povest Jara gospoda. *Janko Kersnik: Jara gospoda*. Ljubljana: Karantanija. 97–120.
- HLADNIK, Miran, 1998: Jara gospoda kot zgodba o ljubezni. *Janko Kersnik in njegov čas*. Ur. Zoltan Jan. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo (Zbornik Slavističnega društva Slovenije, 8). 39–44.
- INKRET, Andrej, 1969: Janko Kersnik in začetki slovenske leposlovne proze. *Problemi* 7/78–79. 427–463.

- JANEŽ, Stanko, 1980: *Fran Levec*. Ljubljana: Partizanska knjiga (Znameniti Slovenci).
- JESENŠEK, Marko, 1998: Jezikovne značilnosti humorja in satire v Kersnikovem podlistku. *Janko Kersnik in njegov čas*. Ur. Zoltan Jan. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo (Zbornik Slavističnega društva Slovenije, 8). 73–83.
- KARDELJ, Edvard–Sperans, 1957: *Razvoj slovenskega narodnega vprašanja*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- KMECL, Matjaž, 1975: *Od pridige do kriminalke ali o meščanskih začetkih slovenske pripovedne proze*. Ljubljana: Mladinska knjiga (Zbirka Kultura).
- KMECL, Matjaž, 1981: Zapis o Rošlinu in Vrjanku. *Janko Kersnik: Rošlin in Vrjanko*. Ljubljana: Mladinska knjiga. 123–124.
- KMECL, Matjaž, 1981a: *Rojstvo slovenskega romana*. Ljubljana: Mladinska knjiga (Zbirka Kultura).
- KMECL, Matjaž, 1982: Problem realizma v slovenski pripovedni prozi. *Obdobje realizma v slovenskem jeziku, književnosti in kulturi*. Ur. Boris Paternu. Ljubljana: Univerza Edvarda Kardelja v Ljubljani, Filozofska fakulteta (Obdobja, 3). 43–48.
- KMECL, Matjaž, 1998: Kersnik in Tavčar. *Janko Kersnik in njegov čas*. Ur. Zoltan Jan. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo (Zbornik Slavističnega društva Slovenije, 8). 34–38.
- KOCIJAN, Gregor, 1983: *Kratka pripovedna proza od Trdine do Kersnika*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- KOCIJAN, Gregor, 1991: Kersnik Janko. *Enciklopedija Slovenije 5*. Ur. Marjan Javornik, Dušan Voglar. Ljubljana: Mladinska knjiga. 56–57.
- KOCIJAN, Gregor, 1995: Po zgledu kriminalke. Jarogospodka tragedija. Janko Kersnik. *Zapiski o starejši slovenski povesti. Od Erjavca in Jurčiča do Cankarja in Finžgarja*. Ljubljana: Mihelač. 37–44, 65–70, 102–105.
- KOCIJAN, Gregor, 1998: Janko Kersnik kot feljtonist. *Janko Kersnik in njegov čas*. Ur. Zoltan Jan. Ljubljana: Zavod republike Slovenije za šolstvo (Zbornik Slavističnega društva Slovenije, 8). 63–72.
- KOCIJAN, Gregor, 2001: Po duši svetovljan, po srcu Brdčan. *Raz-*

- gledi po slovenski književnosti. Literarnovedne razprave.* Ljubljana: Debora. 123–131.
- KOCIJAN, Gregor, 2001a: Slovensko pesništvo v drugi polovici 19. stoletja. *Razgledi po slovenski književnosti. Literarnovedne razprave.* Ljubljana: Debora. 68–93.
- KOCIJAN, Gregor, 2004: Janko Kersnik (Krsnik) 1852–1897. Življenjepisna skica kot podlaga za monografijo. *Zbornik občine Lukovica.* Ur. uredniški odbor. Ljubljana, Lukovica: Viharnik, Občina Lukovica. 75–85.
- KOCIJAN, Gregor, 2006: Slovenska kratka pripovedna proza 1850–1941. *Slovenska kratka pripovedna proza.* Ur. Irena Novak Popov. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta (Obdobja, 23). 3–14.
- KODELA, Rudolf, Jože Munda, Niko Rupel, 1962: *Bibliografsko kazalo Ljubljanskega zvona 1881–1841.* Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti (Biblioteka – Bibliotheca, 3).
- KORUZA, Jože, 1982: Problem realizma v slovenski dramatiki. *Obdobje realizma v slovenskem jeziku, književnosti in kulturi.* Ur. Boris Paternu. Ljubljana: Univerza Edvarda Kardelja v Ljubljani, Filozofska fakulteta (Obdobja, 3). 49–61.
- KOS, Janko, 2001: *Primerjalna zgodovina slovenske literature.* Ljubljana: Mladinska knjiga (Zbirka Kultura).
- LEVEC, Fran, 1897: Janko Kersnik. Prijateljski spomini. *Ljubljanski zvon 17/9.* 535–544.
- LOTMAN, Jurij M., 1976: *Struktura umetniškega teksta.* Prevod Novica Petković. Beograd: Nolit (Književnost i civilizacija).
- MAJDIČ, Viktor, 1998: Kersnikov pogled na jezik. *Janko Kersnik in njegov čas.* Ur. Zoltan Jan. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo (Zbornik Slavističnega društva Slovenije, 8). 103–108.
- MIHURKO PONIŽ, Katja, 2008: *Labirinti ljubezni v slovenski književnosti od romantike do II. svetovne vojne.* Ljubljana: Sophia (Sodobna družba / Sophia, 20).
- NOVAK, France, 1998: Značilnosti besedja v Kersnikovih delih. *Janko Kersnik in njegov čas.* Ur. Zoltan Jan. Ljubljana: Zavod

- Republike Slovenije za šolstvo (Zbornik Slavističnega društva Slovenije, 8). 84–91.
- OCVIRK, Anton, 1978: Kersnikova pot v realizem. *Literarna umetnina med zgodovino in teorijo I. Razprave*. Ljubljana: Državna založba Slovenije. 365–512.
- PATERNU, Boris, 1957: *Slovenska proza do moderne. Študije*. Koper: Primorska založba Lipa.
- PATERNU, Boris, 1963: Nastanek teorije realizma v slovenski književnosti. *Slavistična revija* 14/1–4. 153–180.
- PATERNU, Boris, 1968: Nastanek in razvoj dveh proznih struktur v slovenskem realizmu 19. stoletja. *Jezik in slovstvo* 13/1. 1–10.
- PATERNU, Boris, 1974: Kersnikove Kmetske slike. *Pogledi na slovensko književnost. Študije in razprave II*. Ljubljana: Partizanska knjiga. 97–137.
- PATERNU, Boris, 1982: K tipologiji realizma v slovenski književnosti. *Obdobje realizma v slovenskem jeziku, književnosti in kulturi*. Ur. Boris Paternu. Ljubljana: Univerza Edvarda Kardelja v Ljubljani, Filozofska fakulteta (Obdobja, 3). 7–29.
- PATERNU, Boris, 1993: Kersnikovo mesto v razvoju slovenskega romana. *Razpotja slovenske proze*. Novo mesto: Tiskarna Novo mesto, Dolenjska založba (Seidlova zbirka, 8). 38–69.
- PATERNU, Boris, 2001: Kersnikove Kmetske slike in Jara gospoda. *Književne študije*. Ljubljana: Gyrus. 150–176.
- PIRJEVEC, Marija, 1967: Ustroj Kersnikovih »Mačkovih očetov« znotraj Kmetskih slik. *Jezik in slovstvo* 12/8. 239–246.
- POGAČNIK, Jože, 1976: Prozaist Janko Krsnik. *Teze in sinteze*. Maribor: Obzorja (Razpotja, 28). 127–147.
- POGAČNIK, Jože, 1998: Jara gospoda kot model slovenskega realizma. *Janko Kersnik in njegov čas*. Ur. Zoltan Jan. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo (Zbornik Slavističnega društva Slovenije, 8). 23–33.
- POTOČNIK, Mitja, 2004: Lastniki gradu Brdo pri Lukovici. *Zbornik občine Lukovica*. Ur. uredniški odbor. Ljubljana, Lukovica: Viharnik, Občina Lukovica. 59–67.
- PRETNAR, Tone, Marko Stabej, Aleš Bjelčevič, 1992/1993: Slovar Kersnikove rime. *Jezik in slovstvo* 38/1–2. 46–60.

- PRIJATELJ, Ivan, 1910, 1914: Janko Kersnik, njega delo in doba I–III. *Janka Kersnika zbrani spisi VI*. Ljubljana: L. Schwentner.
- PRIJATELJ, Ivan, 1966: *Slovenska kulturnopolitična in slovstvena zgodovina 1848–1895, V*. Ur. Anton Ocvirk. Ljubljana: Državna založba Slovenije (Monografije k Zbranim delom slovenskih pesnikov in pisateljev).
- PRIJATELJ, Ivan, 1985: *Slovenska kulturnopolitična in slovstvena zgodovina 1848–1895, VI*. Ur. Jože Munda. Ljubljana: Državna založba Slovenije (Monografije k Zbranim delom Slovenskih pesnikov in pisateljev).
- PRIJATELJ, Ivan, 1907, 1909: Komentar. *Janka Kersnika zbrani spisi V, sešitek I–II*. Ljubljana: L. Schwentner. 353–415.
- RUPEL, Dimitrij, 1969: Idealist brez idealov. Razmišljanje o Janku Kersniku. *Problemi* 7/78–79. 464–476.
- RUPEL, Dimitrij, 1976: Svobodne besede. Od Prešerna do Cankarja. Koper: Lipa.
- SAJOVIC, Tomaž, 1992/1993: Kersnikova Kmetška smrt. Med historizmom in nastavki secesije. *Jezik in slovstvo* 38/1–2. 5–17.
- SAJOVIC, Tomaž, 1998: Janko Kersnik in secesija. *Janko Kersnik in njegov čas*. Ur. Zoltan Jan. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo (Zbornik Slavističnega društva Slovenije, 8). 92–102.
- SIMONIČ, Franc, 1903–1905: *Slovenska bibliografija. I. del: Knjige (1550–1900)*. Ljubljana: Slovenska matica.
- SLODNJAK, Anton, 1961: Realizem II. *Zgodovina slovenskega slovstva III*. Ljubljana: Slovenska matica.
- STOPAR, Ivan, 2004: Brdo, razkošni renesančni dvorec. *Zbornik občine Lukovica*. Ur. uredniški odbor. Ljubljana, Lukovica: Vi-harnik, Občina Lukovica. 68–74.
- STRITAR, Josip, 1956: Dunajska pisma (1895–1896). *Zbrano delo VII*. Ur. France Koblar. Ljubljana: Državna založba Slovenije (Zbrana dela slovenskih pesnikov in pisateljev). 170–212.
- ŠLEBINGER, Janko, 1937: Slovenski časniki in časopisi. Bibliografski pregled od 1797–1936. Ur. Božidar Borko. *Razstava slovenskega novinarstva v Ljubljani*. Ljubljana: Jugoslov. novinarsko udruženje, ljubljanska sekcija. 1–175.
- ŠTUHEC, Miran, 1998: Trg – značilni ambient Kersnikovih ro-

- manov. *Janko Kersnik in njegov čas*. Ur. Zoltan Jan. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo (Zbornik Slavističnega društva Slovenije, 8). 55–61.
- ŠTUHEC, Miran, 1998: Kersnikova Elza na poti od guvernante do poslančeve žene. *Slavistična revija* 46/2. 183–193.
- ŠUKLJE, Fran, 1988, 1995: *Iz mojih spominov I–II*. Ur. Vasilij Melik. Ljubljana: Slovenska matica (Memoarska knjižnica).
- VIDIC, Fran, 1898: Janko Kersnik. *Ilustrovani narodni koledar*. 93–102.
- VRATUŠA, Anton, 1941: *Levec in Ljubljanski zvon*. Ljubljana: samozaložba.
- ZBAŠNIK, Fran, 1898: Spomini na Janka Kersnika. *Ljubljanski zvon* 18/6–7. 351–360, 411–420.
- ZOREC, Črtomir, 1978: Rod Kersnikov. *Obzornik* 33/4–8. 289–292, 377–380, 461–463, 542–544, 616–618.

KAZALO OSEBNIH IMEN

Abu-Temam 162
Ajshil 162
Alešovec Jakob 92
Alfieri Vittorio 162
Alkaj 162
Anakreon 162
Andersen Hans Christian 166
Anzengruber Ludwig 91, 166
Apfalter Otto 350
Arany János 165
Argensola Leonardo 162
Ariosto Lodovico 162
Arko Albin 94
Arndt Ernst Moritz 163
Aškerc Anton 136, 139, 140, 148, 168, 172, 176, 178–181, 297
Auerbach Berthold 163
Auersperg Adolf 77, 323
Auersperg Aleš gl. Auersperg Alexander
Auersperg Alexander 60, 61
Auersperg Anton Alexander (Grün Anastasius) 163, 353
Avguštin, sv. 154

Bamberg Fedor 145, 370
Barbarič Štefan 277, 284, 285, 391
Bartels A. 159
Bartol Nadlišek Marica gl. Nadlišek Marica
Baumbach Rudolf 176
Baumgarten Hermann 177
Bebel August 362
Beecher Stowe Harriet 166

Bernik Francè 25, 27, 28, 35, 50, 53, 71, 105, 107, 109, 110, 114,
116, 132, 134, 137–139, 141–144, 146–150, 152, 173, 177,
191, 208, 227–229, 233, 235, 237, 271, 272, 274, 290, 293,
294, 296, 302, 309, 312, 314, 315, 327–330, 333, 338, 341,
346, 348, 349, 356, 370, 391, 392

Bežek Viktor 13, 129, 134, 145, 366, 367, 372

Binter Klara, roj. Höffern 78

Bjelčević Aleš 396

Bjørnson Bjørnstjerne 164, 165

Bleiweis Janez 36, 63, 66, 94, 95, 102, 104, 327

Boccaccio Giovanni 162

Bodenstedt Friedrich (Schaffi Mirza) 165

Bohanec Franček 392

Bohinjec Peter 223, 238

Boissac, kapitan 118

Bonač Ivan 208

Borko Božidar 397

Börne Ludwig 163

Boršnik Marja 11, 43, 62, 78, 79, 81, 87, 89, 143, 185, 187, 270,
283, 313, 392

Breznik Anton 217, 218, 392

Brezovar Jernej 35

Buckle Henry Thomas 40, 160

Bulwer Edward 163

Burger Janez 25

Burns Robert 163

Byron George Gordon Noel 163

Calderón de la Barca Pedro 162

Camões Luis Vaz de 163

Cankar Ivan 10, 224, 394, 397

Cankar Izidor 393

Celestin Fran 35, 145, 172, 181–188, 195, 197, 198, 207, 216,
223, 243, 253, 323, 383, 391, 392

Cervantes Saavedra Miguel de 162

Chateaubriand François-René 162

Cherbuliez Victor 164
Ciril, sv. 116, 235, 292
Corneille Pierre 162
Costa Etbin Henrik (Klečeplaz) 35, 36, 63, 66
Czerny Ana 31

Čelešnik Oton 27, 33
Čop Matija 172

Dante Alighieri 162
Daudet Alphonse 164
David, kralj 162
Detela Fran 135, 139, 143, 191, 219
Detela Oton 348
Dežman Karel 63, 353
Dickens Charles 163
Dimitz August 108
Dobrovoljc France 237, 392, 393
Dostojevski Fjodor Mihajlovič 165, 290
Draper John William 159, 160
Dumas Alexandre ml. 164
Dumas Alexandre st. 91, 165
Dumreicher Armand 349

Ebers Georg 165, 179
Eliot George 166
Enij 162
Eötvös József 165
Erjavec Fran (pisatelj) 116, 207, 223, 333, 393, 394
Erjavec Fran 25, 44, 146, 236, 237
Evripid 162

Fielding Henry 166
Finžgar Fran Saleški 394
Firduzi 162
Flerè Pavel 25, 44, 236, 237, 393

Foscolo Ugo 162
France Anatole 166
Frauwallner E. 393
Fredro Jan Aleksander 91
Freytag Gustav 163, 166
Funtek Anton 129, 134, 151, 175, 176, 223, 297, 298, 310, 366

Gantar Kajetan 30, 393
Gerardin Delphine 157
Gestrin Ferdo 323, 331, 342, 393
Giesemann Gerhard 53, 393
Goethe Johann Wolfgang 64, 70, 163, 166
Gogolj Nikolaj Vasiljevič 164
Goldoni Carlo 91
Goldsmith Oliver 163
Gončarov Ivan Aleksandrovič 166
Gorazd gl. Anton Aškerc
Gornik Ivan 89, 393
Göstl Fran 319
Gotthelf Jeremias 165, 290
Gottschall Rudolf 177
Govekar Fran 10, 11, 15, 366, 368
Grafenauer Ivan 25, 393
Grasselli Peter 105, 327
Grdina Igor 331, 332, 393
Gregorčič Simon 71, 116, 146, 333
Gregorič Jože 237, 393
Grillparzer Franz 166
Grün Anastazij gl. Auersperg Anton Alexander
Gruntar Ignacij 146
Gundulić Ivan 164
Gutzkow Karl 163

Haderlap Filip (Lipe) 71
Hafis 162
Halevi 162

Hamerling Robert 164
Hamsun Knut 166
Harte Francis Bret 164
Hauff Wilhelm 165, 290
Hegel Georg 171, 173
Hein Viktor 342
Heine Heinrich 28, 53, 64, 163, 166, 381, 391–393
Heliodor 162
Hercen Aleksander Ivanovič 166
Herder Johann Gottfried 163
Heyse Paul 166
Hladnik Miran 288, 298, 301, 308, 318, 393
Hlebš (posestnik) 373
Höffern-Saalfeld Ernest 25
Höffern-Saalfeld Johana-Ivana 25, 105, 232
Höffern-Saalfeld Leopold 25, 78
Höffern-Saalfeld Mina-Viljemina 87, 105, 208, 230, 232
Holtei Karl 91
Holz Vatroslav (Prostoslav Kretanov) 62, 72, 73
Homer 162, 166
Horac Kvint Flak 162
Hribar Ivan 21, 72, 143, 145, 332, 338, 344, 345, 356, 360, 380
Hugo Victor 162

Ibsen Henrik 165, 179
Inkret Andrej 84, 168, 183, 185, 186, 192, 196, 199, 209, 393
Irving Washington 105, 166

J. C. 153
Jaklič Fran 223
Jan Zoltan 393–398
Janež Stanko 394
Janežič Anton 27
Jarc Janez 42
Jaropolk (ps.) 130
Javornik Marjan 394

Jenko Simon 28, 30, 37, 38, 45, 46, 48, 53, 54, 64, 172, 223, 381,
391, 392
Jeran Luka 63, 66
Jesenšek Marko 69, 394
Jókai Mór 165
Jozue 162
Jurčič Josip 10, 13, 14, 18, 19, 25, 27, 40, 60, 63, 64, 67, 74,
77–79, 81, 82, 84, 85, 94, 97, 99–110, 114–124, 129, 130,
132, 133, 135, 142, 143, 148, 171, 172, 182, 186, 207, 223,
235, 238, 245, 264, 271, 298, 323, 324, 331, 367, 369, 379,
381–383, 391, 394
Juvenal 162

Kaiser Friedrich 91, 92
Kajzelj Peregrin 91
Kajdiž Tomo 359
Kalidasa 162
Kant Immanuel 167, 171
Kardelj Edvard (Sperans) 344, 345, 392–396
Katul Gaj Valerij 162
Keller Gottfried 163
Kersnik Alojzija-Slavka (pisateljjeva hči) 112, 312
Kersnik Ana-Nuša (pisat. hči) 112, 312
Kersnik Anton (pisat. brat) 26, 230
Kersnik Anton (pisat. sin) 112, 309, 373
Kersnik Berta, roj. Höffern (pisat. mati) 16, 25, 26, 90, 105, 232
Kersnik Berta (pisat. hči) 112, 230, 297
Kersnik Berta (+1857) in Berta (+1861) (pisat. sestri) 26
Kersnik Franc-Tac (pisat. vnuk) 159
Kersnik Janez Krstnik 25
Kersnik Janko (pisat. sin) 112
Kersnik Josip-Pepi (pisat. brat) 26, 27, 33
Kersnik Jožef (pisat. oče) 25, 26, 33
Kersnik Jožef (pisat. sin) 112, 373
Kersnik Lojzka (Alojzija), roj. Tavčar (pisat. žena) 9, 16, 79, 87,
94, 95, 110–113, 137, 139, 197, 229, 230, 233, 291, 294–296,
373, 374

Kersnik Marija (pisat. sestra) 26
Kersnik Maša (pisat. hči) 112
Kersnik Ruša-Vera (pisat. hči) 112, 231
Kersnik Vida (pisat. hči) 112
Klečeplaz gl. Costa Etbin Henrik
Kleinpaul Rudolf 177
Kleist Heinrich Wilhelm 166
Klopstock Friedrich Gottlieb 163
Klun Karel 63, 68, 327, 329
Kmecl Matjaž 88, 89, 265, 283, 284, 314, 394
Knez Anton 312
Koblar France 397
Kocijan Gregor (G. K.) 25, 35, 44, 50, 53, 58, 59, 61, 64, 66, 107,
116, 132, 136, 138, 141, 172, 173, 177, 208, 223, 226, 230,
232, 233, 238, 248, 252, 255, 264, 268, 271, 276, 287–290,
297, 304, 308, 310, 312, 327, 329, 334, 353, 368, 370,
372–374, 394, 395
Kočevar Ferdo 74
Kodela Rudolf 129, 395
Koder Anton 106, 140, 223, 238
Kollár Jan 164
Konfucij 162
Körner Theodor 166
Koruza Jože 395
Kos Anton-Cestnikov (Spectabilis) 116, 333
Kos Janko 30, 53, 85, 192, 285, 302, 307, 395
Koseski gl. Vesel Jovan-Koseski
Košir Tekla 43, 67, 87
Kotzebue August 91
Krassnig J. J. 57
Kraszewski Józef Ignacy 165
Krek Gregor 71, 143
Križman Karel 78
Križnar Miroslav 329

Lamartine Alphonse 162
Lampe Francišek 14, 179

Lassalle Ferdinand 362
Lasser Joseph 77, 323
Laube Heinrich 163
Lavrenčič Antonija 293
Lavrenčič Josip 366
Lenau Nikolaus 163
Lermontov Mihail Jurjevič 164
Lessing Gotthold Ephraim 163
Levec Fran 15, 17, 19, 25, 27, 28, 31, 34, 35, 39, 40, 50, 51,
63, 71, 77–79, 99, 100, 102, 105–108, 114–117, 129–131,
133–152, 154, 172, 173, 177–179, 181–184, 191, 196–198,
207, 208, 219, 227–231, 233–238, 261, 262, 270, 272–274,
277, 295–297, 302, 309, 312, 323, 324, 326–330, 332–334,
336–338, 342, 346, 348, 349, 356, 366, 367, 370, 372–374,
378, 391, 392, 394, 395, 398
Levec Janez 328
Levec Pavla 134
Levec Vladimir 10, 15
Levstik Fran 36, 37, 40, 54, 67, 74, 85, 118, 144–146, 151, 171,
172, 184, 186, 206, 223, 235, 323, 379, 391
Lindau Max 165
Li-Taipo 162
Logar Janez 391
Lončar Urša 26
Longfellow Henry Wadsworth 166
Lope de Vega Carpio Felix 162
Lotman Jurij M. 250, 251, 395
Ludwig Otto 163
Lukijan 162
Lukić Veljko M. 220
Lukrecij Karo 162

Mahnič Anton 169–173, 176–178, 273, 340, 357
Majaron Danilo 149, 150
Majdič Viktor 395
Mandelc Valentin 223

Manzoni Alessandro 162
Marlitt Eugenie 165, 166, 174, 175, 206, 290
Marmont Auguste Frédéric-Louis 118
Marn Josip 31, 63
Marryat Frédéric 105
Maselj Fran-Podlimbarski 135, 139, 223
Maupassant Guy de 166
Mažuranić Fran 255, 256
Melik Vasilij 323, 331, 342, 393, 398
Mencinger Janez 116, 135, 223, 236, 333
Mérimée Prosper 166
Metod, sv. 116, 235, 292
Mickiewicz Adam 164
Mihelač (založba) 394
Mihurko Poniž Katja 307, 395
Miklošič Fran 235
Milton John 163
Milutinović Sima 164
Missia Jakob 345, 357
Mojzes 162, 313–315
Molière 162
Moore Edward 163
Mosenthal Salomon Hermann 91
Mozolova Polonica 124
Munda Jože 129, 369, 395, 397
Murnik Ivan 233, 373, 374
Murnik Rado 366, 368

Nadlišek Marica 13, 14, 43, 60, 81, 141, 152, 165, 181, 184, 223,
230–232, 235, 236, 276, 283, 286, 288–296, 308, 340, 341,
367, 368

Negoda z Golovca gl. Stritar Josip
Nestroy Johann Nepomuk 91
Nodier Charles 114
Nolli Josip 91
Novak France 218, 219, 395
Novak Popov Irena 395

Ocvirk Anton 28, 57, 60, 61, 67, 69, 72, 81, 102, 103, 118,
 120, 159, 176, 179, 186, 194, 197, 206, 207, 211, 215, 219,
 220, 228, 241, 247, 256, 261, 265, 271, 273, 298, 310–312,
 336–338, 391, 396, 397
 Offenbach Jacques 91
 Ogrinec Josip 40, 67, 223, 238
 Orzeszkowa Eliza 166
 Otto Johanna 107
 Ovid Publij Naso 162

Pagliaruzzi Josip- Krilan 333
 Pajk Andrej 27
 Pajk Janko 71
 Parini Giuseppe 162
 Paternu Boris 117, 121, 184, 185, 198, 199, 206, 207, 215, 216,
 219, 226, 239, 243, 246, 252, 304, 392, 394, 396
 Pavlič Kozma 329
 Pellico Silvio 166
 Pesjak Luiza 173–175, 223, 273, 290
 Petković Novica 395
 Petöfi Sándor 165
 Petrarca Francesco 162
 Pfeifer Viljem 327, 329, 372
 Pindar 162
 Pirec Alfonz 135, 223, 238
 Pirjevec Marija 396
 Pitaval François Gayot 105
 Platen August 166
 Plavt Tit 162
 Podkrajšek Cecilija 91
 Podlimbarski gl. Maselj Fran
 Podmilšak Josip 223
 Poe Edgar Allan 165
 Pogačar Janez Zlatoust 64
 Pogačnik Jože 82, 123, 167, 168, 183, 187, 199, 201, 245, 302,
 307, 313, 396

Poklukar Josip 347
Polak Franc 373
Polec Julij 63, 77, 78, 211
Pope Alexander 163
Pot gl. Urbas Jurij
Potočnik Fran 92
Potočnik Mitja 25, 159, 166, 177, 362, 391, 396
Pretnar Tone 396
Prešeren France 28, 29, 40, 45, 53, 64, 67, 68, 72, 90, 164, 169,
170–172, 275, 291, 338, 381, 397
Prijatelj Ivan 25, 33–35, 45, 50, 77, 87, 102, 103, 132–134, 136,
138, 142, 144–146, 151, 152, 172, 173, 185, 207, 227, 235,
257, 271, 272, 318, 319, 330, 331, 333, 336–338, 342, 343,
345, 346, 350, 354, 356, 357, 362, 366, 367, 369, 397
Properc 162
Prostoslav Kretanov gl. Holz Vatroslav
Puškin Aleksander Sergejevič 164

Raabe Wilhelm 163
Racine Jean-Baptiste 162
Rahne Janko 136, 140, 208, 220, 231, 232, 270, 297
Raič Božidar 143
Rakovec Lovro 67
Razlag Radoslav 74
Redwitz Oskar 163
Rosegger Peter 165, 290
Roth Johan 95
Rupel Dimitrij 122, 397
Rupel Mirko 106, 107, 118, 391
Rupel Niko 129, 395
Rus Manica 296
Rutar Simon 172

Saint-Pierre Jacques 166
Sajovic Tomaž 397
Salomon, kralj 162

Sand George 164
Sapfo 162
Sardou Victorien 164
Schaffi Mirza gl. Bodenstedt Friedrich
Schäffle Albert Eberhard Friedrich 362
Scheffel Joseph Victor 163, 179
Schiller Friedrich 64, 91, 163, 166
Schmidt Franjo 91
Schönborn Friedrich 345
Schwentner Lavoslav (založba) 397
Schwegel Josip 351
Scott Walter 163
Scribe Eugène 91
Senekovič Andrej 77
Shakespeare William 32, 163, 166
Shelley Percy 163
Simonič Franc 164, 397
Slanc Karel 345
Slavika 43
Slodnjak Anton 120, 181, 186, 319, 397
Smole Andrej 275
Sofoklej 162
Spectabilis gl. Kos Anton-Cestnikov
Sperans gl. Kardelj Edvard
Spindler Karl 105
Spitzer Daniel 57
Stabej Marko 396
Stare Josip 132, 135, 139, 144, 147, 207, 223, 233
Stare Jožef 134
Stepischnegg (Stepišnik) Jakob Maximilian 178, 179
Sterne Laurence 163
Stopar Ivan 25, 397
Storm Theodor 163
Strindberg August 166
Stritar Josip 28, 35–37, 40, 45, 46, 48, 53, 54, 59, 64, 74, 82, 89,
129, 133, 138, 142–146, 151, 152, 169–172, 184, 206, 223,
238, 288, 367, 368, 381, 397

Sveteč Luka 223, 327, 329, 358

Sudermann Hermann 166

Swift Jonathan 166

Šavnik Edvard 9, 42, 77, 373, 374

Škofič/Škofic Franc 77, 78, 328

Šlebinger Janko 333, 397

Štuhec Marko 300, 397, 398

Šuklje Fran 11, 12, 20, 21, 40, 72, 74, 77, 142, 146, 147, 149,
215, 235, 255, 323–327, 330–334, 336–338, 341–350, 357,
359–361, 380, 398

Švajger (oskrbnik) 87

Taaffe Eduard 341, 342

Tasso Torquato 162

Tavčar Ivan 10–12, 15, 72, 107, 129, 132–135, 142, 143, 145,
151, 172, 208, 223, 226, 228, 233, 255, 327, 329, 332, 333,
337, 338, 344, 345, 352, 356–358, 360, 366–368, 370, 380,
385, 392, 394

Tavčar Lojzka (Alojzija) gl. Kersnik Lojzka

Tavčar Luka 79, 235, 374

Tavčarjevi (rodbina) 95, 197

Terencij 162

Thackeray William 163

Thomson James 163

Tibul 162

Tieck Ludwig 166

Tirtaj 162

Tolstoj Aleksej Konstantinovič 165, 252

Tolstoj Lev Nikolajevič 165, 179, 273, 314

Toman Janez 328

Toman Lovro 235

Tomšič Anton 27, 99

Tonkli Josip 36

Trdina Janez 135, 147, 148, 207, 223, 238, 249, 394

Trstenjak Davorin 143, 150, 223

Tu-fu 162
Turgenjev Ivan Sergejevič 164, 166, 176, 180, 184, 252, 255, 256,
277, 284, 285, 290, 386, 391
Turkuš Anton 71
Turnograjska Josipina 144, 223
Twain Mark 166

Urbas Jurij (Jur, Jurko, Pot) 137, 138

Vergil Maro 162, 166
Vernazz (Brnjač), Marmontov tajnik 118
Verne Jules 166
Veronika, žena Ferdinanda S. 87
Vesel Jovan-Koseski 172
Vidic Fran 10, 19, 369, 398
Višnikar Franc 77, 332
Vodnik Valentin 172, 187
Vodušek Konrad 18
Voglar Dušan 394
Voltaire 162
Vošnjak Josip 20, 36, 77, 114, 135, 232, 327, 338
Vratuša Anton 135, 136, 142, 145, 151, 398

Wackernagel Wilhelm 177
Weintraub Wiktor 243
Weitlof Moritz 147
Wieland Christoph Martin 163
Wiesthaler Fran 78
Wildenbruch Ernst 165
Winkler Andrej 147, 330, 341, 347–349
Winter Josef 51
Wurmbrandt Gundakkar 36
Wurzbach Karl 63
Wyss Johann Rudolf 165

Zarnik Valentin 74, 77, 146, 223, 327, 332, 333, 379

Zbašnik Fran 9, 16, 17, 271, 273, 276, 277, 318, 329, 369, 370,
398

Zola Emile 165, 179, 318

Zorec Črtomir 398

Zupanc Jernej 77, 93–95

Železnikar Ivan 146, 338, 345

Žigon Anton 36

SUMMARY

Janko Kersnik (1852–1897) was involved in various fields: as a notary (briefly as an attorney), in economics and finance (property management, farming, forestry, hunting, etc.), in administration (as a mayor), in political and party circles, and in theater, journalism (feature pieces), writing (poetry, storytelling, playwriting), and other areas.

He was known among his contemporaries for his work as a *notary*: as such, he was successful, esteemed, and respected, not only as an expert but also as a man that carried out his work properly, industriously, and politely, helping those that sought his assistance and his professional and administrative services. His good reputation remained in people's memories. One must not forget his notary records, which were not only professionally faultless and reliable, but also written in beautiful Slovenian, using exemplary legal terminology. They were written in a more or less informal style, so that they would also be understood by common people.

There are few records of his *economic and financial* activities; however, one can assume that Kersnik was a prudent master that, at the same time, ruled somewhat with "a velvet glove," generously and obligingly. This caused his domestic management to often fall into straits, resulting in him falling into debt or selling large pieces of property. The Kersnik family lived comfortably, yet by no means luxuri-

ously. Their fields and livestock were well taken care of, and their crop yield was also sufficient. Kersnik managed his forests relatively successfully; however, he occasionally needed the forests to help him out of his financial difficulties. He hunted for entertainment and recreation, and sometimes also to contribute something to holiday meals or provide gifts for his friends (e.g., Fran Levec). Hunting proved to be fatal for the writer because while hunting he caught a cold that he never recovered from. The exterior of his manor and the grounds were always well taken care of and the manor was well known for this.

Kersnik found a love for the *theater* in Ljubljana. He tried very much (especially as a secretary of the Theater Society) to help theater move forward as much as possible, gain popularity among the public, become an important factor in esthetic education, and encourage Slovenian identity. Kersnik's contribution to raising people's awareness about the importance of theater is highly significant to the cultural development of the nation and individuals. He primarily achieved this by his meticulous (and at the same time benevolent) work as a theater critic on Slovenian theater productions in Ljubljana. Special attention was dedicated to actors' performances, the effect of the play as a whole, and repertoire selections. He found the advancement of actors and actresses very important, and thus much of his reporting was dedicated to individual creative pieces (primarily successful ones). Kersnik's reviews of individual plays (published in *Slovenski Narod*), which amounted to no less than 57 from 1874 to 1878, will remain valuable material informing future generations about the efforts, labors, and successes of Ljubljana's the-

ater community, resulting in the advancement of theater in Ljubljana and elsewhere in Slovenia in the second half of the nineteenth century. One could state that Kersnik's theater reviews were a serious and solid foundation for the development of theater criticism among Slovenians in the following decades.

Kersnik's *journalistic* work includes editorials in *Slovenski Narod* and feature pieces. His opus of feature pieces is not a small one; quite to the contrary, it is quite an extensive body of work. In addition to a few individual compositions, it includes eight cycles of various length (published between 1873 and 1884). A special place in Slovenian literary features is held by the cycles *Nedeljska pisma* (Sunday Letters, 1–18), *Popotna pisma* (A Traveler's Letters, 1–6), *Stricu v Ameriko* (To My Uncle in America, 1–6), and *Vieux saxe* (Old Meißen Porcelain, 1–12). With these, the writer found recognition, even admiration, but it caused some anger, disapproval, and resentment. He wrote about current social issues (the Slovenian ethnic question, political conditions, cultural and literary phenomena, the moral image of his contemporaries, etc.), and mocked and critically highlighted general and individual peculiarities in Slovenian society of his day. His writing was clever, infused with a humor and irony that always seemed to hit the nail on the head. Even today, Kersnik's literary features (in addition to his commentaries) are lively, interesting, and often relate to current conditions. Along with Levstik, Zarnik, Jurčič, and others, Kersnik is credited with establishing the Slovenian literary feature and giving it impetus for the coming decades, when this form of writing continued to develop successfully.

Kersnik believed that only a small step separated writing feature pieces from *political* engagement. He served three terms as a member of the Provincial Assembly. He supported the freethinking liberal orientation, which is why he was connected with the National Progressive Party (the Liberals). Due to his moderateness and flexibility, he chose the moderate government faction. He tried to prevent excessive tension and too great of a disagreement between the moderate and radical factions within the party and to achieve prompt consensus. It is true, however, that the moderates (under the leadership of Fran Šuklje) and the radicals (under the leadership of Ivan Tavčar and Ivan Hribar) preferred to walk their own path. Even when reconciliation and stronger cooperation and alignment of operations were achieved, many old resentments and intolerances remained (Šuklje vs. Tavčar and Hribar). Kersnik warned that it was necessary to take a unified approach and to stick together in their stance towards the Conservative Party, which was much better organized than the National Progressive Party. As a member of the assembly, he was relatively frequently active in the sessions of the Provincial Assembly and in its various departments. When necessary, he chose to intervene briefly or reply, or deliver shorter or longer speeches, in which he elaborated his views, suggestions, and demands, suggested measures, offered incentives, and so on. He tackled many important questions, such as the financial aspect of being a teacher, entering Slovenian place names into the land register, budget distribution, the funding of cultural institutions (the theater), the role and significance of notaries, and so on. There are many written documents and testimonies about Kersnik's political activi-

ties: from correspondence, memoirs, assembly documentation, and other sources, to relatively extensive coverage in daily newspapers. This part of his efforts will be enshrined in history. Many of his ideas (or actions) are interesting and might be useful for future generations; however, he will not be remembered in political annals as a major player, but as one of many politicians that were the pillars of Slovenian politics in the second half of the nineteenth century and that, with a high level of awareness and culture, strove for ethnic equality as well as the cultural and economic progress of Slovenians in multinational Austria-Hungary. His demeanor, actions, and views often made him a clearly atypical politician, so that a singular oddity was his distinctive feature. Sometimes he evoked astonishment, other times indignation; very often he won approval, especially for his political culture, and in certain instances he also experienced rejection.

There is no doubt that *literary* creativity took a central position in Kersnik's work. His *poetry* is characterized by youthful experience (it was written from the time he was approximately 13 until he was 23 years old), Weltschmerz, and, at the same time, radicalism, the pangs of love and initial disappointments in life, and also joy. He mainly focused on lyric poetry dealing with love and homeland; there was a bit of reflective poetry, and also some narrative poetry. He followed the examples of Simon Jenko, France Prešeren, Josip Stritar, Heinrich Heine, and folk song. The expressive and formal aspect of his poetry reflects a high level of refinement, and the verses are rhythmically melodious. One cannot deny Kersnik's talent as a poet and his desire for excellence; however, as a poet he went with the flow,

only occasionally introducing something new with regard to motifs and expression; he has earned a spot among poets that contributed to the cultivation and popularization of Slovenian poetry in the second half of the nineteenth century. Kersnik was not forgotten thanks to his cycles of poetry; for example, *Cvetje* (Flowers), *Dekliške pesmi* (Girls' Poems), *Ob Savinji* (Along the Savinja River), and *Nove pesmi* (New Poems; 1870–1877).

Kersnik did not devote much time to *writing plays*. He wrote only a single one-act play titled *Berite Novice* (Read the *Novice* Newspaper, 1878/1879), which he coauthored with Josip Jurčič to commemorate a special occasion. Due to its emphasis on national awakening and the simplicity of acting, it remained on the repertoires of Slovenian reading societies for quite a while. The writer bid farewell to both of these literary genres relatively quickly and devoted his time to narrative prose.

Storytelling was Kersnik's domain. He created works that placed him among Slovenian classics. The transition from poetry and newspaper literary features into narrative prose were the narrative/belletristic literary pieces written between 1873 and 1875: *Nadepoln* (Filled with Hope), *Raztreseni listi* (Scattered Leaves), *Pomlad* (Spring), *Bujanov Matejka* (Matteo Bujan), and so on. His initial narrative phase was characterized by relatively distinctive romantic features and, at the same time, a transition from a more romantic into a more realistic style of writing. This includes the "novel" *Na Žerinjah* (At Žerinje, 1876), the novel *Rokovnjači* (Bandits, coauthored with Josip Jurčič, 1881), the story *Lutrski ljudje* (Protestant People, 1882), and the long novella *Gospod Janez* (Master John, 1884).

The characteristics that make these stories almost romantic include the following: the storyline is largely its own and does not depend on the character traits of the characters, the plot and the resolution have their own event logic dictated by the writer's imagination; coincidences are still largely present, so that the motivational system has no power and the laws of cause and effect do not have the final say; the analytical composition technique with a retrospective view helps reveal the mysterious background that influences the plot and directs the actions of the characters; in this case, love affairs form independent plot centers (this is not true in the case of *Rokovnjači*); they control entire stories and also provide them with communicative emphases. All other areas of life are marginal and to a large extent outside of the plot. The plot, characters, and settings are not a consequence of the writer's relatively careful observation of reality, but a result of his imagination. In Kersnik's case, this stage of his narrative prose development showed that he followed Jurčič in many ways, especially regarding the role of the storyline; however, at the same time, he already excelled in creating dynamic, beautiful, and dramatically eventful scenes in his stories, vivid and suspenseful dialog, in skillfully reporting action and portraying characters, and in his typical use of lyricized passages in describing nature. He made an impression of being the continuer of Jurčič's style of writing, and so his contemporaries labeled him Jurčič's successor. The novel *Rokovnjači* as a whole, made up of Jurčič's and Kersnik's writing contributions, has remained well received until today. He also established his principle of ethical and esthetic satisfaction and resolution at the end of a story, which was in line with his premise

about the “golden transparent veil of idealism.”

Kersnik's transition into realism became more evident in the novel *Ciklamen* (The Cyclamen, 1883) and especially with the novel *Agitator* (The Canvasser, 1885) as well as with short stories, which later became known under the collective title *Kmetske slike* (Rural Portraits, 1882–1891). The first two short stories, *Ponkrčev oča* (Ponkrec's Father) and *Rojenica* (The Fate), still partly belong to Kersnik's first phase of storytelling. The fact that he began developing from an “instinctive realist” (his own label) into an author consciously following a realistic direction (his variants) was probably influenced by Celestin's paper “Naše obzorje” (Our Horizon). It must be noted that Kersnik found his own direction and that their views differed in many regards. With *Ciklamen*, he surpassed most of the romantic narrative characteristics but he insisted in the dominant role of the love story, and only to a certain degree managed to expand the romantic conception to a critical view of the story's small-town setting. He began using a more careful observation of the real environment and the characters by also taking into consideration the model expression of human characters. Alongside the topic of love, other subject matters and themes (e.g., the social environment, social and economic relationships, and social issues) were marginal. The writer achieved a more pronounced shift towards his own version of realistic narration with the novel *Agitator*, in which the love story and current social events are balanced. The thickening and unfolding of the plot more or less depends on the traits of the characters. A relevant role in the structure of the novel is played by the social and political scenes and the rhythm of life in a small-town setting. The

author's critical eye inspected the spiritual, mental, ethnic, and other aspects of this environment, and by means of a narrative – by reporting on the action and with a series of narrative scenes – showed moral deviations, provincial narrow-mindedness, the narrowness of a small town, plotting, and so on. All of this was reflected in the social and political happenings of that time; that is, in the elections, which particularly revealed the parties' tendencies towards the takeover of power through slander, keeping the public ignorant, unfair deals, and so on. This novel realistically and critically presented the life and spirit of the Slovenian small-town environment.

Writing short stories served Kersnik as a tool for revealing ethical and character traits of the Slovenian farmer in the machinery of economic, social, and bureaucratic processes in the society of his day. He wrote about how farmers' personal and social identities had begun to be seriously harmed. The stories *V zemljiški knjigi* (In the Land Registry), *Mačkova očeta* (Maček's Father), and *Otroški dohtar* (The Pediatrician) place social issues at the forefront; in addition to the driving forces of society, property and possession control the farmer and destroy him. However, with great efforts and great ethical strength, people control property and do not allow it to shape their destiny. Such is the image of Planjavec in the short story *Kmetska smrt* (Death of a Farmer), which is undoubtedly among Kersnik's most realistic stories. Kersnik's collection of short narratives is not extensive, yet it is a great achievement in Slovenian narrative prose of the second half of the nineteenth century, with regard to both narrative style and genre. Together with Tavčar, he laid the foundation for further develop-

ment of short prose. These stories have remained fresh and evocative until the present day, mostly due to their creative power, the weight of their message, and esthetic perfection.

Kersnik also wrote about subjects from rural life in the stories *Testament* (1887) and *Očetov greh* (Sin of the Father, 1894), and in four short stories published by the Hermagoras Society: *Kako je stari Molek tatu iskal* (How Old Molek Looked for a Thief), *Znojilčevega Marka božja pot* (Marko Znojilec's Pilgrimage), *Za čast* (For Honor), and *Rejenčeva osveta* (The Foster Son's Revenge). He returned to subjects pertaining to life in a manor, including motifs from the (petit) bourgeoisie, in the story *Rošlin in Vrjanko* (Rošlin and Verjanko, 1889), and he wrote about the "parvenu syndrome" in a small-town setting in the story *Jara gospoda* (The Upstarts, 1893).

The story *Testament* talks about the hunger for money that ends up being fatal for the main character. The story was written partly following the example of detective stories: justice triumphs, the perpetrator is punished, just as dictated by the rules of the genre. There are no longer any traces of romantic elements in the story; the story is more or less a result of an imaginative combination but told in a way that such a thing could happen in real life, and that, following the realistic principle, the action is likely. Both the characters and the environment are based on the author's observation of reality. Similarly, in the story *Očetov greh*, life in the country is portrayed with realistic images. The role of the narrator is made very objective and is based solely on narration about what happened in reality; any subjectivity is eliminated. Somewhat esthetically problem-

atic is the composition, which is not consistent enough. The same goes for the denouement that leads one of the central characters to commit suicide. The message fits with the author's moral convictions and strongly emphasizes goodness as the thing that satisfies the readers and wins their approval. Both stories were written for a large circle of readers, including the less educated. Kersnik tried to come close to them with short stories published by the Hermagoras Society. It was significant where his stories were published and the Hermagoras Society calendar was issued in relatively large print runs. Except for the short stories published by the Hermagoras Society, all of Kersnik's stories were published in the newspaper *Ljubljanski Zvon*, which made them accessible only to the educated class, to educated readers, and they were not published as separate books (with the exception of *Na Žerinjah* and *Rokovnjači*). It is therefore understandable that this made it much more difficult if not impossible for his stories to be accessible to a larger audience.

Just as he implemented his variant of realistic narration in *Ciklamen* in part and in *Agitator* more distinctively, he did this in stories about the rural world as well. Kersnik took a similar approach in *Rošlin in Vrjanko* and it was especially obvious in *Jara gospoda*. In *Rošlin in Vrjanko*, he chose the folk song about Rošlin and Verjanko as his central theme. The story has too much going on and it tries to unfold a conflict situation (which arose due to a similar problem as the one in the folk song) between two friends of different ages. The author did not use a bloody ending like in the folk ballad, but found a way out in resignation, which is to appease violent impulses and allow both sides

to develop in line with their different situations in life. The much-talked-about reliance of Kersnik's narration on Ivan Turgenev's novel *Fathers and Sons* (about the divide between fathers and sons) proved to be very approximate and insignificant, which is understandable because the works were created in completely different times and under different circumstances, in different social and cultural environments, and at a different level of spiritual and national consciousness. Within Kersnik's collection of stories, *Rošlin in Vrjanko* stands out for its lack of emphasis and expression regarding ideas and messages. The author had difficulty discovering where he should look for a way out for the future of the middle class, of which he was a member, and how to find a more promising way than the one up to that point by shedding some critical light on the middle-class people of that time, and especially their morals; however, he was not successful.

By writing *Jara gospoda*, Kersnik decided to continue his work as an author focusing on more radical criticisms of human relationships in the modern small-town middle-class society whose ethical and moral deviations, egotistic behavior, and the isolation of its community sapped the healthy essence of people and replaced it with opportunism, a small-minded mentality, and conformity to a rotten atmosphere. These things weaken people's confidence and push them into impersonality and a poor existence without ideals in life. As usual, Kersnik constructed a critical image of both society at large as well as narrower social circles (the small-town community) by telling stories of social events, which became the mirror image of nineteenth-century community life and the life of individuals. He used love

stories as a medium to communicate this. A love affair in *Jara gospoda* is also the bearer of the small-minded middle-class mentality as the most obvious sign of deviation in contemporary society and the lack of prospects for middle-class society if it continues on its course. This realization, which was also a warning, ended Kersnik's writing career on a slightly bitter note with some unease and disappointment with his contemporaries.

Kersnik perfected and stylistically improved his narration style, which was otherwise not very diverse, sticking to certain forms and devices. He developed his storytelling, characterized by a post-romantic style and view, into his own version of advanced realism, which undoubtedly marked Slovenian narrative prose of the second half of the nineteenth century. It was *Jara gospoda* that contributed to this the most. The author was not enthusiastic about new literary genres (from naturalism to new romanticism) but it is quite interesting that, in his own way, he anticipated some of the narrative approaches of the new movements. By this is meant the documentary style, lyrical elements, symbolic parallelisms, and, in part, also the idea and the message of *Jara gospoda* and *Očetov greh*. Along with *Kmetske slike* and the novel *Agitator*, the critical thought, message, and narrative form of *Jara gospoda* was the achievement in Kersnik's opus of narrative prose that rank this author among the Slovenian classics and have kept these works alive, readable, and informative until this day.

MONOGRAFIJE K ZBRANIM DELOM
SLOVENSКИH PESNIKOV IN PISATELJEV

10. knjiga

Glavni urednik zbirke

FRANCE BERNIK

GREGOR KOČIJAN

JANKO KERSNIK

Izdal

INŠTITUT ZA SLOVENSKO LITERATURO
IN LITERARNE VEDE ZRC SAZU

Za izdajatelja

DARKO DOLINAR

Založila

Založba ZRC, ZRC SAZU

Za založbo

OTO LUTHAR

Glavni urednik

VOJISLAV LIKAR

Stavek in prelom

ALENKA MAČEK

Tisk

Littera picta, d. o. o., Ljubljana

Naklada

320 izvodov

*Knjiga je izšla z denarno pomočjo
Slovenske akademije znanosti in umetnosti*

<http://zalozba.zrc-sazu.si>

28 €